

SCOTT UTOLSÓ ÚTJA

SCOTT NAPLÓJA ÉS UTITÁRSAINAK FELJEGYZÉSEI

ANGOLBÓL ÁTDOLGOZTA

HALÁSZ GYULA

NEGYVENEGY KÉPPSEL ÉS EGY TÉRKÉPPSEL

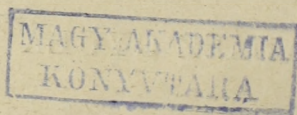
BUDAPEST, 1923

LAMPEL R. (WODIANER F. ÉS FIAI) R. T.

KÖNYVKIADÓVÁLLALATA

109485

Minden jog az átdolgozóé.

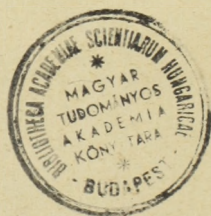

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

W. Scott

SCOTT KAPITÁNY

1868 június 6. — 1912 március 29.

Angol képes ujságokban képzelet-izgató szobor képmását láthattuk a közelmúlt napokban. Scott kapitányt ábrázolja a szobor, sarkutazó viseletében — kezében sí-bot — ahogyan hódító útján járt a déli sark hősivagtagában. Az angol fővárosban álló szokatlan szobormű Lady Scott alkotása, a vértanú hős özvegyéé. Ugyanabban az ujságszámban találjuk a hírt, hogy Lady Scott tíz évi gyásza után eldobta az özvegyi fátyolt: férjhez ment egy félkarú hőshöz, Lieutenant-Commander Hilton Younghoz. Péterke, Scott kapitány egyetlen gyermeke, akinek a jövőjéért annyit aggódott a halódó hős utolsó óráiban — nem lesz többé árva. Megkapó véletlen, hogy ugyanegy ujságszámban, Lady Scott és kis fia képe mellett, jelent meg egy másik özvegy és három másik árva arcképe: Lady Shackleton, három gyermekével.

A beszédes képek láttára megható jelenet merül föl emlékezetemben a Scott-expedíció szerencsésen induló drámájából.

Amikor a déli sarkvidék szárazföldjén partraszállt angol expedíció téli tanyáján előmlött az újra fölvirradó tavasz első napsugara: fehér vitorlák bukkantak föl a zajló jégtáblák torlaszai között. Scott hajója tért vissza az Antarktisz önkéntes száműzötteihez, hogy új készleteket

és — leveleket vigyen a magukra hagyatott vándoroknak a messze hazából. A postaszásokból előkerülő küldemények között akadt egy, amely minden másnál jobban megörvendeztette a vezért. Egy mozgókép-film. A nagy kutató, akit nem remegtettek meg a léleksorvasztó délsarki viharok, bizonyosan nem rejtegette társai elől az elérzékenyülés könnycseppjét, amikor lepergette a filmet és megjelent előtte a szönyegen játszadozó kis fiacskája,¹ az anya képével, aki egy hatalmas földgömbön igyekszik megmagyarázni neki, merre jár most az édesapa.

Ha a földgömb színes játékgolyójáról nem is: az *apa* üzenetéből megérthette a nyiladozó gyermeki elme, milyenféle világ is az, amely elcsalogatta az édesapát az otthon verőfényéből, hogy sohse adja vissza többé neki . . . Ma már bizonyosan megérti . . . Scott kapitány gyöngéd viszonzásul elküldte haza az expedíció addigi útjáról fölvett filmeket — az *első* mozgóképeket a déli sarkvidék igézetes, álnok tájairól: hogyan töri-zúzza a kis hajó a morzsolódó jégtáblákat, hogyan vonszolják szánjaikat az utazók az örök hó sivatagában, búznak be vihartépázta pici sátraikba és ülik körül a gőzölgő pemikános-csajkát. A háború előtt Budapesten is gyönyörködhattunk a megragadó fölvételekben, amelyek elsőízben hozták közel hozzánk a fenséges tájképeket és a sarkvidéki robinsoni élet derűs és gyötrelmes élményeit.

Ezek a képek és a látszólag talán önmagukat ismétlő aprólékos naplójegyzetek — *ezek* vetítik eléink (ha szívünk és szemünk van olvasásukhoz) a sarkvidék vándorainak mindennapos életét, tevékenységét, örömeit és küzdelmeit.

Greely, a sarki fölfedezések történetírója — maga is úttörő kutató a magas északon — azzal a vallomással kezdi

¹ Péterke másfél éves volt, amikor atyja (1910-ben) utoljára látta.

históriai művét, hogy az ő könyve csak azt mondhatja el, *amit* végrehajtottak a sarkutazók és nem adhat feleletet arra a kérdésre : *hogyan* hajtották végre munkájukat.

«Ha valaki fogalmat akar kapni ezeknek az utazásoknak igaz természetéről» — írja Greely: — «az eredeti naplókhoz kell fordulnia . . . Azokban a kötetekben találni fog történeteket hajókról, amelyek a jég fogságában vergődnek nem hónapokig, hanem évekig; zajló jégről és jégmezőkről, amelyeknek kiterjedéséről, vastagságáról és ropant tömegéről a leírás csak halvány képet nyújthat; csónakutakról, amelyeken csak az állandó éberség hárithatja el a minden pillanatban fenyegető halált az úszó jéghegyek és torlódó jégtáblák között; szárazföldi menetelésekről, amikor kimerült emberek havon, sziklán, vérnyomokat hagyva vánszorognak tova; szánutakról össze-vissza dobált jégrögökön keresztül, amelyeken nemes hősök végső erejükkel a vontató kötélnek feszülve bukdácsolnak tovább, mert egyiküknek kidőlése valamennyiüket vesztükbe sodorná; magányról és egyhangúságról, amely az állandó sarki napfény mellett is félelmetes, de csaknem megőrzítő a véget nem érő sarki éjszaka hónapjaiban; csöndről, amely magában is rémítő, de még döbbenetesebb, amikor ijesztő természeti tűnemények kísérik hangtalanul riadt szemünk előtt; sötétségről, amely oly szünet nélkül való és oly áthatatlan, hogy a zaklatott elme már-már kétségek közt hanyódik: vajjon a természet rendjén visszatér-e még valaha a Nap, avagy talán a világ kizökkent pályájából a csillagrendszerek univerzumában; hidegről, amely oly dermesztő, hogy pillanat alatt elhal a védtelen testrész; . . . nélkülözésekről, amelyek elsenyvesztik a testet és elsorvasztják a lelket; csalatkozásról mindenben, nemcsak élelemben, tüzelőben, ruhában és menedékben — mert hiszen az ilyesfélék megfogyatkozása előre veti árnyékát a sarki utazáso-

kon — hanem a tervek- és várakozásokban való keserű megcsalattatásról, amelynek nyomában a kétségbeesés jár óhatatlanul . . . »

Így ír az amerikai sarkutazó, rámutatva a könyvében érintett eredeti naplók hetvenezer nyomtatott lapot meghaladó tömegére : *olvassátok !*

Greely még nem ismerhette Scott kapitány naplóját, — és mégis : mintha csak ez a mélységesen megindító emberi írás lebegne szeme előtt . . . amikor az önmagukat társaikért feláldozó hősokról és . . . keserű csalakozásokról beszél.

Valóban. Gondoljunk csak Oates kapitány hősi elhatározására, amikor kirohan a sátorból az őrjöngő hóviharba, hogy társai sorsán könnyítsen a maga úgyis veszendő életével. «Tudtuk jól, hogy Oates a halálba megy. Megkísérlettük, hogy lebeszéljük róla, de éreztük, hogy amit tesz, az egy hősnek, egy angol gentlemannek cselekedete.»

És gondoljunk a keserű csalódásra, amikor fenn a déli sark platóján, már-már célhoz érve, a halálra fáradt vándorok fölfedezik Amundsen szánjának keskeny nyomait és a norvégek fekete lobogóját. És a többi csalódás a hazatérő útban — «élelemben, tüzelőben . . . menedékben».

«Balszerencse nem lehet már ennél gonoszabb, mint amit összehalmozott ellenünk a sors» — írja Scott a nemzethez intézett Üzenetében.

A déli sark háromezer méteres fennsíkjáról a hegyláncok és gleccserek szakadékain keresztül a szárazföldi jég-takaró alacsony síkságára vezető út — mintha csak jelképe volna rohamos zuhanásuknak a diadal ormáról a megsemmisülés örvényébe. A győzelmes bajnokokból menekülők válnak, akik immár nem a dicsőségért : pusztá életükért küzdenek — «az utolsó darab kétszersültig».

«Kevés eseménye van a történelemnek, amely nagy-

szerűsége és páthoszra összemérhető volna a néma hó-sivatagban lejátsszódó dráma záró jelenetével» — írja Sir Clements Markham, Scott naplójának előszavában. «A nemes vezér, maga mellett legdrágább barátainak tetemeivel, csak írt és egyre írt, amíglen a ceruza ki nem hullott ujjainak elhaló szorításából. Nem önmagára gondolt. Egyetlen mélységes vágya az volt, hogy vigasztalást és enyhületet nyújtson másoknak szomorúságukban. Utolsó sorait is azért írta le, hogy azt, akinek ösztönzésére a délsarki kutatásokra vállalkozott, valahogyan ne mardossa az önvád azért, amit tett. „Mondd meg Sir Clementsnek, sokat gondoltam rá és soha nem bántam meg, hogy reám bízta a *Discovery* vezetését.“»

A haláltusáját vívó hős a tomboló hóviharban mozdulatlanságra kárhoztatva, utolsó óráiban olyan emléket állított magának és társainak, amely mellett elhalványodik — az önnön diadaluk.

Eljön az idő, talán nem is sokára, amikor fejlettebb harci felszereléssel, bőségesebb anyagi eszközökkel mindenapos sporttá szürkül a sarkok elérése. Scott kapitány utolsó útja és megmentett naplója akkor is megragadó, nagyszerű történet marad az eljövendő nemzedékek számára — történet, «amely minden angol szívet» — nem! minden *érző* emberi szívet «meg fog remegtetni».

Méltán mondotta Lord Curzon ezekről az írásokról: Scott, «ez az egyszerű férfiú, aki nem volt sem a toll, sem a szó embere, olyan hangokat ütött meg, olyan szavakat talált, amelyek túlszárnyalják és túl fogják élni a hivatott ékesszólás magasröptű alkotásait».

Ők azok a *fáklyavivők*, akik szemei előtt lebegtek a költőtudósnak, szárnyaló trilógiája kezdő soraiban:

Wars we have sung. The blind, blood-boltered kings
Move with an epic music to their thrones.

Have you no song, then, of that nobler war?
Of those who strove for light.¹

★

De nemcsak emberileg érdekes a történet, amely Scott utolsó útját és utitársainak élményeit beszéli el.² Az 1910—1913. évi brit délsarki expedíció *tudományos* sikere és eredménye is nagyjelentőségű. Mitsem von le érdeméből, hogy váratlan versenytárs bukkant föl vele egyidőben a Nagy Jégfal tövében, s hogy ez a versenytárs — a norvég Amundsen — a célnál megelőzte. Scott második — és utolsó — útjának programja elsősorban tudományos volt. Számolnia kellett persze az angol közvéleménnyel: az amerikai Peary diadala után nem lehetett «kitérni» többé az elől, hogy a déli sark meghódítását föl ne vegye munkatervébe.

«Megengedem», — mondotta Scott az expedíció tervéről tartott előadásában — «hogy egy eleddig emberláb-nem-tapodta pont elérése a föld felszínén, magában véve is dicséretes! s ha ahhoz a ponthoz fűződtek hosszú korokon keresztül a civilizált világ leleményes törekvései és erőfeszítései és oly egyedülálló földrajzi pontról van szó amilyet a Föld sarka foglal el: van benne valami, ami több

¹ (Háborukat már énekeltünk. Az elvakult, véresujjú királyok
Epikus zenével vonulnak trónusukra.
Nincs hát éneketek arról a nemesebb háborúról?
Azokéről, akik a világhosszáért küzdöttek!)

Alfred Noyes: The Torchbearers. (A fáklyavivők.)

² Az eredeti mű teljes címe: *Scott's Last Expedition*. In two volumes. Vol. I. Being the Journals of Captain R. F. Scott, R. N., C. V. O. — Vol. II. Being the Reports of the Journeys and the Scientific Work Undertaken by Dr. E. A. Wilson and the Surviving Members of the Expedition. Arranged by Leonard Huxley. With a Preface by Sir Clements Markham. London, Smith, Elder and Co., 1914. (XXVI+636, és XVIII+534 lap; 290 kép és 10 térkép.)

mint pusztá érzelgés, s nem csupán sportösztönünket izgató gondolat, hogy igenis eljussunk arra a pontra... De habár a Föld pólusának ez az elérése magában véve is kiemelkedő vállalkozás, méltó a nemzet figyelmére: nyilvánvaló, hogy különféle utak és módok vannak, amelyeken ilyen vállalkozás megvalósítható. Elképzelhető egy uti jelentés a sark eléréséről, amely nem számol be egyébről, mint hogy hány lépést tett meg az expedíció, mit evett és miféle ruhákat viselt. Egy ilyen beszámolót tökéletesen tönkretenne a csalódás, hogy az expedíció egy ennyire ritkán kínálkozó alkalmat az emberi tudás gazdagítására — elszalasztott. Elemi kötelessége a kutatónak, hogy... kivételes helyzetét és a természeti jelenségek tanulmányozására kínálkozó lehetőségeket minden irányban kiaknázza és hozzájáruljon a tudomány épületének magasabbra lendítéséhez azokkal az épületkövekkel, amelyek csupán az ő általa bejárt vidékeken bányászhatók.»

Shackleton nagyszerű előretörése után nem volt többé kétséges, hogy a déli sark annak a hegyláncokkal és jégárakkal borított hatodik világrésznek a szívében van, amelyről való első sejtéseink éppen most száz esztendősek. Száz esztendővel ezelőtt látta először emberi szem a déli kontinens szárazföldjét, de alig több negyedszázadánál, hogy emberi láb partra lépett rajta. (Kristensen volt ez az utazó 1895 januáriusában. Kristensen hajóján, az *Antarctic*-on ott volt Borchgrevink, aki öt évvel később, 1900-ban, elsőnek töltötte a telet a déli kontinensen. De ő még alig-alig merészkedett behatolni az ismeretlen szárazföld belsejébe.)

Az Antarktiszt beborító titokzatosság fátyolát Scott és Shackleton lebontatták fel elsőként a hatalmas déli kontinensről.¹ De a fátyol csücske — hogy Amundsen

¹ SCOTT: *The Voyage of the 'Discovery'*, 1901—1904. Magyarul: An-

szavával éljünk — továbbra is elfödte előlünk a sarkot magát. A lepelnek ezt a darabkáját ő és Scott vonták felre végleg a rejtelmes déli pólusról.

A norvég utazó olyakkora titokzatossággal készítette elő programját, hogy még utitársai sem gyanítottak semmit, mindaddig, amíg Funchalban, közvetlen útrakelése előtt föl nem tárta előttük megváltozott utitervét.¹ Ekkor tudta meg a világ, — és még később a legjobban érdekelte Scott kapitány, — hogy Amundsen is a *déli* sarkra készül.

Amundsennek minden oka meg volt rá, hogy meglepetésképpen, mintegy rohammal «vegye be» a sarkot. Expedíciójának a költségeit ő még Peary diadala előtt, akkoriban teremtetten elő, amikor az *északi* sark lebegett szeme előtt. El akarta kerülni az előzetes kritikát és a huza-vonát, amibe került volna az újabb tőke megmozdítása. A siker biztos reményében egyszerűen előlegezte magának a már együtt levő költségeket és fölszerelést. Úgy nevezte ezt: «előbb kis kitérést teszek a déli sarkra» — a délsarki kitérőt a Fram-expedíció első fejezetének tekintette csak. Joggal számított rá, hogy diadalának forrósága meg fogja teremni azokat a jelentékeny anyagi eszközöket, amelyekre szüksége volt, hogy vakmerő és nagyszerű tudományos terveit megvalósíthassa az — északi sarkvidéken. Mert az arktikus tájak voltak az ő első szerelme, amelyhez mindig csak visszatér az ember, még ha sarkutazó is...

golok a déli sarkvidéken. (A Magyar Földrajzi-Társaság Könyvtára.) — SHACKLETON: *The Heart of the Antarctic.* Magyarul: *Az Antarktisz szívében.* («A Hat Világrész», II. kötet.) — Mind a kettő Halász Gyula fordítása.

¹ A tengerkutatásokat is végző expedíció személyzetének nem tűnt fel a madeirai kitérő. — Amundsen Funchalban fölszólította embereit, hogy aki akar, haza mehet. Mindenki vele maradt, s ő szerencsésen haza is hozta valamennyiüket.

De azért Amundsent ellenségei sem illethetik a rekord-hajhászat fölületes vádjával. Jóllehet példátlanul szerencsés déli útján csakugyan elragadta a pálmát az angolok elől (ha szabad ezt a trópusi «trópust» tollunkra venni, amikor a déli sarkról van szó), senki sem áll távolabb a könnyű diadalokra törő fölfedezők típusától, mint éppen ő, aki úgyszólván egész életét a rideg sarkvidéken tölti és a déli sarkról is szinte nyílegyenesen folytatta útját az Északi Jegestenger zordon tájaira.

Az a vád sem lenne igazságos, hogy vállalkozásával keresztezni akarta az angol expedíció terveit. Ő maga elismeri, hogy Scottnak csak mellékes célja volt a sark elérése, s hogy az ő utiterve, amelyet megtáviratozott Scottnak, az angol utazó utiprogrammján mit sem változtathat. Igaza volt. A déli sarkvidék végtelen szárazföldjén jut még tér nem két és nem három, négy vagy öt expedíció számára. (A japáni Sirasze, az ausztráliai Mawson és a német Filchner is találhattak kutatni valót a norvég és az angol expedíció «érdekszféráján» kívül elegendőt.) A sark-körüli állomások Weyprecht-féle terve gyümölcsöző tudományos eredményeket ígér éppen úgy a déli kontinensen, mint az északi sarki tenger partjain. A különféle pontokon *egyidejűleg* és a különféle időpontokban *egyazon helyen* végzett sorozatos észlelésekből megmérhetetlen tudományos tanulságok meríthetők.

Amundsen ismerte Scott utitervét és kezdettől fogva el volt rá határozva, hogy más útvonalat választ. Az angol utazó a Shackleton feltárta «országúton» készült előre-nyomulni — a norvég utazó a Nagy Jégfal közepe tájáról tervezte előretörését «torony iránt» a déli sark felé. Téli szállása, a Bay of Whales (Cethal-öböl) mellett, sok száz kilométerre volt az angol expedíció téli tanyájától. Természetes, hogy a sark felé tartva, az őket elválasztó távolság

szükségképpen nullára zsugorodott. Nem tagadható tehát, hogy mégis csak erőpazarlás volt két expedícióval erőszakolni az utat egészen a déli pólusig. Ha Scott visszafordul arról a pontról, ahol Amundsen fekete lobogójára és szánnyomaira bukkant, a sarktól *egy napi* járásra : bizonyosan megmenekül, hiszen csak hajszálon múltott a katasztrófa. De ehhez a hősi lemondáshoz nem voltak elég — gyengék!

Amikor 1911 október 20.-án Amundsen elindult nagy déli útjára téli szállásáról, teljes száz kilométerrel kisebb távolság választotta el céljától, mint a tizenhárom nappal később útrakelt Scott kapitányt. (Amundsen útvonala a sarkig 1400, Scotté 1500 km volt.) Ez a tizenhárom napi késedelem a sarkig harmincnégy napra növekedett. A norvég lobogót, amelyet Amundsen 1911 december 15.-én tűzött ki a föld legdélibb¹ pontján, ott hagyott sátra fölé : Scott 1912 januárius 18.-án fotografálta le. A visszatérő útban még szerencsétlenebbül alakult ez a térelőny-verseny az angol csoportra.

Amikor a már hetek óta gyalogszerrel vánszorgó angol utazók nekivágtak baljóslatú visszatérő útjuknak : Amundsen már majdhogynem megérkezett a Framheim biztos révébe. Alig van még példa a sarkvidéki utazások történetében, hogy szánutazók elhagyogassák útközben, mint fölösleges ballasztot, élelmiszereiket, ahogy azt a norvégek tették a déli sarkról hazatérőben. Ők is, kutyáik is annyit ehettek, amennyi beléjük fért, ugyanakkor, amikor a délsarki hegyláncok gleccserszakadékain öt halálra ítélt emberi lény bukdácsolt lefelé, komor sejtelmekkel vonszolva szánjaikat és kutatva önnön viharsöpörte lábnyomaikat, hogy

¹ AMUNDSEN : *A déli sark meghódítása*. («A Hat Világrész», V. kötet.) Fordította Halász Gyula.

hátrahagyott szegényes készleteikre reátaláljanak. Ha csak egyet is eltévesztenek, menthetetlenül éhen kell veszniük.

Ismeretes, hogy agyoncsigázva, utolsó pillanatban mindannyiszor rábukkantak «hóbabák»-kal megjelölt eleségtáraikra. És mégis — bár napról-napra rövidül a távolság: óráról-órára növekedik a veszedelem. A természet ellenük esküdött. Március derekán, a délsarki ősz kegyetlen viharai-ban Scott már érzi, hogy «túllőttek a célon».

Március 21.-én ütik föl végső tanyájukat, a megváltást jelentő Egytonnás depó-tól egyetlen napi járóföldre. Nem mozdulhatnak. «A sátor falán kívül őrzöngő hóförgeteg kavargog.» Nyolc nappal később, miközben Atkinson dr. mentőcsapata ott kering közelükben, megdermed a kéz, amely megörökítette az emberiség számára a regés történetet.

A «sakkjátszmából», amelyhez Peary a maga diadalútját hasonlította, Scott kapitány is győztesen került ki. Ő is bajnoka volt *ennek* a zseniális játéknak. És mégis el kellett buknia, — miután fölvitte gyalogjait a végső mezőre.

A diadalmas norvégek hajója már az ausztráliai enyhe vizeken járt, amikor nemes vetélytársaik magukra hagyatva, minden emberi segítségtől elvágva, összeroskadtak a küzdőtérén. Vajjon mit érezhetett a szerencsés győző, hajója fedélzetén sétálgatva, lenge kabátban (ahogyan a fényképen látjuk), ha tekintete és emlékezete visszaszállott délnek az örök jég néma világába. Gondolt-e rá, hogy angol bajtársai, a nemes hősök úgy lehet épp akkor vesznek végső búcsút «azoktól a csendes örömöktől, amelyeket oly jól esett elvonultatni szemük előtt a szánok vontatásának keserves, hosszú hónapjaiban».

Halász Gyula.

SCOTT UTOLSÓ ÚTJA

ELSŐ RÉSZ

SCOTT NAPLÓJA

ELSŐ FEJEZET.

Viharos tengereken át.

Ezerkilencszáztíz november első három hete oly hirtelen tovaröppent, hogy a naplóírást is elhanyagoltam s most emlékezetből jegyzek csak fel egyetmást az elmúlt mozgalmas napokból.

Lyttelton-ban, a new-zealandi Christchurch kikötőjében fölszerelésünket és készleteinket partra szállítottuk. A «*Terra Nová*»-n léket fedeztünk fel. Ezt kellett a dockban kinyomoznunk és kijavíttatnunk.

A készleteket ezalatt BOWERS hadnagy újra osztályozta, jegyzékbe foglalta és kiegészítette. A magunkkal hozott kunyhókat is felállítottuk próbaképpen. Amikor a hajó a javítóból visszakерült, akkor kezdődött még csak el az igazi sürgés-forgás: az ácsok ólakat építettek lovainknak, fúrtak-faragtak, a gépmesterek a gépek körül, a szakács a maga birodalmában szorgoskodott, a természetvizsgálók laboratóriumaikkal voltak elfoglalva — és így tovább. Nem volt olyan pontja a hajónak, ahol ne akadt volna ezer tennivaló.

A parti csoportok élelmi készletei és fölszerelése, a szánok, a három motoros szán, a kunyhók farészei, némely nagyobb tudományos műszer és gép, tizenkilenc ló és eleségük (ötven tonna sajtolt zabszéna, öt tonna olajpogácsa, ugyanannyi korpa és zúzott zab, stb.), harmincnégy leláncolt kutya,¹ öt tonna kutyaeleség, a jég, friss víz, fagyaszt-

¹ 31 szibíriai, 2 eszkimó kutya és 1 skót szuka juhászkutya. Az előbbi

tott hús (162 juh, 3 marha), négyszázhatvankét tonna szén, és még sok-sok egyéb nélkülözhetetlen dolog — mindez együtt bizony kicsiny fahajónkat súlyosan megterhelte.

A hellyel rendkívül gazdálkodnunk kellett. De BOWERS mesterileg értette, miképpen használjon ki minden kis zúgot. Ment is minden, mint a karikacsapás. Embereink egyenesen megkértek, hogy ő rájuk ne legyünk tekintettel a rakomány elhelyezésében, ők majd csak segítenek magukon. A maguk jószántából szűkebbre szorították szállásukat, hogy helyet szabadítsanak. Ennyire együtt éreznek velünk céljainkban!

Christchurch-ben KINSEY-ék vendégei voltunk. El sem mondhatom, mennyi szíves figyelemmel halmoztak el bennünket. Magas szirttetőn emelkedő házukból messze kilátás nyílik a tengerre és a *christchurchi* síkon keresztül egészen a *Kaikouras* hófedte ormaira. Alattunk közvetlenül a kikötő terül el, két kis patak torkolata mellett. — KINSEY távollétünk alatt képviselője és ügyvivője lesz expedíciónknak.

November 26., szombat. — Délután három órára hirdettük indulásunkat és három perccel korábban a *Terra Nova* fölszedte horgonyait *Lyttelton*-ban. Nagy embertömeg és tömerdek hajó gyűlt egybe búcsúztatásunkra. Magam KINSEY és más barátaink társaságában visszatértem még *Christchurch*-be.

November 28., hétfő. — WILSON-nal együtt a nyolc órai gyorsvonattal utaztam *Port Chalmers*-be, ahonnan távirat hozta hírül, hogy a hajó vasárnap éjjel kikötött. Délután félötkor mi is megérkeztünk *Port Chalmers*-be.

November 29., kedd. — Félháromkor ragyogó napfény-

33-at MEARES vásárolta össze Szibíriában. A kutyákat MEARES (DIMITRI GEROF orosz kutyahajcsár segítségével, akit az expedíció szolgálatába megfogadott), Szibírián keresztül Vladivosztkba hajtott, onnan pedig hajón tovább küldte New Zealandbe.

ben hagytuk el a kikötőt. Itt még több csónak és hajó kísért bennünket utunkra, mint Lyttelton-ban. Egynémelyik — köztük egy hadihajó — két óra hosszat úszott mellettünk, aztán ezek is visszafordultak és a *Terra Nova* egyedül maradt.

November 30., szerda. — Délig 204 kilométert jártunk meg. Derült az ég és derült kedvben vagyunk mindannyian, kivéve egy-kettőt, aki máris betegsorba került. Könnyen és simán siklunk tova a délnyugatnak csapó hullámokon.

December 1., csütörtök. — Heves északnyugati szél szántja végig a tengert. Fölbredtem az erős mozgásra. A hajó furcsa és nem valami fölemelő képet nyújt ilyen körülmények között. Alattunk minden talpalatnyi hely színültig tömve. A hajó elő részén lent tizenöt ló szorosan egymás mellett (a többi egyebütt kapott szállást) — hét az egyik oldalon, nyolc a másikon, fej-fej mellett. A válaszfal nyílásán bekukkantva egy sor fejet lát az ember. Szomorú, türelmes tekintettel néznek maguk elé s eközben alá-alá sülyednek, a másik sorban levők meg ugyanekkor föl-fölemelkednek a hullámjárás szeszélye szerint. Rettentő sors ezekre a szegény teremtésekre így állani ott egyik napról a másikra heteken keresztül. Ápolójuk, az örökké éber ANTON ott szorong közöttük, kegyetlenül küzdve a tengeri betegséggel.

A kutyák helyzete se irigylésre méltó a fedélzeten. A hullámvédőn megtörő víz örökös esőt permetez a hátukra. Siralmas látvány, amint ázva-fázva ott ülnek komoran, olykor-olykor hosszú fájdalmas vonítást hallatva.

Jóllehet huszonnégyen vagyunk tisztek, sikerült elrendezni, hogy mindnyájan helyet kapjunk a közös ebédlőben. Étkezéseink egyszerűek, de szakácsaink, HOOPER és NEALD, valóban mindent elkövetnek, hogy szolgálatkészségüket bebizonyítsák.

PRIESTLEY állja legkevésbé a tengert. PONTING is irtózik az ételek látásától, de azért keményen ragaszkodik munkájához. Tegnap lemezeket hívott elő; egyik kezében a fürdető tál, a másikban amolyan lavor.

Mai nap 352 kilométernyi utat tettünk meg.

December 2., péntek. — Nagy baleset napja. Hajnal táján gyorsan erősödő szél kerekedett. Hajónk nyugtalanul himbált és sok vizet nyelt. OATES és ATKINSON, többek segítségével, a lovakat segítgették talpra állani. Petróleum-tartók, élelmiszeres ládák sorra elszabadultak a felső fedélzeten. Még több bajt okoztak a szenes zsákok; a bezúduló hullámok magukkal ragadták és faltörő kos módjára hozzá-hozzá csapták őket a lekötözött ládákhoz. Nem volt mit tennünk, hozzá kellett látnunk, hogy megküzdjünk a bajjal: a zsákokat mind áthordtuk máshová, a tartályokat és ládákat meg újból lekötöztük. Az órák hosszat tartó fárasztó munka közben embereinket alaposan megfürdették a becsapó víztömegek. Laza zsákokba és bizonytalanul álló ládákba fogódzva valósággal abban a veszélyben forogtak, hogy mindenestől belesodortatnak a tengerbe.

Egész éjjel szakadatlanul növekedett a szél és a hajó egyre esztelenebbül táncolt a hullámokon. A vitorlák nagy részét bevontuk, a gépet megállítottuk, — minden hiába. A lovakról nyugtalanító hírek érkeztek, de még riasztóbb volt a jelentés, hogy a szivattyúk eldugultak és a víz elöntötte a gépházat. LASHLY nyakig merülve a vízben lankadatlanul buzgólkodott, hogy a szivattyúkat rendbe hozza. Eleinte úgy látszott, sikerül is neki, de aztán megint csak elakadtak.

A helyzet aggasztóvá vált. A fedélzeten patakokban ömlött a víz s egy része óhatatlanul utat lelt a hajó belsőjébe. A hajó enélkül is súlyosan meg volt terhelve. A víz egyre magasabbra emelkedett a gépházban és amikor a

Oates kapitány a lovakkal, a *Terra Nová*-n.

kazán szintjét elérte, hamarosan annyira átmelegedett, hogy a munkát abba kellett hagyni. Nem volt más mit tenni, mint eloltani a tüzet. A hajóür szivattyúja pedig a gép nélkül nem használható.

A hullámok mindegyre magasabban jártak. Zöld árban zuhogott be a víz mindenfelől. A hullámok tökéletesen végigsöpörték a fedélzetet és a korlát jó részét leszakították. Egy alkalommal a hajó tatján hónaljig érő vízben állottam. A helyzet óráról-óra-ra félelmesebbé vált. A gépházat lábnyi magasan elöntötte a víz.

A póttartalékot — már mint a huszonnégy tisztet — EVANS hadnagy két csoportba osztotta. Amíg a matrózok az el-elduguló kézi szivattyúkkal bajlódtak, a tisztek csoportjai kézről-kézre adták a vedreket. Nem volt más menekvés, ha nem akartunk mindenestül elsüllyedni — ki kellett mernünk a vizet! Bármily különösnek tetszik is, fáradozásunk nem volt teljesen hiábavaló. A víz lassan-lassan apadni kezdett.

Ezalatt kigondoltuk a módját, hogyan lehetne a főszivattyút mégis munkába állítani. Még nem vagyunk «kinn a vízből»,¹ de már hajnallik a remény, hogy leküzdjük a veszedelmet. Embereim mind nagyszerűen dolgoznak. Ének-szó ütemére végzik fáradalmas munkájukat. Egyik sem vesztette még el jó kedélyét.

Az éjjel vízbe fúlt egy kutyánk. Láncán függve holtan találtuk. Egyet pedig olyan erővel sodort magával a hullám, hogy lánc elszakadt és a kutya eltűnt a tengerben. A következő hullám csodálatosképpen visszamosta a hajóra és most egészen jól érzi magát. A lovak közül kettő áldozatul esett. Szerencsére enyhül már a vihar. A hullámok még hegy-magasságban járnak, de már nem dobálják oly örülten a hajót.

December 3., szombat. — Tegnap estefelé csillapodott a szél. Kétórás fordulókbán folytattuk a vízmérést huszon-

¹ Bár egy kissé *argot*-izű, csábító volt ezt a szólást használnom. Az angolban: így van: *we are not out of the wood* («még nem vagyunk kinn az erdőből»).

négy óra hosszat, ma reggelig. WILSON ezt az élet-halál-harcot így örökíti meg naplójában: «... Pénteken egész nap és egész éjjel dolgoztunk fölváltva két csoportban. Nehéz munka volt megmerni és felnyujtogatni a hatalmas vedreket. Apró fém-létrákon állva adogattuk fel őket kézről-kézre a gépház legmélyéről föl egészen a fedélzetig. Természetes, hogy tetőtől-talpig átnedvesedtünk s két óra multával sietve dobáltuk le magunkról a ruhát, hogy száraz, nagy kabátot öltve pihenjünk egy kicsit. Két órával később újra magunkra szedtük hideg, átázott holminkat és ez így ment szombat reggel négy óráig, amikorra kimertünk négy-öt tonna vizet s a víz szintje annyira alább szállott, hogy délelőtt begyujthattunk a gépbe és a főszivattyút ismét megindíthattuk. Szinte kísérteties volt ez a munka az üvöltő viharban, az éjszaka vak sötétjében; a háborgó tenger minduntalan végighömpölygeti hullámain a fedélzeten, a gépek állanak, a vitorlák bevonva és mi mind a gépházban, olajtól és a behatoló víztől szurtosan, csöpögő vödörket adogatunk föl taktust énekelve; a fölül állók ki-kiloccsanának belőlük valamit az alsók fejére; bőrig áztatva sokan közülünk mint a kínai kulik meztelenre vetkőznek; a gépház olajlámpája éppen csak a sötétséget világítja meg a hajó mélyében, ahol óráról-órára kisebbet dördülnek az ideoda zuhanó víztömegek; a hajó szünettelenül himbál csavarosan, élettelen, korhadt fatörzs módjára...» Eddig WILSON.

Attól fogva, hogy a nagy szivattyú és a kézi szivattyúk egymást támogatták, mentve voltunk! Minden jóra fordult. Gözzel és vitorlával haladunk egyenesen délnek. Délután a két elpusztult ló tetemét a tetőnyíláson át fölvontattuk. Szemlét tartva veszteségünk fölött, azt találjuk, hogy az állatokon felül tíz tonna szén, háromszáz liter petróleum és egy tartály szesz (a biológusok készletéből) esett áldozatul a viharnek.

December 5., hétfő. — Déli szélesség $56^{\circ} 40'$. A barométer szombat óta állandóan emelkedik. A szél nyugatról fúj. Minden jel kedvező, csak a lovak állapota aggasztó még mindig. A kutyák, amióta szép idő jár, jól érzik magukat.

Ismét fölmerült a terv, hogy a *Crozier*-fokon rendezzük be téli szállásunkat. Sok tekintetben kedvezőnek tetszik ez: hamar eljuthatnánk oda; az őszi vagy a nyári csoportot nem fenyegetné az a veszély, hogy visszatérő útját elvágja a tenger; a *Nagy Jégfal* szakadékok nélkül elérhető onnan; a sarki csoport útja kezdettől fogva egyenesen délnek vinne; a pingvinek költőhelye viharoktól védett — kitűnő alkalom nyílnék a császár-pingvinek költésének tanulmányozására és a *Terror*-hegy érdekes geológiai problémájának földerítésére. Hátránya ezzel szemben, hogy alighanem nehézséggel járna ott a készletek, de kivált a lovak és motoros szánok partra szállítása és a kunyhótól is jó darab sziklás területen — alighanem jókora dombon — kellene átvergődni, mielőtt a havat elérnők. És a hajót is nehéz lenne ezalatt a tengeráramlásban, jéghegyek és jégtáblák közt biztonságban tartani. Majd elválik, mit határozunk.

December 6., kedd. — $59^{\circ} 7'$ déli szélesség, $177^{\circ} 51'$ keleti hosszúság. A *Crozier*-fokon való partraszállás eshetősége a további megvitatás során még csábítóbbnak tűnik föl. Így például onnan kitűnő fogalmat nyerhetnénk a *Barrier* mozgásának tünetényéről és jégnyomás-okozta viszonylagos elmozdulásáról.

December 7., szerda. — $61^{\circ} 22'$ déli szélesség, $179^{\circ} 56'$ nyugati hosszúság. Kedvező széllel 13—15 kilométert haladunk óránként. Cetmadarak és vihardarak seregesen követik hajónkat; ma láttuk az első *Mc Cormick*-sirályt. Az éjjel delfinek mutatkoztak. Sötét tekintetű albatroszokkal és tengeri fecskékkel is gyakran találkozunk.

Az este megvittattuk a nyugati geológiai csoport fel-

adatait. Kifejtettem PONTING-nak, mennyire kívánatos, hogy ő is csatlakozzék hozzá. Úgy gondoltam, ő volna hivatalva, hogy mint legidősebb és legtapasztaltabb utazó, vezesse a csoportot. Ezt meg is mondtam neki. Azután megemlítettem ugyanezt GRIFFITH TAYLOR-nak. TAYLOR arcán látható csalódás tükröződött. Mindkettejükkel együtt megbeszélve a dolgot, PONTING önként, nyomban lemondott bármiféle igényről és kijelentette, hogy örömet nyugszik bele TAYLOR vezetésébe. Ez az öröndetes megegyezés kedvező fényt vet PONTING jellemére. Biztos vagyok benne, hogy igen kedves, derék bajtárs.

Ma este ebéd idején jelentették az első jeget. EVANS hadnagy megerősítette a hírt: jéghegy volt, messze nyugat felé.

December 8., csütörtök. — $63^{\circ} 20'$ d. sz., $177^{\circ} 22'$ ny. h. A szél az éjjel tisztességes viharra növekedett. Éppen szembe ért bennünket. Reggelre be kellett vonnunk minden vitorlát és egész nap heves széllel küzködtünk. Türelmünket erős próbára teszi ez a szél, annál is inkább, mert roppant sok szenet emészt.

A hajó nyugtalan járása zavart egész éjszaka. Ahányszor csak féloldalra billentünk, mindig szegény lovainkra gondoltam. Vajjon mennyi idő múlva mosódik el emlékezetükből az a félelmetes szenvedés, amit át kell élniök?

MÁSODIK FEJEZET.

A zajló jégben.¹

1910 december 9.-én délután négy óra tájban jutottunk bele a zajló jég övébe a 65·5 fok déli szélességen. Húsz napba és néhány órába telt, amíg átküzdöttük rajta magunkat. Egyenes vonalban mérve ezalatt nem egészen 700 kilométernyi utat jártunk meg, napi átlagban alig 34—35 kilométert. A jégzajlásból végleg a déli szélesség 71·5 fokán szabadultunk. Ez a hat szélességi fok 61 tonna szenet emésztett, vagyis minden kilométer körülbelül 90 kilogramm szennünkbe került. Ezek bizony nem valami kedvező számadatok, de tekintve a szokatlanul nehéz jégviszonyokat, még rosszabbul is üthetett volna ki számadásunk.

A húsz napból kilenc napon át volt fűtve a kazán. Kétszer vesztegeltünk hosszabb ideig. Először öt napon át (13.-án estétől 18.-án délig), másodszor ötödfél napig (24.-én reggeltől 28.-án estig). Három más alkalommal rövid időre állott a gép.

Egyik expedíció se jutott bele ily hamar — ennyire északon — a jégzajlásba. Viszont három vagy négy esetről tudunk, hogy korábbi időszakban érték el a hajók a Ross-tenger nyílt vizét.

Alig tudok elképzelni valamit, ami erősebb próbára

¹ Ebben a fejezetben a napló-bejegyzések formáját föl kellett áldoznom, hogy lehető rövidre fogjam a zajló jégben töltött húsz küzdelmes nap történetét. Az eredeti naplónak ez a része igen terjedelmes és részletező. A későbbi események nagy érdekessége igazolni fogja ezt a nagyarányú rövidítést, annál is inkább, mert a zajló jég jelenségeiről az első Scott-expedíció leírása is eléggé szemléltető képet nyújt. L.: *The Voyage of the 'Discovery'* (London. Smith, Elder & Co., 1905). Magyarul: *Angolok a déli sarkvidéken*. Átdolgozta Halász Gyula. (A Magyar Földrajzi Társaság Könyvtára, XII. kötet, Budapest, Lampel R., 1911.)

tenné a türelmet a hiábavaló várakozás hosszú, kínos napjainál. Elkésérítő szemlélni, mily gyorsan olvad a szén s mily kevés láttatja van. Hányszor, de hányszor kapaszkodunk fel nyugtalanságunkban az árbo-cosárba, hogy lássuk, mi jót várhatunk. És rendesen mutatkozott is valami változás. Rejtélyes módon csatorna nyílt a jégben néhány kilométernyire, vagy a nyílt vízi-utak ugyanoly rejtélyességgel ismét összezárultak. Hatalmas jéghegyek közeledtek

Holdvilág a jégzajban.

felénk, vagy úsztak el mellőlünk. Állandóan figyeltük ezeket a rettentő tömegeket, hogy megállapítsuk viszonylagos mozgásukat, — ami gyakran nem sikerült.

Ha gözzel jártunk, még határozottabb változásokat észlelhettünk. Néha behatolva egy nyílt csatornába, két-három kilométert is megtettünk akadálytalanul, máskor meg vékony jégtáblákon kellett átvágnunk. Olykor könnyűszerrel törtettünk keresztül, olykor meg minden igyekezetünk meghiusult. Néha a nagy jégtáblákat is feltünő

könnyen szelte a hajó vaspáncélos orra, máskor meg mintha csak valami rossz szellem laknék bennük, egy-egy kis jég-tábla is föltartóztatott. Hol kásás, ázott jégben jártunk, amely sziszegve morzsolódott össze, amint oldalt hárítottuk,

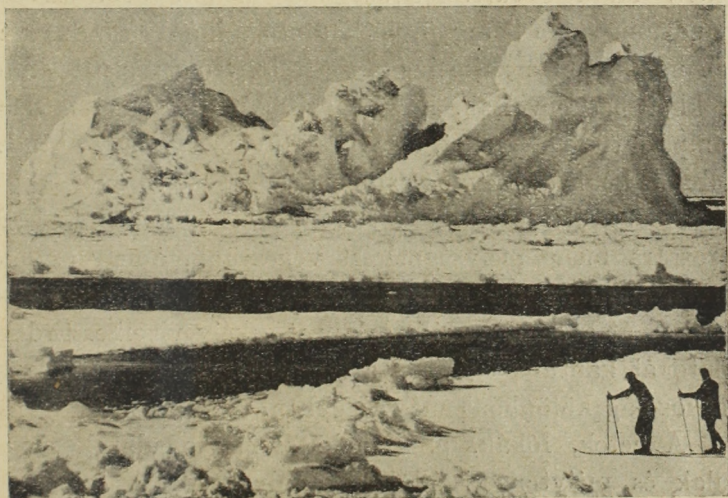
A Terra Nova a jégzajlásban.

hol meg egyszerre minden látható ok nélkül megszűnt a sziszegés és a hajó csavarja hiába kavarta fel a tengert.

Úgy emlékszem vissza ezekre a napokra, mint a meg nem szűnő küzdelem napjaira. A hajó fényesen bevált. Semmiféle más hajó, még a *Discovery* sem hatolt volna keresztül ily szépen. A *Nimrod* — SHACKLETON hajója — bizonyára soha el nem jut a déli vizekre, ha ilyen jégzaj-

lásba keveredik. Különösen megszerettem ezekben a hetekben a mi jó hajónkat. Amint sorra szelte át a jégtáblákat, hatalmas rázkódásokkal, morzsolva és zúzva egyiket, félrehárítva útjából a másikat: úgy tünt föl nekem, mintha élőlény vívná nagy csatáját az elemekkel.

Megtörtént, hogy a víz színe fölé két, sőt harmadfél méterre emelkedő táblák közé jutottunk, sőt a torlódó jég

Jéghegy közeledik felénk.

hatalmas rögei és ormai olykor házmagasságba tornyosultak. Nem sok jót várhattunk volna tőle, ha egyszer maguk közé kapják a hajót ezek a szörnyű jégtorlaszok. Eleinte nem kis nyugtalansággal néztük helyzetünket. De a megszokás elbizakodottá teszi az embert. Az ilyen nehéz jégtömegek közt nyomást nem tapasztaltunk.

Amíg a zajló jégben jártunk, az időjárás gyakran változott. Heves nyugati vagy keleti szelek fújtak; sokszor beborult az ég; néha kemény hóviharok dühöngtek, máskor laza pelyhekben hullott a hó, sőt néha esőben volt részünk.

Vihar idején általában jobb dolgunk volt a jégzajlásban, mint lett volna a nyílt tengeren. A *pack-jég*ben a legbolondabb időjárás is keveset árthatott.

Jobbára azonban derült, napfényes idő járt, s ez mindent fölélenkített és derüssé tett körülöttünk. A nap ragyogása csodálatos színhatásokat varázsolt a felhők játékára: égre, felhőre és jégre bámulatosan finom árnyalatú színeket lehelt. Minden türelmetlenségünk mellett sem szívesen mondtunk volna le a gyönyörködtető tájképekről, amelyekben bennünket a zajló jég részesített. PONTING és WILSON örökké éberek voltak, hogy megörökötsék ezeket a színes pompájú tüneményeket, de nincs művészet, amely utánozni tudná a kéklő jéghegyek színének mélységeit.

Nem mulasztottuk el a tudományos észleléseket. Egész sorozatra menő mélységmérést végeztünk, amely szemléltetően mutatja be, hogy az oceáni mélységek miképpen mennek át a kontinentális talapzat sekély vizeibe. Érdekes adatokat kaptunk egyúttal a tengervíz hőmérsékletére vonatkozólag különböző mélységekben.

A cetek, fókák, pingvinek, és más madarak meg a halak és mélytengeri állatok tanulmányozása értékes új leletekkel és megfigyelésekkel gazdagította a jégzajlás élő világának ismeretét. A zajló jég állati élete nem kevésbé gazdag, mint a mérsékelt, sőt forró égővi tengereké. A létért való küzdelem itt is csakoly tökéletesen érvényesül, mint másegyebütt.

Hadd beszéljek el itt egy mulatságos epizódot a pingvinekről. WILSON utána osont néhány pingvinnek, amelyek nyugodtan üldögéltek egy jégtáblán. Látjuk, hogy a madarak egy darabig feléje rohannak, aztán néhány lépésnyiről visszafordulnak és elmenekülnek. WILSON elbeszélte később, hogy amíg énekelt, a pingvinek közeledtek feléje és amikor abbahagyta az éneklést, megfutottak. «A God Save the

King-től mindig megfutamodnak és beleugrálnak a tengerbe» — jelentette ki MEARES, akinek zenei, de lapos hangja máskülönben rendkívül vonzotta az Adélie-pingvineket.

Rendszeresen tanulmányoztuk a jeget is, úgy a jég-hegyeket, mint a tengerjeget. Megfigyeléseink teljesebbé teendik a jégre vonatkozó eddigi tudásunkat.¹ PENNELL mágneses észlelésekkel is foglalkozott.

Karácsony estéje a jégzajban.

Tudományos tevékenységünkrol ez a rövid kis felsorolás természetesen csak a leghalványabb képet nyújthatja. Éjjelente is fenn virrasztottak természetbúváraink és páratlan kedvvel és odaadással végezték munkájukat. Ha valami külön tenni való akadt, például a vitorlák kibontása vagy bevonása, ivóvíznek való jég vágása, a mély-

¹ Lásd CH. S. WRIGHT: Notes on Ice Physics. (Scott's Last Expedition, II. kötet 441—451. lap). Könyvünk terjedelme az angol mű végén (II. kötet, 408—488. lap) található tudományos jegyzetek közlését nem engedte meg.

ségmérő fölvontatása vagy más efféle, a «póttartalék» mindannyiszor szó nélkül nyomban munkába állt. A rangkülönbség ilyenkor merőben ismeretlen. Ugyanígy lesz, ha majd a készletek partraszállítására, vagy más nehéz munkára kerül a sor. Igaz bajtársi szellem uralkodik közöttünk. Mindegyik szíves szolgálatkészséggel segít a másikon és soha panasz vagy bosszúság hangját nem hallani. Kis csapatunk belső élete igen kellemes. Nagy szó ez ily szoros együttélés mellett.

Embereink magatartása is bámulatos. Ha dologról van szó, mindenki siet, hogy elsőnek fogjon hozzá és a maga érdekét tétovázás nélkül áldozza fel akármelyik, ha vele az expedíció sikerét szolgálhatja. Nagyon örvendetes, hogy ily meleg dicsérettel emlékezhetek meg útitársaimról. Érzem, hogy ilyen támogatás mellett sikert kell aratnunk. A sorsnak ugyancsak zord kedvében kellene lennie, ha úgy végezné, hogy a tudás, rátermettség, tapasztalat és lelkesedés ily derekas együtt-munkálása eredménytelenül maradjon.

HARMADIK FEJEZET.

Téli szállást keresünk.

1910 december 31., szombat. — Déli szélesség $72^{\circ} 54'$; keleti hosszúság $174^{\circ} 55'$. Már a Ross-tengerben járunk, de még nem vagyunk túl a küzdelmeken. Rettentő viharos éjszakát éltünk keresztül. Nem tudtam aludni; lovaink kínos helyzetére gondoltam. Reggel felé még hevesebb lett a szél és a hullámok egyre magasabban jártak. Hat órakor jeget pillantottunk meg előttünk. A lovak miatt, ha mindjárt kockázat árán is, csöndesebb vizeket kellett keresnünk. Kitalapaszthalhattuk a veszedelmet, amit az úszó jég rejteget nyugtalan tengeren. Csakhamar azonban tömörebbé váltak

a jégtáblák és amikor ezeken is túl jutottunk, kellemes meglepetésünkre aránylag csöndes vizet értünk. Valóságos védett öbölben voltunk: a jég félkör alakban körülölelt és bár a szél éppoly erővel dühöngött, a hullámozás szelid himbálássá tompult.

RENNICK kivetette a mélységmérőt. Eredmény 342 m. Ha összevetjük ezt a tegnapi 2032 méternyi mélységgel és Ross 330 méteres mélységadatával, feltűnik a kontinentális talapzat hirtelen emelkedése.

Este nyolckor nyugat felé haladtunk tovább új védelmet keresni. A szélvész megenyhült, az ég derül: úgy látszik, szerencsésen köszönt be az új esztendő.

Föld! Este tíz órakor, amint a felhők nyugat felől szétfoszlottak, a távolból pompás képben bontakoztak ki a messze hegyek. Valamennyit beragyogta a Nap. Legszembetűnőbb volt a *Sabine* és a *Whewell*: jól ismert két tájjelzője a vidéknek. A Sabine hegy kétszáz kilométerre lehetett ekkor nyugat felé; hiszem, hogy még jóval messzebről is látható a légkör csodálatos tisztaságában.

1911 januárius 1., vasárnap. — $73^{\circ} 5' \text{ d. sz.}$; $174^{\circ} 11' \text{ k. h.}$ — Hajnalban négy órakor elindultunk gözzel lassan délkelet felé. Nyolc órára eltisztult a jég és ekkor vitorlát bontva, hajónk orrát délnek fordítottuk.

Ma este tökéletes szélszél uralkodik, tündöklő napfény ragyog. Néhányan közülünk a napon sütkéreznek még tizenegy órakor; a fedélzeten ülnek és olvasnak.

A szárazföld tisztán kivehető. A *Coulman*-sziget 140 kilométerre van nyugat felé.

Januárius 2., hétfő. — $75^{\circ} 3' \text{ d. sz.}$; $173^{\circ} 41' \text{ k. h.}$ — Pompás éjszaka után ragyogó délelőtt. A nap csaknem egyfolytában sütött. Társaim tengervízét merítenek s alapos fürdőt vesznek a fedélzeten. A víz persze jéghideg, de utána kellemes a napon megszárogatni magukat. A fedélzeten

fürdés szokása kissé alább hagyott, amióta átjöttünk a sarkkörön, de BOWERS keményen kitart mellette a legrosszabb időben is.

Félkilenckor megpillantottuk az *Erebus* tűzhányót, körülbelül kétszáz kilométer távolságból.

Januárius 3., kedd. — Délelőtt tíz órakor már csak negyven kilométerre vagyunk a *Crozier*-foktól; a föld már egészen közel tetszik, bár az Erebus felhők fátyolozzák.

A tenger alatti pad után, amelyet néhány napja észleltünk, mélyebb vizek következtek: 567-től 640 méterig. A *Discovery*-expedícióban 823 méteres mélység volt a legnagyobb, amit mértünk a *Ross*-szigettől keletre.

Este hat óra. — Sehogyse tetszik a dolog. A *Crozier*-fok, amely úgy csábított, úgy látszik megtagad bennünket. A hullámok állandóan kelet-északkelet felől járnak.¹ Délután egy órakor elértük a *Barrier*-t, 9 kilométerre a foktól keletre. A jégfal magassága itt nem több 18 méternél. Az árboc-kosárból könnyen átlátunk fölötte. A *Barrier* felszíne enyhén lejt ezen a helyen. A *Black* (vagy a *White?*)-sziget világosan föltűnik mögötte.

A *Barrier* pereme attól a ponttól, ahol elértük, egészen a *Crozier*-fok szirtjeiig, nem mutat semmi észrevehető eltérést a *Discovery*-expedíció óta és WILSON szerint ugyanazon a helyen ütközik a szárazföldre most is.

Mélységmérőnk 256 méter mélységben ért feneket a *Crozier*-szirtek közelében; a zsinór 100 méteren akadt meg először, de aztán tovább bukott megint. Alighanem valami foka vagy cet testébe ütközött.

Ezalatt leeresztettük az egyik csónakot és WILSON, TAYLOR, PRIESTLEY, EVANS hadnagy, OATES, ATKINSON és CHERRY-GARRARD-del a part felé eveztünk. A hullámverés

¹ A szél és a hullámok járása megnehezítik a kikötést.

azonban nem engedett partra szállanunk. A *Barrier* és a szirtfal között hatalmas jégtábla fölborult teste meredezett. A vízből magasra föltornyosuló jégtömeg alatt barlangszerű nyílás volt, tetején egy magános, vedlő császár-pingvint és egy fiókát láttunk, amely éppen pehelytollait vetette le. A pingvin-fióka éppen abban a korban volt, amelyet idáig még senki sem figyelt meg és nem tanulmányozott. Pompás fogás lett volna megkerítenünk, ámde lehetetlen volt hozzáférnünk. Alighogy elhagytuk a barlangnyílást, amelybe csónakunkkal beveztünk, a szennyes jégtömeg szikla-robbantás füstjére emlékeztető porfelhőt verve, hatalmas robajjal leszakadt és belezuhant a tengerbe.

A partraszállás reménye meghiusulván, egy darabon a szirtek mentén evezünk tovább. A *Crozier*-fok szikla-szirtjei főleg vulkáni tufából valók, vastag oszlopos bazalt-rétegekkel. A beékelődő és meghajlott bazalt-oszlopok és az egész és féloszlopok közé vésődő barlangok kicsiben az írországi *Giant's Causeway*-t juttatták eszünkbe. A helyenkint túlfüggő sziklafalak oldalába mély üregeket vájt a tenger. A sziklák éleiről mindenfelé jégcsapok lógtak alá; az egyik élről az olvadó víz egész kis vízesésben pergett alá. A függőleges sziklahomlokzat egy helyütt egészen világos, tiszta visszhangot vert.

Visszatértünk a hajóra, amely ezalatt hiába igyekezett behatolni az öbölbe. Megkerültük a pingvinek költőhelyét, de le kellett mondanunk róla, hogy alkalmas kikötő-helyre találjunk.

A pingvin-költőhely lábánál terjedelmes tengeralatti pad húzódik; mélységmérőnk itt 62, sőt 22 méterre feneket ért. De sehol nem találtunk védett helyre az öbölben. A hullámok állandóan ostromolták a partokat. Hetekig tartó küzdelmes munkába kerülne itt partra szállítanunk készleteinket s csak a jó ég tudja, miképpen szállítanók ki

lovainkat és motoros szánjainkat. Ezer okunk van sajnálkoznunk, hogy kedvenc tervünkről le kell mondanunk. Minden egyében felül már csak a pingvinek és kardszárnyú delfinek nagy tömege is — ez a kifogyhatatlan élestar — kitünően alkalmassá tenné ezt a helyet téli szállásra.

A *Discovery* «postahivatalának» póznáját bántatlanul találtuk, ahogyan letűztük nyolc évvel ezelőtt.¹ Úgy látszik, semmi változás nem történt azóta, ami pedig elég meglepő itt a Barrier végződésénél.

Januárius 4., szerda. — Hajnalban egy órakor a *Bird-fok* körül jártunk. Föltűnt célpontunk, a *Royds-fok*, de kétséges, odáig terjed-e a nyílt víz, avagy jégzajlásba kerülünk. A szárazföld közelében nyílt csatornán haladtunk nyugat felé. Megkerülve a *Bird-fokot*, megpillantottuk a ködös légen át a jól ismert tájjelzőket: a *Discovery*-hegyet és a nyugati hegységeket. Mindent összevéve, talán jobb is nekünk a szigetnek ezen az oldalán. Valami otthonias érzéssel tölt el a megszokott látvány.

Reggel hat órára öt kilométernyire közelítettük meg a *Royds-fokot* az átjáró zajló jegén keresztül. Előttünk nyitva áll az út. Elhaladtunk a *Royds-fok*, majd a *Barne-fok* előtt és a *Barne-fok* déli oldalán letoluló glecser előtt, megkerültük és elhagytuk az *Inaccessible* szigetet. Messzebb is hatolhattunk volna dél felé, de arra a jég vastagsága növekedőben volt és egyéb telelőhely arrafelé, mint az *Armitage-fok*, — a *Ross-sziget* legdélibb csúcsán — úgy sem kínálkozott. (Ennek a közelében, a *Hut Point-on* áll most is a *Discovery* kunyhója.)

Sohsem láttam még a *Mc Murdo* átjáró jegét ennyire kedvezőnek és a szárazföldet ennyire hótól mentesnek. Alighanem kivételesen meleg lehetett a nyár.

¹ Angolok a déli sarkvidéken. 156. lap, Képpel.

Téli szállás dolgában nyilván elég nagy választékunk volt. Mehettünk volna akár a kis szigetek valamelyikére, akár a szárazföldre, akár a *Glacier Tongue*-ra (a glecser-nyelvre), vagy bármi más pontra, kivéve éppen a Hut Point-ot (a «kunyhó-fokot»), ahol a Discovery téli szállása volt. Főohajtásom az volt, hogy olyan helyet válasszunk, ahonnan a Barrier végződését elég biztonságban elérhetjük. Figyelmemet megragadta egy kis fok, amelyet a Discovery

A Terra Nova a Mc Murdo-öbölben.

régi téli szállásától a glecser-nyelv és ennek északi és déli öble választott el. Úgy véltem, ezekben az öblökben, ha egyszer befagynak, soká szilárd marad a jég.

Fölvettem az eszmét, megvitattuk a kérdést és társaim egyetértettek velem, hogy a glecser-nyelvtől északra keressünk ki valami alkalmas pontot. Arra irányítottuk hajónkat és egy fok közelében két-három kilométer széles szilárd parti jégre találtunk, amely kitűnő kikötőnek ígérkezett, mert onnan sima jégen szállíthatjuk partra szán-

fogatokkal fölszerelésünket és készleteinket. WILSON-nal és EVANS-szel fölkerestük a kiszögellő fokot, amelyet kitűnő másodparancsnokunk tiszteletére *Evans-fok*nak keresztelttem el.

Első pillantásra meggyőződünk róla, hogy a hely, amint vártuk is, valóban ideális telelőhely. A fok szikla-anyaaga erősen mállott vulkáni kőzet, *olivin kenit*, amely részben durva szemcséjű homokká esett szét. Az északnyugatnak néző parton egy apróbb halmokkal védett pontot szemeltünk ki kunyhónk számára. Ez a hely minden jó tulajdonságot egyesített. Éreztük, hogy a szerencse felénk fordult.

Legkedvezőbb jelenség volt, hogy az Armitage-fokkal (vagyis a Hut Point-tal) való közlekedés innen minden valószínűség szerint igen korai időszakban lehetségessé válik a glecser-nyelv két öblének jegén keresztül.

Huszonnégy órája teljes szélcsendet és ragyogó napfényt élvezünk. Az enyhe naptűzés csípős hideggel párosul — olyan időjárás, amely a legnagyobb mértékben edző és egészséges. A csodás hegyi tájat tündöklő aranyos fény ragyogja be. El nem mondhatom, mily felséges, dicső körkép tárul itt szemünk elé. PONTING lelkesedésében olyan kifejezésekre ragadtatja magát, amelyek mindenki másától és akárhol másutt szertelen túlzásnak tetszenének.

NEGYPEDIK FEJEZET.

Partraszállás az Evans-fokon.

Amíg mi odajártunk a szárazon, CAMPBELL hozzáfogott a kirakodás munkájához. Legelőbb is a motoros szánokat vontatta fel. Szerencsénk nem hagyott cserben. A rossz idő és a behatoló tömérdek tengervíz nem ártott meg a szánoknak; épen és sértetlenül kerültek elő. Azután

következtek a lovak, OATES kapitány felügyeletével. Egy-némelyik a maga jószántából lépett az emelő-kosárba, másokat úgy kellett beleemelni. Ha nem voltak is éppen kövérre hívva, kellemesen lepott meg, hogy elég jó erőben vannak. El nem mondhatom, mily megkönnyebbülés fogott el, amikor mind a tizenhetet biztonságban láttam a jégen. Mihelyt egyszer havat éreztek lábuk alatt, új élet költözött beléjük. Most már semmi kétség, hamar összeszedik magukat. Szegény állatok, mennyire jól eshetett nekik, hogy ismét kedvükre hempergözhetnek. Valamennyi bőrbántalomban szenvedett; képzelhető, mily kínos lehetett, hogy annyi ideig mozdulatlanságra voltak kárhoztatva és nem férhettek hozzá a viszkető részekhez.

MEARES a kutyákkal hamarosan kinn termett a jégen és megkezdte velük a terhek továbbítását a szárazföldre.

Sok vesződséget okozott a pingvinek eszelős viselkedése. Csoportostul odasereglettek a mi jegünkre. Magatartásukat a kíváncsiság, és a maguk biztonsága iránt való érzék tökéletes hiánya jellemezte. Előre botorkáltak, fejüket boldond szokásukhoz képest jobbra-balra forgatva és mitsem törődtek az ugató kutyákkal, amelyek törték magukat, hogy hozzájuk férjenek.

«Hollá» — mintha mondanák a madarak, — «no ez pompás, mit kerestek nálunk ti furcsa teremtések?» És néhány lépéssel közelebb kerültek.

A kutyák feléjük ugrottak, amennyire pórázuk és hámjuk engedte. De a pingvineknek eszük ágában sem volt meghökkenni. Fölborzolták tollukat és sipítottak hozzá, láthatólag bosszankodva. Mintha csak meg akarnák leckéztetni a goromba idegent.

«Ó, hát ti így? — no hiszen ide hozzánk rossz helyre jöttetek, mi ránk ugyan ránk nem ijesztetek, hiába ugrándoztok.»

Még néhány végzetes lépés és a kutyák elérik őket. Egy ugrás, egy sipítás és piros vérük kiömlik a hóra. A játék véget ér.

Semmise tudja föltartóztatni ezeket a buta madarakat. Embereink megrohanják őket, hogy szétkergessék. A madarak lehajlanak és kitérnek előlük, sipítózva, mintha csak ezt mondanák:

«Mi van veletek, ostoba csacsik? Hagyjatok már békében!»

Az első vérre aztán megjelennek a rabló-sirályok. Tisztes távolságból bevárják, amíg rájuk kerül a sor a drámában s aztán egymással hajbakapva osztoznak a zsákmányon. Az ilyen esetek állandóan megismétlődnek ma és roppantul elvadítják a kutyákat, MEARES nagy kétségbeesésére.

A motoros szánok délután már munkába álltak. Egyiket DAY, a másikat NELSON kormányozza. Még korai volna végleges ítéletet mondani, de úgy látszik, sokat várhatunk tőlük.

Azután következett a kunyhó alkatrészeinek kihordása. Mennyivel másképp fest a helyzet ma este, mint akár huszonnégy órával ezelőtt!

A kunyhó helye simára elegyengetve. A kunyhó építői nyolc napra való eleséggel már kiköltöztek a partra és nagy zöld sátrunkban ütöttek tanyát. Az állatok élelméből is jókora mennyiséget kihordtunk már. A lovakat egy alkalmas havas lejtőn pányváztuk ki sorjában, hogy homokot ne ehessenek. OATES és ANTON kinn alusznak velük. A kutyákat hosszú láncra fogva a homokon kötöttük ki. MEARES és DIMITRI a zöld sátorban töltik az éjszakát, hogy közelemben legyenek. — Ime, az első nap munkájának eredménye.

Körülöttem jobbra-balra ledőlve horkolnak fáradt embereim, amikor ezeket a jegyzeteket írom. Nekem is

majd leragad a szemem. Negyvennyolc órája nem aludtam. De most végre szép álmaim lesznek.

Januárius 5., csütörtök. — Kora reggel nagy kedvvel fogtunk a munkához. Amikor én a helyszínén megjelentem, izgalmas eseményeknek voltam tanuja. A hajó orra előtt, közvetlen a parti jég mellett hat-hét kardszárnyú delfin (*Orca gladiator*) mutatkozott. Izgatottaknak látszottak és hirtelen lebuktak a víz alá. Figyeltük őket és egyszerre csak újra fölbukkantak a hajó faránál.

Sokszor hallottam furcsa történeteket ezekről az állatokról, de nem is álmodtam volna, hogy komoly veszedelmet okozhassanak.

A jég szélén, közvetlen a víz mellett nyúlt végig a hajó farának sodronykötele és ehhez volt hozzáláncolva két eszkimó kutya. Nem jutott eszembe, hogy az óriás delfinek izgatottsága összefügghet a kutyák ottlétével. Látva, hogy oly közelben cirkálnak, odakiáltottam PONTING-nak, s az sietve futott is fényképező gépével a jég széle felé, hogy a hatalmas állatokat, mielőtt újra fölbuknak, közelből lekaphassa.

A következő pillanatban a jégpáncél ő alatta és a kutyák alatt fölemelkedett és darabokra hasadt. A víz alól fülhallatszott a morajló zajgás, amint a delfinek fölegyenesedtek és hátukkal döngették alulról a jeget. A széttöredező jégtáblák között egymásután ütötték föl förtelmes nagy fejüket másfél embermagasságra. Szerencsére PONTING se volt rest és egy-két ugrással biztonságba helyezte magát. Véletlen szerencse, hogy a jég a kutyák körül és közöttük, de nem éppen alattuk hasadozott meg. Ennek köszönhető, hogy egyikük se pottyant a vízbe. A delfinek is meglepetten tátogatták borzasztó fogazattal fegyverzett szájukat. Kis fénylő szemük mintha csak azt kutatta volna, mi történt PONTING-gal és a kutyákkal?

Kutyáink halálra rémulve tépték láncukat iszonyú vonítással. Az egyik állat feje két lépésre volt csak a legközelebbi kutyától.

Miért, miért se, — talán mert a játékot kicsinyelték, vagy mert PONTING-ot elszalasztották — nem tudom, de a rettentő bestiák más vadászterületek felé vették útjokat és mi megmenthettük kutyáinkat és ami talán még fontosabb, öt-hat tonna petróleumunkat, amely ugyancsak veszélyeztetve volt.

Tudtuk jól, hogy *orcá*-k cirkálnak állandóan a partok mentén és hogy föltétlenül elnyelnék, aki szerencsétlenségére vízbe pottyanna, de ez az álnokul kieszelt hadicsel, hogy összefogjanak és egyesült erővel áttörjenek egy legalább háromnegyed méter vastagságú jégpáncélt: merőben ujság volt számunkra. Respektálnunk kell ezentúl ritka értelmességüket.

Tapasztalásunk teljes összhangban van azokkal az adatokkal, amelyeket az *Orca gladiator*-ról BELL. FLOWER és LYDEKKER, és SCAMMON könyveiben és egyebütt olvashatunk. Néhányat följegyzek itt belőlük.

Átlagos hosszuk, a hímeké 6 méter, a nőstényeké 4·5 méter, de Greenwichben fogtak egyet, amelyik megközelítette a 10 métert. Foguk teljes hossza 10 centiméter, ennek háromnegyed része kimered álkapsukból. Erős, éles, kúpos, kissé hajlott fogaik egymásba fognak. Széles, de alacsony sugárban lövellik föl a vizet.

A legvadabb, legerősebb és legfalánkabb minden ismert cetfajta között. Egynek a gyomrában egyszer tizenhárom barna delfint és tizennégy fókát találtak. Roppant fürge állatok. Csapatokba verődve a legnagyobb ceteket is megtámadják. Szemtanuk erősítik meg, hogy fehér cetek egész csapatát belekergették egy öbölbe és a szó szoros értelmében darabokra tépték. Áldozataik rémületükben gyakran

meg sem kísérlik a menekülést. Tudnak rá példát, hogy az *orcá*-k elraboltak ceteket a cetvadász-hajó vontató köteléről és hiába üldözték őket szigonnyal és lándzsával, zsákmányukkal elmenekültek.

★

PONTING elragadtatással beszélt arról a festői képről, amit a hajó nyújt egy jéghegy hatalmas barlangjából. Fölvételei róla pompásan sikerültek. Ma délelőtt vele együtt elmentem a barlangba és mondhatom, ritkán láttam szebb jelenséget.

A barlang valójában egy féloldalra billent és partra bukott jéghegy szakadékos ürege volt. Fent gyönyörű jég-csapok keretében biborszínekben tündökölve jelent meg az ég, a szélesebb nyíláson keresztül meg a hajó tűnt fel a nyugati hegyekkel és az ég lilás szineződésű háttérével. Csodálatos, szinte igézetes kép.

★

Munkánk igen kielégítően haladt ma is. A kunyhó farészei most már mind partra szállítottak, úgyszintén a petróleum, paraffin, olaj, zab és sok más egyéb. A motoros szánok naphosszat jönnek-mennek terhükkel. Bár fennakadás nélkül működnek, félek mégis, hogy nem birkóznak majd meg akkora rakománnyal, mint reméltük.

A kutyák a nappali melegben nagyon kimerültek. MEARES azt tervezi, hogy ezután éjszaka fogja dolgoztatni őket.

A kunyhó három-négy méter magasan áll a víz színe fölött. Idáig azt hiszem nem csap fel a víz ilyen védett helyen, még ha északi szélvihart kapunk is a jég eltakarodása után.

Januárius 6., péntek. — Ma fogtuk be először a lovakat. Erejük láttára elcsodálkoztam. Hármassal fogatokkal egész

nap szállítottunk velük három métermázsánál nagyobb terheket, sőt egyik fordulón ötödfél métermázsát. Öt közülük még munkaképtelen, hármat pedig be kell még törni.

A motoros szánoktól nem vagyok túlságosan elragadtatva. A kutyák már jobban húznak, mint tegnap, de csak könnyű teherrel.

Kitűnően viselik magukat a gyalogos szán csapatok. Nyolcszor is fordulnak naponta, ami jó negyvenöt kilométert jelent. A sí-botok nagyban megkönnyítik a húzást; különös, hogy idáig erre nem gondoltunk.

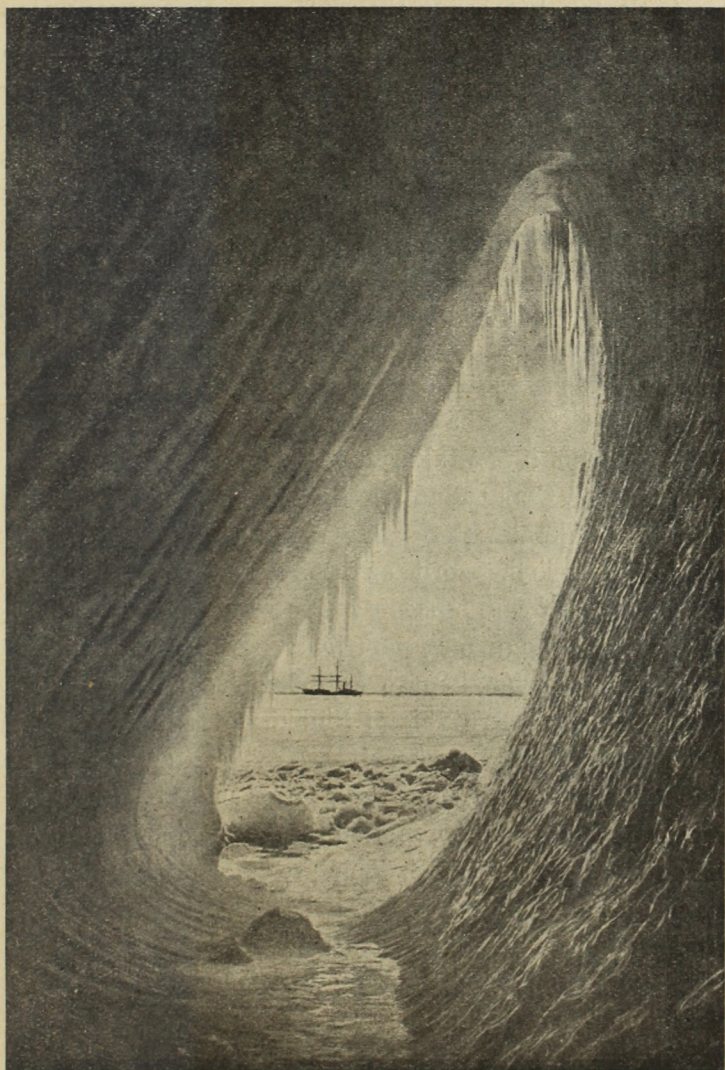
ATKINSON és BRUCE erősen fájlalják szemüket. Másokon is kezdenek mutatkozni a hóvakság első tünetei. Embereink ebből a tapasztalásból okulhatnak.

Nyugtalanít a szántalpak kopása a kemény jégfelületen. WILSON kísérletképpen fókabőrrel vonta be az egyik szántalpaid. Negyvenöt szánunk van összevéve. Ezeknek eddig felét se használtuk. A szánok közül a legnagyobbak hossza 3·6 méter. Ezekből van 25 darab. A többi 20 felerészben 3 méteres, felerészben 2·7 méteres.

Ma elsétáltam félszigetünk déli oldalára. Százával fészkelnek ott a sirályok és amerre járok, szokásukhoz híven körülszálldosnak és felülről hirtelen nagy erővel fejem irányába támadnak s úgy egy arasznyiról megint felröppennek. A merészebbek szárnyukkal meg is ütik fejemet. Eleinte nyugtalanító a dolog, de utóbb látnivaló, hogy sohasem támadnak másképp, csak szárnyukkal súrolnak. PONTING mozgóképben örökítette meg egy bizalmassá vált sirályanya mozdulatait, amint fiókáját táplálja és védelmezi.

Januáriu 7., szombat. — A napfény kápráztató. A hóvakság esetei ma megismétlődtek.

Pompásan halad a költözködés munkája. Holnapra már alig marad valami. Azután következik azonban még a leg-súlyosabb szállítani való, az állatok elesége és a szén.

Barlang a jéghegyben.

A héten idestova elkészülünk. És ezalatt a hajógépet nem kell fűtenünk, ez is tisztességes megtakarítást jelent.

Scott utolsó útja.

A tisztek két csoportban (négyen és hárman) tíz-tíz fordulót tettek gyalogszánnal. Egy-egy emberre átlagosan minden útban 110—135 kilogramm teher esett.

OATES remekel a lovak vezetésében, ami nem kis feladat, mert az állatok idegesek és makrancosak. A kutya-fogatok is többször meg-megugranak.

BOWERS a csaknem készen álló kunyhó körül mindent a legésszerűbb módon raktároz el, szigorú rendszerességgel, hogy bármit könnyen megtaláljunk, ha rá kerül a sor. A kunyhó pompás melegnek és kényelmesnek ígérkezik. A favázra rászegeztük a deszkaburkolatot és a hézagokat letüzdelt zsákvászonba burkolt, száraz tengeri fűvel szigeteltük el. Ezenkívül a takarmánykészletet is mind a kunyhó köré rakatom. Csak tudnám hát, miképpen szállásolom majd el télre lovainkat!

Sietnünk kell, szorít az idő. A jég kezd puhulni és kásásodni; a lovak lába már gyakran átüti a jégkérget. PONTING majdhogy meg nem járta egy izben. A maga kis szánjára szerelt fényképező és mozgógépeivel egyedül barangolt, hogy amerre valami különösen érdekes vagy művészi jelenséget lát, megörökítse. Egyik reggel a jég váratlanul fölengedett lába alatt. Ösztönszerűleg tovább igyekezett. A jég minden lépten be-beszakadozott és már csupa vízben vontatta szánját. Szerencsére csakhamar szilárd jégre ért megint.

Ha visszagondolok rá, bizony borzasztó vigyázatlanok is voltunk, amikor oly nyugodtan rá bíztuk magunkat pusztulóban levő jegünkre.

ÖTÖDIK FEJEZET.

Beköltözünk a kunyhóba.

1911 januárius 8., vasárnap. — Megtörtént a baleset! Ma reggel kivontattuk a harmadik motoros szánt és amíg magam a part felé igyekeztem megterhelt szánommal, CAMPBELL-t megbíztam, kutassa ki a legalkalmasabb út-irányt a motor számára.

Egyszer csak jelentik, hogy a motoros szán alatt beszakadt a jég és a szán elsüllyedt. Előbb WILLIAMSON szakadt bele a jégbe nyakig. Rögtön kihalászták, de ezalatt látják ám, hogy a jég megmozdult a motor alatt és kisvártatva jég is, motor is eltűnik a mélységben. Egy darabig megkísérlették a kötélnél fogva visszatartani, de a kötél átvágta a jeget és az emberek egymásután kénytelenek voltak a szánt sorsára hagyni. Félperccel később nem látszott egyéb, mint egy hatalmas lék a beszakadás helyén.

Ugyanazon a ponton még tegnap is áthajtottunk a másik motorral és lófogatokkal is. Aránylag szerencsésen ütött ki, hogy emberélet oda nem vészett, de a baleset így is roppant sajnálatos.

Nemsokára híre érkezik, hogy a jég a baleset színhelyén óráról-órára veszedelmesebbé válik. El voltunk vágva a hajótól. Súlyos teherrel nem kockáztathattuk meg többé az utat. BOWERS és MEARES még egyszer fordultak valami ruhafélével. Ettől fogva a közlekedés megszűnt.

Északabbra kimentem a jég szélére és leltem egy helyet, ahol a hajó a szilárd jeget jobban megközelítheti. Jelekkel megérttettem PENNELL-lel, hogy merre kormányozza a hajót, ha majd a jégraj mozdulni engedi. Az új szánutat petróleumos kannákkal megjelöltük. Várnunk kell tehát, amíg felénk fordul megint a szerencse.

Ma van a legmelegebb napunk. Ebéd után a napon üldögélve szinte úgy éreztem magam, mint meleg nyár idején Angliában.

Ez az első éjszakám a parton.

*Januáriu*s 9., *hétfő*. — Reggel negyedkilencre a hajó keresztültörte magát és elérte a kijelölt pontot. Csakugyan biztos jó út vitt odáig és most már az új úton jönnek-mennek fogataink.

Lovaink egyenkint 6—9 métermázsát, a kutyák ötösével 2·5—3 métermázsát, gyalogszánon egy-egy ember átlagban 1·35 métermázsás terhet elvontat az új úton.

EVANS hadnagy az útmester. Az ő feladata a gyanus helyek kikutatása, ha kell áthidalása pallókkal és hóval.

BOWERS valóságos kincset ér. Ő dirigálja, milyen sorrendben hordják a dolgokat, ő raktározza el őket és minden legkisebb tárgyat bármikor föltétlenül nyomban előad.

Minden jól ment, de mégsem menekedtünk baj nélkül. Egyik kutyánk valamelyik forduló után köhögni kezdett; látszott, hogy föl szeretne köhögni valamit, de nem sikerül. Két perccel később kimúlt. ATKINSON föl fogja boncolni, hogy megtudjuk a rejtélyes halál okát.

*Januáriu*s 10., *kedd*. — Ma este elmondhatjuk már: *partra szálltunk*. Még ha semmi egyebet nem hozhatnánk is már ki a hajóból, elboldogulnánk. Szén, takarmány, kellő mennyiségben szintén a parton van már. A kunyhó is annyira készen, hogy máris egész otthonos kényelmet nyújthatna. A favázat kívül-belül kettős deszkaburkolat borítja, tengerifü-szigeteléssel. A tetőt belül egyes deszkaburkolat, kívül kettős deszkázat borítja, közéje rakott kétszeres «ruberoida» és tengerifü-béleléssel. A második deszkaburkolat fölé legkívül még háromszoros ruberoida-takaró borul. A padló kettős deszkázata közé tengerifü és nemez-bélelés, föléje linoleum kerül. Kívül vulkáni homokkal

fogjuk körülrakni a kunyhó alját, hogy a szél alulról be ne hatolhasson. A déli és keleti oldalon a sajtolt szénakötegeket halmozzuk fel, az északi oldalon lesz a lovak téli istállója, a kunyhó fala és a takarmány-kötegekből építendő másik fal között. Az istállót deszka híján már csak lécekre feszített kátrányos vászonnal fedjük be.

Egy héttel a partraszállás után.

A lovak kettő kivételével ma valamennyien munkában voltak. OATES ezzel a két tanulatlan állattal kísérletet akarván tenni, üres szánba fogta és más szánok mögé kötötte őket. A lovak megugrottak, fölborították a szánokat és olyan cifra bonyodalmat támasztottak, hogy végül is kettő helyett három zabolátlan lovunk lett. Az eset megtanított, hogy milyen váratlan nehézségekre kell elkészülve lennünk. A baj főforrása alighanem az, hogy a szán orra túlságosan közel ér az állatok sarkához s ha megüti őket, ettől könnyen megbokrosodnak.

A kutyák egynémelyike hóvakságban szenved. Nem is tudtam idáig, hogy ez is előfordulhat, de DAY beszéli, hogy SHACKLETON kutyái megkapták a bajt.

A tegnapi eset titkát nem sikerült megtudnunk. Annyit megállapított ATKINSON, hogy nem ragadós betegség okozta a kutya hirtelen pusztulását. Lehetséges, hogy agybántalma volt.

Januáriu 11., szerda. — A vihar, amelynek jelei már tegnap mutatkoztak, ma reggel négy órára csakugyan beköszöntött. A szélvész ereje megakadályozott a külső munkában, figyelmünket tehát a kunyhóban hátralevő teendőkre irányítottuk.

EVANS hadnagy és NELSON pincét vágtak a tanya közelében talált kemény hófúvásban. Azonnal szilárd jégre bukkantak. Kitűnő tágas élestárunk lesz húskészletünk számára.

Estére megint elült a szél, kiderült az ég és éppoly jó időt kaptunk, mint annakelőtte.

Januáriu 12., csütörtök. — Öt kutyával jártam ma és eleinte szibíriai módra (vagyis a szánon ülve) hajtottam fogatomat. Nem is volna nehéz, csak az a baj, hogy a kritikus pillanatokban elfelejtem az orosz vezényszavakat.

Délután jelentették a hajóról, hogy már csak a juhhús, a könyvek, képek és a kis zongora van hátra, minden egyéb elszállíttatott. A kunyhóba is akár beköltözhetnénk már, de még előbb ácsmesterünkkel elkészíttetjük a fényképező sötétkamráját, SIMPSON meteorológiai állomását és más mellékhelyiségeket. Ezalatt a jégbe vájt élestár aknáinak kibővítésére is idő kerül.

Holnap megkezdjük az előkészületeket a depók elhelyezésére. Ugyancsak megkezdjük a ballaszt szállítását a hajó szükséges minimális megterhelésére. Mintegy harminc-

negyven tonna kötörmeléket kell szánokon a hajóra hordanunk.

Januáriu 14., szombat. — Tegnap a rossz idő meggátolt tervemben, hogy MEARES-szel és néhány kutyával a *Hut Point*-ra ránduljak szemle-útra. Utoljára aludtam a hajón; ott még nagyobb hideget tapasztaltam, mint tanyánkon. Ma reggeltől délutánig levélírással voltam elfoglalva.

Visszatérve a tanyára, örömmel láttam a nagy haladást. Az éléstáron kívül a jégbe vájt mágneses kunyhó is csaknem készen van már. A ballaszt estig jórészt mind a hajón lesz.

Kijelöltem a depók elhelyezésére induló csoportokat. Megbeszéltem és írásba foglaltam, hogy mit hozzon magával jövő évre a *Terra Nova*, amely most nemsokára visszatér New Zealand-be.

Januáriu 15., vasárnap. — Régen tervbe vett pihenő napunknak kedvezett az idő. Későn keltünk. Tíz órakor a hajó személyzete átsereglett tanyánkra.

CAMPBELL, GRAN és NELSON sí-kirándulásokat tettek a glecseren át a *Royds*-fokra; TAYLOR és WRIGHT más utat választottak. CAMPBELL-t jó darabon én is elkísértem. Délután MEARES-szel szánon, hálózásokkal fölszerelve, a *Hut Point* felé indultunk kilenc kutyával.

A glecser magaslatáról megpillantottuk SHACKLETON depóját a *Nimrod*-expedíció idejéből. Jó csomó sajtolt takarmányt és tengerit találtunk ott.

A *Hut Point*-on a *Discovery*-expedíció régi kunyhóját¹ bosszúságomra hóval belepve találtuk. SHACKLETON-ék, akik később, 1908-ban, szintén a kunyhóban tanyáztak, nyitva hagyták az ablakát és rajta keresztül kemény, jeges hó lepté be a kunyhó belsejét. Nagyon leverőleg hatott rám, hogy régi tanyánkat ilyen pusztaságos állapotban kell viszont-

¹ Angolok a déli sarkvidéken, 68. lap (képpel).

látnunk. A civilizált emberi lelkületet semmi se jellemezhetné bensőbben, mint hogy azok, akik ilyen helyre jutnak, igyekezzenek, amennyi kényelmet csak lehet, biztosítani az utánuk következőknek. Igen fájt, hogy ennek az elemi kötelességnek elhanyagolását kellett tapasztalnom.¹

*Januáriu*s 16., *hétfő*. — Ilyen körülmények közt persze az éjszaka nem sokat nyugodtunk. Reggeli után felkapaszkodtunk a dombra. A Nap ragyogott és kedélyem is földerült. Sohsem láttam még ennyire hőmentesnek ezt a vidéket. A *Gap*, az *Observation Hill*, az *Arrival Heights* és a *Crater Heights* magaslatai csaknem kopáran meredeztek. Dél felől a *Pram Point* és a *Pressure Ridges*, a *Horseshoe Bay* látképe a régi volt. Az *Armitage*-fok közelében húzódó hólejtőn a hóból kikukucsált FERRAR régi hőmérője. Viszont láttuk a keresztet is, amelyet a Discovery-expedícióban szerencsétlenül járt társunk, VINCE emlékére emeltünk. Festése oly friss és felirata oly olvasható volt, mintha csak tegnap állítottuk volna.

Délután visszatértünk új tanyánkra. Az éléstár ekkorra teljesen elkészült és mellette SIMPSON mágnesességi pincéje csaknem készen volt már. A kályha jól fűlik a kunyhóban, néhány nap múlva beköltözünk nyájas, új otthonunkba.

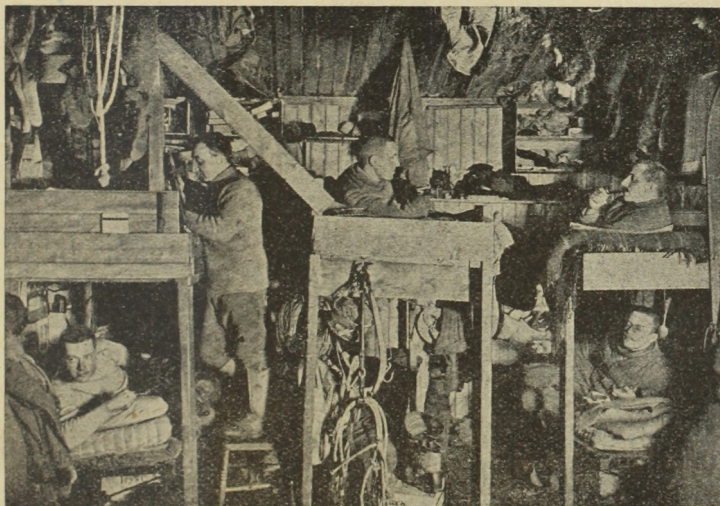
A Royds-fokról szerencsésen visszaérkeztek a kirándulók. CAMPBELL, LEVICK és PRIESTLEY éppen ekkor indultak a Nimrod régi kunyhójához, hogy megnézzék, nem lehetséges-e onnan valami alkalmas kályhát, vagy legalább olajat hozni magukkal.

*Januáriu*s 17., *kedd*. — Ma beköltöztünk a kunyhóba és el vagyunk ragadtatva kényelmétől. Egy-két nap még és a mi kunyhónkból a legkényelmesebb otthon válik.

¹ SHACKLETON ártatlan volt ebben. Megemlékezik erről következő expedíciójáról, írt, megkapó könyvében: *Dél*. («A Hat Világrész», VI. kötet. Halász Gyula fordítása.)

Két hete még csak, hogy a Mc Murdo átjáróba megérkeztünk és íme, téli szállásunkon tökéletesen gyökeret vertünk azóta, sőt teljesen útra készen állunk. Embereim egytől-egyet kincset érnek, oly kitűnőek a maguk dolgában.

Januárius 19., csütörtök. — Kunyhónk a képzelhető legbarátságosabb lakóhely. Igazi otthon. Falain belül béke,

Cherry-Garrard

Bovers

Oates

Meares
Atkinson

A kunyhó lakói.

nyugalom és kényelem uralkodik. A «kunyhó» elnevezés nem is illik már rá. Egész tekintélyes rezidencia, minden tekintetben a legpompásabb ház, amit sarkvidéken valaha építettek. Hossza tizenhat méter, szélessége nyolc, magassága az ereszig 2·7 méter.

A környék szépségét leírnom, ehhez is csillogó szavak kellenének. Az *Evans*-fok az *Erebus*-hegy egyik oldalgerincének vége. Tekintetünk közvetlenül a tűzhányó gőzölgő, hófedte kúpjára esik. Északon és délen mélyen benyomuló

öblök, túl rajtuk az alacsony lejtőkön letoluló¹ hatalmas jégárak, amelyeknek a nyelve magas, kéklő jégfalban bukik alá a tengerbe. A tenger kékjét itt-ott tündöklő jéghegyek és jégtáblák szakítják meg. Az átjáró vizein túl a messzeségből felénk világolnak a nyugati hegység hatalmas ormai, glecserborította mély völgyei és éles, meredek taréjai. Valóságos látomány erejével hat reánk a kép.

Januárus 25.-ére tűztem ki a depó-elhelyező csoport indulását.

Januárus 20., péntek. — Sok nyugtalanságot állottam ki a *Terra Nova* miatt. A heves szélben és jégzajlásban megfeneklett. Már-már rémképek üldöztek, hogy hajónk nem tér vissza soha New Zealandbe. És mi hatvanan itt elhagyatva állunk... De csakhamar megmozdult a hajó. Láttuk, amint az emberek az egyik oldalról a másikra futnak, meg vissza, hogy lengésbe hozzák. Kisvártatva élénk hurrá-kiáltások adták hírül, hogy a *Terra Nova* a zátonyról végleg szabadult. Bámulattal kell adóznom az ügyességért, amellyel PENNELL hadnagy vezette a hajót és mindig hálás elismeréssel emlékezünk vissza mindarra a sok önzetlen támogatásra, amelyben bennünket a hajó egész személyzete, — ezek a kitűnő bajtársak — mindvégig részeltettek.

CAMPBELL és társai ma délután visszatértek. Részleteket még nem hallottam útjukról. MEARES és OATES, a glecsernyelvre rándultak ki és meggyőződtek róla, hogy a jég jó. Csak három napig kitarthat még, akkor minden rendben van.

Januárus 22., vasárnap. — Nyugalmas, eseménytelen nap. Kunyhónkban 17 fok a meleg. Előkészületeinket folytatjuk. A *keleti csoport*¹ lovait ma reggel a hajóra szállítottuk.

¹ Később északi csoportnak neveztetett el, mert téli szállása északra volt az Evans-foktól. Parancsnoka CAMPBELL hadnagy.

*Januáriu*s 23., *hétfő*. — Ma kora reggel meglepetésemre nyílt vizet találtam a part és az öböl jege között. Hatalmas tömegben úszott el a jég. MEARES csakhamar üzenetet küldött, hogy a déli öbölben hasonlóképpen megmozdult a jég. Ez szerencsére túlzásnak bizonyult, de egy jókora tábla csakugyan elvált a szárazföldtől. Megvan még a jegünk mintegy négy kilométer hosszban a fok mentén és találtunk alkalmas utat, a merre a lovakat levezethetjük, teher nélkül.

A felszerelést és a kutyákat a Terra Nová-ra szállítottuk. Az továbbítja a glecser-nyelvre.

A lovakat holnap reggel küldöm a «*Déli út*»-on egyenesen a Hut Point-ra. A *Déli út* az egyedül járható útvonal az új állomás (az Evans-fok) és a Discovery-állomás (a Hut Point) között. A hegyek közt és a Ross-sziget szakadékos lejtőin az átjárás szárazföldi úton lehetetlen. A *Déli út* a parti jég szirtjei alatt csaknem síkon vezet a tenger jegén át. Ezért volt mindennél fontosabb, hogy a jég nyári megmozdulása előtt útrakeljünk. A jég eltisztulására várni, amíg az út hajóval is megtehető a Hut Point-ra, hosszú bizonytalanságot és késedelmet jelentett volna. (Való igaz, hogy a csoport útrakelése után való nap a jég fölszakadt.)

A lovak útnak indítása után, ha minden rendben megy, hajóra szálllok és a Terra Nován vitetem magam a glecser-nyelvre.

HATODIK FEJEZET.

Az egy-tonnás depó elhelyezése.

*1911 januáriu*s 24., *kedd*. — Reggel kilenckor a lovakat kivezették és a csapat útnak indult. MEARES és WILSON jártak elől, hogy a jég biztonságáról meggyőződjenek.

A nyugati csoport tagjaiért és értem csónakot küldtek

a Terra Nová-ról. Délelőtt a sziget mentén hajóztunk. Messzelátóval megfigyelhettük lovaink egyre növekvő alakjait, amint hosszú sorban haladnak előre a tenger jegén.

A glecser-nyelvnél igen alkalmas ponton kikötöttünk. A lovak nehézség nélkül jutottak el a glecser-nyelvhez, átszelték a glecsert és a hajó közelében jutottak le ismét a tengerjégre. A szállítmányt kiraktuk a hajóból.

Délután a CAMPBELL-kinyomozta úton vezettük tovább az állatokat. OATES egy régi hólepte repedésen át irányította őket. Az első kettő szerencsésen átjutott, a harmadik azonban éppen ugrani talált és beleszakadt a repedésbe. Kötelekkel nagynehezen mentettük ki szegény remegő állatot. A többi lóval már óvatosabbak voltunk és nyugatabbra kerültünk velük.

Innen már most megterhelve indítottuk tovább a lovakat. A kutyákkal bajban voltunk. Könnyű terhükkel árkon-bokron keresztül rontottak. Valóságos csoda, hogy baj nélkül elértük velük a jégtáblát. Kétségeim vannak a kutyák könnyű használhatósága tekintetében. De a lovak igazán kitünően viselik magukat. Állhatatosan haladnak egymás nyomában. Hátrányuk, hogy könnyen süppednek a lágy hóban.

A glecsertől tizenegy, a Hut Point-től négy kilométernyire ütöttük föl első tanyánkat. Tizenketten vagyunk a csapatban: WILSON, MEARES, BOWERS, OATES, CHERRY-GARRARD, GRAN, EVANS hadnagy, FORDE, KEOHANE, ATKINSON, CREAN és én. Nyolc lóval és 26 kutyával (két fogattal) indulunk utunkra.

Januárius 26., csütörtök. — Tegnap kutya fogattal visszatértem a hajóra. Minden rendben ment, míg csak a kutyák észre nem vettek egy cetet a tíz méter széles csatornában. Nosza utána eredtek, alig tudtuk őket egyesült erővel éppen csak a víz szélén megállítani.

Levélírással töltöttem a napot és utasításokat írtam a *Terra Nova* visszatérő útjára. Éjszaka erősen himbált a hajó.

Délután PENNELL parancsnok egybegyűjtötte a hajó személyzetét és köszönetet mondott embereinek kitünő magatartásukért és munkájukért. Szíves búcsút vettünk egymástól. Nehezünkre esett megválnunk e derék fiúktól és CAMPBELL csoportjától.¹ Erősen bízom benne, hogy mindnyájunk vállalkozását siker koronázza. Isten vezérelje őket.

A hajótól és a hajón maradt társainktól megválva öt órakor végleg útnak indultunk. Vajjon mi jót hoz a jövő? Beletelik három nap, amíg szállítmányainkkal biztos helyen leszünk. Nem szabad, hogy a tengerjég hamarabb fölengedjen és megakasszon utunkban.

Januárius 27., péntek. — Második tanyánkról féltízkor indultunk. Egy rakományt elszállítottunk előbb két kilométernyire dél felé, aztán visszatértünk a tanyahelyre a többiért. Terhünket három részre osztottuk.

Az *Armitage*-foktól két kilométernyire délre ütöttünk tanyát. A fok előtt a jég veszedelmesen gyengének mutatkozott; nyilván nagy kerülőt kell tennünk.

A csapat többi része a *Discovery* kunyhóját kereste fel és jelentette, hogy kiásására gondolni se lehet. A hó a kunyhó belsejében annyira megkeményedett, hogy kiásása hetekig tartó munkába kerülne. De találtak ott jó csomó kétszersültet, egy kis vajat, kakaót és a többi, úgy, hogy nem kell aggódnunk eleség dolgában, ha megkésünk visszatérő utunkban.

A kutyák ma este nagyon kimerültek. Tizenegy kutyára 225 kilogramm teher ma túlságosnak bizonyult; csiga lassú-

¹ Lásd a *második rész*-ben PRIESTLEY elbeszélését, 325—349. l.; az eredetiben: II. kötet 78—181. lap: CAMPBELL: *Narrative of the Northern Party*.

sággal vonszolták. A lovak annál pompásabban húztak. 360—400 kilogramm tehernek oda sem néztek.

Januárius 28., szombat. — Második tanya. A lovakat visszaküldtem az első tanyán hagyott szállítmányért. Magam ezalatt dél felé indultam utat keresni a nagy jégtorlasz körül. Kitűnt, hogy lovakkal járható az út. Aggaszt azonban, hogy egyik lovunk megsántult, másiknak meg az első lába gyenge. ATKINSON-nek a sarka fáj, annyira, hogy szánon fekve kellett őt szállítanunk.

Hét kilométerrel odább elértük a jégfalat és fölkapaszkodtunk reá. A közelben félig hóba temetve két sátorra bukkantunk. Nyilván SHACKLETON sátrai. A két sátor között egy császár-pingvin ütött tanyát.

Januárius 29., vasárnap. — Második tanya. A lovakkal kétszer fordultunk a jégfalhoz, ami 33 kilométernél hosszabb utat jelent. Egyiket se viselte meg az út. OATES lova neki tüzesedett, elvágatott és eltörte a hámfát.

GRAN hadnagy, norvég útitársunk, sí-vel kísérletezett. Lova megriadt a sí-től és megugrott a megterhelt szánnal olyan sebesen, hogy gazdája nem tudott nyomába érni.

A kutyák kitűnően viselik magukat. Erejük napról-napra javul. Az első rakományt a Barrier-en lerakott készleteken túl három kilométernyire szállították. Ezt a helyet szemeltük ki élelmiszer-állomásul visszatérő utunk biztosítására. A tanyát *Safety Camp*-nek (Biztonság-tanya) neveztük el. Délután a kutyák másodszor fordultak teher-szállítmánnyal erre a helyre, összesen negyvenöt kilométernyi utat járva meg.

«MEARES-nek is, nekem is» — írja WILSON — «tömerdek bajlódást okoztak a fókák, amelyek százával mutatkoztak a jég repedései körül. Kutyáink, ha csak távolról megpillantják vagy megszimatolják őket, tökéletesen fejüket vesztik. Előfordul, hogy amikor legkevésbé sejtenők, felüti

a fejét valami vén fóká egy-egy léken keresztül, közvetlenül fogatunk szomszédságában. A kutyáknak sem kell több. A következő pillanatban, mind, ahányan vannak, neki ugranak, még mielőtt a késsel közbe vethetnők magunkat.

A szerszám szíjai persze összebonyolódnak és ugyan-csak sok türelem kell kibogozásukhoz, nem is szólva arról a veszedelemről, hogy a kutyák a szánnal szállítmányostul megugranak s faképnél hagyják gazdájukat. Velem ez nem

Fókák a jégtáblákon.

történt ugyan meg az egész úton, de többször megesett, hogy éppen csak fölkaphattam a szánra, amellyel a kutyák hanyatt-homlok elrohantak. Ilyenkor árkon-bokron meghurcolják az embert s csak akkor csillapodnak meg, amikor elfáradtak az őrült vágatásban. Óvatossá és szemfülessé válik az ember, ha egymagának kell tizenegy harcias ebet kordában tartania és ezenkívül a szán rakományára ügyelnie. Ha küzdelmes is kissé ez a feladat, másrészt rendkívül érdekes is. Vezérkutyám roppant mulatságos állat volt. Oroszul

Sztarik-nak hívták, ami öreg embert jelent és mondhatom, *Sztarik* igazi bölcs öreg volt. Orosz szavakkal dirigáljuk valamennyi kutyánkat. A kutyák hajtásának ősi orosz módja egészen más, mint az a kegyetlen módszer, amit a *Discovery* idejében követtünk. Megszerettem állataimat és azok is egytől-egyig jól ismertek. Öreg falkavezérem ma is, félesztendő múltával, bár azóta semmi dolgom vele, sohsem mulasztja el, ha meglát, hogy odajöjjön hozzám; hangomat is messziről fölismeri. Igazán neveltető «öreg ember» és kétségtelenül a legkedvesebb, legnyugodtabb és legügyesebb öreg kutya, amellyel valaha találkoztam. Olyan tekintettel néz az ember szemébe, mintha az egész világ minden gonoszságát, gondját-baját ismerné és mintha halálosan úntatná őt mindez».

Januárius 30., hétfő. — Harmadik tanya: *Safety Camp*, 77° 55' déli szélesség. Most, már, hogy a *Safety Camp*-et szerencsésen elértük, nyugodtak lehetünk. Innen már akkor folytathatjuk utunkat, amikor tetszik. De ha egyszer útra kelünk, gyorsan kell haladnunk. Haditanácsot tartottunk és elhatároztuk, hogy öt heti eleséggel tonább megyünk, ebből két hétre valót lerakunk 12—13 napi járóföldre és aztán ide visszatérünk.

BOWERS és GARRARD elmentek három emberrel a Nimrod-expedíció hátrahagyott sátraihoz. Némi élelmiszert, egy főzőkészüléket és egy félbehagyott ebéd maradványait találták ott. Nyilván SHACKLETON valamelyik segítő csoportjának a tanyája lehetett. Ha ezek a sátrak ily soká (1908 óta) megálltak itt, aligha van okunk féltlenünk készleteinket. Holnap felállítjuk a biztonsági raktárt.*

Januárius 31., kedd. — *Safety Camp*. Mindent előkészítettünk a tovább indulásra. Kipróbáltuk az egyetlen pár velünk levő hópapucsot egyik lovunkon. Az eredmény bámulatos. Olyan helyeken, ahol előbb küzdelmesen süp-

pedeztek állataink, most könnyedén lépegetett a ló, akárcsak kemény felszínen.

Februáriu 1., szerda. — Safety Camp. Jelentik, hogy a jég mögöttünk fölengedett. Egyelőre tehát nem térhetünk vissza az *Evans*-fokra és a hópapucsokról is le kell mondanunk, amelyekért szerettem volna visszaküldeni.

ATKINSON lába komolyan kisebesedett, azért nagy sajnálatára hátra kell itt hagynunk. Elhatároztam, hogy CREAN-t vele hagyom.

GRAN-t sível elküldtem a *Discovery*-kunyhóhoz utolsó postánkkal. Négy óra múltával tért vissza. Már aggódtam miatta, mert hófuvás kerekedett.

Februáriu 2., csütörtök. — Negyedik tanya. Végre útra keltünk. Kellemes meglepetésemre az állatok nem süppedtek mélyre és gyorsan haladhattunk. Hogy lovainkat a nappali melegben kíméljük, — másrészt meg abban a reményben, hogy az éjszakai hidegben a hó felszíne is kedvezőbb — elhatároztuk, hogy ezentúl éjszaka menetelünk.

A végtelen fehér térségen mily parányivá zsugorodik kicsiny, zöld sátrunk! Dél felől vihar közeledik. A havat finom lisztként sodorja a szél maga előtt és kergeti be sátrunkba.

Februáriu 3., péntek, reggel 8. — Ötödik tanya. Éjjel után ismét útnak eredtünk. Reggel hétig — másfél órás pihenővel — 17 kilométert tettünk meg. A lány havon kínos volt rá gondolnunk, hogy a lovak pompás hópapucsai használatlanul hevernek a téli szálláson. Szánalmas nézni a lovak vergődését, amint a laza hófoltokon süppedeznek és bukdácsolnak.

A kutyák igen derekasan húznak, kivált MEARES-éi. MEARES fehér kutyái közül kettő arra volt tanítva, hogy az idegent megtámadják. Dühösen megugatják, ha bárki más közeledik feléjük. Amikor MEARES-szel valami beszédem

volt s oda mentem hozzá, engem is megugattak. Oszman, a vezér, pedig egyébként jó barátságban voltam vele, körül táncolt és lábamat gyengén megharapta. Nem volt nálam bot és ha MEARES ott nincs, holt bizonyos, hogy vezérét követve a következő pillanatban az egész falka nekem rohan.

Éhség és félelem az egyedüli valóságok a kutya életében. Üres gyomor megvadítja a kutyát. Szinte megdöbbenők e máskülönben szelid állatok természetes ösztönből fakadó, hirtelen dührohamai. A hámban rendesen a legjobb barátok: váll váll mellett vonják a szánt békés egyetértésben. Pihenőre heveredve nyugodtan átlépkednek egymáson. De mihelyt eszükbe jut az ennivaló, szenvedélyességük azonnal lobbott vet. Mindegyik gyanuval méregeti szomszédját és adódjék a legcsekélyebb alkalom, egyszerre kész a háborúság. Hasonló hirtelenséggel tör ki ellenségeskedésük egymás iránt, ha menet közben szerszámjaik összebonyolodnak. A nyugodt, békés bajtársak a következő szempillantásban gonoszul összeverekednek, tépik-marják egymást.

A kutya csak akkor érzi jól magát, ha eszik, alszik vagy ha *érdeklődik*. Mohó igyekvése, hogy figyelmét valamivel leköthesse, szinte megható. Halálra gyöttri a menetelés egyhangúsága. Ez az érdeklődés-igénye majdnem emberinek mondható. De nagyon kevésbé emberi vonás, hogy képtelen előre látni. A kutya a mának, a jelen órának, sőt pillanatnak él. Az ember a jövőre gondol és úgy ahogy elviseli a jelen kényelmetlenségét.

Februárus 4., szombat reggel 8. — Hatodik tanya. Jókorá utat tettünk meg az éjjel, mintegy 19 kilométert. Utunk vége felé a felszín sokat javult, a repedések kevesbedtek. Ezt a területet valószínűleg a Crozier-fok körül állandóan fújó szelek söprik tisztára. Aligha marad soká

ilyen dél felé. A lovak igen jó formában vannak. «*James Pigg*» is meglehetősen fölépült sántaságából.

Februárius 5., vasárnap. — Hatodik tanya: *Corner Camp*. A tegnap délután négy órakor kezdődő vihar erőre kapott és most fékevesztetten dühöng. Kicsiny sátrunk csodálatos védelmet nyújt. Nyugodtan eddegélünk és szíjjuk pipánkat; szinte feledjük a kinn őrjöngő orkánt. Ha két percre kimegy valamelyikünk, valóságos hóemberként tér vissza. Meleg és kényelmes hálózsákunkban heverve alig tudjuk elképzelni, hogy csak egy vékony vászon választ el bennünket a pokoltól.

Februárius 6., hétfő délután 6 óra. — *Corner Camp.* — A szélvész éjszaka még csak növekedett. Nem tréfa dolog künn járni — de nem kerülhetjük el. A lovakat és kutyákat etetnünk kell. A kutyák egész boldogoknak látszanak. A hóba ásva magukat összetekergőzve alusznak és odvukból csak etetéskor bújnak elő. Szerencsére nincs hideg.

Türelmünket kezdi erős próbára tenni a vihar. Több mint ötven órája vesztegelünk ezen a helyen. A hófúvás a szánok egy részét már csaknem eltemette. Bámulatos, mennyit lehet aludni, ha az ember akar.

Februárius 7., kedd d. u. 5 óra. — *Corner Camp.* — Ma reggel nyolc óra felé kezdett enyhülni a szél. Tíz órára az ég nyugat felé kiderült és világosan feltűnt a *White*-sziget, a *Bluff* és a nyugati hegység. Egy órával később újra sötét fellegek gyülekeztek a déli láthatáron, a nap elsötétült és a vihar újból kitört teljes erővel. Most, hogy ezeket írom, ismét szelidült a szél, kisütött a Nap. Minden jel arra mutat, hogy estére folytathatjuk utunkat.

Februárius 8., szerda. — Hetedik tanya: d. sz. $78^{\circ} 13'$. Az éjjel 19 kilométerrel jutottunk előbbre. A lovakat a három napos hóvihar nagyon megviselte. Azt kell hinnem, nem aludtak. Lesoványodtak és kivált egyikük roppant

gyenge erőben van. Félek, nem jutunk messzire velük. Életüket kimélnünk kell.

A kutyák föl se vették a vihart; kész pihenés volt reájuk. — Két köteg sajtolt szénát hátra hagytunk itt.

Februárius 9., csütörtök. — Nyolcadik tanya. Kedvező felszínen jó időben húsz kilométert marsoltunk az éjszaka. A lovak állapota javul, de egyiket féltjük. Azt hiszem, főbaj az, hogy bundájuk nem védi még eléggé őket.

Februárius 10., péntek. — Kilencedik tanya. Újabb 22·5 kilométer, jó térszínen, csípős hidegben. A hó szél-marta barázdái dél-délnyugatnak csapnak. Ha ez a kemény felszín így tart tovább déli irányban, jövő évben nem lesz nehéz elérnünk a *Beardmore*-glecsert.

Este kilenc óra tájban mászunk ki hálózásukból. Úgy 11 után oda kiáltok a «katonának» (OATES-nak):

— Nos, hogy vagyunk?

— Készen, mehetünk! — hangzik a válasz és csakhamar rá fölbukkannak embereink a szánok és lovak körül. A fölkészülés ugyancsak dermesztő munkát ró kezünkre, de lábunknak sem éppen kellemes. A takarók lekerülnek a lovakról, helyükbe fölrajjuk a hámokat, a sátrak és egyéb készségek a szánokra terheltetnek. A kipányvázott állatokat egy-kettőre a szánok elé fogjuk. OATES éberén ügyel lovára, mert a hámban idegesen toporzékol. Amelyikünk hamarabb fölkészül, türelmetlenül és bosszusan lesi késedelmes társait. WILSON és MEARES mindig készségesen segítenek a többieknek. Még várnunk kellett egy percre: a pályvázó köteleket össze kell még szednünk. Fagytól dermedt kézzel fogjuk a gyepelt; lovaink fölingerelnek azzal, hogy mindenképpen szeretnék elfordítani fejüket a szélről. Végre mindnyájan rendbe verődünk.

— All right, BOWERS, eredj előre! — és «BIRDIE» («ma-

Scott kapitány.

dárka») már vezeti is elől hatalmas lovát fürge léptekkel. A lovak is fáznak már s a vezényszóra gyors iramba fog-
nak. Egy ideig alig tudunk velük lépést tartani *finn* láb-
belinkben a sikamlós, szélvájta barázdák között. A mozgás

fölmelegít. Bele szokunk a járásba és tíz perc múlva egyforma friss tempóban menetel a csapat.

Eleinte gyorsan haladunk a kékes szürkületben. Olykor-olykor meg-megcsúszunk és elterülünk a sikosabb foltokon. Ezek az egyébként egyhangú menetelés egyedüli «eseményei». A gyengébb lovak el-elmaradoznak, de nem nagyon messze: amikor a félnapos menet feleútján néhány percre megállapodunk, már utol is érik a többiek. A nagy pihenőre sípszóval adom meg a jelt. BOWERS erre nyomban balra kanyarodik, megáll, sátoártársai még egy-egy kötélhossznyival előrébb haladnak, hogy a kipányvázott lovak között majd meglegyen a kellő távolság. OATES és én BOWERS és EVANS mögött állapodunk meg szánjainkkal. Ugyanígy a többiek is egymás mögött, tábort alakítva. A pányvázó köteleket érkezésünk irányára merőlegesen feszítjük ki a két szélső szán között. A lovakra ráterítjük a takarót, a sátrakat felkötjük s hozzá fogunk az ebéd elkészítéséhez.

Ezalatt a gyors iramban járó kutyafogatok is megérkeznek. Ezek a régi tanyán szándékosan annyi ideig várakoznak mindig, hogy lehetőleg mindjárt mi utánunk érkezzenek. Másfél vagy egy órás pihenő után csomagolunk és folytatjuk utunkat körülbelül reggel nyolc óráig; ekkor újból tanyát ütünk, lovaink védelmére hófalat rakunk és kis idő múlva bebujunk hálózsákunkba. És így megy ez most éjszakáról éjszakára.

Februárius 11., szombat. — Tizedik tanya. Déli szélesség $78^{\circ} 47'$. Húsz kilométert tettünk meg megint, most már jóval lágyabb hóban. Az állatok mind kimerültek. — Jövő évre bambusz-rudat hozok a hasadékok kikémlelésére.

Februárius 12., vasárnap. — Tizenegyedik tanya: *Bluff Camp*. A tizedik tanyától ismét jó 18 kilométer. Egy köteg szénát itt hátrahagyunk. A felszín határozottan romlott

tegnap óta. A három leggyöngébb lovat három emberrel — EVANS hadnagy, FORDE, KEOHANE — innen visszaküldöm. A többivel még néhány napig előre hatolunk. Ha lehet, megközelítjük a 80. szélességi fokot. Az ég borult. Hóvihartól tartok. Csaknem lehetetlen irányt tartanunk.

Februárius 13., hétfő. — Tizenkettedik tanya. Nem juthattunk messzebb 17 kilométernél. A hóvihar kényszerített rá, hogy tanyát üssünk. WILSON és MEARES még nincsenek itt. Ők bevárták a visszaforduló csoport indulását és csak akkor hagyták el a tizenegyedik tanyát. Valahol az útban érhetette őket a vihar. Lovaink védelmére hófalat emeltünk. A lovak bundája a legutóbbi vihar óta valamelyest vastagodott.

BOWERS csodálatosan érzéketlen a hideggel szemben. Egész éjjel közönséges nemez-sapkában maradt, arc- és fülvédő nélkül. Mi többiek örültünk, hogy meleg *balaclava* süveget és szélsisakot viselhetünk. És mégis BOWERS mászott be utolsónak sátrunkba. Még egy óra hosszat tett-vett odakint. A sátorban most öten vagyunk. CHERRY-GARRARD hozzánk költözött. GARRARD is meglep tevékenységével. Szemüvege miatt tömérdek kényelmetlenséget kell elszenvednie és mégis többet dolgozik a rácső résznél.

Februárius 14., kedd. — Tizenharmadik tanya. A csatlódás napja! Ma meg már csak 13·5 kilométerrel tudtunk megbirkózni. A rossz hófelszín is késleltetett, de megzavaró eset történt: «*Weary Willy*» («a fáradt Willy») nevű lovunk összerogyott; ezt látva MEARES kutyái rátámadtak és csunyául összemarták. A ló keményen hadakozott és ő is megharapott néhány kutyát. Alig tudtuk a dühös ebeket széjjelverni. MEARES a botját is összetörte rajtuk.

Februárius 15., szerda. — Tizennegyedik tanya. A felszín még kedvezőtlenebbre vált. Ismét csak 13—14 kilométerrel vergődtünk tovább. OATES igen sötéten tekint a

jövőbe; látom már, hogy javíthatatlan pesszimista. De azért derekasan dolgozik.

A hideg az éjjel —26 fokra szállt alá, de most már megenyhült egy kissé. A lovak állapotával nem vagyok megelégedve. Kimélnünk kell őket, ha jövő évre jó hasznukat akarjuk venni. Bizonyos, hogy a jó hópapucsok, ha aranyból volnának is, bőven megszolgálnák értéküket.

Februárius 16., csütörtök. — Tizenötödik tanya. Most meg már csak 12·5 kilométer! A hó állapota kedvezőbb, de a lovak kimerülőben vannak. Az öt közül három bírna még, a negyedik is valahogy, de *Weary Willy* odáig van. Ma éjszakai menetelésünk alatt —29·5 fok hideget észleltünk, csípős délnyugati széllel.

BOWERS csaknem póruljárt. Szokása szerint kis sapkáját tette fejére, fülét meg teljesen védetlenül hagyta. Egyszer csak észreveszem ám, hogy füle fehéredik. Erős dörzsölésre visszatért bele az élet, de az eset mindenképpen tanulságos. OATES az orrával, MEARES az egyik fogával van megakadva, CHERRY-GARRARD meg én az arcunkat fájlaljuk a hideg miatt.

Februárius 17., péntek. — Tizenötödik tanya. Déli szélesség 79° 28·5'. *One Ton Camp.* Bármily sajnálatos, le kellett mondanunk róla, hogy előre hatoljunk a nyolcvanadik fokig. Jó fél fokkal északabbra állítottuk fel *egytonnás raktárunkat*, de így is kitűnő támaszunk lesz a déli sarkhoz vivő utunkban.¹

Hátrahagytuk itt a következő élelmiszereket (négy emberre — egy sátorra — számítva):

¹ Ezen a fél fokon mult a katasztrófa! A nagy déli útról visszatérőben 20 kilométerre sikerült megközelíteniök ezt a tanyahelyet, ahol bőségben találtak volna élelmet és tüzelőt. Egy napi járásra volt tőlük a megváltás, mégis el kellett veszniök.

51 napra való teljes élelmi készlet	116·6 kg
56 « « tea	3·6 «
42 « « vaj külön	14 «
49 « « kétszersült	80 «
Egy doboz kakaó	? «

Állateleségből pedig:

5 zsák bab	386 kg
4 köteg sajtolt széna	192 «
Kétszersült kutyáknak	160 «

És végül:

84 napra való petróleum (38·6 liter), kb.	31 kg
---	-------

Mindezeknek a súlya együttvéve csaknem pontosan ezer kilogramm — vagyis *egy tonna*. Ezért neveztük el a raktárt *egytonnás depó-nak*: *One Ton Depot-nak*.

Elraktároztunk még két hosszú szánt (3·6 méterest), két pár sí-t, egy pár sí-botot, egy gyaloghámot, egy minimum-hőmérőt, egy doboz gyufát és egy gombolyag fehér zsinórt.

A raktárt, amennyire csak lehetett, feltűnően megjelöltük. Az üres és teli kétszersültes ládákat halomba raktuk; a hóba állogatott szánokra teás dobozokat erősítettünk, hogy messzire ragyogjanak. A halom két méter magas és fekete lobogó leng fölötte. A lovak védelmére hófúvás ellen falakat emeltünk; ezek is hozzájárulnak, hogy a raktár — mindent egybevetve — messze kilométerekre látható legyen.

HETEDIK FEJEZET.

Vissza a Hut Point-ra.

1911 februárius 18., szombat. — Tizenkettedik tanya. Az egytonnás tanya közelében elhintettem némi zabot, hogy odábbmozdulásából következtetve visszatértünkör megállapíthassuk a szél és a hófúvás uralkodó irányát és erejét. Aztán útra keltünk. BOWERS járt elől könnyű teherrel. GRAN vezette az én lovamat «a fáradt Willy»-vel, OATES a magáét és CHERRY-GARRARD-ét. Magam WILSON, MEARES és CHERRY-GARRARD társaságában a kutyafigatokkal gyors menetben igyekeztem vissza a téli szállás felé, mert a *Safety Camp*-ről visszafordult csoport sorsa nyugtalanított.

Meglepetésemre a lovak oly kitünően húztak, hogy ebédidő alatt utolérték. Mi azután ismét a kutyákkal folytattuk utunkat s ezen az egyetlen éjszakán 43 kilométerrel — három tanyahellyel — jutottunk közelebb téli szállásunkhoz.

Februárius 19., vasárnap. — Este tízkor indultunk és reggel félhétkor ütöttünk tanyát. Nyolc és fél óra alatt 48 kilométernél hosszabb utat futottunk meg. A 11. tanyától, a *Bluff Camp*-től fogva EVANS-ék nyomát követtük. Nagyon beletanultunk már a szánutazás mesterségébe. Egy-kettőre készen áll a sátor és a tanyabontás is meg, mint a karika-csapás. CHERRY-GARRARD-ből kitűnő szakács vált.

Februárius 20., hétfő. — Kemény hidegben indultunk, de utóbb szinte túlságosan is fölmelegedett az idő. Reggelig 54 kilométert tettünk meg. A kutyák fáradtak, de nem merültek ki. EVANS csoportja egy köteg takarmányt hátrahagyott a nyolcadik tanyán — kedvező jel, hogy lovai jó erőben voltak. Remélem, holnapután mindnyájukat szerencsésen viszontlátjuk.

Februárius 21., kedd. — Új tanyahely. A *Safety Camp*

még 22 kilométer. Szokás szerint este tízkor indultunk. Eleinte elég világos volt, de aztán elmosódott a felszín. Másfél óra múlva jégtorlaszok homályos körvonalai tűntek föl előttünk. A szánok röpültek.

Egyszerre WILSON kiáltását halljuk:

— Megálljatok! Fogjátok meg a szánt! — és a következő pillanatban egyik lábával belesiklott egy hasadékba.

Odaugrottam a szánhoz, de nem láttam semmit. Öt perccel később, amikor fogataink sorra megérkeztek, a mi szánunk középuitt befogott állatai hirtelen eltűntek. Néhány pillanat és valamennyi elsülyedt, mintha elfűjták volna. Kettesével vesztettük el őket szemünk elől; hiába kapálóz-tak, hogy lábukat megvessék. Csak *Oszman*-nak, MEARES vezérkutyájának sikerült minden ereje megfeszítésével magát fenntartania. Bámulatos volt.

A szán megállt és mi kiugráltunk. Azonnal megértettük, mi történt. Hasadék hídjára hajtottunk. A szán a hasadék innenső szélén megállott. *Oszman* valahogy még átkerült a túlsó szélére, de a többi kutya a szerszám szíjain függve ott kalimpált a mélység fölött. Túloldalról *Oszman*, emitt a szán tartotta fenn őket. Szinte érthetetlen, hogy a szán velünk együtt nem rohant bele hanyatthomlok a szakadékba. Talán elég lett volna egy parányi súlytöbblet, hogy menthetetlenül magával rántson mindenestől.

Nyomban biztonságba helyeztük a szánt és aztán letekintettünk a hasadék mélységeibe. A kutyák a legtehetlenebb helyzetekben lógva rémülten üvöltöttek. Kettő közülök kiszabadult hámbából és lebukott a mélybe. Amennyire bizonytalan körvonalait láthattuk, valami hóhídon akadhettek fenn. A kötél a szakadék mindkét szélén mélyen belevágódott a hóba és a rajta lógó súly miatt nem bírtuk meg se mozdítani.

WILSON és CHERRY-GARRARD, akik látták a balesetet,

tüstént segítségünkre siettek. Eleinte nagyon siralmasan festett a helyzet; nem sok remény mutatkozott, hogy állatainkat megmenthessük. Szerencsére magunkkal hoztuk hegymászó kötelünket. GARRARD nyomban érte szaladt. Idő kellett hozzá, amíg az ember ilyen hirtelen balesetkor a tennivalót átgondolja; az első néhány percben minden erőlködésünk meglehetősen hiábavalónak bizonyult. Egy ujjnyival sem tudtuk meglazítani az istrángokat és a vezérkötelet, amely szegény Oszmant a hóhoz lapította, annyira, hogy szinte lélekzetét vesztette.

De azután mást gondoltunk. Mindenekelőtt leterheltük a szánt, hogy holminkat biztonságba helyezzük. Oszman kutyánk már fulladozott, gyorsan kellett rajta segítenünk. A sátorkarókat átfektettem a hasadékon és MEARES hálózsjának szíjazatát hozzákötöttem a vezérkötelhez. Most tehát a karókon függött a teher. Oszman kötelékét elvághattuk és a kutya kiszabadult.

A hegymászó kötelet már most hozzáerősítettük a főistránghoz és megkísérlettük egyesült erővel húzni fölfelé a hasadékba bukkolt állatokat. A legfelül levő kutyát ily módon felszínre is hoztuk és kiszabadítottuk. A kötel azonban ezenközben olyan messzire belevágódott a hasadék szélébe, hogy a húzás hiábavalónak bizonyult. Igen ám, de most már megszabadíthattuk magát a szánt és fölébe taszíthattuk a hasadéknak, híd gyanánt, hogy róla folytassuk műveleteinket.

WILSON a lehorgonyzott főistrángnál maradt.⁵ A vezérkötel a húzástól könnyen elszakadhatott volna, azért tehát a hegymászó kötelet a szán orrához erősítettük. Így már nagyobb biztonságban haladt a mentés munkája. Kettesével húztuk fel a kutyákat a szán mellé és egyenkint kiszabadítottuk őket kötelékeikből. Ily módon tizenháromból tizenegyet kimentettünk.

Azután került a sor a másik kettőre, amelyek a hóhídon kuporogtak mintegy húsz méter mélységben. Kötelünk szerencsére elég hosszú volt. Magamra erősítettem és társaim lebecsátottak. A hóhíd alatt a hasadék összeszűkült, úgy, hogy nem igen eshattunk volna sokkal mélyebbre ennél, de kétségtelen, hogy ha a szánnal együtt lebukfenezünk, MEARES és én súlyosan összezúzzuk magunkat. A kutyák közül három belső sérüléseket szenvedett és erősen vérzett.

A kutyák a hóhídon lenn összecsavarodva nyugodtan aludtak. Csodálatos, hogy csontjuk nem törött. Amikor engem megláttak, nagyon megörültek. A kutyákat ráerősítettem a kötéltre és társaim egyenkint felvonták őket. Engem lenn hagytak addig. Már sokalni is kezdtem a várákozást, amikor kiáltások és kutyacsaholás hangjai ütötték meg fülemet. Később tudtam meg, hogy a megmentett kutyák közül kettő összeverekedett. Társaim odafönt kénytelenek voltak előbb a csatározókat széjjel választani és csak azután eresztették le hozzám a kötelet, hogy egyesült erővel fölvonjanak.

A baleset tehát nem remélt szerencsés véget ért. Kissé kimerülve folytattuk utunkat ebéd után. Állatainkat is megviselte az eset. Nem csoda: nagyobb részük egy óránál hosszabb ideig lebegett ég és föld között. Kettő közülök kínos helyzetében még jónak látta össze is marakodni. Összetörődve, fáradsággal vonszolták most tovább magukat a kedvezőtlen, puha felszínen. Húsz kilométer választ még el a *Safety Camp*-től. Holnap, ha baj nem késleltet, oda érünk.

Februárius 22., szerda. — Safety Camp. A kutyák sóványak, mint a gereblye. Küzdelmesen húzzák terhüket. Jövő évre ki kell gondolnunk valamit kiadósabb táplálásukra. A kétszersült egymagában nem elegendő. Annyi már is bizonyos, hogy nem bírják a nehéz terhet, ha magunk

is a szánon ülünk. Hozzá kell szoknunk, hogy gyalog járjunk a szán mellett — le kell tennünk az orosz módszerről. MEARES pedig olyanformán képzelte, hogy ő majd szépen a szánon ülve hajtat el a sarkra és vissza. Ez az utunk meglehetősen megnyitotta a szemét.

A *Safety Camp*-et (26 km) reggel félőtkor értük el. EVANS-t és csapatát kitűnő egészségben találtuk, de — ó! — csak egy lovuk volt már.

Elbeszélésük szerint FORDE lova a Bluff Camp-en innen, már csak 6—7 kilométernyire birta, akkor hóvihár érte őket utol, a szegény állat kidőlt és minden gondos ápolás mellett csakhamar kiszervezett.

Azután került sor a másikra. A csapat tovább menetelt még vagy 18 kilométerrel. «*Blossom*» nevű lovuk akkor már a végét járta. Alig mozdult többé. Amint EVANS-től hallom, igen szájalomraméltó volt szegény állat végső küzdelme. Néhány lépést tett, aztán megállt kinyújtott lábbal, orrával a földet érintve. Hiába pihentette, tartotta jól és takargatta meleg kendőkkel — *Blossom* is ott maradt a Déli-út csata-terén.

Utolsó lovukkal, *James Pigg*-gel rendkívül kiméletesen bántak, bőségesen etették és sikerült is jó erőben tartaniok. A veszteség komoly, enyhébbé teszi azonban, hogy a két legöregebb ló esett áldozatul, amelyek OATES véleménye szerint a legkevesebbet értek.

De hova lett ATKINSON és CREAN, akiket három héttel ezelőtt a harmadik tanyán hagytunk ATKINSON lábbaja miatt? Híradás nélkül nyomtalanul eltűntek.

Este tíz óra. Négy órai alvás után WILSON, MEARES, EVANS hadnagy, CHERRY-GARRARD és én útrakeltünk a Hut Point felé, ahol rejtélyes tapasztalás várt reánk. A Discovery kunyhójából a hó el volt takarítva. A kunyhó lakható állapotban, de elhagyatva állt. Egy sor ceruza-

írás a falon jelezte, hogy leveles-tarisznya van a kunyhóban, de a tarisznnyát nem találtuk. Zavarba ejtő volt a dolog, míg nyitjára nem jutottunk:

ATKINSON és CREAN azalatt, míg mi a Safety Camp-ről a Hut Pointra jöttünk, elindultak innen a Safety Camp felé. Később észre is vettük szánjuk nyomát, amely körülvitt a tengerjégen. Aggodalmas órát éltünk át, amíg a Safety Campre visszatérőben mindig csak a magunk két harang-alakú sátrát láttuk magunk előtt és ATKINSON-ék kupolás sátrának nyomát se láttuk. Mondhatatlan megkönnyebbüléssel fedeztük fel végre ezt is, teljes biztonságban. Volt is okunk félni, mert a jég az Armitage-fok körül ijesztően gyenge volt és rémes nagy lécek tátongtak rajta.

De a nap minden eseménye elhalványul ahhoz a meglepetéshez képest, amit ATKINSON tartogatott számunkra. Átadta CAMPBELL levelét, amelyben beszámol útjáról és jelenti, hogy a *Cethal-öbölben* (*Bay of Whales*) AMUNDSEN-nel találkozott, aki ott téliszállásra vonult.

Kétségtelen, hogy AMUNDSEN megjelenése a színen rendkívül zavaró. *Több mint száz tíz kilométerrel rövidebb az útja a sarkhoz, mint nekünk.* Sohasem hittem volna, hogy annyi kutyát szerencsésen partraszállíthasson. Terve, hogy kutyákkal utazzék, kitünőnek látszik. Mindenekfelett *korábban indulhat, mint mi nehéz lovainkkal.*¹

Abban az egyben határozottan biztos vagyok, hogy

¹ AMUNDSEN csakugyan már október 20.-án elindult¹ téli szállásáról ötödmagával és december 15.-én kitűzte a norvég lobogót a déli sarkon. SCOTT csak november 2.-án este tíz órakor kelt útra csapataival, és 1912 januárius 18.-án találta meg Amundsen hátrahagyott jelentését. Amundsen januárius 26.-án már vissza is érkezett szerencsésen a téli tanyára és 30.-án a *Fram* fölszedte horgonyait. Amikor a norvég utazók március 7.-én partraszálltak Tasmaniában, Scott sokat szenvedett csapata még ott vergődött visszatérő útján a jégsivatagban.

a legmegfelelőbb és a legbölcsebb, amit tehetünk, ha sarki utunk tervéhez változatlanul ragaszkodunk, mintha mi sem történt volna. Megtesszük, ami erőnktől telik, hazánk dicsőségére.

A jég még most sem szakadt fel a glecsernyelvénél, de az Armitage-fok előtt olyan vékony, hogy kételkedem, körülmehetünk-e arra lovainkkal?

*Februáriu*s 23., *csütörtök*. — Szánok előkészítésével és effélével töltöttük a napot, hogy BOWERS-nek elébe mehessünk a Corner Camp-re és ott újabb készleteket raktározzunk el.

*Februáriu*s 24., *péntek*. — CREAN, CHERRY GARRARD, EVANS hadnagy, ATKINSON, FORDE, KEOHANE és én reggel kilenckor útrakeltünk dél felé. Rossz éjszakánk volt, alighanem vihart kapunk.

*Februáriu*s 25., *szombat*. — Derült időben szépen haladtunk előre. Reggel három órakor a White-sziget felé rövid fekete vonal tűnt fel a láthatáron. Előbb kopár szikláknak néztem, közelebb jutva kiderült, hogy OATES, BOWERS és a lovak csapata. Úgy látszott, gyorsan haladnak és tanyánkat nem vették észre. Ma nyomukat értük. Félek, csak négy lovuk maradt.

*Februáriu*s 26., *vasárnap*. — Elértük a *Corner Camp*-et, ahol BOWERS csapatának nyomait fedeztük fel. Örömmel láttam, hogy öt szélvédő hófalat raktak, megvan tehát mind az öt lovuk. Elraktározottunk itt hat hétre való eleséget és aztán visszafordultunk a *Safety Camp* felé.

*Februáriu*s 27., *kedd*. — *Safety Camp*. Itt találtam mindenkit. Fáztak, nyomott kedvben voltak a két napja dúló vihar miatt. Reggel indultunk mindnyájan a *Hut Point*-ra. Nyugtalankodom a lékek miatt.

Előbb a kutyafogatokat indítottuk útnak, azután a lovakat. *Weary Willy*-t teher nélkül vezették, de össze-

rogyott. Fölsegítettük, meleg zabkását adtunk neki. Minden hiába. Látjuk már, hogy végső óráit éli.

Március 1., szerda reggel. — Lovunk az éjjel kimult. A hóviharok rettentőek szegény állatainkra. Bundájuk ilyenkor még nem nyújt elég védelmet. De a legjobb bunda is keveset ér, ha egyszerre az út kezdetén érnek bennünket a viharok. *Jövő évben nem szabad korán útra kelnünk.*

Tapasztalatainkat drágán fizettük meg. Mindent el kell követnünk, hogy megmentjük többi lovunkat. Jó szerencse lesz, ha négyet vagy legalább hármat elevenen vezérelhetünk vissza az EVANS-fokra.

Március 2., csütörtök délelőtt. — Sietek azon melegében megörökíteni az elmúlt éjszaka eseményeit. Az expedíció sorsa forgott kockán. Egyetlen vigasztalás, hogy emberélet nem veszett oda.

A gonosz éjszaka elmultával, amely szegény *Weary Willy* lovunk életébe került, OATES, GRAN és én kora reggel sível útra keltünk a Barrier szélétől egy kilométerre levő takarmány-készletünk felé. Gomolygó, sötét felhők vonták be az eget. Közeledve célunkhoz, óriási széttöredezett jég-táblák bizonytalan képe tűnt fel előttünk. Eleinte azt hittem, csalóka délibáb játéka csak, de hamar kiderült a szomorú való: a tenger tele volt a Barrier széléről levált hatalmas jégrögökkel.

Félelmes aggodalom markolt szívembe — mi történhetett társainkkal és állatainkkal? A takarmány-készlet — semmi kétség — elúszott a letöredezett jégtáblákkal. A tenger széle mentén haladva hirtelen egy éppen most keletkező repedés került utunkba. Gyorsan átsurrantunk rajta és meg sem álltunk, míg vagy félkilométernyire nem tudtuk tőle magunkat. Amodább újabb repedések mutatkoztak. Amily sebesen csak tőlünk tellett, siettünk megint tovább,

nem lassítva mindaddig, míg a Safety Camp és a Castle Rock vonalába nem jutottunk.

Legelsőbb is EVANS hadnagyot kellett valamiképpen figyelmeztetni a veszedelemre, aki a Corner Camp-ről jövet nyomunkat követni szándékozik. Felütöttük sátorunkat. GRAN hadnagyot a depóhoz küldtem, a híradással. Kínos nyugtalanságban telt el fél óra.

Arra gondoltam, hogy ha akármelyik csoport a kettő közül (BOWERS a lovakkal, vagy MEARES a kutyafogatokkal) biztonságban elérte a Barrier-t vagy a Hut Point-ot: okvetlenül nyomban kellett hogy figyelmeztető értesítést menesszen a Safety Camp-re. Már ekkoráig itt kellene lennie a hírvivőnek. Mi történt tehát velük?

Egyszerre feltűnt két parányi mozgó pont a Pram Point irányában. Föllélekzettem. Csakugyan a mi embereink voltak: WILSON és MEARES, a hazatérő csoport vezetői, a kutyafogatokkal. Roppantul meg voltak lepve, hogy engem itt találhatnak.

Az *Observation*-halomról — ahogy sietve elbeszélték — messzelátóval észrevették volt a lovakat, amint a tengerjég sodorja őket magával, és attól tartottak, én is velük vagyok. Nem is reggeliztek siettükben. Most mi főztünk nekik kakaót és eközben megvitattuk az aggasztóan komor helyzetet.

Kisvártatva WILSON fölfedezett egy alakot, amely nyugat felől a depó irányában haladt. Ismét GRAN hadnagyot futtattuk el érte. Kiderült, hogy CREAN érkezett meg, kimerült állapotban. Előadása kissé zavaros volt.

Éjjel félháromkor tanyát ütöttek a lovakkal a tengerjégen, jó messzire az előző éjszakai fókalektől. Kora hajnalban . . .

Március 3., péntek. — Tegnap írás közben megzavartak, ma reggel folytatom a történetet, ahogyan CREAN-tól hallottam:

...félőt tájban BOWERS kilépett a sátorból és megdöbbenéssel látta, hogy a jég fölszakadt körülötte. Amerre a lovak ki voltak kötve, repedés húzódott és egy ló eltűnt. Nagysietve szedték sátorfájukat és jégtábláról jégtáblára szökve menekültek. Előbb a lovakat mentették, aztán került sor a szállítmányra. (A három ember kétségkívül nagyszerűen, félelmet nem ismerve tartotta magát!)

Végre a Nagy Jégfal aljában biztosabbnak látszó jégtáblákra jutottak. Már-már azt remélték, fölkapaszkodhatnak a jégfalra, de csakhamar kitűnt, hogy a magas jégfaltól mindenütt nyílt víz választja el őket. A tenger olyan volt, mint valami forrongó katlan és kardszárnyú delfinek ütötték fel fejüket minden oldalról.

Ebben a válságos helyzetben CREAN önként vállalkozott rá, hogy hírt hoz nekem. Tábláról táblára szökve jókora utat tett meg, míg végre sí-botja segélyével sikerült fölmásznia a Barrier tetejére. Kétségbeesett vakmerő cselekedet volt, de szerencsére sikerült neki.

CREAN elbeszélését mérlegelve GRAN hadnagyot visszaküldtem WILSON-nel és MEARES-szel a Hut Pointra, én meg CREAN-nel és OATES-szal szánomon a baleset színhelyére indultam. A *Safety Camp*-nél megállottunk, hogy némi élelmiszert és olajat rakjunk fel s aztán nagy óvatossággal közeledtünk a jég széle felé. Öröömre mindjárt megpillantottam az elveszetteket.

Hegymászó kötelünkkel nyomban fölvontattuk őket a Barrier felszínére. Délután félhatkor már biztonságban voltak. A jég párkányától biztos távolságra tanyát ütöttünk és azzal hozzáfogtunk a lovak mentéséhez. A jégtáblát már nem sodorta az ár; csöndesen símult a Barrier széléhez.

Reggel négy órára a szánokat és terhüket sikerült a Barrier-re fölvonszolni. A lovakat egyelőre ott kellett hagynunk a jégtáblán. Ki voltunk merülve, egyikünk se

aludt már a megelőző éjszaka se. Pihennünk kellett kissé mindenáron.

Félkilenckor újra talpon voltunk. Szomorú fölfedezés! A lovakat azóta elsodorta az ár. Megkísérlettük volt, hogy kötélünk segítségével lekössük a jégtáblát, de kiszabadult.

Reggeli közben elhatároztuk, hogy csomagolunk és a Barrier széle mentén tovább megyünk. BOWERS messzelátóval fölfedezte a lovakat, északnyugat felé körülbelül két kilométernyire. Arrafelé vettük utunkat. Szerencsénkre a jégtáblát most már a Barrier homlokzata felé hajtotta az ár és elég könnyen lejuthattunk reája lovainkhoz.

De ekkor, mikor már minden jóra fordult, szerencsétlen félreértés történt. A Barrier szélén végigmenve találtam egy pontot, amely alkalmasnak látszott, hogy ott a lovakat kimentsük a partra. A többiek azonban ezalatt izgatottságukban nekiugratták *Punch* nevű lovunkat egy nyílt csatornának. Szegény állat beleesett. Nem lehetett rajta segítenünk, meg kellett ölnünk. Rettenetes volt!

Összehívtam embereimet és megmutattam nekik az utat, amit találtam, hogy arra vezessék ki a többi lovat. BOWERS és OATES errefelé szánnal levergődtek a lovakhoz és most elindultak velük ugyanerre visszafelé. Ezalatt én CHERRY-GARRARD-del igyekeztem a Barrier szélén az utat egyengetni. Egy lovat ki is mentettünk. Már azt reméltem, mind a kettőt sikerül megmentenünk, amikor BOWERS lova ugrás közben megcsúszott és belezuhant a vízbe. Kivonszoltuk valami jégrögre, habár az *Orca gladiator*-ok rendkívül izgatottan cirkáltak körülöttünk. Hiába, lovunk nem tudott már többé talpra állani, meg kellett adnunk neki a kegyelem-döfést. Ezek az események mélységesen megrendítettek.

Lesújtvá szedtük össze délután öt órakor sátorfánkat és vonultunk vissza az előbbi tanyahelyre. Itt is bizonytalannak látszott a helyzet. Jónak láttam előbb nagy ke-

rülöben körüljárni, nem találok-e gyanus repedésre. Ekkor tértünk csak, éjfél felé, nyugovóra.

Itt vagyunk tehát, hogy megkezdjük szomorú utunkat a Discovery kunyhója felé.

Március 4., szombat délelőtt. — Eleinte roppant nehezen vonszoltuk szánjainkat. Négy órai út után BOWERS-t elküldtem a *Safety Camp*-re. Visszatérve jelentette, hogy az írásbeli üzenet már nincs ott. Folytattuk utunkat vissza arra a helyre, ahol WILSON-nal találkoztunk és ahol a sít és egyéb terheket hátrahagytuk. Ezeket már nem találtuk ott. Szánnyomok a szárazföld felé vezettek. Arrafelé tartva egy ló patkójának nyomait fedeztük föl. Ezeket követve végre a Pram Point legmagasabb dombvonulatára jutottunk fel. Elhatároztam, hogy itt töltjük az éjszakát.

Kisvártatva négy közeledő alakot vettünk észre: EVANS hadnagyot és embereit. Tegnap indultak volt a Castle Rock felé és a hegytetőn alkalmas tanyahelyre találtak. Jó utat tettek fölfelé. Mind a négyen kedvező állapotban voltak.

ATKINSON-t ma reggel a Hut Point-ra küldöm, hogy hírt vigyen rólunk WILSON-éknak. Mi többiek fölkaptatunk a hegyre.

Március 5., vasárnap d. e. — EVANS csoportjának segítségével fölkapaszkodtunk a hegytetőre EVANS-ék tanyájára. ATKINSON nemsokára megérkezett GRAN-nal együtt, akit most elküldtem a *Safety Camp*-re, hogy cukrot és csokoládét hozzon magával. EVANS, OATES és KEOHANE a tanyán maradt. Én a többiekkel a Hut Point-ra indultam, ahol mindent rendben találtam. Itt telepedtünk le éjszakára.

Március 6., hétfő d. e. — *Hut Point.* WILSON, BOWERS és CHERRY-GARRARD kíséretében elmentem a Castle Rock-ra. EVANS hadnagy ezalatt a terheket mind fölszállította már a hegytetőn levő tanyájára. Estére mindnyájan, valamennyi

állatunkkal kényelemben és biztonságban elszállásoltuk magunkat a *Discovery* régi kunyhójában. Végre ismét nyugodt éjszakát élvezhettünk.

NYOLCADIK FEJEZET.

A *Discovery* kunyhójában.

1911 március 5. — április 13.

1911 március 7., kedd d. e. — Tegnap átmentem WILSON-nel a *Pram Point*-ra. Az öböl sarkában a jég még nem engedett föl. Tömérdek fókát találtunk rajta. Egyet megöltünk belőlük és húsát magunkkal vittük.

Társaink ezalatt a kunyhót igyekeztek melegebbé és kényelmesebbé tenni: kályhát rögtönöztek, a nyílásokat nemezzel eltömték és a többi.

Kétszersült, kávé, tea bővében van, cukor, só elegendő, sőt fényűzésül ott van még a csokoládé, malaga, lencse, zabliszt, szardinia és gyümölcs-íz. Friss fókahúsban sem szenvedtünk hiányt. Ideiglenes otthonunkban tehát türhetően érezhetjük magunkat.

Március 9., csütörtök d. e. — Kunyhónk berendezésén újabb javításokat tettünk. Kályhánk sok tüzelőt emésztett, átalakítottuk és most fókaszírt égetünk benne. Az időjárás csodálatos.

BOWERS néhány emberrel tegnap reggel elment azokért a készletekért, amelyeket a balesetkor — mielőtt a lovak mentésére került a sor — az úszó jégtábláról biztonságba helyeztünk. Holnap estére várom őket vissza.

Március 10., péntek d. e. — WILSON-nal tegnap elmentem megint a *Castle Rock*-ra, hogy megfigyeljük, nem lehetne-e hozzáférhető utat lelnünk téli szállásunkra a

szárazon át. Kétségtelen, hogy az Evans-fok felé az Erebus lejtőinek legnehezebben járható szögletén kellene átküzdenünk magunkat. Messziről tekintve úgy tűnik fel, hogy az egész hegyoldalt keresztül-kasul szabdalják a hasadékok.

Március 11., szombat. — BOWERS gyalogos száncsapata tegnap késő este megérkezett.

Bámulatos, milyen pompásan fel lehet használnunk azt a sok mindenféle dolgot, ami a Discovery-expedíció idejéből itt maradt a kunyhóban és a kunyhó körül.

Március 13., hétfő. — Az időjárás megromlott. Tegnap tisztességes vihart kaptunk. Az öböl-jég lábát ma reggel erősen ostromolják a hullámok. A szétporló víz csaknem a kutyák szállásáig permetez.

Kályháink szombat este gyalázatosan füstöltek. Olyan feketék vagyunk mindnyájan, mint a kéményseprők. A füst és zsír szaga át meg átjárta ruháinkat.

Március 15., szerda. — Vasárnap óta állandó a déli szél. Hétfőn és kedden fölmentem a Crater Hill-re. Tartottam tőle, hogy jegünk a Pram Point-on fölenged és akkor mi lesz a friss fókapecsenyével? Tegnapi nem mozdult a jég.

Tegnap a hegyről lejövet furcsa alakot pillantottam meg: GRIFFITH TAYLOR volt, aki csoportjával (DEBENHAM, WRIGHT és EVANS altiszttel) szerencsésen tért vissza első nyugati szánutazásából. Útja csupa érdekes kaland. De hadd beszélje el ezt és tudományos megfigyeléseit ő maga; bizonyosan sok figyelemreméltó mondanivalója lesz a környék fiziográfiájáról és eljegesedéséről.¹

Március 17., péntek d. e. — Tegnapelőtt tizenegy fókát öltünk a Pram Point jegén. Jó féltonnára való hússal és zsírral megrakodva tértünk vissza.

¹ Lásd: II. rész. G. TAYLOR: A nyugati utazások. Első út: 1911 jan. 27.—márc. 14., 285—304. lap. Az eredetiben: II. kötet, 182—221. lap.

Ma kelt útra az utolsó csoport a *Corner Camp*-re: EVANS hadnagy, WRIGHT, CREAN és FORDE az egyik szánnal, BOWERS, OATES, CHERRY-GARRARD és ATKINSON a másikkal. WRIGHT-től igen derekas vállalkozás, hogy csatlakozott hozzájuk, mindössze egynapos pihenő után.

DEBENHAM lett most a főszakács és szemmelláthatólag élvezi tisztjét.

TAYLOR csupa jókedv. Most gazdagabbak vagyunk az ő anekdotáival.

Kunyhónkban a kényelem fokról-fokra emelkedik. A kályhákat új csövekkel szereltük fel; nem füstöl és kevesebb tüzelőt fogyaszt.

Az átjáró friss jegét ide-oda sodorta a szél. Minden tevékenységünk mellett is türelmetlenné tesz a veszteglés, aminthogy türelmetlen leszek majd a téli szálláson is. Bánt, ha rá gondolok, hogy szállítóerőnket mekkora veszteség érte. Az előnyomulás nem megy majd olyan símán, mint eleinte képzeltem. Hiába, a déli sark mégis csak nagy hajtás ide!

Március 18., szombat d. e. — A csütörtök délelőtt kezdődő szél újra feltámadt. Tegnap heves délkeleti szél fújt, estére elcsöndesült és éjfélkor kisütött a Hold. Azután elborult megint és a hőmérséklet -12 fokra emelkedett. A mai heves déli szélrohamok közelgő vihart jósolnak.

Március 20., hétfő. — Szombat este ismét szilaj déli szelünk és hófuvásunk volt. Az öböl jegének lábánál megtörő hullámok permetege szinte a kutyákat eléri. Tegnap -24 fokon alul szálló kemény hideg mellett egész nap dühöngött a szél. A kutyák nagyon megsínylik a folytonos rossz időjárást. A kis fehér kutya, amelyik visszatérő utunkban a hasadékba esett, tegnap kimúlt. Nyilván belső sérülést is szenvedett. Három másik is gyenge bőrben van.

Másrészt örülni is van okunk a hideg szeleknek, mert remélhető, hogy előbb-utóbb is lehűtik a vizet annyira, hogy

befagy. A Hut Point-hoz szorított friss jég máris megszilárdult; jó szerencsénkre két fókát találtunk ma rajta.

Március 21., kedd. — Tegnap este megint délről támadt fel a szél, majd dél-délnyugatra fordult és erősségre elérte a tizes számot.¹ Hatalmasan megostromolta a fokot, permeggel árasztva el a kunyhót egész a tetejéig, sőt szegény VINCE síremlékét is, amely tíz méternyire van a tenger színe felett.

Ez a harmadik déli szélviharunk, amióta ezen a helyen tanyázunk. Hajó ezeket ki nem bírhatta volna az öbölben; tiszta szerencse, hogy 1902-ben, amikor a *Discovery* itt telet, megkímélt ez az időjárás.

Az orkán hatása is egészen kivételes. A jég lábát borító fodros hó felszínét mélyen fölbarázdálta a vihar és sós lerakodással lepte be. Az öböl délnyugati sarkában a jéglábazat levált és kibukkant alóla a pusztá szikla. A fókák jégtábláját elsodorta a szél.

A kutyákat nem tudjuk védelemben részesíteni ebben a lehetetlen időben. Oly küzdelmes őket fogva tartanunk, hogy nagyobbrészt szabadon kell bocsátanunk őket. Így tán mégis jobban megvédik magukat a hideg ellen. Néhány már úgyszólván elszabadult. A marakodóbbakat lehetőleg ezután is láncon tartjuk.

¹ A szél erősségének fokát többnyire 1-től 10-ig terjedő számokkal szokás meghatározni, a Scott-expedíció meteorologusa 0-tól 12-ig terjedő számozással (az úgynevezett Beaufort-féle skálával) határozta meg a szelek erősségét. Ebben a számozásban a 10-es szám vihar-erősségű szelet (storm force) jelent, amelynek óránkénti sebessége körülbelül 110 kilométer. — Némely táblázat a tengeri mérföldekben kifejezett óránkénti szélesebséget foglalja egybe ötöszével, ilyen módon: 5 mérföldön alul; 5-től 10-ig; 10-től 15-ig, stb., 56-tól 60-ig. Végül: 60-on felül. Megfigyeltek 84 mérföldes (156 kilométeres) orkánokat is, de bizonyos, hogy a pusztító erejű sarki viharok (blizzards) szélesebsége ezt a számot is gyakran jóval meghaladta. — Szokásos végül a másodpercenkénti szélesebség megjelölése, méterekben.

Március 23., csütörtök d. e. — Hétfőn és kedden a geologusokkal rándultunk ki és tanultunk tőlük egymást a kőzetekről. Tegnap a Crater Hill-en voltam. Az átjáró felett a stratus-felhők tengere terült szét függöny módjára. Keletre és délre tőle kéken ragyogott az ég és a nyugati hegység is tündöklő napsugárban fürdött. Felejthetetlen nagyszerű kép, amelyet a felhők fátyola lassan-lassan elrejtett szemem elől.

A Pram Point öbölben jókora darab friss jég fagyott oda szilárdan a régi jégtábla mellé, de az átjáró csak nem akar befagyni sehogy.

Március 24., péntek d. e. — Tegnap láttuk első ízben a jéglábazat keletkezését az öböl déli oldalán. Másfél—két méteres fal a víz fölött, kétannyi a víz alatt. A tengerfenék egészen tisztán látszik a rajta nyugvó fehér fal alatt. Ez az egész part mentén a jéglábazat jellegzetes alakulata. Csak a hullámok vájó munkája folytán keletkező felszíni üregek miatt tűnik fel itt-ott a jégfal túlhajlónak.

A depó-csoport tegnap reggel végre visszatért a Corner Camp-ről. Kifelé menet sűrű ködben utat tévesztett. A mi viharunkat ez a csoport is meglehetősen megérezte.

A tenger még mindig nem fagy be. Amikor elállt a szél, képződött valami vékony jéglepel, de nincs elég hideg, hogy a jég meghíz hasson. A dagály is késlelteti a tenger beállását.

Újabb húsznapos itt tartózkodásra beosztottuk készleteinket.

Március 25., szombat d. e. — Két meglepően meleg nap után ma reggelre már nyoma sincs a jégnek. Pedig már csak egy hét választ el attól az időtől, amikorra reméltem, hogy az Evans-fokon leszünk.

Március 26., vasárnap d. u. — Tegnap reggel fagyos szélben az *Arrival Heights* mentén, délután pedig az *Observation Hill* keleti lejtőjén jártam. Délután megenyhült a

szél és csodaszép estét élveztünk. A tengert befogta a jég, de éjjel a délkeleti szél megint szétkergette a jégtakarót. Ma a *Gap*-en keresztül a *Crater Heights*-re és onnan megint az *Arrival Heights*-re látogattam el.

Március 27., hétfő d. u. — A *Hut Point* körül, dél felől megállt a jég, de észak felé egy kilométernél nagyobb szélességben nyílt víz húzódik. A *Glacier Tongue* (glecsernyelv) mindkét oldalán szintén nyílt vizek tátonganak. Elsétáltam a *Gap*-en keresztül.

Örömmel mondhatom, hogy társaim nagyobb része szeret kinn lenni a szabadban, járni-kelni, bár akad egy-kettő, aki szívesebben melegszik a tűz körül.

A kutyák napról-napra bozontosabbá válnak; bundájuk szépen gyarapszik.¹ Némelyik önként szívesen kísér sétáinokon, még hófuvásban is.

Március 28., kedd. — Lassan-lassan mégis befagy már a tenger. A *Hut Point*-tól délre szépen hízik a jég, de vannak még nyílt víztükrök is. Az északi kis szigetek körül is megállott a jég, de nem tudjuk, összefüggő-e a jégpáncél arrafelé.

Március 30., csütörtök. — A *Hut Point*-tól a *Turtleback* szigetig semmi hajlandóságot nem mutat a tenger a befagyásra. Úgy látszik, soká itt rekedünk. Türelmünket erős próbára teszi ez a veszteglés. Nem lepne meg, ha májusig itt kellene várakoznunk. Tegnap láttunk néhány sirályt tanyánk körül. Ma egyet sem.

Reggel két bálna mutatkozott. Sajátságos megfigyelni, hogy habár a jég sehol se vastag, messze elúsznak, ki a

¹ Nagyon érdekes, szinte rejtélyes a kutyák rögtönös alkalmazkodása a déli sarkvidéki télhez és nyárhoz. Az északi félgömbön márciusban tavaszodik. Szibíriában a kutyák ilyenkor kezdik levenni téli bundájukat. Délen a március az ősz kezdete. És ime, a kutyák bundája «szépen gyarapszik» — márciusban.

nyílt vízre vagy a vékony jég tájékára, hogy lélekzetvételre fölbukjanak.

Március 31., péntek. — WRIGHT fölhívta figyelmemet, hogy a telített oldatú sósvíz fagyáspontja a 0° Fahrenheit (-17.8° C) körül van. — Tegnap a jég vastagsága 15—20 centiméter volt. A glecser-nyelvtől délre jóval túl a Turtle-back szigeten és északra a szigeteken túl is megszilárdult a jég, eltekintve egy keskeny víz-szalagtól közvetlen a glecser-nyelvtől északra.

Még jó egy hétig bőségben lesz mindenünk, de nem-sokára mérsékelnünk kell a «fényűzést»; fókahús, zsír és kétszersült bővében van akár jóval hosszabb időre is.

Április 1., szombat. — TAYLOR jégbe fagyott halakat talált; nagyobbbrészt aprók, de van köztük 10—15 centiméteres. Azt hiszem, fókák elől menekülve keveredtek bele a jagedző vízbe s nem tudtak belőle szabadulni.

A Hut Point-tól délre már biztonságban járunk-kelünk a jégen.

Április 2., vasárnap d. e. — Első ízben kerültem meg a tengerjégen az *Armitage*-fokot. Tegnapelőtt egy fókát, tegnap egy császár-pingvint öltünk. Sirályokat is láttunk és ujjabb három fókát. A jég most már összefüggően az Evans-fokig terjed, de a glecser-nyelvig igen vékony még. Három-négynapos szélcsend elég lenne, hogy tökéletesen megszilárduljon. Minimum-hőmérőnk 20 foknál nagyobb hideget jelez a fagyponat alatt.

Április 5., szerda d. e. — Egyre erősödő szélben —27 fokig szállt alá a hideg. Itt az ideje, hogy kimozduljunk. Cukrunk is fogytán van már.

A sirályok úgy látszik elköltöztek; vasárnap láttuk az utolsót. Kedvező tünet, mert a sirály a nyílt víz hirdetője.

Tegnap WILSON finom fókamáját készített pingvin-zsírral. Csukamájolaj íze volt és nem igen méltányoltuk, de

azért WILSON ezt jegyezte föl naplójába: «... pompásan sikerült, emlékeztetett a nagyon megromlott szardínia olajára». Bezzeg, ha hetek óta vonszolnók a szánt, mint a Discovery-expedíció idejében, nem sokat válogatnánk.

Április 6., csütörtök d. e. — Tegnap kora reggeltől délután ötig szakadatlanul sütött a nap. Szélcsend uralkodott és a tenger csaknem teljesen beállott. Elsétáltunk a jég szélére, ahol az esti szél fölkergette a vékony jégkérget a vastagabb jégpáncél tetejére. Érdekes tünemény.¹ A jégkéreg emelkedés közben széjjelrepedezik és hosszú nyelvekben fölébe tolódik a másíknak. Amíg a mozgás tart, állandóan mintha apró madarak csicsergését hallanók az erdőben. «A jég énekel» — mondtuk mi erre.

Délután. — Csaknem négy kilométernyire elbarangoltam a friss jégen észak felé. Vastagsága 8—9 centiméter. Este megbeszéltük útrakelésünk tervét a téli szállásra. Gyalogszerrel szombaton indulunk, a kutyákat vasárnap, a lovakat hétfőn indítjuk, — ha ugyan az időjárás megengedi.

Április 7., péntek. — A jég észak felé is elérte a 12 centiméter vastagságot, igaz, hogy néhol még nyílt csatornák húzódnak. TAYLOR elég vigyázatlanul bele is szakadt egy helyütt, ahol még egészen vékony volt a jéglepel. Segítségére siettünk, de jégcsákányával egymagában kikapaszkodott. Az egész dolgot tréfára vette.

Az idő kedvezni látszik a holnapi indulásra. Némelyikünk szinte sajnál megválni pompás tanyánktól, ahol oly kényelemben élünk immár ötödik hete. De hadd beszéljem el néhány szóval, milyen pompásan éldegélünk itt a *Hut Point-on*, a *Discovery* kunyhójában:

Üres ládákra telepedve, — egyik kezünkben jókora

¹ Ezt a tüneményt a Balaton déli partján is ismerik, amikor a szél kiveri a jeget.

vajaskenyér, másokban gőzölgő teáscsajka — körülüljük a tüzet. Ebéd után serény jövés-menés kezdődik megint; nem igen van, ami soká a négy fal között marasztaljon — jobb is nekünk a mozgás a szabad levegőn.

A korai szürkület meg a vacsora közeledése kerget be öt-hat óra tájban. Farkasétvággyal fogunk hozzá, egymással vetélkedve, hogy ízletesnél-ízletesebb falatokat rögtö-nözzünk — fókamájból. Ez az egyetlen eledel — azt hinné az ember — nem sok alkalmat nyújt a változatosságra, de egy kis liszt, egy marék mazsola, egy kanál *curry*-por vagy egy kis borsóliszt csodákat művel. Akárhogy is, nem únunk rá erre a mi fókamáj-pecsenyénkre és nem múlik nap (vagy legalább *ritkán*), hogy elégedett felkiáltások ne fogadják «szakácsaink» remeklését. Igaz, csak tegnapelőtt esett meg *Wilson*-nal, — aki valóságos lángelmének bizonyult új és új «fogások» kieszelésében — hogy *majdnem* eljátszotta tekintélyét . . . Azt javasolta, hogy pingvinhájban süssük ki a fókamáját; kötötte az ebet a karóhoz, hogy a pingvinháját meg lehet szabadítani kényes avas ízétől. Előkerítettük a hájat, nagy gonddal lefejtettük; szemre nagyon tetszetős zsír vált belőle. Ámde — a látszat csalt. A fókamáj-«pástétom»-ból csak úgy dőlt a pingvin-«illat», amolyan jó tömény kiadása annak a sajátyszerű zamatnak, amely benne terjeng a pingvin-húsban is.

Három hős keresztülette magát az egész csajka fókamájon, de mi többiek az első falat után elhatároztuk, hogy már csak inkább megelégszünk egy kis kakaóval és kétszersülttel.

Vacsora után pipaszó mellett beszélgetünk; derült, kellemes órája a napnak: amikor napfényre bújnak az emlékek, megannyi világot járt, hánytvetett életű ember emlékezései. Alig van ország a Nap alatt, amelyikben egyikünk vagy másukunk ne járt volna, olyan sokfelől verődünk össze csupa más és más hivatás mellől.

Lassan-lassan felszedelőzködünk, kiteregetjük hálózásajainkat, levetjük cipőnket és belebújunk a kényelmes, puha rénszarvas hálózás melegébe. Mert ilyenkor, amikor jól kiszáradnak a zsákok a kunyhóban, a hálózás igazán pompás enyhely. Hála a halzsír-lámpa sikerességének és gyertyáinknak, olvasgathatunk is lefekvés után még egy-két óra hosszát. Nyolc-kilenc órai alvás egyfolytában meg se kottyán, de akárhányszor vannak közöttünk, akik éjféltől akár délig is kihúznák, jeléül, hogy ez a mi végletekig egyszerű életünk rendkívül egészséges. Füstfogta képünk és maszatos kezünk láttára az avatatlan nem is gyanítaná, hogy milyen jól megy a sorunk.

A hegymászás egészséges sportját megkedveltük. Az *Evans*-fokon erre nem lesz annyi alkalom. De már türelmetlenül várom, hogy viszontlássam téli szállásunkat. Vajjon hogy' állott ellen házunk az északi szél rohamainak. Nem tudok szabadulni a nyugtalanító gondolattól, hogy a tenger valamelyik szilaj szélvihar alkalmával megrongálhatta otthonunkat.

Április 9., vasárnap d. e. — Péntek este beborult. Tegnap reggeltől fogva huszonnégy órán keresztül egész tiszteséges orkán dühöngött. Az átjáró jege a Hut Point-on túl északra megrepedt és amodább egy darabját a legelső szél-roham elragadta. Látható ebből, mily kockázatos volt előbb is a friss jégen járnunk. El is határoztuk, hogy a lovak útnak indítását még későbbre halasztjuk.

Tegnap láttunk néhány sirályt; szokatlan ebben a késői időszakban. Fókák nem mutatkoznak.

Április 10., hétfő d. u. — Ma akartunk indulni, de oly erősen havazott, hogy alig láttunk száz lépésre. Nem lett volna tanácsos bizonytalan utunknak ilyen időben nekivágni.

Április 13., csütörtök. — Kedden reggel 9 órakor pompás időben végre a gyalogos csapat fölkerelkedett a Hut

Point-ról. BOWERS, EVANS altiszt, TAYLOR és én egyik sátorral; EVANS hadnagy, GRAN, CREAN, DEBENHAM és WRIGHT a másikkal. WILSON a Hut Point-on maradt MEARES, FORDE, KEOHANE, OATES, ATKINSON és CHERRY-GARRARD társaságában.

Délután a hegymászó kötél segítségével szerencsésen leereszkedtünk a tengerjégre; megterhelt szánjainkat is baj nélkül lebocsátottuk. A sókristályokkal borított jégen nehezen vonszoltuk a szánokat. Félhat körül értük el a glecser-nyelvet s alkalmas ponton elég könnyen fölkapaszkodtunk rája.

A glecsert hasadékok szelték keresztül-kasul. Némelyikünk olykor bele is bukott egy-egy repedésbe, de azért aránylag könnyen haladtunk előre a kemény felszínen. Félhét tájban a sötétség hirtelen beköszöntött; mindamellett még órákig folytattuk előnyomulásunkat, míg végre a kis *Razor Back* sziget közelében este tíz után, mivel már éppenséggel semmit sem láttunk, tanyát ütöttünk.

Éjszaka feltámadt a szél. Reggel dühöngő viharra ébredtünk. BOWERS és TAYLOR fölmásztak a szigetre. Fenn rettentő szélvész tapasztaltak. Egész nap hiába vártuk, hogy a vihar lecsöndesedjék. Délután védettebb helyre tettük át tanyánkat, a sziget szélmentes oldalának egyik jégplatójára. A sátraink fölött csaknem függőlegesen fölmeredő szirtek aljában meglehetősen védve voltunk, de a sziklás hegyháton végigsöprő orkán süketítő zajában egymás szavát alig értettük. Itt ért bennünket a második éjszaka. Élelmszerünk már csak egy étkezésre való volt, de itt legalább nyugodtan lehattunk, hogy nem sodor magával a szél ki a nyílt tengerre.

Reggel hétkor keltettem fel társaimat és csakhamar útban voltunk. A szokásos nyomorúságos körülmények között folytattuk vándorlásunkat. Télies időben, kemény

hóvihar után a tanyabontás mindig keserves. A kora reggeli szürkület borongós kedvre hangolt. Ruháink keményre fagytak testünkön, ujjainkat megmarta a fagy.

Cudar hideg szél fújt még mindig, de már csak vagy négy kilométernyire jártunk téli szállásunktól. A fok felé közeledve az élet jóleső jelei kezdtek mutatkozni: régi láb-

Wright

Bowers

Debenham Gran

Taylor   Evans hadnagy   Scott   Evans (altiszt)   Crean
A depó-elhelyező csoport, visszatérte után, a téli szálláson.

nyomok a hóban, egy selyemfonal a meteorológus ballonjáról, — egyebet aztán nem is láttunk jó ideig.

Meglepetésemre a szilárd jég túlterjedt a fokon; megkerülve jutottunk át az északi öbölbe. Először is a meteorológiai szekrény tűnt szemünkbe a *Wind Vane Hill*-en. A következő pillanatban fölbukkant a kunyhó. Nagy kő esett le a szívemről, amikor megpillantottam, szemmel láthatólag épen és sértetlenül. A tenger tehát megkímélte otthonunkat.

Két alakot vettünk észre az ólak körül. Amint meg-

láttak, berohantak a kunyhóba, hogy hírül adják az ujságot. Három perccel később a kunyhó lakói, mind a kilencen — SIMPSON, NELSON, DAY, PONTING, LASHLY, CLISSOLD, HOOPER, ANTON és DIMITRI — harsány üdvkiáltásokkal futva jöttek felénk.

— Hogy-mint vagytok, nincsen semmi baj? — tudakoltuk nyomban egymástól. Nem telt bele egy perc, minden fontosabb eseményről értesültünk. A legnevezetesebb ezek között *«Hackenschmidt»* lovunk kimúlása. Akármily súlyos volt is a veszteség, akaratlanul is eszembe jutott, mennyi bajunk volt mindig ezzel a csökönyös, makrancos állattal. Hihetőleg nem sok hasznát vettük volna. Egyik kutyánk is elpusztult azóta, de ez a hír nem lepett meg, mert már akkor nagyon beteg volt, amikor téli szállásunkat elhagytuk.

Rossz ujság mindössze ennyi várt reánk. Egyébként házukban minden a legdicséretesebb tevékenységről tett tanuságot. Öröm volt körülnézni meghitt hajlékunkban,

A Hut Point-on való kezdetleges élet után csodálatosan hatott reánk a meleg, száraz otthon minden kényelme: palotaszerű méretei, ragyogó világítása és fényűző berendezése. Milyen jól esett civilizált ember módjára étkezni és belemérülni a fürdő pompás meleg vizébe, amelyet három hónapja nélkülöztünk. És a tiszta ruha gyönyöre! Minden sarki utazó jól ismeri ezeket a feledhetetlen gyönyörűségeket.

KILENCEDIK FEJEZET.

Újra együtt a téli szálláson.

Április 16., husvét vasárnap. — Tegnap este rakétát bocsátottunk fel, hogy hírt adjunk a Hut Point-ra szerencsés megérkezésünkről. Föllángoló fény hozta meg a választ, hogy megértettek.

Nem sok időbe telt, hogy megismerkedjem az átalakulásokkal, amelyekre méltán büszkék lehetnek a kunyhó lakói.

Legelőször is SIMPSON meteorológiai állomásának tökéletes berendezését csodáltam meg. Alább még részletesebben óhajtok szólni erről a mintaszerű állomásról és furfangos műszereiről, amelyek óráról-órára vagy szüntelenül, megszakítás nélkül jelzik a szelek járását, a légnyomás, hőmérséklet, elektromosfeszültség adatait és egyéb légköri jelenségeket.

Fotografus műterem sem volt még soha olyan fejedelemileg berendezve a sarkvidéken, — talán másutt se — mint a mi PONTING-unké. De a felvételek tüneményes művészi színvonala bőségesen igazolt minden áldozatot. Távollétünk alatt egész albumra való szebbnél-szebb kép gyűlt össze, nem is szólva a mozgókép-filmekről, amelyekből jó sok tekercset hazaküldött a Terra Nová-val.¹ PONTING valóban semmi alkalmat el nem szalasztott a felvételekre. Művészi gondja kiterjedt a legcsodálatosabb finom árnyalatokra. Igazi vérbeli művész.

NELSON, a biológus és DAY, a gépészmérnök, eredeti tervükhöz képest együtt rendezték be munkahelyüket. Mindkettejüket a rendszeretet és a csín-érvék jellemezte. DAY-t teljes elismerés illeti a fűtés, világítás és szellőztetés kérdésének kifogástalan megoldásáért. A mótóros szánok tökéletesítésén is sikerrel buzgólkodott.

Szakácsunk, CLISSOLD, maga volt a megtestesült ügyesség és leleményesség. Sütőkemencéjében a kenyér megkeletését villamos csengés és vörös lámpa kigyulása adta hírül. Ezt az önműködő jelzést CLISSOLD a maga találékonyságából

¹ A felvételeket annak idején, még a háború előtt, budapesti mozgókban is bemutatták.

megjavította. Rájött, hogy az örökös csengés nem túlságosan idegcsillapító és a lámpa is hamarosan kiég ilyen módon. Olyan készüléket eszelt ki, amely nem jelez állandóan, hanem a jelzést tetszésszerűen időközönként megismétli. Ezek után nem lepett meg túlságosan, amikor láttam, hogy tud ládákból szánt szerkeszteni. Ekkor már tudatában voltam, hogy a mi szakácsunk egészen kivételes szakács.

Állataink mesteri elszállásolásával a két orosz fiú és LASHLY szerzett érdemeket. Sajnálkozva gondoltam ismét szegény lovainkra, amelyeknek pompásan berendezett óljai üresen maradtak.

Április 18., kedd. — Tegnap reggel egyheti eleséggel két szánon nyolcadmagammal (LASHLY, DAY, DIMITRI, BOWERS, NELSON, CREAN, HOOPER és én) elindultam vissza a *Hut Point*-ra. Sok nehézség után ma délben érkeztünk meg. Otthagytunk társainkat kitűnő hangulatban találtuk. Bennünket nem nélkülöztek túlságosan. Távollétünk óta rossz idő járt rájuk és ami még nagyobb baj, a jég megszilárdulása azóta se haladt.

Április 21., péntek. — Dél előtt tíz után útra keltünk a téli szállás felé. MEARES, DIMITRI, LASHLY, KEOHANE, NELSON, DAY és FORDE a *Discovery* kunyhójánál maradt. Velem voltak tehát WILSON, ATKINSON, CREAN, BOWERS, OATES, CHERRY-GARRARD, HOOPER. Az újonnan érkezők öröme a téli szálláson határtalan.

Április 22., szombat. — *Evans-fok*: téli szállás. A szánutazás időszaka véget ért. Jó, hogy itt vagyunk megint biztos otthonunkban. Kész szerencse, hogy estére megérkeztünk s nem kellett a szabadban tölteni az éjet. Most már hozzáfoghatunk téli munkánkhoz.

Április 23., vasárnap. — Téli szállás. Holnapra beköszönt a hosszú téli éjszaka. A Nap aranyos fényt áraszt szét utoljára a Barne-glecseren. A Napot magát nem látjuk

a glecsertől, amelynek finom jégszirtjei sötét árnyékba kerültek a rózsás világítású sugarak alatt.

A hosszú, csöndes félhomály ezüstös kapocsként fogja egybe a tegnapot a mával; a csillagtalan éjjelen reggel és este egybeölelkeznek.

A mult éjszakai heves szél magával vitte a friss jeget.

Mozgóképfelvétel a hajóról.
(A Terra Nova orra szeldesi a jégtáblákat).

Azt kezdem hinni, túlságosan is nagy kényelemben élünk, de remélem, ez nem kényeztet el bennünket. Jól esik tapasztalnunk, hogy minden társunk kitünő kedvben van. Mindezidáig nyoma sincs közöttünk semmi széthúzásnak.

Április 24., hétfő. — Éjszakára «ört» állítottunk, főleg az eddig halványan mutatkozó *aurora australis*¹ megfigyelésére. Feladata volt óránként vagy még gyakrabban

¹ *Angolok a déli sarkvidéken*, 113–14. lap, képpel.

körültekinteni, nincs-e valami látnivaló. Az éjjel elsőnek én voltam soros.

Távollétünk alatt SIMPSON apró selyem léggömbökkel kísérletezett. Ma reggel is föleresztett egyet. A hidrogéniummal töltött ballon egy köbméter térfogatú. Finom selyemfonala amellet, hogy kilométerenkint alig nyom 14 grammot, 550 grammnyi súlyt bír meg. Az alul reáalkalmazott hőmérő és légsúlymérő súlya nem több 70 grammnál.

Április 25., kedd. — Tegnap egész nap aránylag csöndes, meleg idő járt, de ma leszállt a hőmérséklet —25 fokra. A Mc Murdo átjáró befagyott végre. Az előttünk föltáruuló képből ítélve a Hut Point-nál maradt csoport hamarosan ide át lesz velünk. Ha három napig vihart nem kapunk, MEARES útnak indíthatja csapatát.

Élénk, tevékeny élet folyik szállásunkon, mindnyájan találunk valami tennivalót. Kirándulások dolgában sem akadunk fenn, bár a hegymászásra itt nem nyílik annyi alkalom, mint a Discovery-kunyhó környékén. Ma elsétáltam az északi öböl partja körül a Barne-gleccser kéklő jég-szirtjei alá.

Április 27., csütörtök. — Már a negyedik szélsőöndes nap. A jég gyorsan hízik.

Megkerültem az Evans-fok előtti szép alakulatú jég-hegyeket.

Télen tartandó előadásaink és vitáink iránt nagy érdeklődés mutatkozik; ma egész sorozatot állítottam össze belőlük. Vagyunk hozzá elegendő; együttvéve a legsokoldalúbb társaság.

Április 28., péntek. — Ma ellátogattam az Evans-foktól délre levő gleccser gyönyörű jégbarlangjába. PONTING hosszú exponálással lefotografálta.

Este a déli fény szokatlanul tiszta tüneményében gyönyörködtünk; az Erebus fölött jelentkezett.

Április 29., szombat. — WILSON-nal elmentem az *Inaccessible* szigetre. A 160 méter magas dombtetőről kitünő kilátás nyílik a környékre és az átjáró jegére. Fölérve a hegyre, délről közelgő vihart figyeltünk meg. A borulatban sorra eltűnedezték szemünk előtt a Bluff, a Black-sziget, a Hut Point és a Castle Rock. Hazafelé tartva utolért a szélvész és üvöltve száguldott végig a sziklák között, maga előtt söpörve a havat, amikor leértünk a tenger jegére. Félek, hogy az átjáróból megint kiűzte a jeget. Nyugat felé gyanus fekete folt mutatkozik.

Április 30., vasárnap. — Amitől tartottam, bekövetkezett. A glecser jegén fölkapaszkodva mintegy 200 méter magasságba, világosan megfigyelhettük, hogy a Hut Point-től a Turtle szigetig végig nyílt víz terül. Szegény társaink a Discovery kunyhójában megint el vannak vágva tőlünk, csakúgy, mint régebben.

Érdekes sétát tettem. Két kilométerre is föl lehet kaptatni a glecser testén, mielőtt az első hasadékokra bukkannánk. A látvány nagyszerű. Olyan tiszta napokon, mint a mai is, a napvilág — inkább szürkület — néhány óráján át jól lát még az ember.

Május 2., kedd. — Előadásaink sorozatát WILSON kezdte meg. A déli sarkvidéki repülő madarokról beszélt igen érdekesen. Ma rendeztük egyúttal első football-játékunkat; a hirtelen támadt déli szél az én csapatomat három goalhoz segítette.

Délután baljóslatú nyílt csatornát vettem észre, kívül a szigeten. Félek, hogy túl terjed a Hut Point-ről ide vezető úton. Nyugtalanul várom már vissza ott rekedt társainkat.

Május 3., szerda. — A hőmérséklet még mindig magas; tegnap -25° volt a legnagyobb hideg, szélcsöndes, derült időben. Különös megfigyelés, hogy csöndes időben a 20 mé-

ter magas Wind Vane Hill-en két-három fokkal mindig melegebb van, mint a kunyhó mellett.

Este SIMPSON tartotta meg első meteorológiai előadását ezen a címen: «Fénygyűrűk, dícsfény, szivárvány és az Aurora australis».

Május 4., csütörtök. — A Wind Vane Hill kis magasságából nem tudom megítélni, hogy a tegnapi 50—60 kilométeres szél megmozdította-e a jeget az átjáróban. Ameddig láttam, be van fagyva s bár sötétnek tűnik föl, lehetséges, hogy ez a szegényes világítástól ered.

Határozottan ATKINSON a legjobb football-játékosunk, de HOOPER, EVANS altiszt és CREAN is ügyeskednek.

Kimentem a tengerjégen az *Arch*-halmon túl egy kilométernyire; a jég vastagsága ott tíz centiméter. Alighanem a tegnapi szél óta keletkezett ez a jégkéreg, tehát legfeljebb tizenhat óra leforgása alatt. Ez a gyors fagyás örvendetes tünet, de a jégmező hirtelen megmozdulása déli szél idején annál kevésbé biztató.

Május 5., péntek. — Egész éjjel és nap csendes idő járt megint. A hőmérséklet minimuma —24·5 fok. Mi az oka ennek a viszonylag enyhe időnek? A Wind Vane Hill-en ismét két fokkal melegebb.

Örömmel gondolok reá, mily tevékeny munka folyik állomásunkon. Senki sem tétlenkedik. Munkánk eredményességében csöppet sem kételkedem.

Semmi sem leplezheti le jobban az emberek igazi jellemvonásait, mint az ilyen expedíciós élet, szoros együtt-létben. Itt mitsem ér az álarc vagy színeskedés. Mindenkinek megmutatkozik valódi belső értéke.

WILSON gyönyörű rajz- és festménygyűjteményének gyarapításán fáradozik és emellett jó tanáccsal és tettel bármikor készséggel támogat mindnyájunkat. Tudását, eszét nagyrabecsüljük.

SIMPSON is mestere a maga tudományának és fáradhatatlan az önjelző műszerek megfigyelésében és más tudományos észlelésekben. Kettő helyett dolgozik. Az állandó meteorológiai és mágnességi megfigyelések terén túltesz minden eddigi sarki expedíció észlelő munkáján.

WRIGHT a jéggel összefüggő problémák, az elektromos tünemények, radio-aktivitás élesszemű megfigyelője. Erélyes, mohó, ízig-vérig tudományos törekvésű ifjú. Csupa jóakarát.

EVANS hadnagy — másodparancsnokunk — világos eszű, a maga dolgaiban kiválóan lelkes buzgalmú. Neki köszönhetjük a pontos csillagászati időjelzést, a környék gondos térképezését. Segítőtársa GRAN, a fiatal norvég hadnagy.

TAYLOR széles tudású, kiválóan sokoldalú és örökké buzgó bajtársunk. Kitűnő tolla van, — amit csak ír, az mind érdekes. Ma rendkívül lebilincselő előadást tartott a modern fiziografia alapfogalmairól.

DEBENHAM, másik geológusunk, gyakorlott, nagy munkabírású, nyugodt ítéletű: az alaposság és lelkiismeretesség valódi megtestesítője.

BOWERS örökké éber praktikus eszének sokat köszönhetünk. Igazi intézőnk ő nekünk. Megbecsülhetetlen szolgálatokat tesz az élelmezés, ruházkodás és fölszerelés bonyolult kérdéseiben, a készletek és anyagok beosztásában. Mindenütt ott van, mindenhez ért, mindenre ráér. A legserényebb és legfáradhatatlanabb segítőtárs.

A fizikusok munkahelyének szomszédságában végzi csendes mikroszkópiumi vizsgálódásait ATKINSON. Az ő feladata a háló kivetése. De nemcsak a halak biológiájával foglalkozik, hanem elsősorban az *élősdiek* tanulmányozásával. Alig múlik el nap, hogy valami új változatot ne mutasson nekem mikroszkópiumának lemezén.

Az ő laboratóriuma mellett van PONTING sötétkamarája. PONTING-ot egészen áthatja a művészi lelkesedés.

Mintha nem is a mi világunkban élne, mindnyájunktól különbözik. A jelenségeket tisztán festőiségük alapján ítéli meg. És egyedüli öröme, ha művészi képekben örökítheti meg, ami szépet művész-szeme fölfedezett.

De bármennyire belemerüljön is a maga munkájába, éppenséggel nem érzéketlen a mások dolga iránt.

CHERRY-GARRARD zoológusunk is a szabadban érzi jól magát. Egész szívével veti rá magát feladataira. A leggyöngédebb segítőtárs. Nehéz pillanatokban ismerszik meg odaadása, józansága, szilárd kitartása. Ő szerkeszti sarki ujságunkat, a *South Polar Times* új füzetait.¹ Odakint is hasznos kísérletekkel foglalkozik: kőkunyhókat épít és fókazsír-kályhákat állít beléjük. Ezeknek a próbaépítkezéseknek jó hasznát fogják venni a főszállástól távollevő csoportjaink.

OATES egészen a lovaknak szenteli gondját. Hiszem is, hogy a lehetséges legjobb erőben lesznek állataink, ha a szán-utazásokra kerül a sor. Segítségül ott van mellette ANTON, ez a kitünő kis orosz legény.

EVANS altiszt és CREAN a hálózások, csizmák és mindenféle szán-fölszerelés javítómesterei.

Elmondhatom, hogy senki sem tölti tétlenül a napot; lustálkodásra nem is nyílik sok alkalom.

Május 7., vasárnap. — A napvilág már igen megrovidült. Nem értjük, miért nem jön meg csoportunk a *Hut Point*-ről.

BOWERS és CHERRY-GARRARD hőmérő-szekrényt állítottak fel mintegy másfél kilométernyire a kunyhótól északnyugat felé. A szekrényt DAY kétkerekű járművén szállí-

¹ A Discovery-expedíció téli szállásán SHACKLETON «indította meg» ezt a félig tréfás, félig komoly «ujságot», amely később két kötetben könyv alakjában is megjelent Angliában. Lásd: *Angolok a déli sarkvidéken*, 103. l. Könyvünkben még lesz róla szó. (127—128. és 362. lap.)

tották ki a tengerjégen. Egy másik kisebbet a *Ramp* magaslátán helyeztek el. A déli öbölben is állítunk majd hőmérőt az adatok teljessége kedvéért.

Tegnap fölbocsátott léggömbünk szolgáltatta az első pontos följegyzést a 4—5 kilométer magas légréteg hőmérsékletéről.

Május 9., kedd. — Az előadások során tegnap én beszéltem útiterveinkről. Egyetértettek mindnyájan velem abban a véleményemben, hogy a sark elérése a lovak segítségével és gyalogos vontatással remélhető. Úgy látszik, egyikünknek sincs sok bizalma a kutyákban, ha a gleccserre és a nagy platóra kerül a sor.

Az átjáró már több, mint egy hete szilárdra fagyott. Az időjárás csodásan nyugodt, bár ma egy kissé bizonytalan. Lehet, hogy ez késlelteti MEARES-t, vagy talán a holdvilágra vár, amely egy-két nap múlva kisüt. A jég vastagsága 23 centiméter. Úgy látszik, MEARES megvárja, amíg eléri a 30 centimétert. Már szeretném, ha megjönné.

PONTING gyönyörű képekkel kísért, színes nyelvű előadást tartott Burmáról. BOWERS és SIMPSON, akik szintén megfordultak a pagodák országában, érdekes visszaemlékezésekkel járultak hozzá az est sikeréhez.

Május 13., szombat. — Tegnap DEBENHAM magyarázta el nekünk a kőzetek keletkezését és osztályozását.

Ma tea után ATKINSON meglepett a kellemes ujsággal, hogy a kutya-fogat megérkezett a Hut Point-ről. Azonnal közönlöttünk a jégmezőre, hogy üdvözljük MEARES-t. Jelentette, hogy a lovak is útban vannak.

A kutyákat kifogtuk és láncra kötöttük. Félórával később DAY, LASHLY, NELSON, FORDE és KEOHANE is megérkeztek a két lóval. Ember, állat egyaránt jó erőben.

Nagy megnyugvással látom együtt egész telelő csoportunkat. Igyekeznünk kell kényelmes szállást adni mind

a tíz lovunknak. Rajtuk fordul meg most a sarki szánút sikere, avagy balsikere.

A *Discovery* kunyhójánál a mi távozásunk után még jó sok fókát öltek s ha a többi eleséget fölélték is lassankint, fókahús és zsír bővében maradt. Három napja elejtettek egy «tengeri leopárd»-ot,¹ a másodikat, amely eddig a Mc Murdo-átjáróban mutatkozott.

Sajátságos, hogy a visszatérők nem igen kaptak a téli szállás fényűző ételein. Velünk is így történik, ha nem lettünk volna előbb egy-két napig sátoros életre utalva. Úgy látszik, nagyon kevésre van szüksége az embernek. Csak fókahús, liszt, zsír, tea, kakaó és cukor legyen bővében, minden egyéb mellékes.

Mélyen megragad és gyönyörködtet az a rendkívül szivélyes és meleg bajtársi együttérzés, ami téli szállásunkon uralkodik. Alig fogják elhinni nekem, ha megörökítem itt a színigazságot, hogy közöttünk soha surlódás, széthúzás nem támadt. Nekem nincsen mire «fátyolt borítanom», nem kell semmit mesterségesen felednem vagy takargatnom. Hangsúlyozom, a mi hajlékunkban nyoma sincsen feszültségnek. Minden alkalom csak arról győz meg egyre nyomatékosabban, hogy egész otthonunkat átlengi a barátság szelleme.

Éppen csak jellemzésül hadd jegyezzem föl, hogy az este OATES, egy délceg lovasezred kapitánya, székeken és asztalokon mászkált négykézláb DEBENHAM-mel, a fiatal ausztráliai diákkal.

Valódi öröm ilyen embereket tudnom magam körül.

¹ Fókaféle. Latin neve *Stenorhynchus leptonyx*. Kigyóyszerű teste 3–4 méter hosszúra nő. Félelmetes fogazata van. Ragadozó. Gyomrában császár-pingvineket és olykor kisebb fókákat is találtak. Egyetlen veszedelmes ellensége az *Orca gladiator*.

TIZEDIK FEJEZET.

Két hét a téli éjszakából.

1911 május 15., hétfő. — Egész nap heves északi szél fujt, óránként mintegy ötvenöt kilométer sebességgel. A séta nem volt kellemes.

WILSON tanulságos előadásban ismertette a pingvinek életét. Érdekes volt PONTING hozzászólása, aki megfigyelte, hogy az Adélie-pingvin úszni tanítja fiókáit.¹ Ez a kérdés még nincs kellőképpen megvilágítva, ámbár éppenséggel nem lehetetlen a dolog, mert ismeretes, hogy az északi «tengeri medve» (*Otaria ursina*) kicsinyeinek is úgy kell megtanulniuk az úszást.

Május 17., szerda. — Éjjélkor egyik kutyánk vonítására lettem figyelmes. Kérdezősködésemre azt a választ kaptam, hogy hátsó lábát fájlalja és ezért fedél alatt szállásolták el. Reggelre a szegény állat kiszenvedett. WILSON megvizsgálta a tetemet és semmi elfogadható magyarázatra nem bukant. Ez a harmadik kutyánk, amelyik ilyen rejtélyes módon pusztult el. Félek, kevésbé bízhatunk kutyáinkban.

Fölmentem a *Ramp* tetejére. Elég világos volt, hogy ellássak tanyánkra. Valami otthonias, jóleső van ebben a képben. Valahogyan nagyobbak érezzük itt magunkat, mint az Armitage-fokon. Nem nyom úgy el a környező vidék, mint ott a nagy hegyek.

OATES pompás kis előadást tartott a lovakkal való bánásmódról. Beszért a táplálék kérdéséről. Az a szándéka,

¹ JAMES MURRAY, a Shackleton-expedíció zoologusa szerint ez legfeljebb kivételes lehet. Egy másik MURRAY — az első Scott-expedíció zoologusa — újabban könyvet is írt a pingvinekről: *Antarctic Penguins*. By Dr. George Murray Derick, R. N., Zoologist to the Scott Expedition. — London: William Heinemann.

hogy télen lágy takarmányon tartja őket és tavasz felé (októberben) tér át a szilárdabb tápanyagokra. Ezidőszerint az etetés rendje a következő:

Reggel: szecska. Délben, jártatás után: hó (víz helyett), szecska és zab vagy ehelyett (másodnaponként) olajpogácsa. Délután ötkor: hó, meleg korpa-pép olajpogácsával vagy főtt zabbal és szecskával; végül egy kis széna. — Ez az étrend jó húsban tartja az állatokat, de nehéz munkára nem képesíti őket.

Május 19., péntek. — A football az egyetlen sport, amit e kevés világoosság mellett gyakorolhatunk. Ebben aztán egyre ügyesedünk. Azt hiszem, téli testedzésünk kielégítő.

Este WRIGHT értekezett a jég problémájáról.

Május 20., szombat. — Kemény déli szél dühöng; havazik és csípős a hideg. WILSON és BOWERS mindamellet fölmentek a Ramp-re. A szél erőssége — 37 fok hideg mellett elérte a hetes számot. Nagy éljenzéssel fogadták a fagyás-sebekkel visszatérő vándorokat; a derűtségben része volt a gyöngék kárörömének WILSON esete fölött, aki feltűnően fogyatékos fejfedővel járt kinn.

BOWERS meteorológiai állomásait a kezdetük alapján tréfásan Archibald, Bertram és Clarence névre kereszteltük.

Ma este nagyszerű sarkifényben gyönyörködtünk. Sohasem láttam még ehhez foghatót. Észak-északnyugattól dél-délkelet felé az eget folyton változó titokzatos fényívek, szalagok és függönyök világították be fel a zenitig. Kivált a hullámzó függőnyalakulatok voltak elbájolóak.

A sarkifény rendesen halványzöld színű, de most határozottan vöröslő fényözön előzi meg a világos figurák alakulásait. A kísérteties zöld fény mintha virágzó rózsák közt szökkenne világra. Végtelenül képzeletizgató ez a tünemény és ebben rejlik legfőbb varázsa. Az alakok, színek

és mozgások titokzatosan elenyészők, — nem valószerűek. Misztikus jelek és jóslatok nyelvének, — szinte természetfölötti, isteni jelbeszédnek tetszik. Egyenesen kihívja a babonás képzelgéseket.

Érdekes, hogy PONTING nem tudta fényképező lemezére varázsolni az aurora jelenségét. A norvég STÖRMER tanárnak állítólag sikerült. Hasonló az eset a csillagokkal, amelyek PONTING fotografiáin rövid csíkokként tűnnek fel, holott STÖRMER már pontoknak fotografálta őket. Szinte rejtélyes ez a dolog.

Május 22., hétfő. — WILSON, BOWERS, ATKINSON, EVANS altiszt, CLISSOLD és én a DAY-féle négykerekű járművel elrándultunk a *Royds*-fokra. Vittünk magunkkal hálózásokat, főzőkészüléket és egy kis élelmiszert. A sóvirágos, sekély hóval borított térszínen a kerekekkel könnyebben haladunk, mint szán-talpakon. Azt hiszem, sok eset van ilyen a tengerjégen. Harmadfél óra alatt elértük a *Royds*-fokot. Meglehetősen sötét volt már, amikor a sziklák között bukdácsoltunk és Shackleton kunyhóját birtokunkba vettük. A hőmérséklet leszállt —35 fokra és a kunyhó belsejében is nagy volt a hideg.

Május 23., kedd. — Az éjszakát háló-zsákjainkban elég kényelmesen töltöttük. Reggel a kunyhóban és a kunyhón kívül levő készleteket vizsgáltuk át.

Jó sok lisztet, dán vaját és paraffint találtunk és egyéb cikkeket, akkora mennyiségben, hogy kis csoportunk akár hat-nyolc hónapig eléldelgeztethetett volna rajta. Szükség esetére jó tartalék lesz számunkra.

Magunkhoz véve néhány bőrdarabot és öt *zsoltáros könyvet*, — amelyekből idáig csak hét példányunk volt — visszatértünk az Evans-fokra.

Május 26., péntek. — Csöndes, derült nap, kellemes változás a tegnapi heves vihar után. Roppant különbség,

ha az ember kimehet és kinyújtóztathatja tagjait. Kimentem ma reggel a *Ramp*-re. Nyílt víznek nyoma sincsen már. Aggodalmam a Hut Point-nál levő társaink hazatérését illetőleg véget érték.

Délután előkerestem a sít és sí-botokat és kirándultam a tengerjégre. A felszín egészen jó a legutóbbi havazás és szél óta. Ez igen örvendetes, mert most már a szán-kirándulásokat rendszeresíthetjük és sí-n húzhatjuk a szánokat. A gyöngye jéggel való örökös bajlódás megszűnt immár. Különös, hogy a *Discovery*-vel itt töltött években ez a kényelmetlenség teljesen megkímélt.

Rendkívül jól élünk. Kívánni sem lehetne ízletesebb fogásokat. Nem tudom elképzelni, hogy a szkorbutot megkaphassuk.

NELSON ismertette ma népszerű előadásban a biológus feladatait.

Érdemes volna értekezést írni arról a tárgyról, mennyivel gazdagabb a mai sarkutazó érdeklődésének köre a régiekénél. És mennyivel másként hat a sarkvidéki környezet mi reánk, mint elődeinkre, akik félelmesnek, iszonyatosnak érezték maguk körül a természetet. Ugyanazok a szaggatott hegymok, amelyek elrémítették volna a régieket, ma festői, nagyszerű természeti szépség számba mennek.

Nem a belső költői fogékonyság érzése változott meg: a babonás elfogultság kiveszése és a szélesebb körű tudás hozott bennünket közelebb a természethez. Ez a titka sokkal nagyobb biztonságérzetünknek.

Május 27., szombat. — Kellemetlen, hideg, szeles nap. Nem mozdultam ki.

Este BOWERS a szán-utazó táplálkozásáról értekezett. Szorgalmasan kiböngészte és nagy ügyességgel állította össze a sarki irodalom adatait. Nem árt néha vitatkozni kissé erről a tárgyról, hadd hallja az ember a különféle felfogáso-

kat. Legélénkebb vita a kakaó és a tea körül támadt; én hajlandó vagyok a teának adni elsőbbséget.

Edward A. Wilson.

Május 28., vasárnap. — Délután sí-vel megkerültem az öblöt és egyenesen keresztülvágva tértem vissza. Szél majdnem semmi, az ég derült. Csodálatosan enyhének tet-

szett az idő ahhoz képest, hogy a hőmérő —32 fokot mutatott. A fázás érzete nem a hőmérő adatai szerint igazodik. Sok függ a szélről, a levegő nedvességétől és a levegőben lebegő jégkristályoktól. Nem tudom egészen megmagyarázni magamnak ezeket a hatásokat, de bizonyos, hogy 20—25 fok hidegben, ugyancsak szélsőndben, akárhányszor jobban fáztam, mint ma a 32 fok mellett.

Május 29., hétfő. — Ismét szép csöndes napunk volt. Délelőtt is, délután is kirándultunk. Reggel WILSON-nal és BOWERS-szel az *Inaccessible* sziget közelében felállított hőmérő felé igyekeztünk, amikor meghallottuk a rendesen hozzám szegődő kutya vonítását. Közelebb érve hozzá, látjuk ám, hogy egy fiatal «tengeri leopárd»-dal viaskodik. Ez volt a második, amit az idén találtunk a Mc Murdo vidékén. Meg kellett ölnünk szegény állatot a gyűjtemény számára. Sajátságos, hogy haláltusája közben semmiféle hangot nem adott.

Este PONTING igen kedves előadást tartott Japánról, saját felvételeivel.

Május 30., kedd. — ATKINSON jelentett ma megint egy «tengeri leopárd»-ot. A tegnappal ellentétben ez jelentékeny zajt csapott: torkából ziháló morgás tört elő.

Május 31., szerda. — Az idő borult, hőmérséklet —25 fok. Kimentem a fokra ebéd után. A hófelszín tapadós volt nagyon a sí-vel. Valami nyomasztó volt a levegőben, roppant kimelegedtem és csupasz kézzel, fődetlen fővel tértem haza.

Délután ötkor a legteljesebb szélsőndből minden átmenet nélkül hirtelen déli szél kerekedett, óránként 70—80 kilométeres. Azóta egyre tart a vihar, heves rohamokkal, amelyek sebessége 40—110 kilométer. Sohasem tapasztaltam még ily hirtelen támadt szélvihart. Intő példa, hogy mily veszedelem fenyegeti, aki magányosan elbotorkál, ha mindjárt csak kis távolságra is a kunyhótól.

Ma este WILSON rendkívül érdekes előadást tartott a vázlatkészítésről. Beszért többi közt a durva vázlatról és a *színek írásbeli följegyzéséről*,¹ a színes krétarajzok helyett. Ezt a módszert fagyos ujjakkal igen célszerűnek tartja.

Mondanivalóit szokott szerénységével adta elő, de akaratlanul is elárulta mélyreható, tökéletes tudását. WILSON, mint ember is, nagy-nagy magasságban áll, hogy mily magasságban, alig sejtettem a legutóbbi időkig.

Nincsen egyetlen tagja sem társaságunknak, aki oly általános nagyrabecsülésnek örvendene, mint ő. Ma este értettem csak meg, mily türelmesen és mily állhatatossággal áldozott mindig időt és figyelmet mások segítésére és oktatására. Neki része van úgyszólván minden előadásunkban és akár gyakorlati, akár elméleti dologról van szó, alig teszünk egyetlen lépést anélkül, hogy vele ne tanácskozzunk. Tudományos gárdánk feje jár elől a jó példával, s ez mindennél hatásosabban segít fenntartani közöttünk azt a bajtársi együttérzést, amely a mi kis csapatunkat mindenkor oly áldásosan jellemezte.

TIZENEGYEDIK FEJEZET.

Tél derekán.

1911 június 1., csütörtök. — Egész éjjel szilaj szél-rohamok dühöngtek, sebességük meghaladta a 115 kilométert. Hőmérséklet alig 12 fok a fagyponthoz alatti. Még ma reggel is zúg a szél. Rájöttünk, hogy a heves szelek egészen kedvezően hatnak a szellőztető készülékre. A levegő kielégítő frissességének nyilván sok része van egészségünk megőrzésében.

¹ Ilyen módon készült vázlataiból bemutat néhányat az eredeti munka: Scott's Last Expedition (Smith, Elder & Co., London 1914).

A lovak «becéző neveit» szabályoztam (valódi neveik már feledésbe merültek): *James Pigg, Bones, Michael, Snatcher, Jehu, China, Christopher, Victor, Snippets, Nobby.*

Június 3., szombat. — Az éjjel elcsöndesedett a szél, de ma hajnalban egészen váratlanul feltámadt megint, óránként 55 kilométer sebességgel. Egy percnél rövidebb idő alatt a hőmérséklet öt fokkal emelkedett. Ez volt a legfeltűnőbb és legérdekesebb példája a hőmérséklet emelkedésének déli szél idején.¹

SIMPSON pompás világossággal magyarázta ma el tudományos műszereit. SIMPSON csodálatraméltó ügyis, mint munkás, ügyis, mint tudós és ügyis, mint előadó.

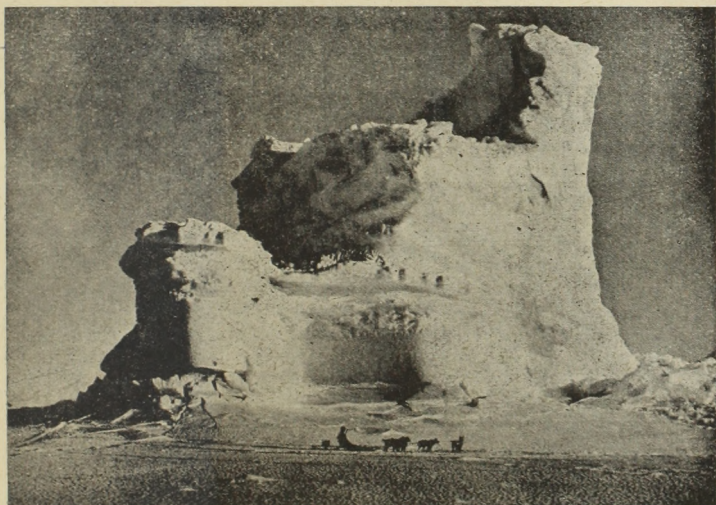
Június 4., vasárnap. — WILSON, BOWERS, CHERRY-GARRARD, LASHLY és én megkezdtük az első *iglu* (hókunyhó) építését. Eltérők a vélemények arra nézve, hogy milyen a legcélszerűbb eszköz hótömbök vágására. CHERRY-GARRARD-nek kése van hozzá, amelyet az én rajzom alapján LASHLY készített; WILSON fűrészszel, BOWERS meg nagy kanállal vágja a havat. Én hajlandó vagyok azt hinni, hogy a kés a legalkalmasabb, de a többiek még nem ismerik el.

A sziget déli oldalán jelentéktelen földcsuszamlás történt. Hét-nyolc szikla, talán összesen egy-két tonna súlyú, legördült a tenger jegére. Érdekes példa reá, hogy a jégtábla miképpen válhat szállító eszközzé.

PONTING a jéghegyeket fotografálja magnéziumfényben. Kint járva a szigettől délre, odaláttam a magnéziumfény villámlásszerű villanásait, jöllehet az egész sziget közöttünk volt. Nyilvánvaló, hogy a magnéziumfény ropant alkalmas lehet *jelzésekre*. Följegyeztem, hogy kísérleteket tegyünk.

¹ Pompás példája az Antarktisz felvidékéről leszálló szél «fő»-jellegének. Szerk.

Június 5., hétfő. — Egész nap déli szél fujt. Az ég borult, a levegő teli hókristályokkal. A hőmérséklet gyorsan felszökött a -9 fok fölé. Minden tünet vihar közeledésére vall, de csak nem jelentkezik. A jó ég tudja, mit akar ez a rendkívül enyhe hőmérséklet. Sétát tettem a sziklák közé. A levegő túlságos meleg és fülledt.

A Castle Berg
(«Kastély» jéghegy).

TAYLOR a Beardmore-glecserről tartott előadást. A jégár teste a Ferrar-glecserhez viszonyítva menedékesen emelkedik. Ha a hasadékok oly gyakoriak, ahogy jelentik,¹ a glecszer mozgásának jelentékenynek kell lennie. Úgy látszik, három olyan része van a glecssernek, amelyet a hasadékok erősebben megszabdálnak és ahol az esés meredekebb. Elmagya-

¹ SHACKLETON expedíciója tapasztalta ezt, amely elsőnek jutott el e messze déli szélességeig. (*Az Antarktisz szívében.*)

rázta a talált kőzetek geológiáját. DEBENHAM is hozzászólt az előadáshoz. Utána érdekes vita indult meg.

Június 6., kedd. — A hőmérő fölszaladt —7 fokra. Estére elült a szél, az ég kitisztult és csak a hegyek körül maradozott el néhány tépett felhő. A hegy mögül felbukkant a Hold és végig sétál a felhőtlen északi égen. Festői kép.

Születésem napja. Magam bizony könnyen megfeledeztem volna róla. Nem így szíves bajtársaim. Délebedkor óriási «születésnap kalács» jelent meg asztalunkon. Cukrozott tetejét CLISSOLD leleményesen földíszítette csokoládé-rajzokkal, cukrozott gyümölcssel, zászlókkal és az én arcképemmel. Köröskörül fölöttünk ott díszelgetek szánfogataink lobogói.

CLISSOLD kitett magáért. Kitünő fóka-levest főzött. Ezt követte az ürü-pecsenye, ribiszke-kocsonya, gyümölcshaláta, spárga és csokoládé. Italul almabor, sherry és édespálinka szerepelt. Az almabor eredetét nem sikerült megfeytenünk.

A fényűző lakoma derült, vitázó kedvre hangolta a szíveket. Amíg ezeket írom, egyik csoport a sötét kamrában tárgyalja nagy hévvel a politikai eseményeket, egy másik sarokban az anyag eredetének a kérdését feszegetik, amodább meg katonai problémákról folyik a szó. Csupa gyerekes jó fiú! Sehol egy éles szót vagy bántó megjegyzést nem hallani — a disputa általános nevetésbe fullad. NELSON egy pár harisnyát ajánl fel TAYLOR-nak, hogy tanítsa őt geológiára!

Június 7., szerda. — Pompás szép nap. Délután kimentem a jégre déli irányban. Megnéztem NELSON-t jégbarlangjában és BOWERS-t hőmérője mellett. A símára csiszolt havon könnyen siklott a sí. Ragyogó holdfény áradt szét a tájon. Remek idő egy kis téli sétára.

Este én voltam a soros előadó. A jégbarrieréről és a szárazföldi jégről beszéltem. Igyekeztem sok új szempontot megvilágítani.

Az előadást érdekes vita követte, amely éjfélig együtt tartott bennünket.

Június 11., vasárnap. — Tegnap egész nap dühöngött a szél. Ma újra kisütött a Hold és teli fényét szétárasztja a tájék fölött. Szinte azt hinnők, visszatért a Nap.

Ebéd Scott kapitány utolsó születése napján.

Balról jobbra: Atkinson, Meares, Oates (áll), Cherry-Garrard, Taylor, Nelson, Evans, Scott (az asztalfőn), Wilson, Simpson, Bowers, Gran (áll), Wright, Debenham, Day.

Így tél derekán nem sok újdonság kínálkozik megörökítésre. Azt hinné az ember, néhány rövid jegyzetbe beleszoríthatja mindazt, ami történik. De valójában mégsem telnek oly eseménytelenül napjaink. Ma például legalább három fontos megbeszélést folytattam az időjárásról és a jégviszonyokról. Mindezekről sok feljegyzést lehetne tenni; azonkívül is egész sereg apróbb intézkedés történt a nap folyamán.

Ha itt is ennyire hézagosak a naplójegyzetek,¹ képzelhető, mily nehéz feladat a nap eseményeinek hű tükrét adni a civilizált életben. Itt a sarkvidéken érti meg az ember, miért oly küzdelmes a naplóírás odahaza.

Június 12., hétfő. — Az idő nem kegyes hozzánk. A mai nap nem volt éppen szeles, de a Hold felhők mögé rejtőzött. Nagyon árvának érzi magát az ember nélküle. Nem tudom, mi lesz a Crozier-foki csoporttal a jövő hónapban, ha a szerencse nem kedvez neki.

DEBENHAM és GRAN még hetedikén reggel elindultak a Hut Point-ra, de máig sem jöttek meg. Pedig már másnapra vártuk őket vissza.

BOWERS és CHERRY-GARRARD egy éjszakára elmentek a Royds-fokra. TAYLOR és WRIGHT is ott jártak ma, de már itthon vannak.

Este EVANS tartott előadást a térképezésről. Lassan, szinte félénken beszélt, de igen tartalmasan és szemléltetően.

Június 13., kedd. — Délután az Inaccessible szigetről visszatérve DEBENHAM-et és GRAN-t otthon találtam. Heves szelek tartóztatták őket oly soká az Armitage-fokon.

Amikor a Discovery-kunyhóba megérkeztek, szegény kis «*Mukáka*» kutyánkat összetekergőzve ott találták az ajtó előtt. Szánalmasan sovány és kimerült volt, de volt még benne annyi erő, hogy ugatással fogadja őket. Ezt a kutyát januárius 7.-én, a készletek partraszállításakor az a baleset érte, hogy elgázoltuk és jó darabon vonszoltuk a szántalp alatt. Azóta nem sok hasznát vettük. A Hut Point-on töltött hetek alatt nyomorúságos bőrben volt szegény. Hátsó részén nem akart kinőni a szőre és már-már azt hittük, ilyen

¹ Újból megemlítjük itt, hogy könyvünkben az eredeti naplót erősen meg kellett rövidítenünk, úgy azonban, hogy az igazán érdekes részekből lehető kevés essék áldozatul. A naplófőjegyzések természete, hogy sok ismétlés van bennük.

körülmények között el kell pusztulnia. Az EVANS-fokra visszatérőben szabadjára engedték futni a szánok mellett.

Megérkezve a téli szállásra, még külön megkérdeztem DIMITRI-t, megvan-e a kutya és azt a választ kaptam, hogy velünk együtt megjött az is. Később kiderült, hogy DIMITRI tévedett: a kutya útközben elmaradt és nem került elő azóta sem. Mindössze néhány napja tudtam meg ezt és már egészen lemondtam róla. Valódi csoda, ha elgondoljuk, hogy ez a szegény állat sántán, félig csupaszon, magára hagyatva teljes egy hónapig élélhetett. Amikor megtalálták, véres volt a szája. Bizonyosan fókával verekedett. De szinte megfoghatatlan, miképp tudott elbánni vele és átásni magát a kemény fókabőrön. Az éhség nagy hatalom.

Június 14., szerda. — A viharok csak nem hagynak nyugtot. Reggel vékony stratus-felhő jósolta meg közeledtét. Mint rendesen, hirtelen szélrohammal köszöntött be, hóförgeteggel. A havazás megszűnt később, de a szélrohamok még mindig száz-százhusz kilométeres sebességgel dühöngenek. Mily gyors a változás körülöttünk a tegnapi szép nap örömei után.

Este NELSON tartotta meg második biológiai előadását. Kifejtette az apró növényi szervezeteknek, mint minden élet alapföltételének fontosságát. Kitünő előadó. Tárgyát rendkívül világosan meg tudja értetni.

Június 16., péntek. — DEBENHAM a vulkánokról beszélt ma velünk. Amit mondott, igen érdekes, de kissé egyhangúan adta elő és a hallgatóság egy részét már-már az álom kerülgette. Befejezésül a környék vulkánosságát ismertette. A Castle Rockról az a véleménye, hogy «vulkáni dugó», az Observation Hill régi vulkán része és semmi köze a Crater Hill-hez. Az Inaccessible sziget nincs összeköttetésben az Erebus-szal. Az előadás után parázs vita kerekedett és fölélénkítette a kedélyeket. Eleven vita indult

meg a vulkánosság és a tenger egymáshoz való viszonya fölött. Miért vannak a vulkánok a tengerek közelében? DEBENHAM szerint nem ok és okozatról van itt szó, hanem két okozatról, amelyet ugyanaz az ok hív létre.

Június 19., hétfő. — Jó ideje egyforma szabályossággal folynak napjaink. CLISSOLD elsőnek kel föl hét órakor, hogy elkészítse reggelinket. Félnyolckor HOOPER hozzáfog a söpréshez és megteríti az asztalt. Nyolc és félkilenc közt az emberek odajárnak jégért, ANTON megeteti a lovakat, DIMITRI a kutyák után néz. HOOPER föllármázza az alvókat, hogy már későre jár; rendesen egy negyed órával többet mond nekik. Általános nyujtózkodás, álmos humorral fűszerezett reggeli üdvözlések.

WILSON és BOWERS Ádám apánk módjára öltözve a hóval telehordott mosdó-medence mellett találkoznak és hozzáfognak testük alapos ledörzsöléséhez ezzel a fagyos matériával. Valamivel később megjelennek a többiek, akik kevésbé hősiesen már beérik egy kis mosdóvízzel. Félkilenc után én is kiugrom pompás ágyamból és tíz perccel kilenc előtt már ott ülök zabkása reggelim mellett. A késedelmeskedők is előszállingóznak és kilenc órára együtt vagyunk mind az asztal körül.

Kilenc óra 20 percre végzünk a reggelivel. Reggeli után HOOPER újból jól kisöpri a kunyhót, elmosogat és rendet csinál. Fél tízre megkezdí mindenki napi munkáját. Az emberek a szánutazás előkészületeivel foglalatoskodnak. A hálósákok javításával, sátrak átalakításával elkészültünk már, de még sok más feladat vár megoldásra: élelmiszeres tarisznyák készítése, cipőtalpak szegezése és a többi és a többi. A tisztek ezalatt zavartalan végzik tudományos dolgaikat.

Félkettő után gyűlünk össze délebedre. Azután, ha az időjárás megengedi, a lovak jártatása és egyéb testgyakorlat

következik úgy egy órára. Ennek végeztével a tisztek folytatják tudományos munkájukat, a legénység pedig szórakozással üti agyon az időt vacsoráig, amit félhétkor tálalnak. Az esti étkezés után még olvasunk, írunk vagy játszunk valamit, esetleg egyetmást elvégzünk még dolgainkból. A grammfonon is rendesen megszólal ilyenkor. A hét három estéjét pedig az előadások töltik be, ezeken mindnyájan részt veszünk.

Scott kapitány naplóját írja fülkéjében.

Tizenegy órakor az acetilén lámpákat eloltjuk; aki még fennmarad, vagy az ágyban olvasni akar, gyertyát gyújt magának. Éjfélre rendesen minden világosság kialszik és csak az éjjeli őr virraszt fenn olajlámpájánál.

Így múlik egyik nap a másik után. Ha nem is nagyon tevékeny élet, bizonyára nem is tétlen. Kevesen alusznak többet napjában nyolc óránál.

Szombat délután vagy vasárnap reggel általános fürdés,

borotválkozás, ruhaváltás járja. Ezek és a megszokott vasárnapi istentisztelet figyelmeztetnek reá, hogy ismét lepergett egy hét.

Ma este DAY tartott előadást a motoros szánokról. Erősen bízik bennük, de félek, DAY reményei vérmesebbek, mint amilyen megbízhatók szánjai.

Június 20., kedd. — Tegnap este a hőmérséklet elérte a -40 fokot. Ez eddig a legnagyobb hideg. A *Ramp* magaslátán öt fokkal enyhébb volt. Csöndes napunk volt, mint rendesen nagy hidegek idején. A növekvő Hold világánál sí-kirándulásra indultam.

A Crozier-foki csoport nagyban készülődik már az indulásra. Folyik a tanácskozás, hogy annyi kényelmet biztosítsunk nekik, amennyit csak a szigorú körülmények megengednek. SVERDRUP könyvében, a *«New Land»*-ben találtam valami följegyzést a kettős sátor hasznáról. EVANS altiszt mindjárt ki is bélelt egyet oly módon, hogy a bélelés a sátorkarókon belül kerüljön és a két réteg között hely maradjon a levegőnek. Erős a bizalmam ebben a sátorban, de azért a hókunyhók kérdésével se szününk meg foglalkozni.

Másik újabb haladást jelent az az elhatározás, hogy dunna-lúd pelyhéből készült hálósákokat visznek magukkal rénszarvasbőr helyett.

DAY a fókazsír-kályha megszerkesztésén fáradozik a Hut Point-on szerzett tapasztalatok fölhasználásával. Ha ez jól sikerül, az utánunk jövő sarki-expedíciók dolgán lendítünk vele, mert világos, hogy a kielégítően fűlő fókazsír-kályha fölöslegessé teszi a tüzelő szállítását parti utazásokon.

A Crozier-foki utazás eredeti célján felül egyúttal kísérletezés, több irányban is. Minden egyes ember más és más összeállítású élelmiszert kap, hogy a gyakorlat mutassa meg a zsír és szénhidrát legkedvezőbb arányát.

WILSON kettős szél-álló ruhát visz magával gyapjú alsóruha helyett.

Az újfajta szegezésű cipőket is kipróbálják. Visszavértünk a Discovery-expedícióban utoljára használt típus-hoz, némi javítással. Az acélszögeket a *finn-csizmára* alkalmazzuk; ez csak fél olyan nehéz, mint a rendes sí-csizma, könnyen fölvehető és pompásan véd.

Június 22., csütörtök. — *A tél dereka.* A Nap legalacsonyabb állását 22.-én délután félhárom tájban érte el greenwichi középido szerint. Ez megfelel 23.-án hajnali félháromnak a 180. délkör helyi idejében. Mai estebédünk tehát az az étkezés, amely legközelebb esik a Nap pályájának ehhez a kritikus fordulópontjához. A télközép ünnepét az odahaza karácsonykor szokásos módon ünnepeltük meg.

Már a tea mellé megszeltünk egy hatalmas Buszard-féle süteményt, CHERRY-GARRARD jóvoltából. Az Union Jack-et és a szánok lobogóit fölaggattuk a nagy asztal körül, amelyre a szokásos bögrék és mázos limonádés-kancsók helyett most poharakat és pezsgős palackokat állogattunk. Hét órákor letelepedtünk az asztal mellé különleges gazdag lakománkhoz.

A fogások fényes sorát remek fóka-levessel kezdtük meg, aztán áttértünk a roast-beefre, melléje szakácsunk yorkshirei puddingot, sült burgonyát és kelbimbót tálalt. Ezek után égő plum-pudding és kitünő ünnepi sütemény, majd pedig izletes ajóka és halikra következett. A mi szemünkben rendkívüli ételsor már idáig is, hát még ha hozzávesszük a pompás nyalánkságokat, amelyek teli tálakban borították el asztalunkat: égetett mandula, cukrozott gyümölcsök, csokoládé és más inycsiklandozó édességek. És mindenekfelett számlálatlan palack pezsgő és finom likőrök a felköszöntők mellé.

Rövid beszédben felhívtam a figyelmet reá, hogy mai

ünnepeünk nem csupán a tél derekát jelöli, hanem egyúttal expediciónk tervszerinti tartamának fele idejét. Eleddig egy nyár és a tél fele része mult el, hátra van még a tél másik fele és a második nyár.

Elmondottam, hogy ami a jövőt illeti, legyen bár akármilyen szerepe a véletlennek, a tapasztalat megmutatta, hogy lehetetlen lett volna rátermettebb bajtársakat gyűjtenem magam köré, hogy vállalkozásomban támogassanak, mint akik a tavasszal útra kelnek velem a déli sark felé. Köszönetet mondtam mindnyájuknak, hogy «vállukat nekifeszítették a kerekéknek» és bizalmukkal megajándékoztak.

Az expedíció sikerére üritettük poharunkat.

Mindenkit sorjában felszólítottunk, hogy beszéljen, bal szomszédomon kezdve, köröskörül az egész társaságon. Mondanom sem kell, hogy mindnyájan szerényen és röviden szólaltak fel és — amit nem is vártam — valamennyien rendkívül szíves szavakkal emlékeztek meg rólam, úgyannyira, hogy el kellett hárítanom magamtól a végre is még korai dicséreteket. Mindamellet hálával töltött el az őszinte méltánylás, amellyel irányukban való magatartásom találkozott.

Estebéd végeztével együtt maradtunk még a legderültebb hangulatban. A gramofon vidám dalokat játszott. Az asztalt elszedtük, fölállítottuk, lábait kiszedtük és sorba raktuk a székeket. Egész tágas előadóterem támadt ilyen módon és PONTING ezt az alkalmat arra használta fel, hogy a mindnyájunkat legjobban érdeklő környékbeli felvételekből vetített képsorozatot mutasson be.

Ezután visszaállítottuk az asztalt társasjátéokra. Az asztalra tejes puncs került és ebből ittunk CAMPBELL csapata és a Terra Nová-n maradt barátaink egészségére. Ekkorra már az ital éreztetni kezdte lelkesítő hatását.

A hangulat tetőpontjára emelkedett, amikor egyszer-

csak megjelent BOWERS, nyomában néhány kísérőjével, akik óriási karácsonyfát cipeltek be. Ágain égő gyertyák, csillogó holmik és apró ajándékok mindegyikünk számára. Megtudtam, hogy az ajándékokat MISS SOUPER-nek, WILSON-né nővérének köszönhetjük, aki kedves figyelemmel gondolt reánk odahaza. A fát BOWERS ügyeskedte össze botokból és zsinegekből, színes papirosdíszítéssel borítván be az ágakat. A szeretetreméltó meglepetés sok örömet szerzett.

Amíg a kunyhó falai közt folyt a vigasság, odakünt a természet, mintha csak ünnepünk fényét akarná emelni, libegő sarkifény csodáját bővölte rá a keleti égre. Sohsem láttam szebb és élénkebb tüneményt. Villogó fényű hajladozó ívek és függönyök támadtak és terjedtek szét az égboltozaton, lassan-lassan elhalványulva, hogy azután ismét ragyogó életre keljenek.

A világosabb fény mintha folyó tűzből volna, olykor-olykor egymásba fonódott ívekbe sűrűsödött, amelyekből tündöklő sugarak löveltek fölfelé, hogy azután hullámozó vonalakban halványabb alakzatokba olvadjanak.

A tél derekának megünneplésével reánk hajnallott az az időszak, amelynek, bármerre forduljon is a szerencse kereke, a legnagyobb jelentőségűnek kell lennie életünkben.

TIZENKETTEDIK FEJEZET.

Kifelé a télből. — Atkinson balesete.

A Crozier-csoport.

1911 június 25., vasárnap. — Most veszem észre, hogy megfeledkeztem az újra föltámadt *South Polar Times*-ről, amelynek első számát CHERRY-GARRARD, a szerkesztő, a tél-közép ünnepén mutatta be.

Derék kis kötet. DAY faragott fatáblába kötötte be,

fókabőrháttal. A munkatársak névtelenek, de nagyobb-részüket sikerült mégis kitalálnom.

A szerkesztő a magunk déli utazásának tervéről állított össze statisztikai kimutatásokat, TAYLOR pedig a téli szállás környékének geológiai történetét írta meg tudományos komolysággal. A többi közlemény — a szerkesztői és meteorológiai jegyzetek kivételével — könnyebb fajsúlyú, bár éppen nem minden zamat nélkül való. A «*Valhalla*» című tréfás rajz határozottan irodalmi értékű és méltó rá, hogy több olvasója legyen, mint amennyinek *South Polar Times*-ünk örvend ezidőszerint.¹

Tétovázás nélkül nyomban TAYLOR-nak tulajdonítottam, WILSON és GARRARD pedig MEARES-re gondolnak. De én érzem, hogy jól sejtettem.²

Szép csöndes vasárnap. Szokás szerint istentiszteletet tartottam. Délután WILSON-nel fölsétáltam a *Ramp*-re, hogy nyugodtan elbeszélgethessünk még egyszer, mielőtt útra kel.

Június 26., hétfő. — TAYLOR érdekes és élvezetes előadásban ismertette az ősszel bejárt vidék fiziográfiai jelenségeit.³ A vetített képek DEBENHAM fölvételei és nagyobb-részt igen jók. PONTING nagyon kedvező véleménnyel van DEBENHAM ügyességéről.

A *Crozier*-fokra induló csoport befejezte előkészületeit. Fejenként 115 kilogrammnyi terhet fognak vontatni.

¹ Mint a Discovery-expedíció *S. P. T.*-e, ez is megjelent Londonban, Smith, Elder & Co. kiadásában (1914): *The South Polar Times*, Vol. III., April—October 1911. [Az I. és II. kötet a Discovery éveiből való.] A gyönyörűen illusztrált, fényűzéssel kiállított kötetből könyvkereskedelmi forgalomra 350 számozott példány készült. Ennek a III. kötetnek első harmadrészét foglalja magában a télközép ünnepén bemutatott szám.

² SCOTT kapitánynak igaza volt.

³ Lásd II. rész. 285. lap: TAYLOR: A nyugati utazások. (Első út.) Az eredetiben II. kötet 182—221.

DAY remek kis fókazsír-lámpást szerkesztett. Azon az úton vagyunk, hogy a fókazsírt a legelőnyösebben értéke-sítsük mind fűtés mind pedig világítás céljára, aminek nagy jelentősége lesz a későbbi délsarki expedíciókon.

Június 27., kedd. — A Crozier-foki csoport ma reggel jó hangulatban útnak indult. A súlyos terhet két 2·7 méteres szánra osztottuk el. A három utazó — WILSON, BOWERS és CHERRY-GARRARD — elég könnyen megbirkózik a szánok-kal a tenger-jégen. Félek azonban, hogy a Barrier-en nehezebb útjuk lesz. Segítő csapatunk a glecser-nyelven túlra elkísérte őket.

Ez a téli utazás új és vakmerő vállalkozás. De igazi rátermett emberek próbálkoznak meg vele. A jó szerencse el ne hagyja őket!

Távollétük alatt előadásaink szünetelni fognak.

Június 29., csütörtök. — Az éjjel fülledtnek éreztem a levegőt kunyhónkban. Társaim közül is többen így ta-pasztalták. Célszerű lenne lefekvés előtt a levegőt fölfrissí-teni, de nem tudom, hogy-mint intézzük ezt.

Reggel kilenckor hirtelen 75 kilométeres szél kerekedett és vele együtt a hőmérő egyszerre fölszaladt 5·5 fokkal. Egy óra hosszat se tartott a vihar. Oly hirtelenséggel csöndesedett le megint az idő és a hőmérő oly pontosan nyomon követte az idő változását, hogy ez már valósággal rejtélyes. Honnan jön és hová tűnik el ily hamar a viszony-lag enyhe levegő?¹

Hosszas kísérletezés után DAY-nek sikerült végre alkal-mas ár-apály-mérő műszert szerkesztenie. Hoztunk egyet magunkkal New Zealandból, de átengedtük CAMPBELL-nek. Azt tapasztaljuk, hogy a jéglepel emelkedése nem azonos a víz emelkedésével. Az öböljég megakasztja szabad mozgásá-

¹ Ismét fön-tümemény. Szerk.

ban. Távolabbra kell vinnünk a műszert, ahol a jég egy repedése megbízhatóbb eredményhez segít.

Június 30., péntek. — A hőmérsék egyre lejjebb süllyed. Ma elérte a -40 fokot.

Szabadjára bocsátott kutyáink megtámadtak egy fókát; egy másikat holtan találtunk. A fókák közelléte örvendetes, de bosszantó, hogy a kutyák fölfedezték rejtekhelyüket.

Július 1., szombat. — Új sí-cipőt «terveztünk» s bíztam benne, hogy beválik. A Barrier-en *finn csizmát* kell viselni. De a finn csizma egymagában igen laza. Mi most egyesítettük a sí-csizma biztos tartását a meleg finn csizma előnyeivel. EVANS altiszt kitűnő cipésznek bizonyult. Éppen most készült el az első pár lábbelivel a rajzok alapján. Kettős fókabőr talpat varrt, amelynek anyagát előbb timsóval átítattuk. A talp és a cipő közé merevítésül kéregpapiros, a sarok alá pedig kis fakocka kerül. A cipő feje elég bő a finn csizma befogadására. Felül egyszerű zsineggel kötjük egybe. Egy pár ilyen cipő súlya nincs egészen háromnegyed kilogramm, tehát a finn csizmával együtt se nyom annyit, mint a sí-csizma, amelynek a súlya 1·8 kilogramm.

WRIGHT lengésnek indította ingáját a jégbarlangban. A pontos időmérés biztosítása sok fáradságba került; sokban segített ebben a telefon, a közvetítő műszer, a barlang és a kunyhó között. A chronométer kitűnően el van helyezve. WRIGHT biztosít róla, hogy a jégta-lapzat ötszörte szilárdabb, mint a potsdami befalazott kőkocka.

Július 4., kedd. — Kalandos nap hóviharban. Délelőtt 75—85 kilométeres szélvész dühöngött 32—33 fokos hideg mellett. Nem arravaló idő, hogy kimerészkedjünk a szabadba.

Délután enyhült kissé a szél. TAYLOR és ATKINSON fölmentek a *Ramp*-re a hőmérő leolvasására. Azután a

kalandos szellemű ATKINSON és GRAN tudtomon kívül elhatározták, hogy a tengerjégen át elmennek, egyikük az északi, másikuk a déli öbölbe, az «Archibald» és a «Clarence» hőmérőhöz. Ez félhatkor történt.

GRAN már $\frac{3}{4}$ 7-kor, estebédre, idehaza volt. Később tudtam csak meg, hogy alig 2—300 lépésnyire ment csak a szárazföldről és ez a kis távolság visszatérőben csaknem egy órába telt.

ATKINSON távolmaradását csak $\frac{1}{4}$ 8-kor fedeztük fel. Bár kissé bántott a dolog, nem gondoltam rá, hogy komolyan nyugtalankodjam miatta. Néhány embert mégis kiküldtem kis távolságra, hogy kiáltozzanak és kézilámpával jeleket adjanak; a Wind Vane dombon pedig paraffin-fáklyát gyújtattam.

EVANS altiszt, CREAN és KEOHANE mindenáron szét akartak nézni, elküldtem tehát őket kézilámpással észak felé. Ezalatt a szél föltámadt megint, de nem nagy erővel. A száguldó felhők között olykor-olykor megjelent a Hold. Holdvilág mellett, úgy gondoltuk, vándorunk hamarosan haza talál. De amikor féltíz tájban EVANS és emberei minden hír nélkül tértek vissza, nem titkolhattam többé aggodalmamat. Komolyan utána kellett látnunk, hogy hazavezéreljük eltévedt bajtársunkat.

Hamarosan nyolcfele indítottam útnak embereimet különböző irányokban, részben szánokon, hálózásokkal, pálinkával fölszerelve, részben csak gyalogszerrel, kézilámpákkal. CLISSOLD-dal magam maradtam a kunyhóban. Így telt el egyik óra a másik után. Egyre jobban kínzott az aggodalom. El nem tudtam képzelni, mi történhetett?

ATKINSON útjának célja alig két kilométernyire volt és már öt órája oda van. Mire következtessenek ebből? Azt viszont mégsem akartam elhinni, hogy a sima jégen szerencsétlenség érhetne.

Elérkezett 11 óra. Semmi eredmény. Fél-tizenkettő — hat órai távollét — még mindig semmi hír. Negyedórával éjfél előtt végre hangokat hallok és kevésre rá rendkívüli megkönnyebbülésemre MEARES és DEBENHAM elém vezetik az elveszett vándort. A kalandnak tehát szerencsés vége lett.

ATKINSON keze csunyául összefagyott és többé-kevésbé arca is; szellemi állapota is kissé zavart volt, mint mindenkié ilyen alkalmakkor, de máskülönben semmi baja.

Elbeszélése zürzavaros. Abból, amit elmondott, arra következtettem, hogy nem járt még messzebb fél kilométernél a hőmérő irányában, amikor elhatározta, hogy visszafordul. Igyekezett is irányt tartani, tőle telhetőleg. Amikor egy halászó lékhez ért, amelyről tudta, hogy csak 200 lépésre van az Evans-foktól, a helyesnek képzelt irányban folytatta útját 200 lépésnyire, de ott mitsem talált.

Ebben a helyzetben, ha kelet felé fordul, el kellett volna érnie a szárazföldet valahol a kunyhó közelében. Hogy ezt nem tette, hanem ehelyett egyenesen tovább igyekezett, világos jele annak, hogy a hóvihar mennyire megzavarta. Semmi kétség, hogy akit vihar ér utol, nem elég a vérkeringésre ügyelnie, hanem meg kell küzdenie az agy ellankadásával és az ítélőképesség hiányával. Ezek még sokkal fenyegetőbb veszedelmet jelentenek.

A való az, hogy ATKINSON-nek nincs róla tiszta fogalma, mi történt vele attól fogva, hogy az Evans-fokban megcsalódott. Úgylátszik céltalanul ment tovább szél ellenében, amíg csak egy szigethez nem érkezett. A szigetet megkerülte. Ahogyan beszéli, egyetlen lépésre nem látott maga elé, sokat bukácsolt, végül is néhány szikla aljában megállapodott. Itt fagyos keztyűjével való bajlódása közben lefagyott a keze. Hozzáfogott, hogy gödröt vájjon magának, amelyben meghúzódjék.

A Hold fölcilllant és ekkor elhagyta a szigetet. Amikor

a Holdat megint szem elől tévesztette, szeretett volna visszajutni a szigetre, de nem sikerült. Tovább bolyongott és egyszersak egy másik szigetbe ütközött (talán ugyanabba). Várt egy ideig, aztán megpillantotta a Holdat, amely kibújt a felhők közül. Feléje tartott. A fokra érve (?) észrevett valakit közvetlen közelében. Rákiáltott. Meglepetésére semmi választ nem kapott.

Kalandos, összefüggéstelen meséje egy zavart agyvelőnek. De nem tudok szabadulni a gondolattól, hogy ATKINSON megmenekülése hajszálon függött csupán és ha a vihar meg nem szűnik, el is pusztult volna. A várakozás óráiban éppen az volt a leggyötrelmesebb, amikor a vihar szünete alatt attól kellett tartanom, hogy az orkán rövidesen újból erőre kap.

Ejjel két órakor. — A kereső csoportok mind megjöttek. A veszedelem elmult, de most már vége legyen ezeknek a szükségtelen kalandozásoknak. Lehetetlen mégis arra nem gondolnom, hogy ez a tapasztalás száz tanácsnál jobban megérteti embereinkkel a hóvihar veszedelmeit.

Július 5., szerda. — ATKINSON keze roppantul fölhólyagzott. Ujjai valósággal kolbászszerűek. PONTING le is fotografálta.

Amint vártam is, mára ATKINSON helyreigazította és kiegészítette elbeszélését. Úgylátszik, az első sziget az *Inaccessible* volt és keze már előbb elfagyott, de csak ott vette észre. A szigeten várhatott egy ideig és aztán elindult tapogatózva a sziget nyugati vége felé, abban a hitben, hogy közel van a Ramp. Azután a jégperem szabálytalanságait elkerülendő, néhány lépésre eltávolodott a sziget szélétől és eközben egészen nyomát vesztette a szárazföldnek.

Ebben a válságos helyzetében nyilván a régi meggyökeresedett gondolathoz ragaszkodva szél ellen haladt tovább. Véletlen jószerencse, hogy a *Tent*-(Sátor)-sziget került

legközelebb útjába. Körüljárva, végül a sziget szélmentes partján beleásta magát a hóba, abban a hitben, hogy az Inaccessible-szigeten van. Amikor kibukkant a Hold, ennek az irányát helyesen ítélte meg és elindult haza felé. Útja közben nagyon meglepte, amikor balfelől az igazi Inaccessible-sziget szemébe tünt. A Tent-sziget távolsága (8—9 kilométer) nagyjában igazolja azt az időt, amibe a visszatérés került. Minden jel arra vall, hogy igen-igen kevésen mult, hogy oda nem vészett.

Július 7., péntek. — A hőmérséklet tegnap —43, majd 44 fokra szállt alá, ma éjjel elérte a 45 fokot a fagypont alatt. Ez eddig a legnagyobb hideg. Tegnap még szép síkirándulást tettem, de a mai hatvan kilométeres szélben nem volt kedvem kimozdulni.

Sajátságos illúziónak voltam ma áldozata. Kis kályhánk tetején henger-alakú jégolvasztó áll. A vasból való henger természetesen áttüzesedik, ha nincsen benne jég és ilyenkor mindenféle harisnyák, keztyűk szoktak rajta lógni, hogy száradjanak. Most is így volt. Hozzáérve a hengerhez, hirtelen visszarántottam a kezemet, mert úgy éreztem, hogy megégetett. Hogy meggyőződjem, megismételtem ezt kérszer-háromszor is és oly erős volt az égetés érzete, hogy figyelmeztettem a harisnyák gazdáit, ügyeljenek, mert holmijok megég. Megszólal erre MEARES:

— De hiszen csak az imént töltötték meg jéggel az olvasztót!

És azzal közelebb jött. Hozzáérve a vashengerhez, hozzátette még:

— Hogyan, hisz' ez hideg!

És úgy is volt. A gyöngén beharmatozódott hideg vas érintése én rám úgy hatott, mintha túlon túl át volna tüzesedve.

ATKINSON sokat szenved fagyott kezével. A baj elég

komoly. Szerencsére már visszatért az élet ujjaiba, huszon-négy órai teljes érzéketlenség után.

Július 10., hétfő. — A leggyalázatosabb vihar, amit valaha átéltem ezen a vidéken. És még most se szűnt meg. A szél pénteken déltájban kezdődött és egyre növekedve, szombaton száz kilométer óránkénti átlagos sebességet ért el. Egyes rohamok a 130 kilométert is meghaladták. A szél erőssége nem áll éppen példa nélkül, de rendkívüli ebben a viharban a hosszantartó nagy hideg. Péntek este -39.5 fokot mutatott a hőmérő. Szombaton és a vasárnap nagyobb részében nem emelkedett -37° fölé; tegnap késő este föl-szállt a -30 fok tájára és ma végre a -20 fok fölé emelkedett.

Mondanom sem kell, hogy senki sem távozott messzire a kunyhótól ezekben a napokban. Szombat éjjel én voltam soros az őrségen és olyankor, amikor ki kellett lép-nem az ajtón, irtózáttal győződtem meg róla, mily merő-ben lehetetlen lenne ilyen időben csak egy kissé is hosszabb időt a szabadban elviselni.

Úgy érzi az ember, hogy lélekzetét veszti a rettentő szélrohamoktól és a finom hó forगतagától. Tíz lépés, szél ellenében, elegendő lenne, hogy lefagyjon az arcbőr.

A szélmérő szárnyának kiszabadítására a kunyhó túlsó végéig kell menni és ott fölmászni egy létrán. Kétszer ismétlődött ez és mind a kétszer a szó szoros értelmében úgy kellett nekidülnöm a szélnek és lehajtott fővel félre-fordított arccal rák módjára tenni meg az utat. Ezekben a rémséges napokban vajmi gyakran a Crozier-fok felé tere-lődtek gondolataim, forrón óhajtvá, hogy távollevő bará-taink biztos fedél alatt legyenek. Mert bizonyos, hogy nekik is át kell élniük ezt a borzalmat, sőt néha úgy képezelem, hogy ott még több a szél, mint erre felé. Igaz, hogy máskor megint arra gondolok, mégsem valószínű, hogy a császár-

pingvinek éppen a viharoknak legjobban kiszolgáltatott pontot szemelték volna ki költőhelyüknek.

Ma már minden kényelmetlen érzés nélkül járhat oda-künn az ember — 18 fokos hidegben, kilencven kilométeres szélfúvásban. Bár mindig vonakodtam hinni, mégis csak kell, hogy legyen valami igazság az akklimatizálódás teóriájában, mert bizonyos, hogy eleinte keményen megéreztek volna az ilyen időjárást.

Július 11., kedd. — Sohsem volt még ilyen makacs rossz időnk. A hőmérsék — 15 fok körül jár csak, de sűrűn havazik és gyorsvonati sebességgel vágat a szél. Ez a negyedik napja a viharoknak. Föl-alá sétálva a tengerparton és a közeli sziklák között, melegnek éreztem az időt. Nagy szikla védelme alatt gödröt vájtam magamnak a hófúvásban, lábamat puha hóval betakartam és lefeküdtem. Olyan pompás meleg volt az odúban, hogy kényelmesen aludhattam volna.

Roppantul mulattat megfigyelnem készleteink kezelőinek magatartását és szokásait. Egész sereg titkos láda van, amelyekben értékes anyagokat, szerszámokat és a többi, rejtegetünk végső szükség esetére. Ezekről csak néhányunknak van tudomásunk. Valaki a minap vitorlavásznat kért EVANS altisztától. EVANS előbb alaposan kivallatja, hogy mire kell neki és nagynehezen elismeri, hogy lehet még valahol egy kis maradék darab, holott egész teker-
csekre való van belőle.

Július 13., csütörtök. — Egész éjjel dühöngött a szél, olykor minden eddiginél hevesebb rohamokkal. Szélmérőnk 143 kilométeres rekord-sebességet jegyzett föl.

Legnépszerűbb esti szórakozásunk ilyenkor a sakk.

Július 14., péntek. Nagy ijedtségen mentünk keresztül tegnap óta. Délben egyik legjobb lovunk, «Bones», egyszerre abbahagyta az evést. Viselkedése elárulta, hogy

kólikában szenved. OATES hívta föl reá figyelmemet, de eleinte nem igen nyugtalanított, mert emlékeztem reá, hogy «*Jimmy (James) Pigg*» hasonló bajból hamar kigázolt.

A lovat CREAN-re bíztuk, hogy jártassa meg. CREAN elbeszélte utóbb, mennyi baja volt szegény állattal. Fájdalom-rohamaiban eleinte vágtatásnak eredt, mintha menekülni akarna tőlük, utóbb meg mindenáron szeretett volna lefeküdni. Az istállóban szemmelláthatólag rosszabbodott az állapota. OATES és ANTON zsákkal dörzsölgették gyomra-táját. Aztán lefeküdt és elnyúlt, éles fájdalomtól gyötörve. Hangot nem adott, de szenvedő tekintete és görcsös rángásai elárulták kínos betegségét. Sohsem képzeltem idáig, hogy ló ennyire szájalomraméltó lehessen. Órák mulva OATES ópiumot adott be neki.

Éjszaka többször is megnéztem a beteg állatot. Aggasztott a dolog, mert céljainkat láttam veszélyeztetve. Bizonyos, hogy egyetlen lovat sem nélkülözhetünk többé a megmaradottak közül.

Hajnal felé fokról-fokra könnyebbé vált állapota. Félháromkor, amikor megint benéztem az ólba, már fülelt a zajra. Egyszer csak fölemelte fejét, talpra ugrott és szaglászni kezdte a szénát. Megitatták és utána elfogadta takarmányát. Ma kiderült a baj közvetlen oka. Félig erjedt széna került elő nyálkás golyó alakjában és galandférgeket találtunk benne. Ez eddig még nem volna oly súlyos, de állandó a veszély, hogy többi lovunk is megkapja a bajt. Előmozdítja ezt hihetőleg a széna erjedése, a víz elégtelensége, túlfűtött istálló, meghűlés. Ilyen irányokban fokozott óvatosságra lesz szükség, hogy hasonló veszedelmeket a jövőben elkerüljünk.

Július 17., hétfő. — Örülök előre a világosság beköszönésének, több okból is. A vihar és a vele járó tétlenség nemcsak a lovakra hat kedvezőtlenül. PONTING ideges vérméksék-

tét is nyugtalanítja a tél. Nehéz rávenni a kellő testmozgásra. TAYLOR is rossz színben van, ugyanebből az okból. Ha egyszer újra megkezdhetjük a footballozást, megszűnnek a bajok.

Július 22., szombat. — Dühöngő szélvész, 134 kilométeres rohamokkal. A Crozier-foki csoportnak ugyancsak rosszul mehet dolga.¹

Július 24., hétfő. — A vihar nem szűnt meg vasárnap se, sőt estére 152 kilométernél nagyobb sebességet ért el. Szélmérőnk szárnya kissé védve van: SIMPSON fenn a dombon húsz százalékkal nagyobb sebességeket észlel. A mosztani széllokések tehát meghaladják a 180 kilométert. Valóságos orkán.

Július 30., vasárnap. — Csöndesebb napok járnak. Az ég rózsásabb színeket ölt. A világosság láthatólag közeledik. A rendesnél is jobban érezzük magunkat. Kedélyünk nem borult el a hosszú téli napok alatt és soha nem szűnt meg közöttünk a jó egyetértés.

Állataink is mind jó erőben vannak.

Legjobb kutyáink egyike, «*Julick*», eltűnt. Tartok tőle, hogy társai széjjel tépték. MEARES inkább azt hiszi, valami fókalekbe vagy repedésbe vészett. Félek, nem látjuk többet a szegény állatot.

GRAN kirándult ma a Royds-fokra. Kértem, figyelje meg a nyílt vizet. Túlment a fokon és jelentette, hogy a Bird-fok fele útján jutott először vékony jégre. A Royds-fokon túl legalább tíz kilométernyire folytatódik a szélfúttá hóval borított régi jég. Ez váratlan hír. A Discovery-expedíció első évében a jég állandóan fölszakadt egészen a glecser-nyelvig; a második évben, hihetőleg kora tavasszal,

¹ Ez volt az a vihar, amely kunyhójuk fedelét leszakította és pusztá hálósákjaikra utalta őket. Lásd 274—277. l.

ha nem télen, elúszott a Royds-fokon túl. A Shackleton-féle expedíció évében, 1908-ban pedig ritkán volt szilárd túl a Royds-fokon. Meglepett a jelentés, annál is inkább, mert az idei év volt eddig a legszelesebb. SIMPSON szerint-amióta a műszert felállítottuk, 38 km volt az átlagos szélsébség; a Discovery idejében 17 és 22 km. Lehetséges ugyan, hogy véletlenül szokatlan szélsőpörte pontot szemeltünk ki téli szállásul, bár alig hiszem, hogy általában szelesebb legyen az Evans-fok, mint a Hut Point.

Augusztus 2., szerda. — A Crozier-foki csoport tegnap este ötheti távollét után megérkezett. A legkegyetlenebb viszonyokkal kellett megküzdeniök, amilyeneket csak valaha följegyeztek. Sohsem láttam még megviseltebb arcokat, fáradtabb szemeket. Arcukra mély barázdákat vont a szenvedés, kezük fehér és redőkbe ráncolt a fagytól és nedveségtől. De a fagyásseb forradásainak kevés nyoma mutatkozott. Ez a veszedelem meglehetősen megkimélte őket. Megtörtségük legfőbb oka az elégtelen alvásban gyökerezett, úgy, hogy már ma, egy éjszakai nyugalom után, testileg is, szellemileg is egészen másképp festenek.

Viselt dolgaik csodálatraméltó történetét beszéljék el a résztvevők maguk.¹ Én itt csak erőfeszítéseik hatását és azokat a tanulságokat óhajtom följegyezni, amelyeket tapasztalataikból nagy déli utunkra vonatkozólag meríthetünk.

A csoport igen egyszerű táplálékon élt. Csak pémikánt, vajat, kétszersültet és teát vittek magukkal, de ahányan voltak, mind különböző arányban kevert élelmiszert próbáltak ki. Rövidesen rájöttek, hogy WILSON, aki a legtöbb zsírt kapta, nem tud vele megbirkózni. Ugyanígy járt CHERRY-GARRARD a kétszersülttel. Közepes arányra tértek

¹ Lásd: II. rész. 259—284. l. Az eredetiben II. kötet 1—77. l.

át ekkor, amely mind a hármuknak jól megfelelt. Ily módon jutottunk hozzá ahhoz a mértékhez, amelyet a szárazföldi fennsíkon alkalmazni fogunk. Egyedüli eltérésül azt tanácsolták, hogy az esti étkezéshez vegyük hozzá a kakaót is. WILSON-ék mindössze meleg vizet ittak, úgy vélvén, hogy a tea megfoszthatná őket attól a kevés alvástól is, amire alkalmuk lenne.

A hálózásokról nem sok újat mondhatunk. A dunnalúd pelyhéből készült hálózák hasznosnak látszik rövid időre tavaszi utazáson, de hamarosan túlsok jeget szed magára.

BOWERS egész úton nem használt ilyet, csak rénszarvasbőrből valót és ezt sikerült neki kétszer-háromszor kifordítania. A hálózások súlya az út kezdetén és végén így alakult:

	Induláskor kg	Az út végéztél kg
WILSON-é, rénszarvasbőr és dunnalúd.....	7·7	18
CHERRY-GARRARD-é, rénszarvasbőr és dunnalúd	8·2	20
BOWERS-é, csupán rénszarvasbőr	7·7	15

Ezek a súlynövekedések fogalmat nyújthatnak a hálózásokra tapadó jég jelentőségéről.

A kettős sátornak óriási sikere volt. Induláskor 16 kilogrammot, érkezéskor 27 kilogrammot nyomott; a jeget főleg a belső sátor szedte magára.

Ruházatunk, meg vagyok róla győződve, minden részletében oly közel jár a tökéleteshez, amennyire csak tapasztalás alapján egyáltalán lehetséges. Mindenesetre a legkeményebb próbát állotta most ki, ami csak képzelhető.

Súlyra WILSON vesztett legtöbbet az öt hét alatt: másfél kilogrammot; BOWERS valamivel egy kilón felül; CHERRY-GARRARD mindössze fél kilogrammot. WILSON roppant lesoványodott, de ma reggelre már meglehetősen magához tért; BOWERS teljesen a régi megint. CHERRY-GARRARD arca duzzadt egy kicsit és még megtört a nézése. Szemmel-

H. R. Bowers hadnagy (Birdie).

látható, hogy ő szenvedett legtöbbet, de mint WILSON beszéli — kedélye pillanatra se lankadt soha. Mindent

összevéve BOWERS viselte el legjobban a fáradalmakat, aminthogy hiszem, hogy ő a legedzettebb utazó, aki valaha sarki útra indult és egyike a legelszántabb embereknek. Kitünik az elbeszélésből, hogy megbecsülhetetlenül hasznos tagja volt a kis csoportnak, fáradhatatlan kitartása és csodálatraméltó szervezete képessé teszi őt a munkára olyan viszonyok közt is, amely másokat megbénít már. Nincsen még egy ilyen erőteljes, tevékeny és legyőzhetetlen kis ember.

Az, amit ők hárman véghez vittek, kétségtelenül a legnagyobb cselekedetek egyike a sarki kutatások történetében. Hogy valaki vándorútra keljen a sarkvidéki éjfélszakáján és a sötétségben szembeszálljon a leggonoszabb hideggel és legkegyetlenebb viharokkal, egészen új tapasztalás. Hogy célja mellett öt héten keresztül kitartott a csapat az időjárás minden ellenséges indulata közepette — példátlan hősiesség. Olyan élmény ez a mi nemzedékünk számára, amelynek története méltó reá, hogy feledésbe ne merüljön.

TIZENHARMADIK FEJEZET.

Visszatér a Nap.

1911 augusztus 3., csütörtök. — Az alacsony hőmérséklet, amelyet a Crozier-foki csoport tapasztalt a Barrier-en, természetszerűleg AMUNDSEN-re és társaira terelte gondolatainkat. Ha az ő hőmérőjük is állandóan —50 fokon alul jár, ugyancsak keserves telük lehet és nehéz elképzelni, hogyan tudják életben tartani kutyáikat. Aggódnom kellene CAMPBELL sorsáért, ha ő is azon a vidéken telepedett volna meg.

Időjárásunkban oly gyakran megcsalatkoztunk, hogy

már nem bízunk magunkban. A tünetek most is viharra vallanak: a szél egyre erősödik, a hőmérséklet fölszállt a —20 fok tájékára, az Erebus gőzfelhői reggel északnyugat felé szálltak, most pedig eltakarják előlünk a vulkánt. De tény, hogy a viharokat mindig más és más jelek előzik meg. A tapasztalás nem segít és az elméletek is mind hiábavalók.

Augusztus 5., szombat. — Újra megkezdtük az előadásokat. Tegnap este SIMPSON beszélt általános meteorológiáról. Érdekes táblázatos összeállítással világította meg az azonos északi és déli szélességek hőmérsékleti viszonyai között mutatkozó eltéréseket. Adatai szerint a déli sarkvidéki nyár körülbelül 8 fokkal hidegebb az északínál, viszont azonban a tél 2 fokkal enyhébb a déli sarkvidéken, mint az északin. Mindjárt másképpen alakul azonban az összehasonlítás, ha az észlelő a Barrier-en telel. AMUNDSEN aligha ismeri el ezt a két fokot! — Kifejtette új teoriáját a szélviharok keletkezésének okairól, de ez éppoly bizonytalan, mint minden más teoria.

Augusztus 6., vasárnap. — ATKINSON megvizsgálta a Crozier-fokról visszatért társaink vérét és azt találta, hogy a savképződés a rendesnél bőségebb. Erre el voltunk készülve. Megnyugtató azonban, hogy a szkorbutnak semmi jele nem mutatkozik. Ha az élelmiszerek kedveznének a betegségnek, bizonyosan ki is ütött volna. Hiszem, hogy bennünket is megkímél a baj a nagy utazáson.

WILSON-nal többször elbeszélgettem útjuk tapasztalatairól. Tőle tudom, hogy CHERRY-GARRARD-ot viselte meg legjobban az út, habár egyetlen panaszszót nem hallatott, sőt állandóan kész volt segíteni a többieknek.

Egyetértünk abban, hogy nem a fiatal kor a legellenállóbb. Megerősíti ezt a 26 éves CHERRY-GARRARD esetén felül legfiatalabb társunk, a 23 éves GRAN példája is.

WILSON beszéli, hogy ő sohasem volt még oly érzéketlen

a hideg ellen, mint most, 39 éves korában. Azt tartom, a harminc és negyven év közötti kor általában a legkedvezőbb. BOWERS persze itt is kivétel. Ő még csak 28 éves. A negyvenen túl jól esik tudni, hogy PEARY 52 esztendőskorában jutott el a sarkra.

Augusztus 11., péntek. — Az éjjel ismét kitört a szélvész. Most is keményen hordja a havat. OATES tegnap tartotta második előadását a lovakkal való bánásmódról. Igen sok fontos gyakorlati kérdést érintett és a vitából is hasznos tanulságokat merítettünk.

Augusztus 14., hétfő. — Tegnap föleresztett léggömbünk műszere négy kilométer magasságból hozott hőmérsékleti adatot. Mindössze 3—3·5 fokkal volt hidegebb odafönt, mint a földön.

NELSON sorozatos adatokat gyűjtött a tengervíz hőmérsékletéről. ATKINSON is érdeklődött a munka iránt, mert ő meg ugyanezzel egyidejűleg új parazitákat fedezett föl a fókákön.

Augusztus 15., kedd. — Az acetilén-világítás hirtelen elromlott és e pillanatban első ízben írok napvilágnál.

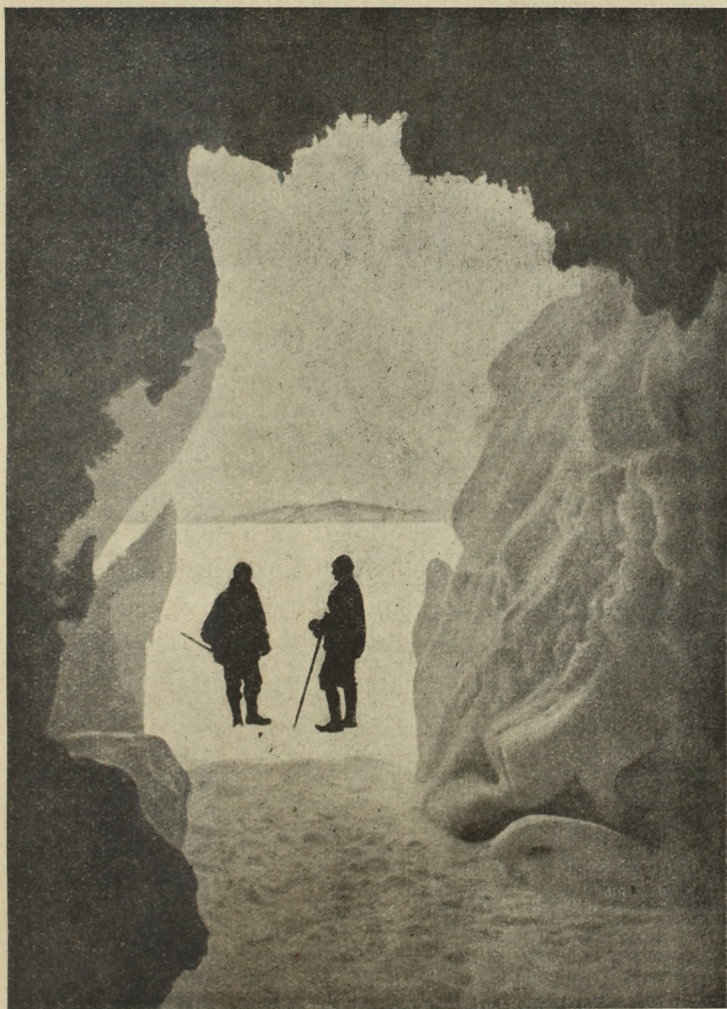
Kolóniánk ma hat-hét kutyakölyökkel szaporodott. Az apróságokat az istállóban lehető melegen szállásoltuk el.

Öröm látni, hogy a két fiatal orosz legény milyen derekasan dolgozik és mily jó barátságban él a többiekkel. DIMITRI az eszesebb és már angolul is elég jól megtanult.

Augusztus 17., csütörtök. — Az időjárás újabban igen kegyes hozzánk. A hőmérséklet meglehetősen állandósággal a —37 fok körül jár, szél nem fúj sok és az ég tiszta és derült.

Ma délben a nyugati hegység csúcsait és az Erebus fantasztikus alakú gőzfelhőit vidám napfény ragyogta be.

A ballon-föleresztés mindennapos mulatságunk. Tegnap diadallal találtunk reá a műszerre, de ma a fonal a

Jégbarlang. — A távolban a Tent(Sátor)-sziget.
(Scott kapitány és Wright).

jéghegyek közé csalogatta a keresőket és ott a magasba szállt. Nyomáraelve a Tent-sziget felé repült, onnan az Inaccessible-sziget fölé és vissza megint a jéghegyek közé.

A keresők egyelőre hiába jártak, de BOWERS csupa életkedv volt, amikor visszatért.

A «*Lassie*» kutya megölte valamennyi kölykét. Első fiadzása volt ez és alighanem ügyetlenségből rájuk lépett vagy rájuk feküdt.

A napfény közeledtével embereink buzgóbbak, mint valaha.

Augusztus 18., péntek. — ATKINSON az este a szkorbutról értekezett. Ezúttal úgy látszik messze elkerül a betegség. De a *Discovery* idejéből emlékezetünkben van még, hogy semmi óvatosság sem túlzott a baj megelőzésére.

Átfutottam lábszánkón a Tent-szigetre és fölkapaszkodtam a tetejébe. Nem voltam ott 1903 óta.

A távolság a sziget tetejéig és vissza körülbelül 12 kilométer. Egészséges testgyakorlat ilyen jó időben.

Meglepett a nagymennyiségű laza homok. A magaslatról nyíló remek kilátásban gyönyörködve, elgondoltam, mennyivel vonzóbb a látvány, mint amely a norvégek elé tárul: előttük a barátságtalan tengerjég, mögöttük a Barrier pusztaságos fehér sivataga. Semmi szembetűnő tájképi elem, semmi, ami irányítsa, útbaigazítsa őket. Aligha merészkednek messzire téli szállásuktól.

Augusztus 21., hétfő. — Az este megmértük súlyunkat és egyéb erőbeli méreteinket. A tüdő bőségében és a kéz szorító-erejében javulást észleltünk, de a súlybeli adatok meglepően megegyeztek a régebbiekkel. Az én súlyom a legutóbbi hónap alatt, amióta élénkebb testmozgást végzek, megint 1·4 kilogrammal gyarapodott. Kétségkívül meg lehetünk elégedve egészségi állapotunkkal.

Lovaink fékezhetetlen jókedvükben folyton meg-megugranak, úgy, hogy már nem is merünk nekik zabot adni.

Augusztus 22., kedd. — Tegnap este PONTING gyönyörű előadást tartott indiai utazásáról. Epizódusokat beszélt el,

mozaikszerűleg, de drámai erővel. Művészi fogékonysága és közvetlensége rendkívül vonzóvá teszik ezt az előadás-modort.

Az éjjel én voltam soros az őrségen. Alkalmam volt megfigyelni egy szokatlan módon kerekedő vihart. Az ég fokozatosan beborult hajnali négy órára. Félháromkor hirtelen szaladt föl a hőmérő —29-ről —19·5 fokra; a légsúlymérő hanyatt-homlok esett. Négy után hirtelen rohammal támadt föl a szél, de hóförgeteg nélkül. Egy ideig minden eddig észlelnél szilajabb szélrohamok dühöngtek. A szélsébség egy percnél rövidebb idő alatt 7 kilométerről 126-ra emelkedett és megint leszállt 37-re; egy másik szél-lökés sebessége elérte a 148 kilométert.

A kunyhóban egyideig néma csend honolt, de egyszerre tomboló erővel csapott rá a szélvész a kéményekre és a szellőztetőre, örült csattogás és ropogás kíséretében, oly hirtelenséggel és oly fenyegetőn, hogy házunk szilárd építésébe vetettem minden reményemet. A főépület szélmentes oldalán védett helyen álló istálló tetejét is kegyetlenül megrázta a szél, eszembe juttatva a Crozier-fok vándorainak élményeit, amikor a vihar letépte a fedelet fejük fölül.

Reggel hatkor megindult a havazás, az irtózatosszélvész megenyhült egy kissé és a hóvihar és hófúvás rendes képét öltötte fel. Kegyetlen idő a Nap visszatérésére. Ma kellett volna megpillantanunk először a Napot. Tegnap már megvilágította a nyugati hegység alacsonyabb előhegyeit, de ma nem látunk egyebet megaranyozott felhőknél. De még így is fölemelő a napvilág reánk-özönlését megsejteni.

Augusztus 23., szerda. — Az este pezsgővel köszöntöttük a visszatérő Napot. Poharunkat egyúttal távollevő CAMPBELL barátunk egészségére ürítettük, akinek ugyancsak most volt születése napja.

A vihar nem enyhül. Az éjjel órákon át 130 kilométer-nél nagyobb átlagos sebességgel dühöngött a szél. A hőmérséklet —12 fokra emelkedett és erősen havazik. Ma reggel hétkor sűrűbben kavargott a hó, mint valaha tapasztaltam.

Augusztus 24., csütörtök. — Újabb nap és éjszaka eszeveszett szélben és hófúvásban. A hőmérő fölszaladt a —9 fok fölé. Felhőkben szakad a hó. Egészen melegnek tetszik az idő, födetlen fövel járunk odakinn. Föl kell tételeznem, hogy mégis csak megedződik az ember bizonyos fokig a hideggel szemben, mert mi tagadás, Angliában aligha volna kedvünk kalap nélkül kinn bolyongani —9 fokos fagyban hóvihar idején.

Augusztus 25., péntek. — Ma reggelre szelidült a hóförgeteg és az ég kitisztult észak felé.

TAYLOR megtartotta utolsó fiziografiai előadását PONTING remek szép alpi fölvételeivel. PONTING lefotografálta magnézium-fény mellett «előadó-termünket».

OATES beszéli, hogy egyik lovunk, «*Snippets*», szeretne fókazsirt enni. A lovak roppant élénkek, nehéz őket gyakorlatoztatnunk. Ficáncoló kedvükben ki-kitörnek és alig lehet őket megkeríteniünk.

Közvetlenül ebéd előtt a Nap beragyogta a tengerjeget. PONTING-gal kimentünk a jéghegyek közé. A legközelebbi föl van borulva, ennélfogva könnyű megmászunk. Tetejéről megpillantjuk a Barne-fok szaggatott körvonalai fölött ragyogó napkorongot. Dicső érzés ejtett hatalmába bennünket, amint körülözönlött a tündöklő napfény. Fiatalság, vidámság költözött belénk, énekeltünk és éljeneztünk. Derült, csípős angol reggelek jutottak eszünkbe, éppúgy csillogott itt is minden a tiszta légben körülöttünk. Meglepő, hogy ennyi fényözön ily kevés melegséget áraszt.

Augusztus 28., hétfő. — PONTING és GRAN körüljárták

az este a jéghegyeket. Visszafelé tartva észrevettek a jégen egy kutyát. Észak felől jött. Élénk örömmel rohant felénk és körülugrándozta őket. Ekkor látták, hogy az elveszettnek hitt *«Julick»* kutya.

Szöre véres volt, lehellete fókazsirtól bűzlött. Nem volt neki kutya baja se. Szemmelláthatólag örült, hogy ismét itthon lehet.

Egy hónapja, hogy elbolyongott. El nem tudjuk gondolni, mi az ördögöt csinálhatott azóta? Érdekes volna hallanunk kalandjait. Minden ellene vall annak a föltevésnek, hogy a maga jószántából maradt oda. Viszont azonban, ha vissza akart térni, a közelben nem tévedhetett el. Csön-des időben 15 kilométerre elhallatszik a kutyák ugatása téli szállásunkról. De megismerte jól a vidéket és a nyomok is útbaigazíthatták. Azt kell hinnem, hogy a kutya valami-képpen el volt vágva tőlünk. Ez azonban nem képzelhető másként, mint hogy a tengerjég elúszott vele. Igen, de a nyílt víz sehol sincs közelebb húsz kilométernyinél. Valódi rejtély.

A Nap besüt a kunyhó ablakain és beragyogja a szembeeső falat.

Augusztus 29., kedd. — A napfény-jelző másfél órai naptűzést jegyzett föl tegnap; szombaton igen homályosan jelzett még.

Az este MEARES beszélte el kalandos élményeit a loló-k földjén, Belső-Ázsiában. MEARES-nek vérében van a vándorló ösztön. Sehol se érzi jól magát csak a vad országokban. Sohse' láttam még ennyire szélsőséges embertípust. Most is alig várja már, hogy a Hut Point-ra visszatérhessen. Még a mi életmódunk mérsékelt civilizációja is terhére van.

Igen jó megfigyelő; kitűnő emlékezőtehetsége van, de hiányzik a kellő tudományos készsége. Ez az oka, hogy túlzásokra hajlik.

Mindnyájan kalandos szellemű utazók vagyunk és semmi sem szól jobban a lelkünkhöz, mint a vad országokban átélt élmények. Jól esik tudni, hogy vannak még ilyen őseredeti zugai ennek a mi borzasztóan civilizált világunknak.

TIZENNEGYEDIK FEJEZET.

Tavaszi kirándulás a Ferrar-glecserre.

1911 szeptember 1., péntek. — A tegnapi szép derült napot szeles éjszaka követte. Ma délben MEARES és DIMITRI elindultak a Hut Point-ra. A kutyák jó erőben. DIMITRI kutyái sebes vágtatva rohantak keresztül a jégtorlaszokon, gazdájukat elhagyva valahol a havon. Sikerült fölkapnom a suhanó fogat tetejébe. ATKINSON is megkísérelte, de lebukfencezett; mindazáltal keményen belefogódzott. Súlyunk mérsékelte az iramot, mások is elibénk kerültek és megállították a szánt. DIMITRI nagyon levert. Roppant fürge legény és ez az első eset, hogy lemaradt szánjáról.

Nincs semmi komoly ok MEARES elmenetelére, de ha úgy tartja a kedve, hadd menjen, talán sikeresebben szoktathatja állatait, ha külön van velük.

BOWERS-szel a szánutazás és fölszerelés számadatain dolgozom mostanában. Számításom szerint még a motorok nélkül is boldogulnunk kell, habár abban az esetben, ha a motoros szánokban megcsalódunk, minden egyéb szállító erőre föltétlenül szükségünk lesz.

Tavaszi kirándulásainkat lehető kevésre szabjuk. EVANS hadnagy, GRAN és FORDE ki fognak vonulni, hogy újra megjelöljék a Corner Camp-et. MEARES feladata lesz, hogy fogataival elszállítson oda annyi takarmányt, amennyit csak lehetséges. MEARES és DIMITRI tehát a nyári hadjárat első

előőrseinek tekinthetők. SIMPSON, BOWERS és én a Nyugati hegységen túlra rándulunk. A többiek a lovakat gyakorlatoztatják addig idehaza.

Szeptember 3., vasárnap. — Az időjárás kedvező, a hőmérséklet —30 fok körül. Mindnyájan kitünő hangulatban vagyunk. Tegnap este BOWERS a sarki ruházkodás kérdéséről értekezett az irodalom és saját tapasztalatai alapján. Ő most már maga is tekintély ezen a téren.

Szeptember 10., vasárnap. — Az utóbbi héten minden időmet a déli út részletes tervének kidolgozására fordítottam. Végre teljesen elkészültem ezzel a feladattal BOWERS segítségével.

Ha a motorok beválnak, nehézség nélkül elérjük a glecsert, ha nem, akkor is el kell jutnunk oda, ha csak kissé kedvez a sors. Minden képzelhető balszerencsét számításba vettem.

EVANS hadnagy, FORDE és GRAN tegnap reggel elindultak a Corner Camp felé. Remélem, nem lesz nehéz rátalálniok. MEARES és DIMITRI ugyanezen a napon megérkeztek a hírrel, hogy az egész környéken nincsen foka. Minthogy pedig főképpen azért ment el, hogy foka-pemikánt csináljon, nem sok célja volt, hogy tovább maradjon. Szabadjára hagytam, hogy jöjjön-menjen tetszése szerint, úgy intéztem azonban dolgait, hogy a rábízott feladatot elvégezze: azt tudniillik, hogy 14 zsák (összesen 825 kilogramm) takarmányt október végéig elszállítson a Corner Camp-re és készenlétbe helyezze magát, ha rákerül a sor, hogy a segítő csapathoz csatlakozzék.

Semmi sem oly biztató jel a jövőre, mint embereink egészsége és jó kedélye. Képzelnünk sem lehetne erőteljesebb és lelkesebb törekvésű csapatot a mi tizenkét emberünkénél, akiket a déli útra kiválasztottam. Valamennyien gyakorlott szánutazók. Hála nekik és különösképpen Bo-

WERS-nek és EVANS altisztnek, fölszerelésünknek nincsen egyetlen részlete, amely ne volna a legmesszebb menő gonddal összeválogatva.

Ha sikert aratunk — még ha megelőznének is a sarkon magán — kétségtelen, hogy expedíciónk a legnevezetesebbek egyike leend, amely valaha megfordult a sarki vidéken.

Két előadásunk volt az elmúlt héten. DEBENHAM általános geológiára oktatott, különös tekintettel a környék geológiai szerkezetére. PONTING kínai fölvételeiből mutatott be festői képeket.

Pénteken CHERRY-GARRARD bemutatta a *South Polar Times* második kötetét. Különb az elsőnél. Ismét TAYLOR a főmunkatárs. NELSON humoros tréfát írt bele. A képek WILSON művészi kezére vallanak.

Szeptember 14., csütörtök. — Tegnap déli útiterveimről számoltam be hallgatóságomnak. Lelkesedéssel értünk egyet mindnyájan abban, hogy gondos és aggodalmas számításunkban nem csalódhatunk. Nincs más hátra, mint hogy eljuttassuk a játékot.

A szezon két utolsó előadását NELSON és WRIGHT tartották meg. Előbbi biológiai kérdésekről, főleg a fajok eredetéről értekezett. WRIGHT ma este az anyag mibenlétét fejtegette a legújabb kutatások világában.

PONTING jó ideje tanít már a fotografálás titkaira, hogy a déli úton jó munkát végezhesünk. Megpróbálkoztam a színes fényképezéssel.

Holnap BOWERS, SIMPSON, EVANS (altiszt) és én elindulunk nyugat felé. A Ferrar-glecsert készülünk újból fölkeresni, hogy megmérjük a glecser mozgását azoknak a karóknak az elmozdulásából, amelyeket WRIGHT tűzött ki tavaly. Együttal jó gyakorlat lesz számunkra a szánutazásban és fényképezésben.

Október 1., vasárnap. — Szeptember 15.-én csakugyan útra keltünk és tizenhárom napi távollét után csütörtökön érkezünk vissza tavaszi kirándulásunkból. A fordulatmérő kerék tanúsága szerint 282 kilométernyi utat jártunk be, a menetelés tíz napja alatt. Harmadfél nap alatt értük el a *Butter Point*-ot (53 km) tűrhető felszínen, szél ellen, kemény hidegben.

BOWERS-t nem lehet meggátolni, hogy maga ne végezen el minden munkát a tanya körül. Valóságos csodáember. Sohsem láttam még ilyen szánutazót.

A nyugati csoport idei nyári útját megkönnyebbítendő, készletének egy részét elszállítottuk a *Butter Point*-ra. Szabadulva ettől a külön tehertől, folytattuk útunkat fel a *Ferrar*-glecseren. BOWERS és EVANS remekelnek.

19.-én értük el a *Cathedral*-szirteket, ahol megtaláltuk WRIGHT karó-jelzéseit keresztül a glecseren. Aznap és másnap a karók helyzetét pontosan megállapítottuk. BOWERS pusztá kézzel foglalatoskodott a teodolittal. Igazán bámulatos. Nem láttam még soha senkit, aki oly soká kibírná a hideget keztyűtlen kézzel.

A számadatok átvizsgálása után kiderült, hogy a karók odábbmozdulása 7.3 és 9.75 méter között váltakozik hét és fél hónap alatt. (Körülbelül másfél milliméter óránként.) Több mint amennyit vártam, de elég kevés ahhoz, hogy igazolja föltevésemet a glecser rendkívül lassú elönyomulásáról. Megfigyelésünk nagyfontosságú: ez az első ilyen észlelés parti glecsereken. Fényképfölvételeink igen jól sikerültek.

21.-én lejöttünk a glecserről és a hegy lábának északi végén ütöttük fel tanyánkat. A következő napokon a part mentén haladtunk fel a *New Harbour*-ig (új öböl). Megmásztuk a morénát, kőzeteket gyűjtöttünk és térképeztünk.

A Bernacchi-fokon szálban álló tiszta kvarcot talál-

tunk, benne réz-erekkel. Ez az első olyan ásványi lelet, amely fölveti a bányászás lehetőségét.

Másnap hosszú, alacsony jégfalat pillantottunk meg, amelyről azt hittük eleinte, hogy a szárazföldről a tengerbe letoluló glecser homloka. Közelebb jutva valami fekete jelet láttunk rajta. Egyszerre eszünkbe ötlött, hogy a glecser-nyelv a szárazföldről szakadhatott el. Lassankint ismerős jelenségeket fedeztünk fel rajta és végül fölismertük a lobogót, amelyet az Erebus-glecser nyelvén tűztünk ki, amely azóta levált és elúszott a tengerbe. Fölmászva a tetejére, rátaláltunk arra a takarmánykészletre, amelyet CAMPBELL hagyott hátra és a karókra, amelyeket letűztünk az ősszel útmutatóul lovaink számára.

A glecser-nyelv márciusban leszakadt négy kilométer hosszú darabja tehát itt vetett horgonyt. Száznolcvan fokkal elfordult, úgy, hogy a régebbi nyugati vége most kelet felé mutat. Tekintve a tömérdek repedést, csodálkoznunk kell rajta, hogy sértetlenül tette meg tengeri utazását.

Valamikor szó volt róla, hogy ezen a glecser-nyelven építsük fel kunyhónkat. Mily regényes utat kellett volna megtennünk azóta! A glecser-nyelv kilenc kilométerre volt akkor az Evans-foktól délre, mostan 74 kilométerre van nyugat-északnyugat felé.

A glecser-nyelvtől észak felé folytattuk utunkat és 24.-én elértük a *Dunlop*-szigetet. Ezt a szigetet azelőtt kétségkívül tenger borította. Szabályos part-lépcsőzeteket találtunk rajta, legömbölyített kövekkel. Ugyanezt a lépcsőzetes alakulást figyeltük meg a parton is.

A Ferrar-glecser és a New Harbour vidékétől eltérőleg a *Bernacchi*-foktól északra alacsony jégfallal szegélyezett, kerek öblök sorakoznak. A helyenkint kitakart gnejsz-közetek és morénák érdekes geológiai tanulmányokra adnak alkalmat itt. Ezen a partszegélyen túl hullámozó hó-fennsík

terül el, mögötte pedig hegyláncok sorakoznak, közöttük mélyen bevájódó völgyekkel. Ezek kikutatása lesz a nyugati csoport egyik feladata.

Sohsem hittem volna, hogy tavaszi utazás ilyen kellemes lehessen.

24.-én délután visszafelé vettük útunkat. Estig húsz kilométert jártunk meg és a glecser-nyelven innen ütötünk tanyát. 25.-én délután egyenesen az Evans-fok felé indultunk és estére már messze kinn az átjáróban tábo-roztunk.

26.-án öt kilométerre se jutottunk, amikor heves vihar kerekedett. Egy darabig szembe néztünk vele — az első eset, hogy viharban meneteltem — de négy kilométernyi út után el kellett szánnunk magunkat, hogy felütjük sátrunkat. Ez éppenséggel nem volt könnyű feladat.

27.-én egész nap tartott a vihar. 28.-án fagyasztó kemény szél ellen útnak eredtünk. Ez volt a legkellemetlenebb napja kirándulásunknak. SIMPSON-nak egész arca kegyetlenül elfagyott, — most is föl van hólyagozva. A hóförgeteg föltartóztatott egy ideig déli tanyánkon. Három órakor újra útnak eredtünk. Az Erebus déli nyulványa felől baljóslatú hóvihar közeledett. Abban a balga hitben, hogy elvonul a vihar, folytattuk útunkat, míg egyszerre csak oly sötétség kerekedett, hogy az Inaccessible-sziget eltűnt szemünk elől. Sietve kutattunk fel valami tanyahelyet. Az orkán nyomunkban volt. A rettentő hóförgetegben lehetetlen volt a belső sátrat kifeszíteni. A külsővel is nehezen boldogultunk.

Kilenc órakor a havazás megszűnt s mi dühöngő szélben újból fölkerekedtünk. Éjjel negyedkettőkor derekasan kimerülve érkeztünk meg a téli szállásra. A szél pillanatra sem engedett, a hőmérséklet mindvégig —27 fok körül maradt. A 34 kilométeres utat, amit ezen a napon meg-

tettünk, mindenkor legküzdelmesebb emlékeim közé fogom sorolni.

Az utolsó néhány nap kivételével aránylag kellemes utunk volt, habár a hőmérséklet meglehetősen alacsonyan járt: —26-tól —40 fokig. A Barrier-en persze még nagyobb a hideg. Harmadrésznnyivel több tüzelőanyagot fogyasztottunk, mint nyári utazáson. Csaknem az egész úton szétterítve szállítottuk hálósákjainkat. Ily módon szárazabban tarthattuk, mint összecsavargatva.

Utunk célját mindenben megvalósítottuk, de legnagyobb elégtételt az a tapasztalat szerezte, hogy BOWERS-ben és EVANS altisztben oly nagyszerű útítársakra találtam. Nem hiszem, hogy kitartóbb szánutazók jártak volna valaha a két sarkvidéken. BOWERS igazi csoda. Most már megértem a Crozier-csoportban való fényes magatartását a még sokkal kegyetlenebb viszonyok között.

EVANS hadnagy, GRAN és FORDE a mi távozásunkat követő nap (szeptember 16.-án) érkezett vissza a téli szállásra. Hat napig voltak oda, ebből négyet a Barrier-en töltöttek kegyetlen fagyban. Minimum-hőmérőjük egyik éjjel —58·3 fokra szállt alá.

Örömmel hallom, hogy a *Corner-Camp*-et könnyű volt föllelniök. Több helyütt még a lovak védőfala is látható maradt tavalyról. Ez a tapasztalat minden aggodalmamat eloszlatja arra nézve, hogy a déli útról visszatérőben a One Ton Camp-re netán nem találnáink reá.¹

Ezen az úton FORDE keze csúnyán lefagyott. Bosszant a dolog, mert alighanem gondatlanság okozta. Félő, hogy le kell vágni egyik ujja első izületét. Ha így történik, avagy

¹ Tudvalevőleg nem jutottak el e dúsán felszerelt raktárukig. Attól délre, mindössze húsz kilométerre, érte a végzetes katasztrófa a visszatérő csoportot.

ha lassan halad a gyógyulás, FORDE nem mehet el a nyugati csoporttal. Pedig nincsen kívül helyettesítenem. EVANS hadnagynak és GRAN-nak semmi baja. Lovaik is jó erőben vannak.

Október 3., szerda. — Pénteken, visszatértünk után való nap remek szép időnk volt. Decemberi napnak is megjárta volna. Szombattól hétfőig gyalázatos szél fújt megint. A kunyhót a hófúvás jobban belepte, mint valaha. Ösvényeinket vastag hó borítja. Csak a sziklák kandikálnak ki a fehér hólepelből a jelentékeny olvadás következtében, amelynek első jelei szeptember 17.-én mutatkoztak.

Tegnap megjavult az idő és ma ismét szép enyhe napunk van.

EVANS hadnagy, DEBENHAM és GRAN péntek reggel (szeptember 28.-án) kimentek a *Turk's Head*-re geologizálás és háromszögelés céljából. GRAN tegnap (kedden) este visszajött élelmiszerekért és ma reggel újból elment. A mai napot TAYLOR is vele tölti. DEBENHAM éppen most jött meg, ugyancsak élelemért. Roppant boldog, hogy a *Turk's Head* lávája közt jókora símára koptatott foltot fedezett föl. Szokatlan jelenség vulkáni közetben és jelentékeny kor tanúsága. Megfigyelései az Erebusztól független s az Erebus keletkezésénél korábbi vulkáni zavarokra utalnak.

MEARES egy hétnél több időt töltött a *Hut Point*-on. Most talált fókát bővében. DIMITRI pénteken leveleket hozott tőle és vasárnap visszafordult. Kitünő, értelmes fiú.

Ma nagyon aggasztó eset ért megint. «*Jehu*» lovunk nem bírja a terhet. Már a hajón igen rosszul volt és csaknem belepusztult bajába, amikor onnan partra úszott. Egyike ez azoknak a lovaknak, amelyeket CAMPBELL-lel a depó-elhelyezéskor visszaküldtünk. A télen váratlanul megerősödött. Most se látszik rajta, hogy baja volna. Megjárnók vele, ha induláskor is ily gyöngének bizonyulna.

OATES-nak sok baja volt «*Christopher*»-rel is, amelynek sehoggy sem volt ínyére, hogy vasárnap befogják. Kitört és elvágtatott a jégen át. Ha ilyesmi történik, OATES derekasan utána törtet, óvatosan közeledik hozzá; az állat egy-két percig kacérkodik vele, aztán megint eliramodik. Amikor megelégtelte a játékot, — nemcsak a ló, hanem a kapitány is — *Christopher* szép csöndesen visszatér és megáll az ól ajtajában.

TIZENÖTÖDIK FEJEZET.

Utolsó heteink a téli szálláson.

Október 6., péntek. — Öt óra tájban hirtelen megszólalt MEARES telefonja a *Hut Point*-ről. A vonal MEARES műve. Mától fogva tetszés szerint beszélgethetünk egymással 28 kilométer távolságból. OATES-szal is beszéltem, aki WILSON, CHERRY-GARRARD és CREAN társaságában lovaival odaérkezett.

Tíz lovunk közül hat — *Victor*, *Snippets*, *Christopher*, *Nobby*, *Bones* és *Snatcher* — rendkívül izmos, hatalmas állat és a legpompásabb erőben van; a hetedik, *Michael*, nem egészen ily erőteljes, de igen jó formában van. *Chinaman* és *James Pigg* kevésbbé megbízhatók; *Jehu* sokkal gyengébb, hoggyem számíthatnánk rája.

Október 7., szombat. — Mintha csak tiltakozni akarna a használhatatlanság vádja ellen, *Jehu* barátunk ma reggel megállás nélkül fürgén vontatta a szánt $6\frac{1}{2}$ kilométernyire a kedvezőtlen térszínen. Ha így folytatja, lehet, hogy mégis magunkkal vihetjük.

A *Hut Point*-ről hóförgeteget jelentettek. Mihozzánk ma délután érkezett meg a szél.

Október 8., vasárnap. — PONTING-gal elrándultunk a

Pressure Ridge-hez. Öt óra körül NELSON hókunyhójából telefonon hírül adták, hogy CLISSOLD lebukott egy jég-hegyről és hátát megsértette. BOWERS három perc alatt felkészült száncsapatával és ATKINSON orvost is maga mellé véve, elindult, hogy segítséget vigyen. CLISSOLD-ot PONTING küldte volt fel egy jéghegy tetejébe, hogy a felvétel hatásosabb legyen; szerencsétlenségére megcsúszott és négy méternyi siklás után két méteres magasságból a jégfal éles kiszögellésére zuhant. Eszméletét veszttette és úgy szállítottuk haza szánon, hálósákba bujtatva. Állapota nem nagyon súlyos, de kétségtelen, hogy némi agyrázkódást is szenvedett.

A baj ritkán jár egyedül. Alig értünk haza CLISSOLD-dal, föltűnt nekem, hogy TAYLOR, aki kerekas járművel a *Turk's Head*-re rándult, még mindig nem tért vissza. Már éppen útnak indult volna a második mentőcsapat, amikor TAYLOR elcsigázva megérkezett.

Október 10., kedd. — Még mindig nyugtalankodom CLISSOLD miatt. Baja rendkívül fájdalmas. De jó jel, hogy ma enni kért és érdeklődött az iránt, vajjon készen van-e már szánutazó ruhája. Hogy meg ne csalódjék, biztosítottuk, hogy minden rendben van, pedig alig-alig remélhető, hogy részt vehessen a déli expedícióban. — FORDE ujjai is lassan gyógyulnak.

MEARES tegnap megérkezett a Hut Point-ről és nyomában a vihar. Újabb veszteség ért ott: «*Dik*», egyik legjobb kutyánk a már ismert titokzatos tünetek közt megbetegedett és egy éjszakai szenvedés után kimúlt. WILSON úgy véli, hogy a bajt valami féreg okozza, amely a vérbe és onnan az agyba kerül.

Október 13., péntek. — Mindkét betegünk állapota sokat javult. CLISSOLD fölkel; fájdalmai csökkentek. Még mindig hitegetjük, de ATKINSON szerint semmi remény reá, hogy a motoros száncsapathoz csatlakozhassék.

FORDE keze sokat gyógyult két nap óta. ATKINSON reméli, hogy kellő ápolás mellett, tíz nap múlva a többivel ő is útra kelhet.

EVANS hadnagy és GRAN ma estére itt lesznek. Telefonon jelentették indulásukat a Hut Point-ről. Úgyszintén értesültünk, hogy MEARES elindult első fordulójára a Corner Camp-re. EVANS hírül adta, hogy sikerült befejeznie térkép-fölvételeit.

Október 15., vasárnap. — CLISSOLD fájdalmai megszűntek, jókedve helyreállott.

Három napja remek szép az idő. A hőmérséklet kellemesen enyhe: —18 fok körül. Minden fontos előkészület megtörtént indulásunkra. A lovak napról-napra erősödnek. Még *Jehu* is, pedig már lemondottunk róla.

CLISSOLD-ot HOOPER és LASHLY helyettesítik a főzésben. Az ételek ép oly jók, mint idáig. Pompás, hogy embereink nem ismernek nehézséget.

Október 17., kedd. — A motoros szánokat kivittük a jégre. A hófúvások miatt a felszín nagyon egyenetlen. Az első szán láncja kétszer is kiugrott a fogakból és a hátsó tengely alumínium-tokja megrepedt. Valamit majd csak csinálunk vele, de az idő szorongat. Több gyakorlottságra és tökéletesebb javító-műhelyre volna szükségünk.

MEARES telefonon jelentette, hogy ma reggel nyolc órakor visszaérkezett a Corner Camp-ről. Két nap és egy éjjel tette meg a 111 kilométeres utat. Sokat ígérő sebesség.

Meg kellett mondanom CLISSOLD-nak, bár nagy csalódást okoztam vele, hogy nem vehet részt a motoros csoport útjában. HOOPER fogja őt helyettesíteni.

Október 22., vasárnap. — Szerdán kitört a megjósolt vihar. Sűrűn havazott.

Csütörtök reggelre kijavítottuk a tengely-tokot. Azóta a motoros csoport mindent előkészített az indulásra. A szál-

lítmányokat rendbe raktuk a tengerjégen. Holnap indulhat a csapat.

MEARES és DIMITRI csütörtökön megérkezett és másnap délután visszatért a Hut Point-ra. MEARES telefonon értesített, hogy «Cigány» nevű kutyáját a Hut Point-on kell hagynia, mert csütörtökön mutatkozó bajából nem épült még ki. Ugyanaz a rejtélyes betegség támadta meg, ami már annyi kutyánk életébe került.

Nem tudom, mit gondoljak AMUNDSEN kilátásairól. Ha eléri a sarkot, meg kell hogy előzzön, mert kutyáival bizonyosan jókor indul és gyorsan fog haladni. Már régen elhatároztam, hogy úgy fogok cselekedni, mintha itt se volna AMUNDSEN. Minden versengés fölboríthatná terveimet, de meg azt tartom, nem is azért vagyunk mi itt, hogy egymással versenyt fussunk. Lehet, hogy vállalkozásunkat kibébiteni fogják odahaza, — de elvégre a munka a fő és nem a taps, amivel fogadják.

Mindig szegényesnek érzem a szavakat, amikor WILSON-ról akarok szólni. Meg vagyok róla győződve, hogy a legnemesebb jellem, amellyel valaha találkoztam. Minél jobban megismerem, annál nagyobb a csodálatom. Szilárd és megbízható minden tekintetben — és ez sokat jelent itt lenni a sarkvidéken. Akármi történjék is, bizonyos, hogy BILL (Wilson) okos, észszerű, jóindulattal telt és tökéletesen önzetlen. Emberismerete mélyreható. Adjuk hozzá ehhez nyugodt humorát, valósággal tökéletes tapintatát és megközelítőleg fogalmat szereztünk WILSON értékes tulajdonairól.

BOWERS nagyszerűbb, mint valaha reméltem. Kincset ér ez az ember, tökéletesen megbízható és határtalanul energikus. Körülbelül ő a legkeményebb ember mindnyájunk közt — és ez sokat mond. Semmi nehézség nem törheti le szívósságát és jó kedélyét. Száz apró dolgot beszélhetnék el fáradhatatlan buzgalmáról, önzetlenségéről és kiirthatatlan

jó humoráról. Mindig meglep rendkívüli értelmességével és egészen kivételes emlékezőtehetségével.

WRIGHT-tel is nagyon sokat nyert az expedíció. Igen alapos és mindenre készséggel vállalkozik. Mint BOWERS, ő is ujong volt a szánutazásban és ha nem került is a sor oly kemény próbára, csaknem olyan jól megállaná. Semmi sem zavarja meg és nem tudom elképzelni, hogy valaha panaszkodott volna életében.

A «katona» (OATES) nagyon népszerű, kedves, vidám jó humorú vén pesszimista. Éjjel-nappal a lovakkal vesződik és minden kis bajukról örökké szomorú jelentésekkel tér meg a kunyhóba.

X...-nek szenvedélye, hogy másokon segítsen. Igazán rendkívüli, mekkora erőfeszítéseket tesz, hogy észrevétlenül jót művelhessen.

Y... roppant igyekezettel végzi a maga feladatát, de meglepően kevés kezdeményező képessége van és a kis ujját se nyújtaná ki, hogy más munkájából valamit átvállaljon. Olyan fajta természet, amely begubózkodik egy sarokban és ott akar maradni mindenáron.

EVANS (altiszt) és LASHLY, régi kísérőim, értékes tagjai csapatunknak, úgyszintén CREAN, az előbbinek legjobb barátja, aki boldog, ha tehet valamit és mentől nehezebb a munka, annál jobban szereti.

A többiek legnagyobb része hasonló meleg elismerést érdemelne. Mind összevéve egészen kitűnő kis társaság. A jellemek tanulmányozása igazi öröm ilyen kedves emberek társaságában.

Két baleset is ért a napokban. Egyszerre három lovunk elszabadult az üres szánokkal. Egyikük, amikor fölvetette a fejét, orrlyukával beleakadt a másiknak a nyakló-horgába. A horog csúnyául összetépte a ló orrát. Ömlött belőle a vér.

A másik eset DEBENHAM-mel történt labdajáték közben. Éppen a balesetek elkerülése céljából abbahagytuk a footballozást, de péntek délután eljátszottunk mégis egy match-et a mozgófénykép számára. DEBENHAM-et térden rúgták. WILSON szerint egy hét beletelik, míg teljesen kiépül. A nyugati csoport drága órákat fog vesztegetni miatta.

FORDE keze jól gyógyul. CLISSOLD ma járt kinn először. Hátát fájlalja még.

Október 24., kedd. — Tegnap már azt hittük, a motorok útra készen vannak. Mindnyájan összegyülekeztünk a tengerjégen, hogy búcsút vegyünk tőlük. De a kikerülhetetlen apró géphibák most se maradtak el és a motorok nem jutottak tovább a foknál. DAY és LASHLY egész délután a hibák javításával vesződtek.

Ma reggel újra megindítottuk a gépeket. Az indítás mindig küzdelmes. De egyelőre a siker szerény mértéke is elegendő lenne, hogy megmutassa az új szállítóeszköz használhatóságát: alkalmas voltát arra, hogy a sarkvidéki expedíciók felszerelését egy csapásra átalakítsa. Délután egy órára a motorok a Razor Back sziget közelébe jutottak, csaknem hatodfél kilométerre.

Október 26., csütörtök. — Tegnap kísértáltam jó messzire a déli öbölben és messzelátóval fölfedeztem a szánokat a glecser-nyelv közelében.

Ebéd után SIMPSON és GRAN elindultak a *Discovery* kunyhójába, hogy hírt adjanak. Nyugtalanított ugyanis, hogy semmi telefon-értesítést nem kaptam még.

Ma reggel SIMPSON fölcsengetett telefonon. Jelentette, hogy a motoros szánok meg vannak akadva a felszín miatt. A láncok csúsznak a vékony hóval fedett kemény havon. A gép maga jól működik és a jármű jól halad, mihelyt hóra ér.

Nyolctagú csapattal felkészülök, hogy lássam, mit lehetne segítenünk.

Október 27., péntek. — Tegnap féltizenegykor útnak indultunk. Útközben találkoztunk a visszatérő SIMPSON-nel és GRAN-nal. A motoros szánokat a Hut Point-on innen ötödfél kilométerrel értük utól. A gépek jól működtek, ha már egyszer meg voltak indítva. A baj az volt, hogy a hengerek túlságosan áttüzesedtek, a gázömlesztő pedig éppen ellenkezőleg nagyon is lehűlt. Ezt a kettőt kellett kiegyenlíteni és ezt oly módon érték el, hogy a gépeket időnkint megállították, letakarták és megvárták, amíg a meleg a hővezetés törvényénél fogva áterjed. Nehézkes fogás.

Ebéd után LASHLY előre indult motorjával és nehézség nélkül futott el vele az Armitage-fokig. Bementünk a kunyhóba, ott találtuk MEARES-t, de most mindnyájan visszafordultunk, hogy DAY-nek segítségére legyünk. DAY többszöri sikertelen indítás után nekiiramodott s gyorsabban, hogysem gyalog követhettük volna, ő is elérte gépével egyfolytában az Armitage-fokot. Betértünk megint a kunyhóba, ahol MEARES nemrégiben pompás téglá-tűzhelyet állított föl. Az éjszakát kényelemben töltöttük.

Ma reggel 9 órakor kinn voltunk ismét a jégen, hogy tanui legyünk a motorok indulásának. Az indítás aránylag könnyen sikerült, 20—30 perc alatt. LASHLY eredt útnak elsőnek. Egy kilométernyi út után rövid időre megállt, azután 5—6 kilométert egyfolytában haladt, majd újra kettőt. Ekkor már csak néhány száz lépés választotta el a Barrier-re fölvivő lejtőtől.

Időközben DAY gépe is elindult és tekintélyes sebességgel futott előre. Rövid megálló után újból nekieredt — és meg sem állt, amíg föl nem kaptatott a Barrier-re. Az első ember, aki motoros szánt hajt a Nagy Barrier-en! Nagyban éljeneztük az eseményt, de a motorosszán-csoport nem ért rá jubilálni. A motor már futott is tovább és a mel-

lette szaladó emberek ugyancsak kicsire zsugorodtak csakhamar a távolból tekintve.

LASHLY valamivel lassabban, de szintén segítség nélkül kapaszkodott fel a Barrier-re és egy utolsó kézfogás után odább csattogott gépével.

A motorosszánok tehát búcsút vettek és útban vannak előre a legjobb térszínen: *sastrugi*-kkal meg nem szaggatott kemény szélsöpörte havon, amely MEARES szerint innen legalább a Corner Camp-ig tart.

Hátat fordítva a motoroknak, sietve igyekeztünk vissza a Hut Point-ra és onnan még aznap este 9 órára elértük téli szállásunkat. Egész nap $42\frac{1}{2}$ kilométert gyalogoltunk. Lábamat az út nagyon megviselte.

DEBENHAM állapota javul; a nyugati csoport mi utánunk nyomban útra kelhet.

Október 30., hétfő. — MEARES visszatért a téli szállásra. Elbeszélte, hogy EVANS hadnagy szombaton betért a Discovery-kunyhóba és tőle hallotta, hogy LASHLY motorja a *Safety Camp*-hez közel megfeneklett. DAY és LASHLY egész éjjel vesződték a javítás munkáján — 32 fok hidegben, de reggelre befejezték és kielégítő próbautat tettek.

E késedelem miatt arra határoztam magamat, hogy holnap helyett csak szerdán indulunk.

Október 31., kedd. — A hóvihar kidühöngte magát ma reggelre, délután kiderült. MEARES és PONTING éppen most indultak a Hut Point-ra. ATKINSON és KEOHANE valószínűleg egy óra múlva indulnak előre, hogy lássuk, mennyiben számíthatunk *Jehu* lovunkra. Ha a jó idő tart, holnap valamennyien útra kelünk.

A téli szálláson való napló-bejegyzéseim ezzel véget érnek. A jövő az istenek kezében van. Nem hiszem, hogy bármit is elmulasztottunk volna megtenni a siker kiérdemlésére.

TIZENHATODIK FEJEZET.

A déli utazás: A Barrier-en.

1911 november 1., szerda. — Az este értesültünk, hogy «*Jehu*» hatodfél óra alatt elérte a Hut Point-ot. Ma reggel három csoportban útra keltünk.

A szél hevesen fújt a Razor Back-nél és az ég fenyegetőre vált. A lovak irtóznak a széltől.

«*Snatcher*» hamarosan a menet élére került. Négy óra alatt érte el a Hut Point-ot. Öt órán belül valamennyi fogat megérkezett. Kisvártatva kitört a vihar.

November 2., csütörtök. — *Hut Point*. Három csoportra oszolva fogjuk folytatni az utat. Előre küldjük a leglassabb lovakat; a menet végén «*Snatcher*» fog lépegetni. Elhatároztuk, hogy éjszaka menetelünk és vacsora után mindjárt útnak indulunk.

Lovaink tető alatt vannak. *Michael*-t, *Chinaman*-t és *James Pigg*-et egyenesen a kunyhóban szállásoltuk el. MEARES és DIMITRI itt vannak a kunyhóban a kutyafigattal. PONTING is kivonult teljes fotografáló felszerelésével.

November 3., péntek. — 1. tanya. Szilaj szélben útnak eredtek csoportjaink. ATKINSON csapata *Jehu*, *Chinaman* és *Jimmy Pigg*-gel már este nyolckor indult. WILSON, CHERRY-GARRARD és én tíz órakor követtük őket. ATKINSON-t a Safety Camp-nél értük utól. Éppen indulóban volt onnan «dél»-ebéd után. PONTING DIMITRI-vel csakhamar rá megérkezett. A mozgógépet idejében fölállította, hogy megörökítse vele a fürgén beérkező hátvédet.¹

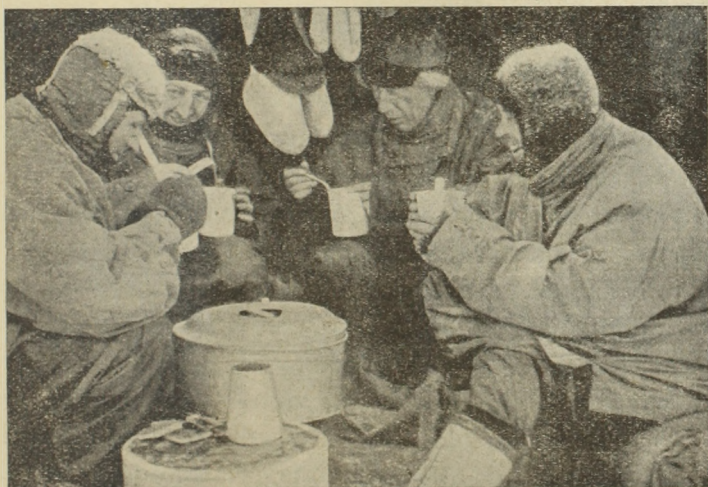
Tikkasztó nap. A levegő mozdulatlan és a napsütés

¹ Erről a napról való az a mozgókép-felvétel is, amelynek egy pilanatát túloldali képünk örökíti meg.

oly erős, hogy a -5 fokos hidegről megfelelkezve napsütötte utcák és perzselő kövezetek jutnak eszünkbe. Pedig hat órával ezelőtt még lefagyott a kezem.

A tanya közelében egy petróleum-tartóban levél várt ránk, azzal a híradással, hogy a motorok 28.-án este 9-kor elhaladtak itt.

«Bones» megette «Christopher» szemvédőit.

A sarki csoport ebédel a sátorban.

Balról jobbra: Evans altiszt, Bowers, Wilson, Scott.

(Mozgófénykép után)

November 4., szombat. — 2. tanya. Három csoportban, 8 és $1\frac{1}{4}$ 12 közt indultunk. Kevésre rá örvendetes följegyzést találtunk, amely szerint a két motoros-szán kitűnően működik. «A vizsontlátásra a $80^{\circ}30'$ déli szélességen» — jelenti DAY, nem is sejtve, hogy negyedfél kilométerrel odább ugyancsak meg fog gyűlni a baja gépével. Hét kilométernyire újabb bádog-dobozt találtunk ezzel a sajnálatos értesítéssel: «DAY motorjának végén a henger el-

törött». Egy kilométerrel távolabb, — amint vártam is — ott vesztegelt a gép, a mögéje akasztott szánnal együtt. EVANS hadnagy és DAY följegyzéseiből megtudtuk, hogy elhatározták a motor hátrahagyását és a másikkal folytatták az utat. Hat zsák takarmányt, a petróleumot és kenő-olajat meg sok más egyebet magukkal vittek.

Vége tehát annak az álomnak, hogy a gépek valami nagy segítségünkre lehessenek. EVANS motorjának nyoma tovább halad, de természetesen el vagyok készülve rá bármely pillanatban, hogy fölbukkan a motor.

A lovak jól tartják magukat a nagyobbára kegyetlenül puha térszínen, de persze könnyű teherrel. *Jehu* jobb, mint reméltem; *Chinaman* kevésbbé.

A tavasszal itthagytott szélmérő tanúsága szerint délnyugati szél volt az uralkodó.

November 5., vasárnap. — 3. tanya: *Corner Camp*. A mai nap fogja megmutatni, hogy boldogulunk-e nehezebb terheléssel. EVANS 2.-án hátrahagyott jelentése szerint a motor legnagyobb sebessége naponta csak 13 kilométer.

November 6., hétfő. — 4. tanya. A szokott rendben indultunk. El voltunk rá készülve, hogy a motort utolérjük. Úgy is történt. EVANS motorjának is elrepedt a hengere. A gépek nyilván nem alkalmasak ez alatt az éghajlat alatt, de bizonyos, hogy ezen a bajon segíteni lehetne. A motoros csoport innen gyalogszerrel folytatta útját.

Lovaink pompásan megbirkóztak teljes terhükkel. *Jehu* és *Chinaman* egyenkint 200, az én *Snippets* lovam 315 kilogramm terhet vonszolt, a szánt is beleértve. A felszín sokat javult — még OATES is meg van elégedve.

Tanyát ütve, hófalakat raktunk a fenyegető vihar ellen. Egy órával később tisztességes szél kerekedett.

November 7., kedd. — 4. tanya. Egész éjjel dühöngött a hóförgeteg és még egyre tart késő délután, amikor ezeket írom.

Az este borult maradt, de a szél végre megenyhült. Hőmérséklet egész nap — 12 fok körül.

Mindent elkövetünk, hogy lovainkat megvédjük a vihar ellen, de a sűrűn kavargó hófúvásban igyekezetünk meghiúsul. Eleinte nem könnyű megérteni, miért olyan leverő hatású a hóvihar ezekre a szegény állatokra. Rájöttem, hogy főleg a rendkívül finom hószemcsék kínozzák a lovat. Ez ellen a takaró sem használ. A hó finom permetege utat lel a takaró alá, beleveszi magát a ló szőrbundájába, elolvad és lehűti az állat testét. De meg ingerli a lovat a finom hószemcsék örökös bombázása; kivált az orrlyukaira és a szemére kényes.

November 8., szerda. — 5. tanya. Éjjel után, jóllehet az idő még mindig fenyegető volt, útnak indítottam az első csoportot. «Delelő»-állomásukat — 11 kilométernyire — éppen akkor készültek elhagyni, amikor mi utolértük őket. Mi bevártuk a hátvédet és együtt meneteltünk tovább még 9 kilométerre. A Nap kisütött. Öröm volt a gyaloglás; lovaink sem mutattak semmi fáradtságot. Meg-megálltak ugyan, de csak hogy egy maréknyi havat faljanak.

Útközben egy köteg szénára akadtunk. BOWERS megállt, fölvette szánjára. «Victor» lova meg sem érezte a súlykülönbözetet, pedig most már 360 kilogrammnál nagyobb volt a teher. Az ilyesmi nagyon buzdítólag hat; igaz, hogy a felszín kedvező. Nyoma sincs most errefelé olyan helyeknek, ahol a lovak térdig süppedhetnének, mint ahogy SHACKLETON írja.

A tavalyi hórakások és hófalak könnyűszerrel fölismerszenek, úgy, hogy mindvégig a magunk nyomát követhetjük. Csodálatosan enyhe volt a levegő, amikor ma dél előtt tanyát ütöttünk. Ember, állat, tobzódik az ilyen időben. Bárcsak soká tartana! — A kutyák kevéssel utánunk megérkeztek. Könnyű útjuk volt.

November 9., csütörtök. — 6. tanya. Tervünkhöz képest körülbelül 19 kilométert teszünk meg éjjelente. Reményteljesen festenek a dolgok. Verőfényes időnk van; a hőmérséklet — 11 fok. A szélvájta mélyedések sokféle irányúak, a kemény hófelszín alaposan meg van barázdálva, jelölül annak, hogy a *Bluff*-fok idáig érezteti hatását a szelek elterelésére.

November 10., péntek. — 7. tanya. Küzdelmes menetelés. Az első 9 kilométeren heves ellenszél, amely azután viharra növekedett. WRIGHT elől járt, de nyomot veszített és már-már tanyát akart ütni, amikor újból rábukkant EVANS motoros-szánjának nyomára. A felszín kedvező. A szél elült, az idő tisztulóban. A lovak jól haladtak. Rosszul esik, hogy csaknem 3 kilométert veszítettünk.

November 11., szombat. — 8. tanya. A napközben hullott hó puha maradt. Alatta is puha volt a térszín a keményre csiszolt «sastrugi»-k között. Helyenkint egész hóbuckák halmozódtak fel. A kedvezőtlen tényezők egész sora esküdött ellenünk. Mindamellettt kierőszakoltunk 17¹/₂ kilométert. A kutyák itt is nagyszerűek.

November 12., vasárnap. — 9. tanya. A felszín még mindig gyalázatos. Nehezen haladunk előre, egyenesen a tavalyi *Bluff* eleségraktár lobogója irányában. Itt értesítést találtam EVANS-tól, 7.-én reggel 7 órától kezdve. Öt napi távolságra jár előttünk.

ATKINSON úgy vélekedik, hogy *Chinaman* már legfeljebb néhány kilométernyire bírja; OATES szerint még napokig elhúzza.

November 13., hétfő. — 10. tanya. Ismét borzasztó nehéz utunk volt, rossz felszínen, mogorva időben. Nagyobbára a nyomokat követtük, de a csoportok útközben nem látták egymást, csak a tanyahelyeken.

Ma délután órákhosszat esett. A lágy hóréteg még

vastagabbra vált. Mit akar velünk ez az időjárás? Tanyánk nagyon hallgatag, komoly. A hőmérséklet sátrunk közepén ma reggel napsütéskor $+10^{\circ}$ volt, odakünn -12° .

November 14., kedd. — 11. tanya. A felszín valami keveset javult. Ha nem kezdi előlről a havazás, 8—10 centiméteres havunk jórésze hamarosan eltűnedezik.

«*Christopher*»-rel indulás előtt mindig sok bajunk volt, de újabban nyugodtan tűri a szerszámozást.

A *One¹ Ton Camp* — az egytonnás depó — már csak 13 kilométer.

Habár elhaladtunk a Bluff előtt, négy napja mitsem láttunk a szárazföldből a rossz idő miatt. Nem hittem volna, hogy a ködös időjárás ilyen soká tarthasson ezen a vidéken. Máskor mindig ismételten megpillantottuk a földet errefelé. Ha a tájékozódásban erre kellett volna támaszkodnunk, ugyancsak rosszul járunk. Bebizonyult, hogy a hórákások rendszere a lehető legjobb ezen az óriási hósivatagon.

November 15., szerda. — 12. tanya. Nehézség nélkül ráakadtunk az *egytonnás tanyá*-ra. Az állatoknak egynapi pihenőt szavaztunk meg itt. Tervünk szerint innen 24 kilométeres napi menetekben folytatjuk utunkat.

EVANS jegyzete (9.-éről) hírül adja, hogy négy láda kétszersülttel a $80^{\circ}30'$ déli szélességig nyomul előre. Az utolsó $2\frac{1}{2}$ nap alatt 58 kilométert járt meg, ami igen jó eredmény megterhelt gyalogszánjával. Remélem, sűrűn megjelölte útját hóbabákkal.²

Tegnap igen szép verőfényes napunk volt, de éjfél felé, amikor menetelésre került a sor, fokozatosan beborult az ég. A Nap körül gyönyörű gyűrűk jelentek meg. Négy gyűrű

¹ Ez a szó *kiejtés* szerint *v*-vel kezdődik. Ezért írunk eléje a név előtt és nem *az*-t. Ugyanígy a *ragok* is a kiejtéshez igazodnak: *Camp*-et, stb.

² A *hóbabá* elnevezést ezekre az útjelző hórákásokra, CHOLNOKY JENŐ könyvéből veszem. («A jégvilág».)

egészen világosan föl volt ismerhető; WILSON kifürkészte az ötödiket. A hósivatagon is föltűnt a fénygyűrű.

Könnyű hó esett egy ideig, aztán kitisztult az ég alja és megjelentek a messzi nyugati hegyek, kétszáz kilométer-nél nagyobb távolságra. Az éjjel láttuk a *Discovery*- és a *Royal Society* hegyláncot, de már egy hete nem látjuk az *Erebus*-t — a felhők mindig arrafelé gyülekeznek össze.

Legtöbbünk világoszöld szemüveget visel. Ez a szín igen kellemes a szemnek és még világosabban látunk vele, mint puszta szemmel.

A kemény, szélvájta mélyedések most mind nyugat-délnyugati irányúak. A hóbabákat is arrófelől lepi be a hófúvás. Ez a megfigyelés így tart a Corner Camp-től fogva. A part mentén a szelek nyilván a szárazföld felől fújnak. Itt hátrahagyott minimum-hőmérőnk —58°3 fok legnagyobb hideget jelez. Az elhintett zabot nem lelem sehol. A hófúvás takarhatta be.

November 16., csütörtök. — 12. tanya. Pihenő nap. A lovak jó falak mögött húzódnak meg a csípős déli szélben. A terheket újból elosztottuk. Az erősebb lovakra kb. 260, a gyöngébbekre mintegy 180 kilogrammnyi terhet raktunk.

November 17., péntek. — 13. tanya. A szokott módon három csoportra oszolva, két részletben 24¹/₂ kilométeres utat tettünk az éjszaka. Aránylag kedvezett a felszín. A lovak jól húztak, még a gyengék is. Menet közben rettentő fagyos szelünk volt (—28 fok).

November 18., szombat. — 14. tanya. A felszín romlott valamit. Attól tartva, hogy túlsok eleséget viszünk magunkkal, elhatároztuk, hogy egy zsákot hátrahagyunk.¹ A szokásos 24 kilométernél valamivel többet tettünk meg. A leg-

¹ Úgy igyekeztek számítani, hogy a lovak elesége lehető pontosan addig tartson, ameddig erejük bírja.

gyengébb lovak is megleptek kitartásukkal. OATES úgy becsüli, hogy *Chinaman* legalább három napig bírja; WRIGHT kétennyi időt jósol neki.

November 19., vasárnap. — 15. tanya. Nagyon rossz felszínre akadtunk. A szánok jól siklanak, de a lovak mélyen süppedeznek. Következésképpen «*Jehu*» végleg kimerülve vánszorog el a tanyára. Nem hiszem, hogy egy napnál tovább húzhassa.

November 20., hétfő. — 16. tanya. A hófelszín javult. A szélvájta mélyedmények egyre határozottabban délkeleti irányt vesznek. Szegény gebék bírják még. *Jehu* jobban, mint tegnap. A kutyáknak nem kedvez a felszín. Holnap megkönnyítem terhüket egy takarmányos zsákkal.

November 21., kedd. — 17. tanya. Déli szélesség $80^{\circ} 35'$. A térszín határozottan kedvezőbb. A lovak közül egy sem merült ki. A $80^{\circ} 32'$ szélességen utolértük a «motoros»-csoportot, amely már régen gyalogszerrel jár. Hat napja várnak reánk. Nagyon éheseknek vallják magukat. Meggyőzően mutatja ez, hogy az a napi eleségadag, ami bőven elég a ló mellett ballagó szán-utasnak, teljességgel elégtelen a vontató gyalogosnak. Ez a tapasztalás tökéletesen igazolja azt a mértéket, amit az út végső szakaszára, a fensíkra, meghatároztunk.

Úgy döntöttünk, hogy a «motoros»-csoport még három napig velünk marad és akkor DAY és HOOPER visszafordulnak. *Jehu* életét is három napra becsüljük. Akkor okvetlenül föláldozzuk a kutyák táplálására. MEARES már napok óta várja ezt a pillanatot kutyái érdekében.

November 22., szerda. — 18. tanya. Minden a régiben. Úgy látszik, mintha mégis nehézség nélkül elérnők a glecsert lovainkkal. A szárazföld foltjai fölbukkannak a nyugati láthatár mentén.

November 23., csütörtök. — 19. tanya. A glecsér még

280 kilométer. Azt hiszem, a lovak elvonszolják odáig. Félek, vihar közeledik. Bízom a sorsban, hogy nem akaszt meg előnyomulásunkban.

November 24., péntek. — 20. tanya. Ma reggel szegény öreg *Jehu*-t hátravezettük és lelőttük. Kétségeink után, hogy kibírja-e a *Hut Point*-ig, valóban meglepő, hogy *tavalyi végső állomásunkon túl* nyolc napi járőföldre elvergődött. Igaz, hogy a vége felé már édeskeveset húzott s egészben véve megváltás volt neki a halál.

November 25., szombat. — 21. tanya. Most, hogy az éjszakák is meglehetősen melegek, határozottan célszerű lesz áttérnünk lassankint megint a nappali menetelésre. Ma éjjel két órával később indulunk; holnap újabb két órával később.

Este búcsút vettünk *DAY*-tól és *HOOPER*-tól és újra szerveztük csapatunkat. Mindnyájan együtt indultunk: a gyalogszerrel vontató *EVANS* hadnagy, *LASHLY* és *ATKINSON* elől a háromméteres szánnal; *Chinaman* és *James Pigg* utánuk és a többi mintegy tíz percnnyire ezek mögött. Egyidőben érkezünk meg az ebédelő-állomásra és onnan ugyanilyen rendben indultunk tovább.

A lovak lassan-lassan kimerülnek, de holnap másik depót állítunk és megkönnyítjük terhüket. *MEARES* jelenti, hogy *Jehu* lovunkból négy napra való táplálék telt ki kutyaí számára. Ha még egy ló husát megetetheti velük, kihúzza az utat a glecserig.

November 26., vasárnap. — 22. tanya. Ebéd-állomás, $81^{\circ} 35'$ déli szélesség. Itt állítottuk fel középső *Barrier-depónkat* (Middle Barrier Depot).

Mára virradólag egy órakor indultunk. Holnap már csak hajnali háromkor folytatjuk utunkat.

November 27., hétfő. — 23. tanya. Eleddig ez volt a legfárasztóbb menet, kivált a második félnap. A tegnapi nyári hóföregteteg után borult sötétes maradt az időjárás.

A felszín mondhatatlanul nehéz volt. Utunk vége felé kitisztult egy kissé, de most újra hatalmasan havazik. A jó ég tudja, mikor szűnik már meg.

Holnap már csak hajnali négy óra tájban indulunk.

November 28., kedd. — 24. tanya. A képzelhető legkomorabb indulás. Szilaj déli szél kergeti a havat és annyira havazik, hogy alig látunk magunk elé. Mikor lesz már vége ennek a nyomorult hóviharnak?

Az utóbbi napok küzdelmesek voltak, mindamellett idáig sikerült elérnünk a tervbevett napi átlagokat.

Chinaman lovunkat ma agyonlőttük. Derék kis állat, sokáig elhúzta és alig néhány nappal előbb hagyja el a színteret, mint társai. Már csak négy zsák takarmány van (egyenként kb. 60 kiló), de ez elég lesz hét napra a megmaradt lovaknak. És a glecser körülbelül éppen egy heti járóföld innen (165 km).

A barometer mindkét viharunk alatt tüneményesen alacsonyan állt. Bizonyára a legváratlanabb és a legmegpróbáltatottabb nyári hóviharok voltak ezek, amit valaha észleltek e vidéken. Szeretem hinni, hogy már utána vagyunk.

November 29., szerda. — 25. tanya. Déli szélesség $82^{\circ}21'$. Sokat javult a helyzet. Estefelé föltűnt a szárazföld. A *Markham*-hegy, ez a nagyszerű hármass csúcs, csodálatosan közelinek tetszett. A *Lyttelton*-fok és a *Goldie*-fok is látható volt.

«*Chinaman*»-ból is négy napig lakmároztak a kutyák. A többi lovat is ennyi időre számíthatjuk. Következőképpen a kutyáknak hazafelé bőven marad eleségük. A térszín könnyen járható; igazolja, hogy miért tértünk át a nappali menetekre.

December 1., péntek. — 27. tanya. Déli szélesség $82^{\circ}47'$. A lovak gyorsan fáradnak. Már csak napok kérdése, meddig

húzzák ki. De takarmányuk még idáig sem tartana; ma este ennél fogva jónak láttam «*Christopher*»-t lelövetni. Kevésbé sajnáljuk, mint a többieket, mert eszünkbe jut, mennyi bajlódást okozott az első időkben.

Itt hátrahagyunk megint egy élelmiszer-raktárt: a *déli Barrier-depó-t* (*Southern Barrier Depot*). A megmaradó lovakra ennyivel is kevesebb teher esik. Három nap alatt el kell jutnunk a glecserre hét gebénk és a kutyafigatok segítségével.

Legjobb lovunkra, *Nobby*-ra, ma hópapucsot adtunk. Pompásan haladt velük mintegy hét kilométernyire, de ekkorra annyira kitágultak a hópapucsok, hogy le kellett vennünk őket a lábáról. Bárcsak kezdettől fogva így járathattuk volna lovainkat!

December 2., szombat. — 28. tanya. Déli szélesség 83 fok. Nagyon rossz körülmények közt kezdtük meg utunkat. Egész nap vakítóan havazott.

Sajnálkozva mondom ki *Victor*-ra a halálos ítéletet, de nem tehetek másként, a takarmány végét járja. A kutyák remekül húznak; holnaptól fogva nehezebb terhet kapnak. Holnap estére még egy lovat kivégzünk; a többi ötnek lesz még három napra való elesége.

Minden jól lesz, csak az időjárás kedvezzen, hogy megtaláljuk a glecserre vivő alkalmas utat.

WILD a *Shackleton*-expedíció naplójában december 15.-én azt a följegyzést tette, hogy egy hónap leforgása óta ez volt az első nap, amikor nem volt pompás az időjárás. Bezzeg mostan a szép idő a kivételes. Mindamellett még egyetlen napi utat se vesztettünk.

OATES tegnap átköltözött az én sátramba, *CHERRY-GARRARD* meg az ő helyébe. A sátrak lakói most így csoportosulnak: *WILSON*, *OATES*, *KEOHANE* és én. — *BOWERS*, *EVANS* altiszt, *CHERRY-GARRARD* és *CREAN*. — *EVANS* had-

nagy, ATKINSON, WRIGHT és LASHLY. Az utóbbi csoport maga vontatja a szánt.

December 3., vasárnap. — 29. tanya. Az időjárással való balszerencsénk természetellenes. Hajnalban félháromkor fölkeltem az embereket, hogy ötkor indulhassunk. Sűrű havazásra ébredtünk és felötre tökéletes vihar kerekedett. A lovak védőfalát ledöntötte a szélvész; hatalmas hófúvások halmozódtak és hamarosan betemették a szánokat. Ez volt eddig a legerősebb szélvész, amit nyáron észleltem a déli sarkvidéken. Tizenegy óra felé kezdett enyhülni.

Az időjárás szeszélyessége megfoghatatlan és zavarbaejtő. Mégis sikerült este hét óráig rettentő küzdelem árán 21 kilométernél nagyobb utat tennünk.

December 4., hétfő. — 29. tanya, d. e. 9 óra. Hat órakor keltünk. Az éjjel a szél észak-északnyugatiról dél-délkeletire fordult. Reggeli alatt hirtelen megerősödött a szél és amikor kitekintettem, készen volt a fehéren kavargó hóförgeteg. Mindnyájan kisieltünk, hogy hócockákat vagdosunk a lovak védőfala számára — ugyancsak barátságatlan feladat ilyen időben, álmosan és fáradtan.

A kutyafogat és a gyalogszán is megérkezett és most együtt vagyonk megint mindnyájan.

30. tanya. — Délben elcsöndesült a szél, a nap ki-sütött; két órakor útnak eredtünk és este 8-ra itt, 24 kilométerrel délebbre, ütöttük föl tanyánkat.

Egész délután tisztán fölismerhetők voltak a száraz-föld alakulatai. A Reid-hegy alatt hatalmas, még nem térképezett glecserek egyesülnek. Előttünk a jégperemű, sziklával borított Hope-hegy és a glecser «kapuja». Könnyen elérhetjük ezt holnap, ha sikerül 22 kilométernyi utat megjárnunk.

Lovaink pompásan haladtak ma, nehézség nélkül átkeltek a hullámzó térszínen egybegyűlt mély hófoltokon.

Sokkal jobb állapotban vannak, mint SHACKLETON állatai és semmi kétség, messzire eljuthatnánk még velük, ha volna mit enniük. A kutyák nagyszerűek, de fogytán van az eleségük és ezért szegény kis *Michael* lovunkat feláldozzuk. De nemcsak a kutyák, mi is szívesen fogyasztjuk lovaink húsát.

Mindössze tíz kilométernyi utat vesztettünk ezen a két nyomorúságos napon. De az időjárás rendellenes zavarai nyugtalanítanak, mert a glecseren még inkább, mint bárhol másutt, sorsdöntő, hogy tartós szép idő köszöntsen reánk.

Utunk első szakaszán túljutottunk. Utolsó tanyánkról dél-délkeletnek tekintve, amerre legmesszebb van a szárazföld, több mint valószínűnek tetszett, hogy arrafelé igen messze szélességig el lehet hatolni a Barrier-en és ha AMUNDSEN szerencsével jár, csaknem 200 kilométerrel rövidebb lesz az útja a magas hegyek között. Mindenképpen csalogató ez az útirány a jövő évre, föltéve, hogy a Terra Nova friss szállító erővel megérkezik.

December 5., kedd délben. — 30. tanya. Ma reggel öröngő hóviharra ébredtünk. A szabadban egy perc alatt tetőtől-talpig elborít a hó. A lovak mély hóban állanak. A szánok alig látszanak ki a fehér lepel alól és a sátrakat is majdhogy be nem temeti a hófúvás.

Reggeli után újra fölépítettük a hósáncokat és most megint hálósájkjainkban heverünk. A szomszéd sátorig sem lát el az ember. Mit akarhat velünk ez az időjárás ebben az évszakban? Nagy területre kiterjedő légköri zavarok okozák-e, avagy kivételes helyi viszonyok áldozatai vagyunk?

Este 11 óra. — Egész nap dühöngött a szél és szakadt a hó olyan sűrűn, hogy ehhez hasonlóra nem emlékezem. A sátrak körül óriási halmok tornyosultak. A hőmérséklet délelőtt még közel járt a -3 fokhoz, de délután már alig fél fok volt a fagyponthoz. A hó mindenütt elolvadt, ahova csak esett, kivéve magát a hólepet. Mindenfelé

tócsákban áll a víz, a sátrak csuromvizesre áztak, cipőink, sőt szélálló ruháink nemkülönben. A víz lecsurog a sátor karóin és ajtaján, fölgyülemlik a földre terített takarón, átáztatja hálósájkjainkat. Nyomorúságosan érezzük magunkat. Csak ne kerekedjék hirtelen nagy hideg, mielőtt megszárogathatnánk holminkat. A helyzetben kétségtelenül sok komikum is van — csak a veszteglés ne esnék oly súlyosan a latba. Valódi balszerencse, hogy az idő föltartóztat bennünket. Nagy pelyhekben szakad a hó és semmi jele, hogy szünni akarna.

És KEOHANE-nek még kedve volt verset faragni az időről:

Olvad a hó, vízben úszunk, hidegre fáj fogunk,
Mert ha így tart továbbad is, fölfordítjuk sátrunkat és csónakázni fogunk.¹

December 6., szerda dél. — 30. tanya. Nyomorúság, rettentő nyomorúság. A szélvész könyörtelenül dühöng tovább és a havazás nem szelidül. A hőmérsék a fagypont fölé emelkedett. A kimerészkedők bőrig ázva térnek vissza, mintha szakadó záporból jönnének. Csurog róluk a víz. A hó egyre magasabbra halmozódik a sáncok, lovak, szánok és sátrak körül. A lovak szánalmasan festenek. Mégis csak keserves itt vesztegelni, 22 kilométerre a *Beardmore*-glecser-től. Nehéz szabadulni nyomasztó érzéseinktől. Mennyi, de mennyi türelem kell ilyen alkalmakkor!

December 7., csütörtök. — 30. tanya. A vihar szünetlenül tart még. Helyzetünk komoly. Holnapra még marad valami kevés eleség a lovak számára. Akár eljutunk velük a glecserre, akár itt rekedünk, holnap föl kell áldoznunk szegényeket. De nem is ez a súlyosabbik baj. Elvégre a kutyákkal biztosan eljutunk. Nagyobb baj az, hogy ma

¹ Az eredetiben még komikusabban hosszú a második sor.

reggel már hozzá kellett nyúlnunk ahhoz az eleségkészlethez, amelyet csak a glecser-depó elhelyezése után lett volna szabad megkezdenünk. És a vihar még sem szelidül.

MEARES egyik szemére súlyos hóvakságban szenved.

Ejtel. — Semmi, vagy csak igen csekély javulás. De a barométer emelkedőben van.

December 8., péntek. — 30. tanya. Egyik reménységünk a másik után enyészik el. Ma is a leggyászosabb havazásra és szélvészre ébredtünk.

Délben egyszerre megszűnt a szél. Hozzáfoglunk, hogy kiássuk a hóból szánjainkat és lerázzuk a sátrak oldalát, amely mélyen meggörnyedt a hó súlya alatt. Négy óra felé az ég kezdett tisztulni. A Nap föl-fölbukkant homályosan. Reményeink fölébredtek.

De ó! amikor ezeket írom, a Nap eltűnt és újra esik a hó. Helyzetünk már-már kétségbeejtő.

EVANS hadnagy megkísérlette negyedmagával szánja odábbmozdítását. Tédig süppedtek a hóba, pedig sí-vel vontatják terhüket. Rémségesen mély hó borít mindent körülöttünk. Megpróbálkoztunk *Nobby* lovunkkal, de hasig bele-süppedt. WILSON attól fél, hogy lovainknak végük. Naplójába ezt jegyezte ma:

«Ma este minden kétszersültemet odaadtam *Nobby* lovamnak; holnap kísérletet teszünk vele, hátha meg tudna birkózni a szánnal. Akkor azután véget vetünk neki is és a többieknek. Eleségük végleg elfogyott.»

December 9., szombat. — 31. tanya. A kissé javuló időben reggel nyolckor elindítottuk lovainkat a türhetetlenül lágy hóban célunk felé. Minden hajsza hiábavaló lett volna, ha EVANS (altiszt) nem segít rajtunk utolsó pár hópapucsával. *Snatcher* a hópapucsal neki rugaszkodott és nyomában a többiek. Delelés nélkül este nyolcig folytattuk küzdelmes utunkat és ekkor már csak mintegy két kilométer

választott el a lejtőtől, amely fölvezet a nyeregbe. Ezen a nyergen, vagy *kapun* (*Gateway*) keresztül, ahogyan SHACKLETON nevezte, már napokkal ezelőtt reméltem, hogy áthaladhatunk lovainkkal. Úgy is történt volna, ha ez a pusztító orkán ide nem szorít. De még ezt a súlyos idővesztéset is kiheverjük talán, ha a vihar ennyire lehetetlenül meg nem rontja a felszínt.

A lovak minden segítség mellett sem bírták tovább. Egytől-egyig kidőltek. Sátrat kellett ütnünk és lelőnünk valamennyit. El is neveztük tanyahelyünket *Vágóhíd-tanyának* (*Shambles Camp*). Szegény állatok! Bámulatosan tartották magukat, ha tekintetbe vesszük a rettentő nehéz viszonyokat. Fájdalmasan esik megválnunk tőlük és magunknak oltanunk ki életüket.

A kutyák még ezen a nehéz térszínen is derekasan megállták helyüket. De mégsem segíthetnek oly mértékben, mint kívánatos. Nem terhelhetjük meg annyira a szánokat.

A tájkép megragadó. A «*kapu*» jobboldali oszlopa három hatalmas gránit-pillér; balról a *Mount Hope* éles sziklasarkantyúja helyezkedik el. A szárazföld elvértve bukkanik csak ki a mindent maga alá temető fehér hólepelből.

Bármily bizonytalan legyen is a jövő, ma valamennyien vidámnak érezzük magunkat és tréfától hangos szomorú tanyánk.

TIZENHETEDIK FEJEZET.

A Beardmore-glecseren.

1911 december 10., vasárnap. — 32. tanya. Dél lett, mire a terheket elosztottuk és mindent rendbe szedve útnak indulhattunk. A kutyák 270 kilogrammot szállítottak a mi készleteinkből és ezenkívül 90-et a holnap hátra-

hagyandó készletekből. Nagyon meglepett, amikor az én szánom amugy könnyedén egy-kettőre tovasiklott. Remek-szép napunk volt.

A második kilométer után emelkedni kezdett a térszín. Egy ideig sível kaptattunk felfelé, de azután meredekebbre vált a lejtő, a felszín megromlott és le kellett csatolnunk a lábszánkókat. Ettől fogva roppant fárasztó volt a szánok vontatása. Finn-csizmánk mindenestől megmerült, néhol csaknem térdig süppedtünk. A szánok maguk is mélyen süppedtek a puhább helyeken. A szó szoros értelmében mindvégig úgy kellett velük szántani a havat.

A lejtő tetejét öt órára értük el. Tea után lefelé tartottunk, de csaknem oly nehéz volt a vontatás, mint fölfelé, azzal a különbséggel, hogy most ismét sí-t köthettünk.

Este negyedtízkor hirtelen szél támadt szembe. Tanyát ütöttünk. EVANS csoportja nem tudott velünk lépést tartani. WILSON nyugtalanító híreket hozott WRIGHT és LASHLY erőbeli állapotáról. Az utolsó néhány száz lépés félórába telt. Igaz, hogy a hófelszín borzasztó rossz és még egyre romlik. Ezt a lágy havat a napokig dühöngő viharnek köszönhetjük. SHACKLETON kemény kék jeget talált errefelé. Lépésről-lépésre jobban kitűnik SHACKLETON szerencséje.

A kutyákat még félnapi útra magammal viszem, aztán hazaküldöm. Ettől fogva 90 kilogrammal nagyobb teher lesz mindenik szánon. Ha a felszín csak egy kissé kedvez, könnyen megbirkózunk a különbözettel, de ha ilyen marad, kénytelenek leszünk részletekben szállítani.

December 11., hétfő. — 33. tanya. Indulás előtt fölépítettük depónkat: az *«alsó glecser-depó»*-t (The Lower Glacier Depot) és szembetűnően megjelöltük. Figyelmeztetem a kutyák vezetőit, maradjanak közel szánjaikhoz. Észrevétlenül bizonyosan nem egy repedésen átsiklottunk, hála a sí-knek és a hó lágyságának.

EVANS-ék eleinte keményen küzdöttek, de amikor terhük egy részétől megszabadítottuk őket, föllélekzettek és csakhamar mindnyájunkat megelőzték. Három órára túlkerültünk a jégtorlaszokon.

A kutyákat megállítottuk, széosztottuk a terheket a magunk szánjain. Búcsút vettünk MEARES-től és DIMITRI-től. Ők a kutyákkal elindultak hazafelé. Könnyű útjuk lesz. Élelmiszert mindenütt hagyunk hátra számukra. Három gyalogszánnal, tizenkettedmagammal maradtam, a következő beosztás szerint:

1. szán: SCOTT, WILSON, OATES, EVANS (altiszt).
2. szán: EVANS (hadnagy), ATKINSON, WRIGHT, LASHLY.
3. szán: BOWERS, CHERRY-GARRARD, CREAN, KEOHANE.

Aggodalmas pillanat következett. Most kellett eldölnie, el tudjuk-e húzni megnövekedett terhünket, vagy nem? Az én szánom indult elsőnek és örömömre, elég jól haladtunk, habár a szán lépten-nyomon meg-megfeneklett. A térszín egyszerre egyenletesebbé vált, mi is jobban beletanultunk a játékba, úgy, hogy szinte minden nehézség tovatünni látszott. Hét órakor megálltunk, hogy bevárjuk elmaradt társainkat.

BOWERS csapata érkezett meg elsőnek, fél órával később. KEOHANE a gyöngéje ennek a csapatnak, de talán csak mert hóvakságban szenved. EVANS-ék csak tíz órára vánszorogtak be.

Tapasztalásunk megerősíti, hogy a sí az igazi járómű ezen a térszínen. Sí nélkül nem bírtuk volna elvoncsolni a szánokat a süppedő lágy és tapadó havon. «Gyalogszerrel» húzva, derékig bele szakadtunk és végleg megrekedtünk volna.

Nemcsak KEOHANE-t érte utól a hóvakság. EVANS hadnagy, BOWERS, LASHLY és OATES szeme sincsen rendben.

December 12., kedd. — 34. tanya. EVANS fogatát előre

küldtem és nem tudtam utolérni. A déli pihenőn derült ki, hogy a szántalpakon jégcsomók keletkeztek és azok gátoltak. Hamarosan az élre kerültünk megint. Hét óraker mintegy 13—14 kilométernyi út után, tanyát ütöttünk. A távolságmérő kerék hiábavaló ilyen térszínen.

Nyilvánvaló, hogy amitől félttem, bekövetkezett. A glecser-völgy alsó részét telehordta hóval a legutóbbi vihar.

Dél előtt a *Commonwealth*-hegylánc felé irányítottuk lépteinket, míg csak a glecser közepe tájára nem értünk. Ekkor kitünt, hogy a délnyugatról jövő glecser nagy jégtorlódást okozott errefelé. Látni ezt, a *Cloudmaker*-hegy irányába és később még nyugatabbra csaptam.

SHACKLETON eredményéhez mérve öt-hat napi úttal el vagyunk maradva, a hosszantartó vihar miatt.

December 13., szerda. — 35. tanya. Átkozottul baljóslatú nap. EVANS és BOWERS csapata az út vége felé részletekben volt kénytelen terhet elvontatni. Mi valahogy megbirkózunk vele, sőt EVANS-éknak még segítettünk is egynéhányszor, de túlságosan megerőltető volt a menetelés. A napi eredmény aligha több 7—8 kilométernél. Tengerszínfeletti magasság körülbelül 450 méter. Éhséget egyáltalában nem érzek, de annál szomjasabb vagyok. A hőmérséklet —10 fok körül. Két sirály keringett ma ebéd-tanyánkon. Kétségtelenül a «Vágóhíd-tanya» csalogatta őket.

December 14., csütörtök. — 36. tanya. Ajkunk kisebesedett és fölhólyagzott. A fájó szemek azonban már gyógyulóban vannak.

Este. Magasság: 600 méter körül.

EVANS csapata indult elsőnek reggel. Eleinte nehezen húztak, de utóbb meglepetésemre jól haladtak. BOWERS-ék kevésbé könnyen nyomultak utána. A magam csapata fűrgén utolérte a többieket. Fölajánlottam EVANS-nek, hogy terhe egy részét átveszem, de büszkesége tiltakozott a

segítség ellen. Később BOWERS-szel kicseréltük szánjainkat. Mi könnyen húztuk az övéket, de nekik meggyűlt a bajuk a mienkkel. Félek, hogy CHERRY-GARRARD és KEOHANE gyöngék, bár minden erejükkel belefeküsznek hámjukba.

Este félhétkor 18—19 kilométeres út után ütöttük fel tanyánkat. Délben több mint félméternyire volt alattunk a kék jég, most már csak 30 centiméterre. Remélem, nem-sokára hómentes jégre akadunk. Azt hiszem, a lágy hó gyötrelmei véget értek. Sátraink közelében repedések húzódnak.

*December 15., péntek.*¹ — 37. tanya. Magasság kb. 7—800 méter. Déli szélesség $84^{\circ} 8'$. Reggel nyolckor indulunk megjavult térszínen; a hótakaró vékonyabb. Az előtünk járó csoportokat most is könnyűszerrel elhagytuk.

Délután havazott és a friss havon oly nehezek lettek a szánok, hogy már $\frac{3}{4}$ 6-kor éjszakai pihenőnkre vonultunk. Még így is megközelítőleg 18 kilométerrel jutottunk közelebb célunkhoz.

A glecser alsó szakasza tájképileg meglehetősen érdeketelen. A *Kyffin*-hegyen kívül kevés csupasz szikla látható. Moréna sincs a glecseren. A mellékglecserek igen szépek és mélyen bevágódó völgyekben tolulnak alá. Följebb hatolva a glecseren sokkal több a takaratlan szikla; tanulmányozásuk — jó időben — érdekesnek ígérkezik.

December 16., szombat. — 38. tanya. Borongós reggel. Dél felé derülni kezdett és estére gyönyörű tiszta idő köszöntött be. Habár a tegnapi hó nagyon megnehezítette útunkat, estig megint 18 kilométerrel hatoltunk előre. Délután különösen küzdelmes térszínre jutottunk. Alul régi kemény szélvájta mélyedések, fölötte puha szasztrugi-k. A szánokkal való örökös bajlódás kényszerített, hogy sí nélkül

¹ Ezen a napon érte el AMUNDSEN a sarkot.

próbálkozzunk meg. A törékeny felszín egy-két lépés után beszakadozott s 20—25 centiméternyire lesüppedtünk.

Lejtőhöz érve, azon haladtunk fölfelé s egyszercsak hosszú jégeséshez értünk, amely épen utunk vonalát torlaszolta el. Azt hiszem, ugyanazok a torlaszok ezek, amelyek SHACKLETON-t a Cloudmaker-hegy felé kitérítették. Mi is arrafelé tartottunk és hamarosan kemény, repedéses, hullámzó jégre jutottunk; a hajlásokat lágy hó töltötte meg. Föl fogunk kutatni egy morénát és megkísértjük azon hatolni fölfelé.

Minden igyekezetünket össze kell szednünk, mert hat nappal járunk SHACKLETON mögött. Kutyákkal idáig járható volna a glecser. Nincsenek rajta olyasféle riasztó repedések, amilyenekre el voltam készülve.

December 17., vasárnap. — 39. tanya. Mindjárt indulás után valóságos útvesztőbe jutottunk. Előttünk jégtorlaszok, köztünk és a szárazföld közt hosszú hullámok. A hullámgerinceket kék jég fedi, a hajlásokat lágy hó tölti ki. A gerincek és hullámvölgyek közt való távolság helyenkint megközelíti a tíz métert. Ilyenkor szánunkra ülünk és úgy siklunk alá; ezt követi félelmetes kapaszkodásunk fölfelé a gerinc tetejébe.

Két órával később nagyobb hullám következett. Ennek a gerince kemény jégben folytatódott fel a glecseren. Négy könnyű kilométert tettünk meg ezen. Azután meredek kapaszkodón át fölértünk a jégtorlasz tetejébe. A síma jeget ismét szem elől veszítettük és kemény és puha hófoltok fogadtak bennünket, helyenkint kibukkanó jéggel.

Ebéd után a glecser közepe felé igyekeztünk, jó eredménnyel. Fölértünk a reggel magunk elé tűzött többé-kevésbé lekerékített hegyvonulatra és estére kerek húsz kilométernyi utat tettünk meg. A *Hope*-hegyet magunk mögött hagytuk.

A kemény küzdelem mellett is épnek és vidámnak érezzük magunkat.

Ajkunk nagyon kicserepesedett. Puha selyemtapaszt teszünk rája. Rémségesen szomjasak vagyunk és menetközben szedünk fel jégdarabokat. 39. tanyánkon készleteket hagyunk (*Középső glecser-depó*: kb. $84^{\circ}25'$ d. sz.).

December 18., hétfő. — 40. tanya. Ebéd kb. 1200 méter magasságban a Barrier fölött. Jobbról hatásos képen bontakozik ki az *Adams*-, *Marshall*- és a *Wild*-hegység, sajátos vízszintes rétegeikkel. WRIGHT szél-hordta törmelék között homokkő- és fekete-bazalt darabot talált.

Éjszakai tanyánk mintegy 1450 méter magasságban van a tenger szintje fölött. Déli szélesség $84^{\circ}34'$. Délután a glecser szabálytalan, hullámos, széles medencévé tágult. Egész nap nehéz útunk volt, de azért szép eredményt értünk el: $22\frac{1}{2}$ kilométert. Már csak öt napnyira vagyunk elmaradva SHACKLETON megfelelő pozíciója mögött. Este felé megint rákezdte a havazás. A kelet felől gyülemlő fellegek miatt egész nap alig láttuk a glecser keleti oldalát.

December 19., kedd. — 41. tanya. Délig 200 méterrel emelkedtünk feljebb. Kedvező kilátások közt, jó felszínen indultunk, de csakhamar bosszantó zezzugos repedések mutatkoztak. Kettőbe is bele estem és alaposan megsértettem térdemet és combomat. Mindamellettt késedelem nélkül folytattuk útunkat. Nemsokára kitünő síma jégre értünk, könnyedén haladhattunk rajta. Bele jutottunk a glecser felső medencéjébe. A völgy fejénél egyesülő hegytömegek látszólag már nagyon közel vannak.

Éjszakai tanyahelyünk körülbelül 1800 méter magasságban van a tenger fölött. A napi menet-eredmény igen kielégítő: meghaladja a 27 kilométert.

EVANS és BOWERS szorgalmasan folytatják három-

szögelő méréseiket; kitűnő térkép-anyagot gyűjtenek. Az ilyen napok, mint a mai, lelket öntenek az emberbe.

December 20., szerda. — 42. tanya. Déli szélesség $84^{\circ}59'6''$. A legjobb első félnapi meneteredmény: 20 km. Délben 2000 méter magasságban táboroztunk. Délután még 16 km-rel jutottunk tovább; magasság 2200 méteren felül. SHACKLETON (1908) december 17.-én járt ezen a szélességen.

Megmondtam embereimnek, hogy holnap este négyen visszafordulnak: ATKINSON, WRIGHT, CHERRY-GARRARD és KEOHANE. Mindannyinak rosszul esik, de kivált WRIGHT roppant el van keseredve. Mindig félttem ettől a válogástól.

További utunk tervét, a $85^{\circ}10'$ déli szélességtől — ahova holnapig bizonyára eljutunk — nyolc emberre számítottam. A magunkkal viendő élelmiszer mennyiségét úgy szabtam meg, hogy egy sátor lakóinak (négy embernek) 12 hétre legyen elég.

December 21., csütörtök. — 43. tanya. (*Felső gleccserdepó.*) Déli szélesség $85^{\circ}7'$; keleti hosszúság $163^{\circ}4'$. Magasság körülbelül 2500 méter. Hőmérséklet -19 fok. Reggel megmásztuk a jégletjtöt. Tetejét repedések szaggatják meg, keresztül-kasul. Mindnyájunkkal megtörtént, hogy beléjük estünk; ATKINSON és EVANS (hadnagy) olyan mélyre buktak, hogy gyaloghámjukon függve maradtak.

Délben északi szél kerekedett és sűrű ködöt hozott magával fölfelé a völgyön. Delelő állomásunkon harmadfél óra hosszat várakoztunk az idő kitisztulására. Ekkor keresztül tört a Nap és útra keltünk. A repedéses terület legrosszán túljutva, hosszú hólejtőre értünk, amely a *Darwin*-hegy mellett vezet el. Derekas kapaszkodó után este félnyolckor ütöttük fel tanyánkat. Tekintélyes magasságba jutottunk és alkalmas helyre értünk készleteink elraktáro-

zására. Holnap teljes «fennsíki terheléssel», kezdjük utunkat. Már ez az első napi menet megmutathatja, van-e rá remény, hogy elérjük célunkat.

TIZENNYOLCADIK FEJEZET.

A délsarki fennsíkon. — Az utolsó segítő-csoport visszatérése.

December 22., péntek. — 44. tanya. D. sz. $85^{\circ} 13' 5''$, k. h. $161^{\circ} 55'$. Magasság kb. 2150 m. Utunknak ez a harmadik szakasza, — a nagy platón keresztül — biztatóan indult. 43. tanyánkon ma reggel fölállítottuk a *felső glecser-raktárt* ($85^{\circ} 7'$), aztán szeretetteljes búcsút vettünk a visszaforduló csapat tagjaitól.¹

Két gyalogszánnal, nyolcadmagammal folytattuk előnyomulásunkat. Az első szánnál mellettem voltak WILSON, OATES és EVANS (altiszt), a másodikat EVANS hadnagy, BOWERS, CREAN és LASHLY vontatták.

Súlyosabbá vált terhünkkel késősen, kilenc óra után indultunk. Tagjaim remegtek, amikor a hámba feküdtem, de múlt gyöngeségem hamarosan elszállt. Frissen siklottak

¹ ATKINSON, CHERRY-GARRARD, WRIGHT és KEOHANE gyorsan indultak lefelé a glecseren. Másnap (december 23.-án) repedések késleltették őket. A *középső glecser-depó*-t (kb. $84^{\circ} 25'$ d. sz.) 24.-én érték el. Karácsony napján a *Cloudmaker* felőli (nyugati) oldalmorénát keresték fel és kőzetmintákat gyűjtöttek. A glecser alsó szakaszán sok veszedelmes, széles hasadékok észleltek, amelyeket előbb a vastag hótakaró miatt nem láttak az utazók. Az *alsó glecser-depó*-t 27.-én érték el. A Barrier-en nyolc napon keresztül homályosan látták csak a Napot. Az *egytonnás depó*-ig átlagosan 26 kilométert jártak meg naponta. Három havi távollét után 1912 januárius 28.-án érkeztek meg az Evans-fokra, az expedíció téli szállására. Menet és jövet együttvéve 1867 kilométeres utat tettek meg. Betegség, bélgyulladás és szkorbut érte őket, de ATKINSON gondossága és orvosi tudása szerencsésen helyreállította egészségüket.

a szánok. A második szán szorosan nyomunkban járt, jeléül annak, hogy a csapat erősebb most és jól választottam meg a visszatérő csoport tagjait.

A távolságmérő kerék javítása késleltetett déli állomásunkon, úgy, hogy estig csak hét órát meneteltünk, $19\frac{1}{2}$ kilométerrel jutva közelebb célunkhoz. Holnaptól fogva kilenc órát fogunk gyalogolni naponta. A teher napról-napra könnyebbedni fog; megfelelőleg gyorsulnia kell előhaladásunknak.

Azt hiszem, körülbelül 75 méternyit emelkedtünk ma; menet közben többnek éreztük. Köröskörül, kivéve délnyugatnak, hatalmas turolások mutatkoztak. Az egyik vonulattal, amelyik a *Darwin*-hegytől indul ki, párhuzamosan igyekszünk tovább. Az emelkedések és mélyedések zűrzavarában nehéz eligazodnunk.

Néhány 9—10 méter széles észak-déli irányú áthidalt repedés mellett haladtunk el. Tiszta időnk van és remek látvány nyílik a mögöttünk hagyott hegyekre, amelyeket WILSON éppen most örökít meg vázlatkönyvében. WILSON mindvégig derekas munkát végzett a tájképi alakulatok rajzolásával.

December 23., szombat. — Ebéd. Nyolckor indultunk délnyugati irányban. Három órával később veszedelmes repedések és szaggatott hullámok közé jutottunk. Előbb észak, majd nyugat felé kapaszkodtunk ki; nyugatnak nyitva áll az út, de ez nem valami kíváncsú útirány nekünk. Örvendetes, hogy egyre emelkedünk, — ily módon előbb-utóbb majd csak kikeveredünk a torlaszok közül.

Este. 45. tanya. Magasság 2360 méter. Délután sok viszontagságon mentünk keresztül. Nyugatnak indultunk fölfelé, már az ötödik lejtőn az utóbbi két nap leforgása alatt. Fölérve reá, balfelől újabb turolás mutatkozott. Szinte csábított, hogy megpróbálkozzunk vele, de mégis

inkább nyugat felé irányoztam lépteimet, lejtőn fölfelé. Sajátságos térszinre jutottunk a lejtő tetején: keskeny repedések futottak szét minden irányban. Vékony firnhórteleg leplezte el őket, úgy, hogy minduntalan bele-bele szakadtunk váratlanul egy-egy láthatatlan repedésbe.

Öt órakor elsímult a láthatár és szabályos szasztrugik közé jutottunk. Még egy óra hosszát mentünk tovább dél-nyugati irányban, aztán tanyát ütöttünk abban a jóleső tudatban, hogy most már csakugyan fölértünk a tetőre. Derült bizalommal nézek a jövőbe. 28 kilométert tettünk meg ma, 240 méteres emelkedéssel, $8\frac{1}{2}$ óra alatt. Elhatározásomat, hogy csak fölfelé és fölfelé igyekezzünk, tekintet nélkül az égtájra, tökéletesen igazolta az eredmény. Meglepne valóban, ha még további akadályok, — hasadékok vagy meredek lejtők — késleltetnék előhaladásunkat. Első ízben tűnik fel úgy, mintha célunk már-már láttávolságban volna.

December 24., vasárnap, karácsony-est. 46. tanya. Magasság 2400—2500 méter körül. Mintaszerű felszínen, csípős dél-délkeleti szélben meneteltünk egyenesen célunk felé. Estére 26 kilométerrel közelebb jutottunk hozzá. Bal-felől turolás mutatkozik. A felszín hullámosra vált: nyilvánvaló, hogy újabb egyenetlenségekkel kell megküzdenünk. Csak azután el ne térítsen újra nyugat felé. Jó jel, hogy naphosszat egyetlen repedést sem láttunk. Felhőtlen égről süt alá a Nap. Körülöttünk a legsivárabb pusztaság. De kedvünk vidám. Holnap karácsony: kövérebb lesz a leves.

December 25., hétfő. Karácsony napja. 47. tanya. Kb. $85^{\circ} 50'$ d. sz. — Éjszaka és ma reggel kemény szelünk volt; az éjjel havazott is és a hófúvás lábnyi magasra halmozódott. De azért eleinte fürgén lépegettünk. Később emelkedni kezdett a térszín és bosszúságunkra ismét repedések között találtuk magunkat. A síma, kemény firnhóval lepett

repedések szélein magas párkányok vonultak. Nehéz volt megvetnünk lábunkat a szánok átvontatására. Egymást érték az apróbb balesetek.

Félórával ezután észrevettem, hogy a második szán hátra maradt és egy helyben vesztegel. Nyilván hasadékba esett valaki.

Később megtudtuk, hogy csakugyan így történt: LASHLY belezuhant egy harmadfél méter széles, U kereszt-metszetű hasadékba. Szánja csaknem áthidalta a hasadékot és szegény LASHLY ott lógott rajta körbe forogva, a 15 méteres mélység fölött. A hegymászó kötéllel társainak sikerült öt kimenteni. LASHLY 44 éves, bikaerejű ember. Föl sem vette az esetet.

Csokoládéval, malagaszőlővel és más fényűzésekkel ünnepiessé avatott ebéd után újból útrakelve, csakhamar megint hasadékok, hólepte csatornák közé jutottunk. A rejtett repedésekbe gyakorta belezuhantunk. Két csatorna között fölfelé tartva egyszer csak kiemelkedő peremű hatalmas üregre találtunk. Elsülyedt hegyorom-e ez, avagy örvénylés helye a jégárban?

Szabadulván a hasadékokkal megszabdalt vidékről, enyhén lejtő ereszkedő következett. Nagyszerű tempóban haladtunk és este félnyolcig 28 kilométeres utat tettünk. Tudtuk, hogy a vacsora «kiadósabb» lesz — és valóban az is lett, annyira, hogy leírását már csak reggel pótolom hozzá a mai naplójegyzéshez.

Négy fogást ettünk végig. Első étel volt a pemikán, bőséges adag, hagymával és fűszerrel ízesített lóhús-szeletekkel és kétszersülttel. Azután arrowroot-ból (tapióka), kakaóból és kétszersülből főzött édes kása következett. Harmadik ételnek plum-pudding-ot, negyediknek kakaót kaptunk malagaszőlővel. Csemegéül gyömbéres égetett cukrot eddegtünk. Lakoma végeztével alig tudtunk meg-

mozdulni. WILSON és én meg se birtuk enni plum-puddingunkat. Fényesen aludtunk és pompás meleget élveztünk — a jó vacsorától.

December 26., kedd. — 48. tanya. D. sz. $86^{\circ} 2'$; k. h. $160^{\circ} 26'$. Megtett út 24 km. Hőmérsék éjjel 23—24, nappal 19—20 fok körül a fagyponthoz alul. Kissé vontatottan haladtunk, a plum-pudding miatt. Lassan emelkedünk. A sík mindjobban ellapul, már csak apró egyenetlenségek háborgatják felszínét.

December 27., szerda. — 49. tanya. Reggel az a baleset ért, hogy BOWERS eltörte a hipszometer hőmérőjét. A két aneroidát most már nincs mivel ellenőriznünk. A vontatás nehéz. Mindegyikünk verejtékezik, kivált a második szán személyzete. Hegynek-völgynek visz utunk. Különösen a szélvájta mélyedésekkel gyúlik meg a bajunk, mert ezek össze-vissza dobálják a szánokat.

Délután csúszós, acélos szasztrugi-ra értünk és jól haladtunk. Egy rövid lejtő tetejére fölkaptatva, ismét egyenetlen, hasadékokkal megszaggatott térszín következett. Egy óra hosszat rettentően gyötrelmes utunk volt. A magaslaton újabb «üreg»-re vagy «örvény»-re akadtunk; elsüllyedt hegycsúcs vajjon?

A «kormányzás» nem könnyű feladat. Az ember nem bocsáthatja szabadjára gondolatait, mint a többiek; egyenlőtlen térszínen, mint a mai is, különösen fárasztó és küzdelmes. Szerettem hinni, hogy most már megjavul a térszín. Amióta fenn vagyunk a platón, a Napot nem veszítettük el szemünk elől. A távolságmérő és a teodolit uralkodnak a helyzeten. $24\frac{1}{2}$ kilométert tettünk meg ma.

December 28., csütörtök. — 50. tanya. D. sz. $86^{\circ} 27' 2''$; k. h. $161^{\circ} 1' 15''$. Fáradtságos nap volt a mai, de azért nincs híjja a 24 kilométernek. Az első szánnal frissen lépegetünk, de a másikkal rossz idő járt. Cseréltem EVANS-szel, — a

szánt én is nehéznek találtam. EVANS altisztet LASHLY-vel elcserélve, úgy látszott, mintha jobban haladnánk, de ez a felszín változásától eredt. Mi volt vajjon az igazi ok? Az-e, hogy a csoport valamelyik tagja kedvetlenül húz, kimerült, vagy mindnyájan hibásak benne, hogy nem lépegetnek a kellő lendülettel? Avagy a szánban van a hiba?

Délután kicseréltük a szánokat. Eleinte jól ment a dolog, de lágy hóba érve, borzasztó nehéz lett a szán, a második csapat pedig egészen könnyen vitte a mienket. Tehát a szánban rejlik a baj oka. Utána kutattunk és kiderült, hogy a szán váza elferdült a helytelen szíjjazás és egyenlőtlen terhelés miatt.

December 29., péntek. — 51. tanya. Napi eredmény: 22 km. A második szán a hiba helyreigazítása után lépést tart velünk. De roppantul küzdelmessé teszi az előhaladást a hó lazasága és a szembefúvó szélrohamok. A menetelés rémségesen egyhangú. Az ember gondolatai kellemesebb helyek és jelenetek felé fordulnak, de a kényszerűség, hogy irányt tartsunk, vagy hogy kilódítsuk a szánt, ha megrekedt valahol, hamarosan visszatereli figyelmünket. Ma néhány órára fennakadás nélkül vitt előre utunk — ilyenkor néha sikerül felejtenünk.

December 30., szombat. — 52. tanya. Magasság a tenger színe fölött körülbelül 2750 m. Kimerítő, nehéz utunk volt; be kellett érnünk 20 kilométerrel. A szél, mint rendesen, dél és délkelet felől fújt, de nem oly szilaján, mint szokott. Hőmérséklet —23 fok. Utolértük SHACKLETON megfelelő napi szélességi rekordját. Minden jól menne, ha nem kellene komolyan félnem, hogy második csoportunk kimerül.

December 31., vasárnap. Szilveszter-est. — 53. tanya. D. sz. $86^{\circ} 55' 47''$; k. h. $165^{\circ} 5' 48''$. Magasság 2782 m. A második csoportot küldtem előre. Ebédkor, 13 km-es

út után értem utol őket. Tervem szerint itt tanyát ütöttünk, hogy a nap hátralévő részét a szánok újjáalakítására fordítsuk. Az eddigi 3·6 méteres talpak helyett a tartalékul magunkkal vitt rövid — három méteres — szántalpra szereljük át őket. EVANS (altiszt) és CREAN vesződnek ezzel a nem könnyű művelettel, amely itt és a mi helyzetünkben bizonyára rekordszámba mehet.

EVANS hadnagy helymeghatározása szerint csak 3' 13'' választ el a 87. szélességi foktól, amelynek elérését erre a napra reméltük. Fél napot vesztettünk a szánok átalakításával, de a felszíni surlódásban elért könnyebbség megérte az áldozatot.

Nyolc emberre számított egy heti eleséget hátrahagytunk ezen a helyen, amelyet a sarktól való távolságról 3 fokos depó-nak neveztünk el (*Three Degree Depot*). Itt hagytuk egyúttal a második csoport lábszánkóit és egyéb apróságokat.

Ma először állítottuk fel a kettős sátrat; ebben kényelmesebb melegben érezzük magunkat. Újév beköszöntét tea mellett ünnepeltük meg és csak két óra felé bújtunk bele hálózásunkba. (Hőmérséklet —23 fok.)

1912 januárius 1., hétfő. Újév napja. — 54. tanya. Magasság a tenger felett kb. 2970 méter. Fél tízkor indulunk. EVANS csapata elől, az enyém nyomában. Mi sí-vel jártunk, EVANS-ék anélkül. Hamarosan utolértük őket. Alig éreztük meg, oly könnyen siklott a szán. Az esti tanyán — habár délben a sátor és a főzőkészülék javításával vesződünk — teljes egy órával megelőztük a «gyalog»-csapatot. Túljutottunk a 87. fokon. Pontosan 21 km-t jártunk meg ezen a napon.

A hőmérséklet a fagyos szélben állandóan száll alá (—20°). De kettős sátrunkban nagyon pompásan érezzük magunkat. Az Új-esztendőt egy darabka csokoládéval kö-

szöntöttük. A kilátások kedvezők. Élelmiszerünk bőven maradt.

Januárius 2., kedd. — 55. tanya. $87^{\circ}20'8''$ déli szélesség, $160^{\circ}40'53''$ k. h. Magasság 3040 méter. Könnyűszerrel tettünk meg nyolc óra alatt 24 km-t. EVANS csoportja sok fáradság árán egy órával hosszabb idő alatt ért célhoz. A síkság egyre jobban ellapul. Délután meglepetésünkre egy szkua-sirályt pillantottunk meg. Leszállott előttünk a hóra s amikor közeledtünk, odább-odább röppent. Éhesnek és kíváncsinak látszott. Sajátságos, nem várt látogató a tengertől ily óriási távolságra.

Januárius 3., szerda. — 56. tanya. D. sz. $87^{\circ}32'$. A cél-tól már csak mintegy 275 kilométer választ el. A lassan haladó gyalogos csapat most is hátráltatott előnyomulásunkban. ($22\frac{1}{4}$ km). Élelmiszerünk négy emberre számítva még $5\frac{1}{2}$ hétre elegendő, tehát ha öten volnánk, pontosan 30 napig beérhetnők vele. Elhatároztam, hogy *három* embert visszafordítok és BOWERS-t átveszem a mi csapatunkba. Ma reggel megmondtam EVANS hadnagynak, LASHLY-nek és CREAN-nek, hogy vissza kell térniök. Csalódást okoztam vele, de megadással fogadták a döntést. Nyugtalanul várom, hogy' birkózunk meg holnap a teherrel. Ha ötös csapatban győzzük az utat, biztos vagyok sikerünkben, jóllehet ma helyenkint igen kedvezőtlen volt a felszín és a szél kellemtelen.

Januárius 4., csütörtök, déli tanya. — Hőmérséklet —27 fok körül. A szán-rakományok újrarendezése természetesen sokáig késleltetett. Függetlenítettük egymástól a két csapatot. Bámulatos, egyetlen pici szánon mily ügyesen elhelyezhető minden. EVANS altisztnek nagy érdeme van ebben.

Örömmel tapasztaltuk, hogy megnövekedett terhünkkel elég könnyen tova siettünk. BOWERS lábszánkó nélkül

középütt húz, WILSON mögött és én mögöttem. Úgy tapasztaljuk, jól győzi a tempót mi velünk, akik sí-vel járunk.

A második csoport követett egy ideig, de mihelyt meggyőződtem róla, hogy boldogulunk, megállottunk és búcsút vettünk egymástól. TEDDY EVANS-t nagyon leverte a válás, de férfiasan tartotta magát. Szegény jó CREAN barátunk sírva fakadt és LASHLY is meghatottan búcsúzott. Megnyugvással láttam, hogy szánjuk mint a pehely, könnyedén siklik utánuk. Kétségtelen, hogy gyorsan fognak haladni.

★

EVANS hadnagy, a visszatérő csoport vezetője, így beszéli el 49 napig tartó útjukat a $87^{\circ} 34'$ d. sz.-ről a téli szállásra:

«Búcsúzóul még három erőteljes hurrá-t kiáltottunk utána a déli csoportnak és aztán megfordítottuk szánjainkat és megkezdtük hazafelé tartó, csaknem 1300 km-es utazásunkat. Sokszor vissza-visszapillantottunk még, amíg csak láthattuk SCOTT kapitány és négy társa alakját apró fekete pontokként tovatűnni a láthatáron. Mennyire nem gondoltunk rá akkor, hogy mi voltunk az utolsók, akik életben láttuk őket és hogy a mi üdvkiáltásunk az utolsó elismerő szó, ami elhatott hozzájuk!

Az utolsó segítőcsapat hazatérése kevés híjja, hogy szerencsétlenül nem végződött. Az első nap végén láttuk, hogy nem tehetjük meg a szükséges távolságot 9 óra alatt, minthogy a kelleténél eggyel kevesebben vagyunk. Komoly tapasztalat volt ez. Hogy társaim ne aggódjanak, éjszaka visszaigazítottam órámat, úgy hogy már 4 órakor útnak eredtünk s napjában 10—12 órát meneteltünk. Észrevették a csalafintaságot, de egyetlen szóval el nem árulták. Januárus 8.-án hóviharba jutottunk és ez három álló napig nem hagyott alább. De azért nem mertük abbahagyni utunkat.

Szerencsére, a szél hátunkba fújt és nem akadályozott meg, hogy tovább haladjunk. De a lágy hó elrontotta a felszínt és számításaim oly baljóslatúan ütöttek ki, hogy jónak láttam megrövidíteni az utat, azon a helyen, ahol dél-nyugat felé menőben kitértünk volt. Egyenesen nekivágtunk a felső glecser-depó-nak a *Darwin*-hegy alatt. Két napot nyertünk vele s utunk a *Beardmore*-glecser fejenél Shackleton jégesésein vezetett keresztül. Száz méternél többel szállottunk alá ezen a napon, nagyobbbrészt szánon ülve. Többször felborultunk. A szán orra el is törött. CREAN-t meg az a baleset érte, hogy nadrágja a hanyatt-homlok menekülés közben valamibe beleakadt és foszlányokká szakadt. Még aznap elértük a felső glecser-depó-t. Fölruháztuk CREAN-t, aki jövet itt hagyott volt egy Mandleberg-féle, viharálló nadrágot, amelybe némi kis dohányt csavargatott.

Visszatérőben, lefelé a *Beardmore*-glecseren, ködös időjárás köszöntött be s ez elrejtette előlünk a szárazföldet. Belekeveredünk a jégesések, torlaszok és szakadékok szövetségébe. Tömérdekét bukdácsolunk, míg végre két nap múlva kiderült az ég. Eleségünk teljesen elfogyott. Egy darab kétszersültön és egy csésze teán kívül mitsem fogyasztottunk 28 km-es utunkban, amikor végre elértük a *Cloud-maker*-hegy alatti élelmiszer-raktárunkat. Bajainkat növelte, hogy januárius 17.-én (1912), amikor még 800 km-nyi út volt előttünk, szkorbutba estem. Állapotom napról-napra rosszabbra fordult, úgy, hogy végül már lábamra sem állhattam. De nem adhattam meg magamat, mert én voltam az egyedüli hármunk közül, aki értett valamit a tájékozódáshoz. Velük kellett tartanom, amíg meg nem pillantják az *Erebus*-hegyet, vagy valami más ismert szárazföldi tájelzőt. Amikor már csak 120 km választott el a *Hut Point*-től, CREAN-t és LASHLY-t utasítottam, hogy hagyjanak magamra hálózásukban valami kis eleséggel, menjenek

tovább s ha lehet, küldjenek segítséget. Társaim ebbe nem egyeztek bele és fölvéve a szánra, négy nap alatt 76 km-t tettek meg velem, déli szélről támogatva. A Hut Point-től 56 km-re sűrű havazás indult meg. LASHLY és CREAN csakhamar megrekedtek — nem bírták a szánt tovább mozdítani.

CREAN ekkor, februárius 19.-én előre sietett és 18 óra hosszat vándorolt egymagában. Nem evett egyebet ez idő alatt néhány darab kétszersülnél. Eltökélten küzdötte magát tovább a puha hóban és sikerült elérnie a *Hut Point*-ot végképp kimerülten és megdermedve a hidegtől. De közölte dr. ATKINSON-nal, aki ott volt DIMITRI-vel és a kutyafigatokkal, hogy merre vagyunk és azok siettek hozzánk és megmentettek. Semmi kétség, hogy LASHLY gondos ápolásával életemet mentette meg. Nagyon derék cselekedet volt tőle, hogy velem maradt, mert már csak három étkezésre való eleségem volt és ha a segítség nem jön idején, együtt pusztulunk, Később már ő sem tudott volna elvergődni a Hut Pointra, kiéhezetten, élelem nélkül, mert ő maga is nagyon megviselt állapotban volt, de nem is csoda, mert hiszen több mint 2400 kilométeren vontatta szánunkat. CREAN ajánlkozott, hogy ő is ATKINSON-nal tart, de természetesen ez nem engedte ki.¹

¹ Februárius 22.-én EVANS hadnagy biztonságban volt a Discovery kunyhójában. Hat nappal később szánon elszállították a Terra Novára. 1912 április 3.-án partra szállott New Zealandben. Angliába ment, de később a Terra Nová-val újból visszatért a sarkvidékre. L. II. rész: ATKINSON: Az áldozatok föl kutatása 351. l. — EVANS és PENNELL: A Terra Nova útja (388. és 394. l.). (Az eredetiben II. kötet, 298. és 359. lap.) — EVANS volt az, aki 1914 februárius 5.-én előadást tartott Budapesten a Magyar Földrajzi Társaságban a SCOTT-féle expedicióról. Előadásának teljes szövege megjelent a Földrajzi Közleményekben. (XLII. kötet, 1914., I. füzet, 1—20. lap).

TIZENKILENCEDIK FEJEZET.

A déli sark elérése.

1912 januárius 4., csütörtök. — 57. tanya. Tengerszínfeletti magasság 3130 méter. Búcsút véve az utolsó segítőcsapat tagjaitól, ötdmagammal maradtam: WILSON, OATES, BOWERS és EVANS (altiszt) társaságában. Egyetlen szánnal folytattuk előnyomulásunkat. Estig még $11\frac{1}{2}$, összesen a mai napon 23 kilométernél többet tettünk meg változó térszínen. Délután laza porszerű hóra jutottunk és a szán vonatása kínos feladat volt. A szél elült és most este a levegő teljesen nyugodt. A Nap olyan enyhén tűz, hogy a -26 fokos hőmérséklet mellett is egészen kellemes a kinntartózkodás.

Januárius 5., péntek. — 58. tanya. D. sz. $87^{\circ} 57'$; k. h. $159^{\circ} 13'$. Magasság 3180 méter. Hőmérséklet $-29\frac{1}{2}^{\circ}$ (minimum -31°). Reggel $8\frac{1}{4}$ -től este 7-ig 23 kilométernél nagyobb utat futottunk meg, ugyanannyit, mint tegnap, de amióta a fennsíkon járunk, nem volt még ilyen küzdelmes napunk. Már az első óra múltával megromlott az út; délután rendkívül érdes szélvájta, egyenetlen térszínre jutottunk. Szerencse, hogy szánunk nem hagyott még cserben. Vigasztaló, hogy már csak egy napi járóföldre vagyunk SHACKLETON végső tanyájától és nem sokkal több, mint 220 kilométerre a déli sarktól.

Óránkint kb. 2·3 kilométert tettünk meg ma. Valóságos örökkévalóság, amíg az árnyék lassan körülkúszik jobb oldalunkról bal oldalunkra. Mi mindenem nem jártatjuk eszünket e végtelen egyhangú órák alatt! Mennyi légvárát építünk reményeinkből, hogy a Sark a mienk immár. BOWERS helymeghatározást végzett ma és ezt háromnaponként ismételni fogja.

A hideget alig érezzük. A nap szárító hatása roppant

jóleső. Harisnyáink és finn-csizmáink majdhogynem egészen szárazak reggelente.

A főzés öt emberre teljes félórával több időbe kerül naponta, mint négyre. Erre a késleltető körülményre nem gondoltam az újjá rendezkedéskor.

Januárus 6., szombat. — 59. tanya. D. sz. kb. $88^{\circ} 7'$. Magasság 3200 méter körül. Hőmérséklet -30 fok. A felszíni akadályok még csak növekedtek. Horogalakú hullámok tengere vesz körül. Lábszánkóinkat levetjük és fáradságosan folytatjuk utunkat az éles, szétágazó jégkristályokkal borított szasztrugi-kon keresztül. Ha ez így tart, nem győzzük tovább napi átlagainkat.

Menetközben leesett egyik hálózásunk. Oly későn vettük észre, hogy amíg — csapatunkat kétfelé szakítva — yalogszerrel érte mentünk és elhoztuk, egy óránál több időt veszítettünk. Egyike volt ez legmegerőltetőbb napjainknak, pedig csak $19\frac{1}{2}$ kilométernyi utat tettünk.

Arra gondolunk, hogy itt hagyjuk a lábszánkókat, nemcsak a súlyuk miatt, hanem mert félünk, eltörnek ezen a szélvájta egyenetlen térszínen. El kell készülvén lennünk további küzdelmes menetekre. Két nap múlva terhünkön könnyítünk megint azzal, hogy készleteink egy részét utolsó depó-képpen hátrahagyjuk. Azt hiszem, délre vagyunk már Shackleton utolsó tanyájától.¹

Januárus 7., vasárnap. — 60. tanya. $88^{\circ} 18' 40''$ d. sz., $157^{\circ} 21'$ k. h. Magasság 3220 méter. Hőmérsék -30 fok. Folytonos viszontagságaink már valósággal zavarba ejtők. Ma reggel két kilométer távolságra jártunk, — 40 percnyi

¹ SHACKLETON az évnek ugyanezen a napján, 1909 januárus 6.-án ütötte föl legdélibb tanyáját a $88^{\circ} 7'$ déli szélességen. Onnan jan. 8.-án szánja hátrahagyásával előrenyomult még kb. 30 kilométerrel és jan. 9.-én reggel 9 órakor elérte a $88^{\circ} 23'$ szélességet. (*Az Antarktisz szívében.* «A Hat Világrész.») SCOTT-ék ugyane nap évfordulóján verték SHACKLETON rekordját.

út — amikor észrevettük, hogy a szélvájta mélyedések (szasztrugi) fokozatosan eltűnedeztek. Újra fölvettem a lábszánkók kérdését és úgy döntöttünk, hogy vissza megyünk értük. Másfél órát vesztettünk az úttal.

Újból útnak eredve, rémülettel láttuk, hogy sí-n járva alig tudjuk megmozdítani a szánt. Az első óra borzasztóan kínos volt a laza homokszerű hófelszín miatt. Később, utunk vége felé, jobban haladhattunk, de mindvégig rettentő erőfeszítések között. Elhatároztam mégis, hogy megmaradok a sí mellett.

Amióta a platóra jutottunk, ez a legrosszabb napi eredmény. Ha így marad tovább is, nem bírjuk ki soká a fáradalmakat. Reméljük, hogy megváltozik a térszín. Holnap egyébként egy heti eleséget elraktározunk és ezzel ide-stova 45 kilogrammnyi tehertől szabadulunk. A ma délután meginduló déli szélről várom, hogy a felszínt megjavítsa.

Örülök, hogy mégis a lábszánkó mellett döntöttünk. Ha mégoly küzdelmes is az út, nem annyira elcsüggesztő így, mint pusztán gyalogszerrel. BOWERS-nek nincs sí-je, de őt semmi sem mérítheti ki.

EVANS¹ a szán átalakítása közben megvágta a kezét. Remélem, a seb nem mérgesedik el.

Januárus 8., hétfő. — 60. tanya. Nem mozdulhatunk tegnapi tanyánkról a vihar miatt. Ez az első hóviharunk a platón.

EVANS kezét bekötöttük. Kényszerű pihenőnk jót fog tenni neki. Gyanítom, hogy mindnyájunknak nagyon jól esik kényelmesen elheverészni meleg hálósákunkban, a kettős falú sátor védelme alatt. De nem kívánatos egy

¹ Innen kezdve, minthogy EVANS hadnagy nincs már SCOTT kapitány társaságában, az EVANS név Scott naplójában mindig EDGAR EVANS altisztre vonatkozik.

napnál hosszabb időt veszítenünk. Remélem is, hogy reggelre indulhatunk.

Nem találok szavakat útitársaim méltó magasztalására, mindegyik oly kiválólag teljesíti feladatát. WILSON, első-sorban mint orvos, mindig résen van, hogy enyhítsen elkerülhetetlen kisebb-nagyobb bajunkon és fájdalmunkon: mint szakács, gonddal és leleményességgel támogat a létért

Kifeszítjük a kettősfalu sátrat fenn a fennsíkon.

való küzdelmünkben; a szán előtt szívós, mint a vas és soha nem ingadozó.

EVANS óriási munkabírású, figyelemreméltóan értelmes útitárs. Most látom át csak teljes mértékben, mennyit, de mennyit köszönhetünk neki. Szeges sí-cipőink teljességgel nélkülözhetetleneknek bizonyultak; ha a föltalálás eredeti ötlete nem tisztán tőle származik is, a cipők mesteri elkészítése az ő érdeme. Ő a felelős a szánokért és minden felszerelésért: sátrakért, hálósákokért, szerszámokért és még soha semmi panasz el nem hangzott, hogy valami ne

volna tökéletes rendben. Ő ügyel föl a sátor felállítására és a szán gondos terhelésére.

A kis BOWERS most is csak az még, aki volt: valóságos csoda. Neki tökéletes öröme telik a dolgokban. Az élelmezés körül való intézkedéseket egészen reá hagytam. Bármely pillanatban pontosan tudja, hányadán állunk eleség dolgában és hogy a visszatérő csoportok a depók készletéből miképpen részesednek. A készletek többszöri újra-elosztásának bonyolult feladatában soha meg nem tévedett. Ő tartja számon lelkiismeretesen a meteorológiai följegyzéseket és végzi újabban az észleléseket. Mindezen fölül még ráér a fotografálásra, semmit el nem mulaszt, semmi munkát nem sokall. Nehéz rávenni, hogy bejöjjön a sátorba. A hideggel nem törődik. Hálózsákjában összekuporodva még ír és dolgozik, amikor a többiek már régen alusznak.

OATES kivette a maga részét a munkából, amíg a lovak életben voltak. De azóta is rendíthetetlen segítőtárs a szán vontatásában és a sátoros élet minden fáradságos munkájában. Kicsiny társaságunk igazán a képzelhető leg-szerencsésebben van összeválogatva.

Januárius 9., kedd. — 61. tanya. *Rekord:* déli szélesség $88^{\circ} 25'$; k. h. $159^{\circ} 17' 45''$. Magasság 3130 méter. Hőmérsék —20 fok. A vihar megennyhült és déltájban kellemetlen szürkületben, de kedvező térszínen útnak eredhattünk. A délután folyamán sikerült legyűrnünk 11 kilométert és vele meghaladnunk Shackleton rekordját. Előttünk tehát ismeretlen új föld terül el. Úgy látszik, teljesen sík térségre jutottunk.

Rettentő egyhangúság érzete nehezedik reánk, de sebj, csak sikerüljön betartanunk a naponkinti távolságokat. Azt hiszem, lehetséges lenne ez, ha még egy depót állítanánk. De kellemetlen eset történt ma. BOWERS órája 26 perccel kevesebbet mutat kelleténél. Lehet, hogy a fagy miatt állt meg egy időre, lehet, hogy vigyázatlanságból megérintette

a mutatókat. Akárhogy van is, az eset óvatosságra int: kockázatos dolog készleteket hagyni hátra ebben a nagy sivatagban, annál is inkább, mert a hóvihar csaknem eltakarta nyomunkat. Induláskor alig láttunk túl legutolsó léptünk nyomán. Igaz, hogy kivételesen nagy volt a homály.

*Januáriu*s 10., szerda. — 62. tanya. Délben a $88^{\circ} 29'$ déli szélességen (k. h. $159^{\circ} 33'$) depót helyeztünk el. Egyheti eleséget és minden nélkülözhető ruhát hátra hagytunk. Útmutatóul hóbabát állítottunk.

Tizennyolc napra való élelmiszerrel folytattuk utunkat mondhatatlanul rossz felszínen. A homokszerű hó napsütés-kor szörnyűsége. Reggeltől estig 20 kilométert gyűrtünk le és most 157 kilométerre vagyunk célunktól. A jelek arra vallanak, hogy visszafelé is nehéz utunk lesz. A hőmérséklet sokkal enyhébb (-24°), mint vártam. A menetirány megtartását rendkívül megnehezíti a bizonytalan napvilág és az a különös nyugtalanság, ami a felhők járásában észlelhető.

*Januáriu*s 11., csütörtök. — 63. tanya. Magasság: 3210 méter. Hőmérséklet: -26 fok (minimum -43°). Kezdetről fogva nehezen vontattuk szánunkat, de harmadfél órán át legalább győztük valahogy. Ekkor kisütött a Nap és a délelőtti második felében hajmeresztővé vált a helyzet. Soha ilyet át nem éltem még. A szán szünetlenül csikorgott és nyiszogott. Mégis megbirkóztunk $20\frac{1}{2}$ kilométerrel, igaz, hogy erőink félelmetes túlfeszítése árán. A cél még 137 km. De bírjuk-e még hét napig? Egyikünk sem végzett még ehhez fogható munkát. Egész nap kavarogtak a felhők fejük fölött és a délkeleti szél hókristályokat vágott arcunkba.

*Januáriu*s 12., péntek. — 64. tanya. D. sz. $88^{\circ} 57' 25''$; k. h. $160^{\circ} 21'$. Ismét 20 km-rel közelebb a cél. Rémes lassúsággal indultunk. A lágy hóban mély nyomokat vágunk. Délután valamivel jobbra fordult a dolog, sőt néhány percre

szinte az az érzésünk támadt, hogy a szán egészen szabad. De ez csak arra volt jó, hogy kevésre rá, amikor ismét megromlott a térszín, megriasszon a gondolat, hogy erőnk kimerülőben van. Ha ebéd idején, meg az éjszakai pihenőn, nem felednők bajainkat, lehetetlen volna kibírnunk az egyhangúság végtelenül lankasztó érzetét. Törekvésünk, hogy ne legyen híjja a két számjegyű tengeri mérföldeknek (vagyis legalább $18\frac{1}{2}$ km-es utat tegyünk meg naponta). A sark még 115 kilométer. Esti tanyánkon élénk hideget éreztünk, pedig a hőmérő szerint enyhébb volt az idő, mint az előző éjszaka. (Minimális hőmérséklet -31°).

Januáriu 13., szombat. — 65. tanya. D. sz. $89^{\circ} 9'$. Magasság 3130 méter. Lágý hóban a szokott gyötrelmek közt indultunk. Azt hihettük már, hogy ez mindig így lesz. Meglepetésünkre azonban két órai kínlódás után kelet-délkeleti irányú szélvájta mélyedések (szasztrugi) egész tengerére akadtunk. Megtett út a mai nap $20\frac{1}{2}$ km. Sí nélkül ugyancsak meg volnánk akadva, de BOWERS ért hozzá, hogy kifáradás nélkül átvágja magát a lágý havon rövid lábaival.

A sark még 94·6 km. Ha nem érzük is el, nagyon közel kell jutnunk hozzá.

Januáriu 14., vasárnap. — 66. tanya. Naphosszat ködös-borongós idő járt, déli széllel. A felszín valamivel megjavult s bár az irány megtartása igen nehéz feladat volt, délelőtt 11·7, délután 10·2 kilométeres utat tettünk.

Delelőnkét a $89^{\circ} 20' 53''$ déli szélességen tartottuk. OATES a legérzékenyebb a hideggel szemben és a legkimerültebb ötünk között. Már csak 72 kilométer a cél!

Januáriu 15., hétfő. — 67. tanya. Reggelre kiderült az ég. Verőfényes, szélesöndes idő kedvezett utunknak. A hőmérséklet -32 fokra szállt alá. A hófelszín megint borzasztóan megromlott. 11 km-es út után elcsigázva ütöttük

föl déli tanyánkat. Itt hagytuk hátra ($89^{\circ} 26' 57''$) utolsó depónkat: négy napi eleséget és még egy és más apróságot.

Ebéd után meglepően könnyűnek tűnt föl a szán, pedig a szélvájta kanalas mélyedések a felszínt keresztül-kasul szántották. Fagyos nyugat-északnyugati szelet kaptunk. Estig összesen 22·8 kilométerrel jutottunk közelebb a sarkhoz. A megtett út alapján számítva esti tanyánk a $89^{\circ} 33' 15''$ szélességen van. Élelmiszerünk még kilenc napra futja és a

Útban a déli sark felé.

sark már csak jó két napi járóföld. Le *kell* győznünk ezt a távolságot! Egyetlen elcsüggesztő gondolat, hogy minden percben megpillanthatjuk a norvég lobogót.

Januárius 16., kedd. — 68. tanya. Magasság 2975 m. Amitől tartottunk, bekövetkezett! Délelőtt kitünően haladtunk és ebédig 14 kilométert gyűrtünk le. Déli észlelésünk $89^{\circ} 42'$ -et mutatott. Emelkedett hangulatban vágunk neki pihenőnk után a hátralevő 33 kilométernek, abban a tudatban, hogy holnap elérjük célunkat. Második órája lehettünk úton, amikor BOWERS éles szeme észrevett valamit, amit

hórakásnak nézett. Nyugtalanította a dolog, de azért vitatgatta, hogy bizonyosan hóbuczka. Félórával később fekete foltot fedezett föl rajta. Ekkor már tudtuk, hogy nem lehet természetes hóalakulás.

Közelebb jutva láttuk, hogy fekete lobogó leng ott egy fölállított szántalp tetejében. Mellette tanya maradványai, szán- és lábszánkó-nyomok és kutyák — sok kutya — világos lábnyomai. Ezek megmagyarázták nekünk a történetet: *a norvégek megelőztek* és elsőnek tették lábukat a Sarkra.

Borzasztó csalódás! Nagyon sajnálom lelkes bajtársaimat. Sok minden gondolat kél bennünk és taglalgatjuk az eseményt. Holnap el kell érünk a sarkot és aztán sietünk hazafelé oly gyorsan, amint csak lelet.

A nap minden álma szétfoszlott. Nincs más hátra, mint a küzdelmes visszatérés!

A térszín lefelé lejt, — bizonyosan a norvégeknek is könnyű útjok volt.

Januárius 17., szerda. — 69. tanya. *A Déli Sark!* Igen, a Sark, de mennyivel másképp képzeltek mi el ezt a pillanatot!

Gyászos napunk volt, csalódásunkon felül heves szél támadt szembe és kemény hideg kerekedett. Fagyos lábbal, dermedt kézzel küzdöttük előre magunkat a harminc fokos hidegben.

Egyikünk sem aludt sokat. Fölfedezésünk megrázólag hatott reánk. Egy ideig a norvég szán nyomait követtük. Amennyire megítélhetjük, csak két ember járt itt előttünk. Öt-hat kilométernyi távolságon két kis hóbaba mellett vitt el utunk. Az ég beborult, a nyomokat egyre jobban belepte a hófúvás és különben is föltűnően messze vittek nyugatra. Egyenesen a sark felé vettük utunkat, a mi számításunk szerint. Félegykor pompás délebédhez fogtunk; öt óra alatt 14 km-nyi utat tettünk. Észlelésünk eredménye: $89^{\circ} 53' 37''$.

Folytattuk utunkat még 12 kilométerre, egyenesen délnek. BOWERS igen nehéz körülmények között végzi ma a szélességi meghatározást: szilaj szélben, —30 fokos, csontig maró, nyirkos hidegben. Utolsó félnap is lefelé hozott utunk, de *előttünk* úgy látszik, emelkedik a térszín. Az elmúlt napok borzasztó egyhangúsága mitsem változott. Nagy ég! Borzalmas hely ez, — fájdalmas elgondolni, mennyit küzdöttünk érte az elsőbség jutalma nélkül.

Sebaj, mégis csak valami, eljutni ide! És a szél holnap jó barátunk lesz. Bosszúságunkban is jó kövér levest főztünk a sark elérésének örömeire és egy darabka csokoládéval és egy cigarettával jutalmaztuk meg magunkat. Az utóbbit WILSON hozta magával.

És most rohanunk haza, kétségbeesett erőfeszítéssel. Szeretném tudni, sikerül-e elérnünk otthonunkat.

Januárius 18., csütörtök. — Megfigyeléseink összegezése után azt találtuk, hogy $6\frac{1}{2}$ kilométerre vagyunk a sarktól. Két kilométerrel túl löttünk célunkon és hatodféllal kitértünk jobbra tőle. Nagyjában ennek megfelelő irányban BOWERS fölfedezett egy hóbabát vagy sátrat.

Megérkezve a sátorhoz — mert az volt — tanyánktól kb. 4 kilométernyire, tehát a sarktól $2\frac{1}{2}$ kilométerre, ott találtuk öt norvég utazó följegyzését, mindössze ennyit:

ROALD AMUNDSEN
OLAV OLAVSON BJAALAND
HILMER HANSSEN
SVERRE H. HASSEL
OSCAR WISTING.

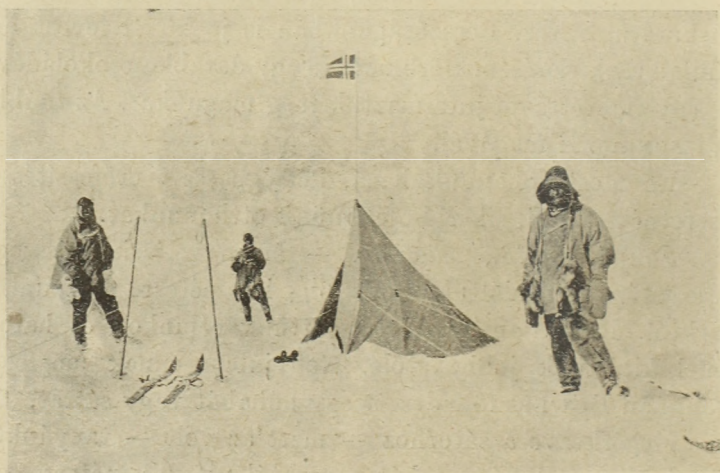
16 Dec. 1911.

A sátor pompás — kicsiny és erős. Egyetlen bambuszrúd tartja. AMUNDSEN egy kis írást intézett hozzám, amely-

ben arra kér, juttassam el a sátorban hátrahagyott levelét HAAKON királyhoz! Magamhoz vettem.

A sátorban ezenkívül a következő dolgokat találtuk: három rénszarvas-tarisznyát, benne érmelegítők és különféle harisnyák éjszakára; egy szextanst, egy norvég gyártmányú mesterséges horizontot és egy hipszometert forrpont-hőmérő nélkül, továbbá még egy angol gyártmányú hipszometert és szextanst.

Amundsen sátra a déli sarkon.

Hátrahagytam egy rövid följegyzést, hogy három társammal itt jártam a sátorban. BOWERS fotografál, WILSON rajzolgat.

Ebéd óta 11 kilométernyi utat tettünk még dél-délkeleti irányban — az iránytű szerint, tehát valójában észak felé.¹ Déli észlelésünkéből ítélve 1, legfeljebb 1¹/₂ kilométerre

¹ Az iránytű ugyanis a mágneses sark felé mutat, és az északra van a földrajzi pólustól. A Shackleton-expedíció egyik csoportja DAVID professzor vezetésével fölkutatta a déli mágneses sarkot (72°25' d. sz., 155°16' k. h.), és kitűzte rajta a brit lobogót 1909 januárius 16.-án.

vagyunk a déli sarktól. Ezt a tanyát tekintjük tehát sarki tanyánknak. A hőmérő —29·5 fokot mutat.

Hóbabát állítottunk, kitűztük reá szegény megkésített brit lobogónkat, a *Union Jack*-et és lefotografáltuk magunkat — keserves munka a metsző hidegben!

Nem egészen egy kilométernyire innen dél felé találunk egy hóba tűzött régi szántalpat. Viaszos-vászon lengett

Oates

Scott

Edgar Evans

Bowers

Wilson

A déli sarkon.

(Bowers rántja el a fényképezőgép zsinórját.)

rajta lobogó gyanánt. Azt hiszem, ezzel jelölték meg a norvégek a sark pontos helyzetét, amennyire ezt meghatározniuk sikerült. A hely tengerszínfeletti magassága 2900 méter. A rája erősített kis följegyzés szerint sátruk a sarktól kb. 3·7 km-re van. WILSON eltette a följegyzést.

Kétségtelen, hogy az előttünk járók tökéletesen beváltották programjukat. Azt hiszem, a déli sark tenger-

színefeletti magassága 2900 méter. Elég meglepő, ha meggondoljuk, hogy a 88. szélességi fokon 3200 méter magasságban jártunk.

Magunkkal vittük a brit lobogót mintegy $1\frac{1}{2}$ kilométernyire észak felé és karó végére erősítve beletűztük a hóba. A norvégek nyilván december 15.-én érkeztek a sarkra és 17.-én vettek búcsút tőle,¹ tehát egy héttel korábban, ahogyan mi tervezgettük még odahaza.

Most tehát hátat fordítunk áhított célunknak. Előtűntünk 1500 kilométeres küzdelmes vándorút — gyaloghámba fogva. Álmaim világa, isten veled!

HUSZADIK FEJEZET.

Vissza a sarkról.

Januárius 19., péntek. — 2. tanya visszatérőben.² Magasság 2960 m. Hőmérséklet — 28 fok. (Minimum. — 32°.) Ma kezdtük meg visszatérő utunkat. Félek, hogy ez is borzasztóan egyhangú és fáradalmas lesz. Legelőbb is a norvégek egyik hóbabáját értük el. A magunk nyomán haladva elhaladtunk azután a baljóslatú fekete lobogó mellett, amely először adott hírt AMUNDSEN sikeréről. A lobogót magunkkal hoztuk; rúdja — a szántalp — vitorlánkhöz fog árbocul szolgálni. Delelő-állomásunk 3 km-rel van északabbra «a fekete lobogó tanyájá»-nál.

A délután utolsó másfél órája meg lehetős küzdelembe került, pedig könnyű a teher és vitorlát is feszítettünk. Délről jövő sűrű hófellegek megfosztanak a napvilágtól;

¹ Tényleg 18.-án. Lásd: AMUNDSEN: *A délisark meghódítása.* («A Hat Világrész», V. kötet.)

² Első volt a «sarki tanya». A visszatérő utat ezentúl (v)-vel jelöljük. Ugyanígy a térképen is.

finom hókristályok esnek és megrontják a felszínt. Nyomunkat betemette a hófúvás és szasztrugik képződtek fölötte. A por-szerű havat, úgylátszik, homokként sodorja a szél. Megfoghatatlan, hogy a norvégek egy hónapos nyomai látszanak még!

Januárius 20., szombat. — 3. tanya (v.). Rossz felszínen is frissen haladtunk. — $17\frac{1}{4}$ km-t 5 óra 20 perc alatt. Elértük ezzel *déli depónkat* (*Southern Depot*) és magunkhoz vettük az otthagytott négynapi eleséget. Ezzel együtt egy hétre valónk van 102 kilométernyi útra, a januárius 10.-én hátrahagyott *«másfél-fokos depó»-ig* (*«Degree and half» Depot*).

Délután a fölhalmozódott havon nagy nehézséggel küzdöttük előre magunkat. 14.-i hóbabánktól északra töltöttük az éjszakát. Örülni fogok, ha BOWERS is lábszánkót köt. Nagyon fárasztó lehet neki így lépegetni rövid lábai-val. Ő azonban legyőzhetetlen sport-ember. A ma megtett távolság 34·3 km.

Januárius 21., vasárnap. — 4. tanya (v.). Tengerszín-feletti magasság 3050 m. Heves viharra ébredtünk. Sűrű havazás homályosította el a Napot. Elhatároztuk, hogy egyelőre nem indulunk, mert könnyen elveszthetnők nyomainkat. Délben megenyhült a szél, kitisztult a levegő, úgy, hogy estig kedvező széllel, de nehéz térszínen legyűrhetnünk mégis 10 kilométert. A legközelebbi 200 kilométer fárasztónak ígérkezik. Észrevehető a térszín emelkedése is. Szerencse, hogy a nyomok eléggé határozottak, habár a hóbabák két kilométernél messzebb nem láthatók. Bárcsak ellenőrizhetnők holnap csillagászati úton óráinkat, hogy szükség esetén függetleníthessük magunkat a nyomoktól.

A legközelebbi depóig 83 kilométer utunk van még és ehhez hat napi eleségünk. Ott fölveszünk 7 napra való élelmiszert; azzal kell elvergődnünk a 167 km-re eső *«három-fokos depó»-ig* (*Three Degree Depot*). Ott már biztonságban leszünk.

*Januáriu*s 22., *hétfő*. — 5. tanya (v.), a déli szélesség 89. foka körül. Tengerszínfeletti magasság 3050 m. Azt hiszem, a mai volt egyike legkimerítőbb napjainknak. Pedig terhünk igazán könnyű és eleinte még a szél is segített.

Kilenc óra hosszat gyalogoltunk keményen. Megtettünk 27 kilométert. De ó nagy ég, micsoda kinszenvedések közt!

BOWERS ma este megigazíthatta óráját a Nap állása szerint. Félek, kijutottunk a szelek régiójából. $4\frac{1}{2}$ —5 kilométerre vagyunk a 64. hóbabától, 55 kilométerre legközelebbi depónktól — ötnapi élelemmel. Sí-cipőink már nagyon viseltesek.

*Januáriu*s 23., *kedd*. — 6. tanya (v.). Hőmérsék délben —28 fok (minimum $-34\frac{1}{2}^{\circ}$). Egyre növekvő szélben délig 16 kilométert meneteltünk. Jó szerencse, hogy régi nyomunkat nehézség nélkül fölismerjük.

Délután egész vitorlát feszítettünk szánunkra. Gyorsan haladtunk s könnyűszerrel elértük volna depónkat, ha WILSON egyszerre föl nem fedezi, hogy EVANS orra elfagyott — fehér volt és megkeményedett. Jobbnak láttuk tehát még hét óra előtt tábort ütni.

Semmi kétség, EVANS meglehetősen odáig van. Ujjai kegyetlenül fölhólyagzottak, orrát fagyássebek borítják. Nagyon bántja őt ez a dolog. WILSON, BOWERS és én olyan jól vagyunk, amint csak lehetséges a mi helyzetünkben. OATES-nak a lába hideg.

Egy és más okból örvendeni fogok, ha lejutunk a fennsíkról. Már csak 24 kilométerre vagyunk a «*másfélfokos depó*»-tól. Sajnos, az idő változni készül.

*Januáriu*s 24., *szerda*. — 7. tanya (v.). A helyzet kezd komolyra fordulni. Heves reggeli szelünk délebedig viharra erősödött. Hálósájkjainkba kellett menekülnünk. Nehéz utunk volt, de megtettünk mégis 13 kilométert. Előbb EVANS, később WILSON járt elől. Félegykor a Nap szembe

tüzött és lehetetlen volt fölismernünk a nyomot. Tanyát ütöttünk. A vihar elérte tetőfokát. Dermedt ujjainkkal keserves munkába került a sátor kifeszítése. A depó még 13 kilométer — pedig biztosra vettem, hogy ma este elérjük. Már a második tökéletes vihar, amióta elhagytuk a sarkot. Sehogyse tetszik a dolog. Ha elromlik az időnk, mi lesz velünk borzalmas sivatagi utunkban, hiányos táplálkozás mellett? Isten irgalmazzon! WILSON-ra és BOWERS-re támaszkodom; nem szeretem, hogy OATES-on és EVANS-en olyan hamar fog a hideg.

Januárius 25., csütörtök. — 8. tanya (v.). Hála istennek, megtaláltuk «másfélfokos» depónkat. A tegnapi délutánt és az éjjelt hálósájkjainkban töltöttük. Megbeszélésünk alapján úgy határoztunk, hogy a reggelit későbbre halasztjuk és az ebédet elsikkasztjuk. Reggelizésünk alatt kisütött a Nap és megvilágította régi nyomunkat.

A nagy hidegben keserves feladat volt a tanyabontás és a szán kiásása. Vitorla nélkül indultunk útnak 11 órakor. Félháromkor örömünkre megpillantottuk a depó vörös lobogóját. Az ebédet most már mégis megszavaztuk magunknak és a készleteket felrakva tizedfél napra való élelemmel folytattuk utunkat. Este nyolcig déli széllel több mint 22 kilométert lemorzsolunk. Innen már csak 165 kilométer a legközelebbi depóig. De itt is az ideje, hogy ettől a rettentő fennsíktól búcsút vegyünk!

Bajaink nem szűnnek. OATES-nak fagyos a lába, EVANS-nek az ujjával és az orrával van baja, WILSON meg szemfájásban szenved. BOWERS-t és engem eddig megkimélt a sors. Az élelmikészletek birtokában most már nyugodtabban fogunk aludni. Csak azután a «háromfokos depó»-ra is reátalálunk! A nyom itt-ott eltűnt negyvenötven lépésre a hófúvás alatt, de meg-megint fölfedeztük. A hóvihar a legfőbb rémünk, nem csupán, mert föltartóztat,

hanem mert erőnket fölemészti nedves hidegével. BOWERS ma újabb időhatározást végzett. Csodálatos, mennyire bírja a fagyos szelet (-27°). Ma lábszánkón járt s helyette WILSON gyalogolt.

Januárius 26., péntek. — 9. tanya (v.). Magasság 2950 m. Régi nyomunkat követve 13 kilométeres út után könnyen elértük 60. tanyánkat, azt, amelyiken jövet vihar lepett volt meg januárius 8.-án. A tanyahelyen túl azonban nyomunk tökéletesen elmosódott. Kutattuk egy ideig, majd nekivágtunk. Tudtuk, hogy 7—8 km-en belül két hóbabát kell érnünk. És csakugyan jó messzire jobbra tőlünk sikerült rátalálni a legközelebbi hóbabára. BOWERS éles szeme később — messze balra — fölfedezte a másodikat is. Ezen a tájon dél felé menet nyilván rossz irányt tartottunk. 59. tanyánkon töltöttük az éjszakát, $29\frac{1}{2}$ km-nyi út után, amelyből azonban körülbelül 1 km-t elvesztegettünk.

Januárius 27., szombat. — 10. tanya (v.). Magasság 3020 m. Dél előtt vihar korbácsolta szasztrugik övén vitt utunk keresztül. Háborgó tengeren képzelhettük volna nagunkat. A régi nyomok el-elmosódtak és csak a kiemelkedő pontokon mutatkozott a szántalp nyomának egy-egy kicsi darabja, vagy a fordulatmérő kerék nyomán keletkezett szalag. Néhol lépteink nyomát is elárulták az összetömődött kemény hófoltok. Ezekből az el-eltünedező bizonytalan jelekből mégis kialakult valami vonal, amely elvezérelt bennünket. A nehézséget az okozta, hogy ez a vonal zegzúgosan haladt, minthogy jövet kerülgetnünk kellett a nagyobb kiemelkedéseket. Nyomkeresés közben sok időt elvesztegettünk. Ilyenkor a szánt hátrahagytuk.

Délután a hepe-hupák fokozatosan ellapultak. Az utolsó két órában már akadálytalanul vontattuk a szánt; a nyomok sokkal határozottabban szembetűntek. Egész nap kedvező déli szél segített előre; az ég tiszta és a hőmérséklet

aránylag enyhe volt. (Délben 26·7, este 25·7, minimum 28·3°.) A levegő száraz. Az elmúlt hét viharai alatt összefagyott holmink fokról-fokra vesztí jeges merevségét. Félek azonban, soká fog tartani, még ha mindig ilyen idő jár is, amíg nyirkos hálózásújaink is kellőképpen megszáradnak. Mindamellett elég jól alszunk bennük.

Nagyobb baj, hogy lassan-lassan mindegyre éhesebbeknek érezzük magunkat. Kivált délebedkor esnék jól valamivel több ennivaló. Ha elérjük legközelebbi élelmiszer-raktárunkat, talán kissé bővebb adagokat engedhetünk meg magunknak. De odáig még idestova 110 kilométer és erre az útra egy heti eleségünk van. Teljes táplálékról azonban mindaddig szó sem lehet, amíg el nem érjük azt a depókat, ahol a lovak eleségét hagytuk. Ott van nagyobb-mennyiségű élelmiszer a mi számunkra is. Hosszú-hosszú út — és istenemre, keserves erőfeszítés!

Januáriu8 28., vasárnap. — 11. tanya (v.). Magasság 3090 m. Eleintén gyöngé széllel fáradságosan haladtunk: 5 óra alatt 15 kilométert. Délutánra a szél megélenkült és a felszín is sokat javult, úgy, hogy 3 óra 40 perc alatt újabb 15 kilométernyi utat tettünk meg. Hat napi élelemmel most már csak 80 kilométerre vagyunk a depótól. Esti tanyánkat januáriu8 4.-i delelő-állomásunk helyén ütöttük föl, fél napi járásra attól a ponttól, ahol az utolsó segítő-csapat visszafordult.

Dél felé utaztunkban három dolgot veszejtettünk le szánunkról: OATES pipáját, BOWERS prémes érmelegítőjét és EVANS éjszakára való cipőit. Az utóbbi kettőre pontosan a szánnyomon találtunk reá; a pipát valamivel odább pillantottuk meg ma este a havon.

Mindegyre jobban érezzük az éhséget. Sokat beszélünk ételekről. Meglehetősen lesoványodtunk, kivált EVANS. De egyikünk sem merült még ki. Könnyű terhünket jól bírjuk.

*Januáriu*s 29., *hétfő*. — 12. tanya (v.). Magasság 3050 m. Jó 36 kilométerrel jutottunk ma előre. A szél is segítségünkre jött. A nyomok az eddiginél is biztosabb útmutatást nyújtottak, mert most már EVANS hadnagy csoportjának nyomát is követhettük, tehát háromszoros szánnyom vezérelt. A «háromfokos depó»-ig még 44 kilométer — könnyű másfél napi út kedvező időben. Ha az időjárás így tart, jó egy hét alatt elérjük a glecsert. A felszín januáriu

s eleje óta lényegesen megváltozott. A puha havat halmokba hordta a szél és megszilárdította. A helyben maradó havat pedig, nyilván ugyanez a hófúvás, simára csiszolta. Ilyen térszínen, jó hátszéllel, fényesen haladtunk célunk felé.

*Januáriu*s 30., *kedd*. — 13. tanya (v.). Hála jó sorsunknak, ismét derekas utat futottunk meg: 35 kilométert. Elhagytuk az utolsó hóbabát is depónkig. Az idő kedvez, a nyomok szembetűnők, a szél támogat, a térszín lefelé lejt — minden arra vall, hogy holnap még a délelőtt folyamán elérjük a depót. Ez az érem derüs oldala; másik oldala annál komorabb.

WILSON lábán a folytonos megerőltetéstől in-daganat támadt. Egész nap fáj neki és ma estére jócskán földagadt. EVANS két ujjáról levált a köröm; kezei igazán rossz állapotban vannak. Meglepetésemre úgy látom, bátorságát kezdi veszteni miatta. Amióta keze lefagyott, vidámsága nem tért vissza. Beteg ujjakkal még csak boldogulunk valahogy, de mi lesz, ha WILSON lába meg nem gyógyul?

*Januáriu*s 31., *szerda*. Magasság 2990 m. Kedvező széllel jól indult a nap. A «háromfokos depó»-t jókor elértük és csak egy órával később állapodtunk meg déli pihenőnkre.

Délután megromlott a felszín és a gyámolító szél is megszűnt, éppen legrosszabbkor, amikor csak négyen voltunk a szán vontatására. WILSON kénytelen volt kimélni

a lábát; a szán mellett lépegetett szép nyugodtan. Mutakozott is némi javulás; ma este már jóval könnyebben van.

A délután fölveltük BOWERS lábszánkóját — az utolsó dolgot, amit hátrahagytunk (december 31.-én) a szárazföldi jégplaton. Föl tehát északra! És mentől élénkebb déli szelek fújnak, annál szívesebben látjuk!

Februárius 1., csütörtök. — 15. tanya (v.). Magasság 2980 m. Könnyű szélben küzdelmesen törtettünk előre. Délután meredek lejtőn lefelé gyorsan haladtunk, de csakhamar rosszra vált a felszín és nehezen vonszoltuk terhünket. Este 8-kor december 29.-i tanyahelyünkön állapodtunk meg, egy heti járóföldre a Darwin-hegy alatt fölállított *felső glecser-depó*-tól. Nyolc napra való élelmiszerünk van, teljes adagokat számítva. Egyheted résszel megnöveltük a napi mértéket, ami óriási különbséget jelent. WILSON lába sokkal jobban van; EVANS ujjai annál rosszabbul: két körme most már teljesen levált és a hólyagok fölfakadoznak.

Februárius 2., péntek. — 16. tanya. Magasság 2850 m. Erős déli széllel indultunk. Csakhamar meredekre értünk és a szán nekünk szaladt és beletaszított a hóba. Levetettük a lábszánkókat. Déli félkettőig 17 km-rel jutottunk előrébb.

Délután hamarosan elértük azt a meredek lejtőt, amelyen december 28.-án szánjainkat (akkor még kettőt) kicseréltük. Minden jól ment, míg csak a csúszós havon meg nem siklottam, alaposan odavágva vállamat. Borzasztóan sajnó az ütés — mostan hárman vagyunk sebesültek. Pedig most következik a legnehezebb térszín!

Délután a lejtő alján szem elől veszítettük a nyomot, de később rábukkantunk a visszatérő segítőcsapat nyomára és azt követtük. Mai menet-eredményünk $31\frac{1}{2}$ kilométer. A megnövelt élelmiszer-adagok serkentenek — de még mindig éhesek vagyunk. A Darwin-hegy még másfélszáz

kilométer. Csak lennénk már túl a platón! Négy kedvező nap átsegítene.

Februárius 3., szombat. — 17. tanya (v.). Magasság 2760 m. Lábszánkóra kaptam, hogy meg ne csússzam megint. Repedésekkel szabdalt lejtőre értünk. Jobbról megpillantottunk egy vihar-rongálta hóbabát, de minduntalan el elveszítettük a nyomot szemünk elől. El is határoztuk, hogy nem vesztegetünk több időt a nyom és a hórákások fűrkészésével, hanem megyünk egyenesen, amily gyorsan csak lehet, észak felé.

EVANS keze a körülményekhez képest nincs is nagyon rossz állapotban. De soká lesz még, amikor teljes mértékben segítségünkre lehet a munkák végzésében. WILSON lába sokkal jobban van. Az én vállam is meglehetősen meggyógyult már, habár még időnkint erős szúrásokat érzek. Nyirkos hálósákjainkban az alvás nem tökéletes.

Februárius 4., vasárnap. — 18. tanya (v.). Magasság 2630 méter. Sima havon tisztességesen siklott a szán és delelőig 18 kilométerrel jutottunk előbbre. Éppen déli megállónk előtt történt, hogy EVANS és én teljesen váratlanul hasadékba estünk. EVANS-nek ez már második zuhanása.

Ebéd után még 15—16 kilométernyi utat tettünk, miközben több mint száz méterrel szállottunk lejjebb, sima kemény felszínen.

Feleúton pompásan szemünkbe tűnt a föld és elhatároztam, hogy egyenesen a *Darwin*-hegy felé irányítjuk lépteinket. A hőmérséklet több mint tíz fokkal hidegebb (—30 fok), mint jövet volt ezen a helyen. EVANS fásulttá vált és értelmi képessége eltompult.¹

Februárius 5., hétfő. — 19. tanya (v.). Magasság délben

¹ Alighanem a délelőtti zuhanás okozta gyöngye agyrázkódás következtében.

2535, este 2475 méter. Hőmérséklet $-27\frac{1}{2}$ fok. Délelőtt sikeres utunk volt (19 km); de délután hamarosan nehézségek mutatkoztak. Óriási turolások és hatalmas, részben nyílt hasadékok állták utunkat. Messze ki kellett térnünk nyugat felé. Nem könnyű feladat ügyesen térülni-fordulni a hasadékok között; sí nélkül nem is volna tanácsos.

Egyenetlen térszínen ütöttük fel sátrunkat. A szél annyira szelidült, hogy szokatlanul kényelmesen érezzük magunkat. A depótól még 50—55 kilométer választhat el. Csak utat ne tévesszünk ezen a hepe-hupás vidéken.

Arcunkat a folytonos szél meghasogatta; még aránylag az enyémet legkevésbé. Társaim azt tapasztalják, hogy orrunkat jobban megtámadta a szél, mint mikor szél ellen jártunk. Különösen EVANS orra van szánsalmas állapotban. Általában nagyon el van csigázva.

Februárius 6., kedd. — 20. tanya (v.). A déli tanya-hely tengerszínfeletti magassága 2405, az esti tanyáé 2200 méter. Rossz napunk volt, kivált a széles szakadékok miatt, amelyek megint nyugat felé kényszerítettek. A szélvájta mélyedések egész tengerében nehezen vánszorogtunk. EVANS is, WILSON is, erősen szenvedtek a hidegtől. EVANS állapota a végkimerülés jeleit mutatja. A glecseren jobb lesz neki. Sebeinek fájdalmasságát mérsékelni fogja az enyhébb időjárás. Bizony jó lesz szabadulni a magas fennsík szigorú éghajlatától. Menőben 27 napig tartott rajt' az út a sarkig és holnap 21. napja lesz visszatérő utunknak. Negyvenyolc nap egyfolytában, csaknem örökös szélben és viharban.

Februárius 7., szerda. — 21. tanya (v.). *Felső glecserdepó* a Darwin-hegy alatt. Magasság 2170 m. Hőmérsék délben -23° , este [üres hely a naplóban]. Nyomorúságos nap, de befejezése kibékítő. Azzal a kínos fölfedezéssel kezdődött a nap, hogy kétszersületes ládánkban teljes egy napra valóval kevesebb van, mint számítottuk. BOWERS-t rop-

pantul bántja a dolog. Lejtőkön lefelé, majd pedig lépcsőzeteken vitt utunk fáradságosan. Este félhétkor pillantottuk meg a depót és egy órával később táborni üteget mellette.

EVANS hadnagy rövid jelentését találtuk itt arról, hogy csoportjával januárius 14.-én délután félháromkor szerencsésen elhaladt erre. Félnapig tartott tovább az útja az előbbi depótól idáig, mint nekünk.

Hét heti vándorlásunk a jeges fennsíkon tehát véget ért. Nagyobbrészt épen és egészségesen jutottunk el idáig. Félek azonban, hogy a legközelebbi hét EVANS-re rossz hatással lesz. Rohamosan süllyed erőbeli állapota.

Elégtételre szolgál arra gondolnom, hogy a följegyzéseimben megörökített tények tökéletes bizonyosságot tesznek róla, hogy mind a két expedíció — a norvégeké és a mienk — valóban elérte a sarkot és az elsőbbség kérdése is kétségtelenül tisztázva van.

HUSZONEGYEDIK FEJEZET.

Az első áldozat.

1912 februárius 8., csütörtök. — 22. tanya (v.). Magasság 1910 méter. Hőmérséklet induláskor —24, ebédkor —20¹/₂, este —18 fok. A *felső glecser-depó*-tól az élelmiszerek lemerése és más egyéb rendeznivalók miatt csak késősen indulhattunk. Fagyos szél süvöltött, amikor reggel útra keltünk a *Darwin*-hegy irányában. BOWERS előre ment, hogy kőzetmintákat szerezzen. Hozott is néhány lilás színeződésű gránitdarabot. Azután ő meg én lábszánkón gyorsan siklottunk lefelé a szánnal. OATES és WILSON gyalogszerrel a szán mellett jöttek, EVANS utánunk.

Két órakor szinte viharra hatalmasodott szélben ebédeltünk a *Buckley*-hegy közelében. A *Buckley*-hegy alatti

moréna felé igyekeztünk. Az este néhány óráját itt geológiai megfigyelésekre fordítottuk.

Beacon-homokkő függőleges, erősen málló sziklái alatt táboroztunk. A kőzetben szénréteget fedeztünk föl, amelyben WILSON éles szeme fölismert néhány növény-lenyomatot. Mészkövet is talált WILSON a moréna anyagában. Ez a kőzet igen ritka, de a tiszta fehér kvarc bőven képviselve van.¹

Mindent összevéve igen érdekes délutánunk volt. Mondhatatlan megkönnyebbülést éreztünk, hogy a folytonos szélből kissé kimenekültünk és enyhébb hőmérsékletet élvezhetünk. Tizennégy heti utazás után, merő hó és jégvilágban, a sziklákon járnunk olyan gyönyörűség, mint a partraszállás hosszú tengeri útból jövet. A mai nap csak 17 kilométerrel rövidítette meg utunkat.

Februárius 9., péntek. — 23. tanya (v.). Magasság 1590 m. Hőmérséklet délben —12, este —10¹/₂ fok. Esti tanyánk körülbelül 24 km-re van a tegnaptól. A moréna széle mentén értük el a *Buckley*-hegy végződését és ott megállottunk geológiai kutatás céljából. WILSON mészkőben nevezetes növényi lenyomatokat talált. Fáradt vagyok ahhoz, hogy geológiai jegyzeteket írjak. Alászállván egy jégesésen, december 20.-i esti tanyánk helyén állapodtunk meg delelőre. A meleget menet közben túlságosnak érezzük. Szokatlan, hogy az ember kiállhat szépen a sátor elé és sütkérezhet. Ránk férne nagyon egy kis pihenő. De nem engedhetjük meg magunknak. Ha isten is úgy akarja, majd csak keresztül törjük magunkat.

¹ A geológiai gyűjtés, és a 16 kg-ot nyomó kőzetminták elszállítása, bizonyára a leg súlyosabb idő- és erőldozatot követelte. Tudományos értékük azonban rendkívül nagy jelentőségű. A bennük foglalt lenyomatok remélhetően véglegesen meg fogják fejteni a délsarki szárazföld e részének korára és történetére vonatkozó problémákat.. — L. DEBENHAM tanulmányait: *Scott's Last Expedition*, II. kötet 437. és 439. lap.

Februárius 10., szombat. — 24. tanya (v.). A hőmérsék tegnap óta nem változott. Pompásan aludtunk az éjszaka. Egészen másképp érezzük most magunkat és ez arcunkon is tükröződik. Nem is indultunk tíz óra előtt. Ebéd után elsötétült az ég, később északi szél kerekedett és kergette a havat szemünkbe. Lehetetlen volt irányt tartanunk. Föl-
 ütöttük sátrunkat.

Két napi élelmünk maradt — és a *középső glecser-depó* szintén két napi járőföldre van, amennyire helyzetünket megítélhetjük. Ha tehát holnapra sem javul az idő, neki kell vágnunk vaktában az útnak, vagy pedig lejjebb szállítanunk az eleség-adagokat. A helyzet elég komoly.

Éjszaka megint derekasan kialudhattuk magunkat, kárpótlásul a régebben mulasztottakért.

Februárius 11., vasárnap. — 25. tanya (v.). A hőmérsék alacsonyabbra szállt: reggel —14, este —16 fok. Egész utunk egyik legrosszabb napját éltük át ma — nagyrészt a magunk hibájából!

Szaggatott térszínen, gyöngé délnyugati széllel eredtünk útnak lábszánkón, bizonytalan világosságban, amely mindennek valami fantasztikus színezetet adott. Útközben a világosság egyre jobban megfogyatkozott és egyszer csak jégtorlaszok közt találtuk magunkat. Ekkor jutott eszembe az a szerencsétlen elhatározás, hogy kelet felé tartsunk.

Hat óra hosszat meneteltünk és végül valóságos csapdába jutottunk. Ebéd után félórával a jégnek olyan zúrzavara vett körül, amelyhez foghatót még soha nem tapasztaltam. Három óráig bukdácsoltunk lábszánkón, előbb abban a hitben, hogy kelleténél messzebb kerültünk jobbra, utóbb meg, hogy balra tértünk ki túlságosan. Az összevisszaság még rémületesebbre nőtt. Megrendültem. Voltak percek, amikor csaknem lehetetlennek látszott, hogy kikeveredjünk ebből a kábító útvesztőből.

Végre is azt sejdítve, hogy balra tőlünk kell valami útnak lennie, abba az irányba vetettük magunkat. Az addiginál is rosszabb, keményebb, jegesebb és szakadékosabb térszínre jutottunk. Lábszánkóinkat levetettük és úgy vergődtünk tovább, minden percben belezuhanva egy-egy repedésbe. Szerencsére nagyobb sérülést nem szenvedtünk.

A szárazföld felé ekkor egyenletesebbnek látszó lejtőt vettünk észre. Arra vettük utunkat, de tudtuk, hogy küzdelmes, nagy távolság választ el még tőle. A jég-labirintus jellege megváltozott. A repedésekkel megszaggatott térszín helyett itt óriási szakadékok tátongtak, sűrű össze-visszaságban. Alig-alig volt lehetséges átvergődnünk rajtuk. Rémségesen nehéz munka volt, de a kétségbeesés erőt adott. Este tíz órára túl voltunk a veszedelmen és 12 órai küzdelem után irom most ezeket.

Szeretem hinni, hogy közel járunk a helyes útirányhoz; de még akkor is jókora távolság választ el a depótól. Estebédünkől tehát el kell vonnunk valamit. Holnap délnben már csak féladagot fogyasztunk, ha nem sikerül derekasan előre hatolnunk.

Élénk déli szél söpört végig a glecseren; szétkergette a felhőket és eltisztította a felszínt. Könörgünk a sorshoz, hogy ezt a kedvező szelet holnap se tagadja meg tőlünk. Ma keveset fogunk aludni. Remélem, jókor indulhatunk.

Februárius 12., hétfő. — 26. tanya (v.). Válságos helyzetben vagyunk. Délelőtt tűrhető térszínen jókora utat tettünk. Két órányira voltunk még delelő-állomásunktól, amikor örömünkre megpillantottuk december 18.-i esti tanyánkat, azt a helyet, ahol a depó hátrahagyását követő éjszakát töltöttük. Tehát mégis helyes úton jártunk!

Délután abban a reményben vágunk neki utunknak, hogy estére elérjük a depót. Balszerencsénk azonban úgy akarta, hogy túlmesszire csapjunk nyugat felé. Hegynek

vitt az út, fáradtak és leverték voltunk. Így történt, hogy tökéletes útvesztőbe keveredtünk: minden oldalról hasadékok és repedések réme fenyegetett. Nem tudtuk mire határozni magunkat és még jobban belebonyolodtunk a veszedelembé. Végre is este 9 órakor a leggonoszabb helyen táborot ütöttünk.

Itt vagyunk most. Szegényes vacsoránk után még egy napi eleség maradt tarisznnyánkban. A depó holléte bizonytalan — és mégis el *kell* érnünk holnap. Kérjük az istent, hogy holnapra jó időnk legyen.

Februárius 13., kedd. — 27. tanya (v.), a *Cloudmaker*-hegy mellett. Hőmérséklet -12° . Minden aggodalmunk mellett is jól aludtunk az éjjel. Pedig az én nyugtalanságaimat megnövelte, amikor sátrunkból többször is kitekintve látnom kellett, hogy fokról-fokra sötétül az ég és megindul a hó.

Reggelre kelve a sűrű hótól mitsem láthattunk. Hálózásajainkban kellett maradnunk. Félkilencre járt, amikor a *Cloudmaker*-hegy körvonalai kezdtek kibontakozni a homályból. Fölkeltünk és tea után — amelyhez már csak egyetlen kétszersültet mertünk fogyasztani — útnak eredtünk. Legelébb is jégtörmelék háborgó tengerén kellett keresztül vágnunk magunkat. Egy órával később régi szennyes moréna-nyomokra bukkantunk. Errefelé a felszín simábbra vált és hamarosan megjavult.

Sűrű köd borított mindent körülöttünk; úgy kellett folytonosan ellenőriznünk menetirányunkat. EVANS egyszerűen váratlanul elkiáltotta magát:

— Itt a depó előttünk!

Egy pillanatra fölkeverte reményeinket — de hamar kitűnt, hogy a jég-árnyék tévesztette meg. A következő percben WILSON-nek csakugyan szemébe ötlött a *középső-gleccser-depó* lobogója. Végtelen megkönnyebbülés fogott el

és nem sok idő telt bele, birtokba vettük a negyedfél napra való készleteket.

Délután közelebb igyekezve a hegy felé, nemsokára elértük a baloldali morénát. WILSON különvált itt, hogy közetmintákat gyűjtsön; mi ezalatt tovább vontattuk a szánt. Késő este ütöttünk tanyát a hegy alsó végződése közelében. Csaknem teljes vacsorát ettünk ma. A tegnapi keserves tapasztalás a bizonytalanság rémületes érzésével töltöttel mindnyájunkat. Most már nyugodtabbak vagyunk, de — nem szabad időt vesztegetnünk. Élelmiszereinkkel pedig úgy kell gazdálkodnunk, hogy ne kopjunk ki teljesen belőle, ha rossz idő köszönt is reánk. És óvakodnunk kell, hogy efféle csapdába ne jussunk többet. BOWERS és WILSON hóvákságban szenvednek. EVANS-nek nincs annyi ereje, hogy segítsen a sátor felállításában.

Megkönnyebbüléssel olvastuk a hírt a depó-tanyán, hogy mind a két segítő-csapat szerencsésen elvonult erre.

Februárius 14., szerda. — 28. tanya (v.). Hőmérséklet —18 fok körül. Fölülről kedvező szél támogatta utunkat. Késősen indultunk és a moréna mentén haladtunk lefelé. Eleintén jobbra akartam térni, de szerencsénkre mást gondoltam és a moréna kanyargó vonalát követtem, messze be a glecseren. Vitorlát feszítettünk, de mindamelletts lassan vergődtünk lefelé érdestalpú szánunkkal a homokszerű hófelületen.

Ebéd után a lejtő is, szél is, jobban segített és sikerült estig még 12 kilométerrel tovább jutnunk.

Semmisem terelheti el figyelmünket a nyugtalanító tényről, hogy nem húzunk elég erőlyesen. WILSON lába még mindig nincsen rendben és nem meri a síre bízni magát. De EVANS esete a legsúlyosabb. Ma reggel óriási hólyagot fedezett föl a lábán. Menet közben roppantul késleltetett. Félek, hogy állapota rosszról még rosszabbra fordul. Ő is,

WILSON is éhesek. De nem kockáztathatjuk, hogy mélyebbre nyúljunk élelmiszeres tarisznánkba. A legközelebbi depó — az *alsó glecser-depó* — még idestova 55 kilométernyire lehet és alig van három napi eleségünk.

Februárus 15., csütörtök. — 29. tanya (v.). A hőmérséklet valamiképpen emelkedett: délben -12 , este $-15\frac{1}{2}^{\circ}$. Huszonöt kilométernyi úttal megbirkóztunk, de nem tudhatjuk pontosan a távolságot a depótól; azt hiszem, lehet még vagy 30—40 kilométer. Osztályrészünket még lejjebb szorítottuk, kevesebbet is alszunk az éjjel. Meglehetősen kimerültnek érezzük magunkat. Másfél, legfeljebb két nap alatt el kell érünk a depót. Az ennivalón jártatjuk eszünket.

Februárus 16., péntek. — 30. tanya (v.). Helyzetünk erős próbára tesz bennünket. Azt hisszük, EVANS elmebeli állapota végképp lehanyatlott. Aki azelőtt mindig oly erősen bizakodó volt, teljességgel ki van forgatva önmagából. Menet közben többször is hátramaradt valami gyermekes mentségre hivatkozva.

Holnap estére elfogy az ennivaló. A depó talán nincsen messzebb húsz kilométernél, de az időjárás ellenünk szegült. Aggodalmas órákat élünk át betegünkkel. De miért menjünk elébe a bajnak — úgy is oly kevés idő jut a pihenésre, nem irok tovább.

Februárus 17., szombat. — 31. tanya (v.). Borzalmas gyásznapi nap! EVANS reggel valamivel pihentebbnek látszott és mint mindig, erősítgette, hogy egészen jól érzi magát. Magára vette gyaloghámját és csöndesen elindult velünk. Félóra múlva elferdült sí-cipője miatt hátramaradt. A felszín rettenetes volt. Egy órával később megállapodtunk. EVANS, habár roppant vontatva járt, elért bennünket. Félóra se telt bele, az előbbi eset megismétlődött. BOWERS-től egy darab zsineget kért. Figyelmeztettem, igyekezzék

Edgar Evans.

nyomunkba, amily gyorsan csak lehet. Vidám hangon válaszolt — akkor legalább azt hittem.

Négyesben nagy erőfeszítéssel verejtékezve vontattuk

tovább szánunkat. A *Monument*-szirttel szemben megálltunk, és látva, hogy EVANS messze hátramaradt, delelőre tanyát ütöttünk. Akkor még nem uralkodott el rajtunk a nyugtalanság. Hozzáültünk teánkhoz és megettük az enni-valót. EVANS csak nem mutatkozott. Kinéztünk a sátorból és láttuk, hogy még mindig messze jár. Ekkor ragadt meg hirtelen a veszedelem előérzete. Mind a négyen lábszánkón visszasiettünk. Én érkeztem hozzá elsőnek és megriasztott a látvány. Térdeire bukva, ruhája szétzilálva, elfagyott csupasz kezekkel, szemeiben borzalmas tekintet — így találtam reá. Megkérdeztem, mi történt vele? Halk szóval válaszolta, nem tudja, de azt hiszi, eszméletét veszítette.

Talpra segítettük, két-három lépést tett, aztán megint összerogyott. A tökéletes összeomlás tünetei mutatkoztak rajta: OATES vele maradt, WILSON, BOWERS és én visszamentünk, hogy elhozzuk a szánt. Mire visszatértünk, önkívületi állapotban volt. A sátorban sem tért többé magához. Éjjel után csöndesen elszenderült.

Szegény EVANS már a sark elérése előtt kezdett erőlenedni. Állapota rohamos hanyatlását siettetten keze elfagyása, később pedig a glecseren történt szerencsétlen zuhanásai és az a körülmény, hogy minden önbizalmát elvesztette. WILSON biztosra veszi, hogy az eséskor megsérült az agya.

Borzasztó dolog ilyen módon veszteni el egy jó bajtársat. De higgadt megfontolás után úgy érezzük, nem végződhetek volna jobban az utóbbi hét rémes aggodalmai. Helyzetünket mérlegelve már tegnap átértettük, mily kétségbeesett sors szakadt le reánk — nagybeteg társunkkal soha haza nem juthattunk volna ebből a rettentő messzeségből!

Éjjel egy óra tájban csomagoltunk és elindultunk lefelé a jégtorlaszokon keresztül. Depónkra hamarosan reátaláltunk.

HUSZONKETTEDIK FEJEZET.

Küzdelem életre-halálra.

*Februáriu*s 18., vasárnap. — 32. tanya (v.): *Shambles Camp*. Hőmérséklet -21° . A borzalmas éjszaka után öt órát aludtunk az *alsó glecser-depó*-nál és délután három órára könnyűszerrel szállottunk le ide a «*Vágóhíd tanyá*»-ra. Az itt elraktározott lóhúsból és egyéb elegelekből pompás vacsorát teremtettünk. Ha sikerül gyors menetben haladni, mostantól fogva bővebben táplálkozhatunk. Aggódom azonban, milyen lesz a Barrier felszíne?

*Februáriu*s 19., hétfő. — 33. tanya (v.). Hőmérséklet -27° . Dél is elmúlt, mire útnak eredhettünk. Nyolc órai alvást engedtem magunknak és a szán kicserélésével,¹ új felszerelésével, csomagolásával is sok időt vesztettünk. A hófelszín oly rossz volt, amilyet csak vártam. Mintha csak sivatagi homokon vontattuk volna szánunkat. Nem bírtuk tovább nyolcz kilométernél.

*Februáriu*s 20., kedd.² — 34. tanya (v.). Ugyanaz a borzasztó térszín. Négy órai küzdelem után elvergődtünk arra a tanyára, ahol menőben a négy napos hóvihar föltartóztatott (december 4.—8.). Azt hittük, itt is találunk lóhúst, de megcsalódtunk. Lábszánkóink és szánunk mély nyomokat vágnak. Estig mindössze 13 kilométert haladtunk előre.

*Februáriu*s 21., szerda. — 35. tanya (v.). Nehéz, gyötrelmes utunkban olykor a legkomorabb gondolatok foglalkoztatnak. Jóleső pillanatok, amikor néha-néha nyomra

¹ A fő-depókon hagytak volt hátra szántalpakat a sérültek pótlására.

² A naplóban itt Scott véletlenül *hétfőt* írt *kedd* helyett. Ettől fogva végig tévesen van. Könyvünkben a napok megnevezése helyes.

bukkanunk vagy egy-egy hóbabát pillantunk meg. Dél tájban úgy látszik irányt vesztettünk, de egy-két órával később elhaladtunk az utolsó hósáncok mellett, amelyeket jövet a lovak védelmére építettünk. Utóbb meg egy sátorgyűrűre akadtunk. Nyilvánvaló tehát, hogy ismét helyes nyomon vagyunk. De kritikus helyen járunk: az útjelzők közt igen nagy a távolság errefelé. Minden az időjárástól függ. Sohsem került még több küzdelembe, hogy 16 km-rel előre verekedjük magunkat. Ez így nem mehet tovább!

Februárius 22., csütörtök. — 36. tanya (v.). Kétségtelen, hogy a leghetlelenebb időjárás véletlene sújt bennünket visszatérő utunkban. Súlyosbítja helyzetünket az évszak előrehaladottsága. A délkeleti szél okozta hófúvás elsöpörte a nyomokat. Ebéd ideje is elkövetkezett és a várt útjelzőt még mindig nem pillantottuk meg. A térkép-ből ítélve túlságosan messze vetődtünk kelet felé. Jó időben könnyű volna helyreigazítani a tévedést. De mikor tisztul már ki az idő?

Februárius 23., péntek. — 37. tanya (v.). A szél elült és napfényben indultunk. BOWERS szögmérései alapján megállapíthattuk, hogy inkább nyugat, mint kelet felé tértünk ki. Mindamellett felelősségteljesnek látszott kifelé tartani és nem szívesen változtattunk irányunkon. Éppen készültünk felütni sátrunkat, amikor BOWERS csodálatos szeme fölfedezett egy hóbabát. A messzelátó megerősítette megállapítását. Kedvünk földerült.

A délután folyamán még egy másik útjelző mellett is elhaladtunk és estére a depótól alig 4—5 kilométerre ütöttünk tábort. Két óra alatt 15 km-t jártunk meg.

Februárius 24., szombat. — 38. tanya (v.). Kora délelőtt elértük a *déli Barrier-depó*-t. A készleteket rendben találtuk, kivéve a petróleumot, amely nagyon megfogyat-

kozott.¹ *Nagyon* takarékosan kell bánnunk tüzelő anyagunkkal. Tíz napra való élelmiszerünk van még 130 kilométernyi út megtételére, a *középső Barrier-depó*-ig.

A hátrahagyott híradások szerint MEARES december 15.-én haladt keresztül ezen a helyen. ATKINSON jelenti, hogy KEOHANE kiépült betegségéből. EVANS följegyzése meglehetősen aggodalmas.² Ő is, MEARES is rossz felszínről panaszkodik. A lágy hó miatt a mi útunk is megerőltető volt. Estig 16 kilométert tettünk meg küzdelmesen. Szegény WILSON-t fájdalmas hóvakság támadta meg a tegnapi erőfeszítések után. Valóságos versenylátás a korán hanyatló évszak és a nehéz viszonyok, másrészt a mi kitarításunk és jó táplálkozásunk között.

Februárius 25., vasárnap. — Lépésről-lépésre javult a felszín, de még mindig *nagyon* nehéz a vontatás. A térszíni hullámok kevesbedtek, de az egyenetlenség megmaradt. Minden nyom látható, de kivált EVANS csapatáé.

Délben sokkal könnyebben érzem magamat. Kitűnő ebéd mellett írom naplóm. Most még egy csajka erős tea, négy kétszersült és vaj.

39. tanya (v.). Délben —24, most este —29 fokot mutat hőmérőnk. Délután még jobban haladtunk; egész napi utunk 21 km — az első kéttagú számjegy (t. i. tengeri mérföldekben) régi idő óta. De fáradtságos küzdelemben került és fog kerülni, ha a szél továbbra se segít.

Februárius 26., hétfő. — 40. tanya (v.). Rémes hidegre ébredtünk (—36°); az éjszakai minimum-hőmérséklet le-

¹ Bebizonyult, hogy a petróleum megfagyását a *párolgás* okozta. Ezt a lehetőséget az utazók nem vették számításba. Ez a nem várt csapás betetőzte a szerencsétlenséget. (Scott's Last Expedition, I. kötet, Appendix, Note 26.; 630.—631. lap.)

² Tudvalevőleg EVANS hadnagy itt már szkorbutban szenvedett (198. l.).

szállt —38·3 fokra. Keveset beszélünk egyébről, mint az evésről. Nem kerülhetjük el soká, hogy az élelmiszer-adagokat meg ne növeljük. A legközelebbi depónál biztonságban fogjuk érezni magunkat, de addig is gyötör a kétség. Lehetőséges, hogy kutyafogattal elébünk jönnek. Igen, de hol és mikor találkozunk vele?

Szép tiszta szélesöndes napunk volt ma délután, de a hideg szorongat. 22¹/₂ kilométerrel jutottunk közelebb a megváltáshoz. A depó még 57 kilométer. Hat napi eleségünk van, de petróleumunk a főzéshez legfeljebb három napra való.

Februárius 28., szerda. — 42. tanya (v.). A hőmérő az éjjel lesülyedt a —40 fok alá. Valamivel többet eszünk mától fogva. Északnyugati széllel keserves hidegben indulunk, fagyos lábbal. Borzalmas napunk volt a szünetlen szélben. A Barrier közép része, amerre most járunk, kétségtelenül kegyetlen vidék. 21 km-t tettünk meg ma.

Februárius 29., csütörtök. — 43. tanya (v.). A fagyos északnyugati szél nem engedett. Szerencsére BOWERS és OATES új finn-csizmában járnak. A ma megtett út 21 km. Holnap el kell érniük a depót. Ha ez sikerül, a petróleum éppen eltart addig és még három napi élelmünk marad.

Március 1., péntek. — A minimum-hőmérő leszállt —41 fokra. Nyolckor indultunk és 5 km-re megközelítettük a középső glecser-depó-t.

Március 2., szombat. — Tegnap délután könnyűszerrel elértük a depót. Azóta három szomorú tapasztalás ért. Először is a petróleum mennyisége itt is megfogyatkozott, annyira, hogy a legtakarékosabb módon sem tarthat el a legközelebbi depóig, amely innen 132 km. OATES lábujjait az utóbbi napok kemény hidege erősen megtámadta. Ez a második sajnálatos fölfedezés. A harmadik nagy baj, hogy

az éjszaka (44. tanyánkon) beborult az ég. A hőmérséklet leszállt a -40 fok alá.

Ma reggel másfél órába telt, amíg összefagyott lábbelinket fölvehettük. De azért nyolc előtt útrakeltünk. Az útjelzőket és nyomokat hamarosan szem elől tévesztettük. Északnyugat felé törekedtünk, de látni nem láttunk semmit sem. Rosszabb is következett még: a hófelszín borzasztóan megromlott. Ebédig nem tettünk meg többet 10 kilométer-nél. *Nagyon* szorongatott helyzetbe jutottunk. Semmi kétség, hogy nem bírjuk már soká az erőltetett meneteket és rémségesen kínoz a hideg.

Március 3., vasárnap. — Ebéd. Újból megleltük tegnap a nyomot. Estig (45. tanya) kiegészítettük napi menetünket 18 kilométerre. Valami keveset javult a kilátás.

Ma reggel megint komoran fest a jövő. A felszín minden képzeletet felülmúlón nehézre vált. A szél hevesen szembe fújt. Minden ellenünk szegült. Ötödfél óra alatt 8 kilométernyire küzdöttük csak magunkat.

Lemondtunk a további kínlódásról. Tanyát ütöttünk éjszakára (46. tanya, visszatérőben).

Mi nem vagyunk hibásak benne — délelőtt megtettük, ami csak telt tőlünk — a felszínt gyapjas, tapadós hórétteg borítja, amit a legerősebb szél se mozdit el — valósággal megköti a szántalpakat — és a szél dühöng, képtelenek vagyunk a szánt megmozdítani. Nem bírjuk már soká ezt az erőfeszítést. Egymás közt vidámak vagyunk, de nem nehéz megsejtenem, ki mit gondol magában?

Minden reggel nehezebb és nehezebbé válik a cipő felhúzása, ennél fogva napról-napra növekszik a veszedelem.

Március 4., hétfő. — Ebéd. Komor kilátások. Mint rendesen, az este is feledtük bajainkat; a jó kövér pemikánleves után belebújtunk hálósájkjainkba, pompásan aludtunk és reggel megint előlről kezdtük. Minden erőnkkel

belefeküdtünk a hámba, de nem vittük többre $6\frac{1}{2}$ kilométernél ötödfél óra alatt. Egy-két hete kitünő lehetett a felszín, de azóta a kemény szasztrugit belepte ez a rettentő tapadó hó. A legközelebbi depó számításom szerint 78 km-nyire van. Egy heti eleségünk van, de csak három napi tüzelünk. Nem lehet jobban gazdálkodnunk az élelemmel, ha ugyanekkora erőt akarunk kifejteni. Nagyon kockázatos a helyzet, de még egyikünk se esik kétségbe, vagy legalább megőrizzik a jó kedély külső látszatát. De elszorul az ember szíve, amikor a szán holtpontra jut egy-egy homokszerű hóhalmozódásban.

Pillanatnyilag enyhült a hideg (-29° körül), s ez igen jól eső, de alighanem hamarosan újra lejjebb száll a hőmérséklet. Félek tőle, hogy OATES nagyon megsínyli, ha ez bekövetkezik.

Súlyosan esnék latba, ha a legközelebbi depóban is kevesebb petróleumot találnánk, mint amennyire számítunk. De eljutunk-e oda egyáltalán? Mily jelentéktelen távolságnak tűnt volna fel nekünk ez a 78 km a szárazföldi platón! Nem tudom, mitevő lennék, ha WILSON és BOWERS nem tekintenének oly elszánt bizalommal a jövő elé.

Március 5., kedd. — Ebéd. Szomorúsággal jegyzem föl, hogy sorsunk egyre rosszabbra fordul. Tegnap délután kaptunk egy kis szelet és öt órai küzködéssel kiegészítettük délelőtti $6\frac{1}{2}$ kilométerünket $16\frac{1}{2}$ km-re. Egy csésze kakaóval és egy kis pemikánnal üztük ki a fagyot testünkől, aztán nyugalomra tértünk (47. tanya, visszatérőben).

OATES lábai siralmas állapotban vannak. Az egyik tegnap este borzasztóan földagadt. Erősen sántikál ma reggel.

Tea és pemikán-reggeli után szélvájta dombos felszínen indultunk útnak. Kétszer is fölborult a szán. Öt óra alatt lábszánkó nélkül járva körülbelül tíz kilométerre jutot-

tunk. A távolság, amely a depótól elválaszt, 7 km-rel több, mint amennyit lovakkal jártunk meg két nap alatt.

A petróleum végét járja és szegény «katonánk» (OATES) egészen letört már. Fájdalmas a helyzet, mert semmit sem tehetünk érte. Egyikünk sem volt elkészülve ekkora hidegekre. OATES után WILSON-t érinti a hideg legérzékenyebben — főleg, attól tartok — az önfeláldozó ápolás következtében, amelyet OATES gyógyításának szentel. Nem segíthetünk egymáson, mindegyikünknek éppen elég baja van önmagával.

Kegyetlenül átfázunk a lassú vánszorgás közben; a szél át meg átjárja viseltes ruháinkat. Nehéz órákat élünk át fáradságos, nyomorult utunkban. Csak húzzuk, vonszoljuk a szánt és éreznünk kell, hogy mily lassan vergődünk előre. De a sátorba érve vidámságunk fölülkerekedik. Lelkes kedvben akarjuk végigjátszani a játékot.

Március 6., szerda. — Ebéd. Tegnap délután a szél segítségével napi menetünk $17\frac{1}{2}$ kilométeren felül emelkedett. Amikor este tanyát ütöttünk (48. tanya), a depótól még kerek 50 kilométernyi út választott el.

De ma reggel megint rosszra fordult dolgunk. Az éjszaka meleg volt és először történt meg velem, hogy későn ébredtem, több mint egy órával később a kelleténél. Azután következett a szokásos vesződség lábbelinkkel.

Minden erőnket megfeszítve se tudtunk elérni óránként két kilométert. Életünkért harcoltunk.

Az idő beborult. Háromszor is le kellett dobnunk a gyaloghámot magunkról, hogy a nyomokat fürkésszük. És az egész eredmény délebedig alig $6-6\frac{1}{2}$ kilométer.

Szegény OATES csak ül a szán szélén, amíg mi a nyomot keressük. Nem bírja már a vontatást. Elszánt-sága csodálatraméltó; lábai bizonyosan óriási szenvedést okoznak. Nem panaszkodik. De élénksége már csak

olykor-olykor buzog fel és egyre hallgatagabban ül a sátorban.

Megkísértjük összetákolni egy borszesz-lámpát, hogy legyen mivel helyettesíteni a primus-lámpát, ha petróleumunk végképp elfogy. Szegényesen fogja pótolni a petróleumot és nincs is sok szesz velünk. Ha győznénk a 17 kilométeres napi meneteket, megközelíthetnők a depót a tüzelőanyag végső maradékával. De ez csak élénk széllel, kedvező felszínen képzelhető. Ha mindannyiunk erőbeli állapota a régi volna, lehetne reményem, hogy keresztülvágjuk magunkat. De szegény OATES barátunk ijesztően hátráltat, bár minden erejét összeszedi. Attól tartok, nagyon sokat szenved.

Március 7., csütörtök. — OATES egyik lába ma reggel nagyon rosszul van. Bámulatos hősiességgel viseli sorsát. Még beszélgetünk jövő terveinkről, mit fogunk művelni együtt odahaza.

Tegnap egész nap csak 12 kilométerre vittük (49. tanya, a visszatérő útban).

Ma délelőtt ötödfél óra alatt $7-7\frac{1}{2}$ kilométert jártunk meg. A depó még 30 kilométer. Ha nem csalódunk meg az ott remélt készletek mennyiségében, elvergődhetünk a következő depóig (a «Hooper-hegy»-ig, $133\frac{1}{2}$ km-rel távolabb), *de nem az egy-tonnás depó-ig*. Reményt reményre halmozunk, hogy társaink a Hooper-hegyi depóhoz kutya-fogattal vittek újabb készleteket. Ha igen — mentve vagyunk. Ha azonban ott is megfogyatkozott a petróleum, kevés reményünk lehet.

Érezzük, hogy OATES sorsa válságosra fordult. De a mi állapotunk se rózsás.

A Nap derült fényében jól szembetűnnek az útjelzők. Bárcsak követhetnők végig a nyomokat.

Március 8., péntek. — Ebéd. Reggelente mindegyre

rémségesebb bajlódásba kerül a lábbeli cserélése. Szegény OATES ballába nem tarthatja már ki... És most WILSON lábával is meggyült a bajunk, leginkább azért, mert oly buzgón segít a többieknek és nem pihen eleget.

Délelőtti 8¹/₂ kilométeres utunkkal 16 kilométerre közelítettük meg a depót. Nevetségesen kicsi távolság, de tudjuk jól, hogy most félakkora út, mint amekkorát régebben tenni szoktunk, kétszeres erőfeszítést követel. A kérdések kérdése az: mit fogunk találni a depóban? Ha a kutyafogat megfordult ottan, legyűrhetünk még egy jókora távolságot. Ha megfogyott a petróleum, félek, nagyon rosszul járunk.

Március 10., vasárnap. — Egyre rohamosabban bukunk lefelé. OATES még rosszabbul van. Már neki magának is tudnia kell, hogy nincs menekvés. Ma reggel megkérdezte WILSON-t, van-e még remény és persze BILL nem mondhatott mást, mint hogy nem tudja. A valóság, hogy helyzete reménytelen. De tőle eltekintve is, kételkedem, hogy mi többiek is átvághassuk magunkat az előttünk tornyosuló nehézségeken. Talán-talán van még hajszálnyi remény, de nem több. Az időjárás borzasztó és ruházatunk mindegyre több jeget szed magába és kezelése napról-napra küzdelmesebb.

Természetesen szegény TITUS a mi legnagyobb hátráltatónk. Miatta kell várunk reggelenként és ezalatt elveszítjük a jó reggeli melegetadó hatását, holott az ésszerűség azt kívánná, hogy gyorsan szedelőzködjünk fel utunkra. Ugyanez ismétlődik ebéd után. Szegény fiú! Szívetépő nézni szenvedéseit! Nem tehetünk mást, mint hogy igyekezzünk lelket önteni beléje.

Tegnap elértük az áhított depót, a «*Hooper-hegy*»et. Fagyos vigasztalás! Minden készlet jóval kevesebb, mint amire számítottunk. Nem hiszem, hogy bárki is hibás volna benne. A kutyák lehettek volna megmentőink, de nyilván

nem jutottak el ide.¹ MEARES-nek keserves útja lehetett hazafelé.

Reggeli alatt pihent a szél, de mire fölkészültünk, már föltámadt újra nyugat-északnyugat felől és reménytelen viharra erősödött. Nem soká bírtunk szembeszállni vele. Félórával később sátrunkba menekültünk és naphosszat ott vesztgeltünk (52. tanya, visszatérő útban).

Március 11., hétfő. — TITUS OATES élete kialvóban. Hogy mit fogunk tenni, vagy hogy ő mit tesz, isten tudja csak. Megbeszéltük a dolgot reggeli után. Hősies derék bajtárs és megérti a helyzetet. Tanácsunkat kérte. Nem mondhattunk egyebet, biztattuk, tartson ki, ameddig lehet. Tanácskozásunk egyetlen eredménye, hogy WILSON-ra ráparancsoltam, ossza ki nekünk az orvosszert, amellyel véget

¹ SCOTT a március közepe és április eleje közötti időre számította volt valószínű megérkezését a *Hut Point*-ra. A többi visszatérő csoport útjából következtetve ATKINSON úgy ítélte, hogy március 3.-a és 10.-e között kell elérnie az *egytonnás-depó*-t. Eszerint intézkedett. Utasításához képest kutyafogatot küldött SCOTT-ék elé, hogy útjuk utolsó szakaszán *gyorsan átsegítse őket és idejében elérjék a hajót*. CHERRY-GARRARD és DIMITRI március 4.-én érték el a kutyafogattal az *egytonnás-depó*-t. Itt négynapos vihar érte őket. Amikor a vihar elvonult, már nem tehettek egyebet, mint hogy hátrahagyják a két hétre való élelmiszert. Még két napig vártak ott (március 10.-éig), aztán visszafordultak. CHERRY-GARRARD joggal tartott tőle, hogy, ha még egy napi járásra előnyomul, SCOTT-ot valahogyan elkerüli az útban. Inkább várakozott tehát rája még két napig a depónál. — ATKINSON elbeszéli a segítő-csoport küzdelmes útjának történetét (lásd 352.—354. lap; az eredetiben: SCOTT's Last Expedition II. kötet 298.—306.). — Később, március 26.-án ATKINSON és KEOHANE még egy kísérletet tettek az előnyomulásra, de csak a *Corner Camp*-ig jutottak (30.-án). ATKINSON ekkor már meg volt győződve róla, hogy a sarki-csoport elveszett. Aminthogy úgy is volt: SCOTT utolsó napló-bejegyzése 1912. március 29.-éről szól. (Lásd 357.—358. l.; az eredetiben II. köt.: 308.—311. l.) — A nyár gyors hanyatlása, a szokatlanul kedvezőtlen időjárás, amely SCOTT-ék vesztét okozta, az elébe igyekvő segítségnek is útját vágta. A tragikus körülmények egész láncolata kapcsolódott egybe a nemes hősök elpusztítására.

vethetünk szenvedéseinknek. Hadd tudja meg mindegyikünk, mit kell tennie, ha a szükség parancsolja. WILSON-nak nem volt más választása, ha nem akarta, hogy erőszakkal fosszuk ki a gyógyszeres ládát. Harminc-harminc ópiumos tabloid-készítmény jutott fejenként hármunknak; WILSON-nak egy morfium-tubus. Ennyit a mi történetünk tragikus oldaláról (53. tanya, visszatérőben).

Tökéletesen beborult az ég, amikor ma reggel útra keltünk. Semmit nem láttunk, a nyomot elvesztettük és bizonyos, hogy délelőtti hatodfél kilométeres nehéz utunkban sokat tévelyegtünk. Tapasztaltuk jó ideje, hogy menetelő képességünk szélső határa valamicskével haladja csak meg a 11 km-t, ha a szél, vagy a hófelszín segítségünkre nem jön. Hét napi élelemmel $11 \times 7 = 77$ kilométerre küzdhetjük előre magunkat. És az *Egy-tonnás depó* innen még idestova 102 kilométer! Tehát 25 kilométerrel kisebbségben maradunk, föltéve, hogy még rosszabbra nem fordulnak a dolgok.

Március 12., kedd. — Tegnap még a 11 kilométeres átlagnak is híjja maradt. Ma délelőtt négy óra és húsz perc alatt kb. $7\frac{1}{2}$ kilométerrel verekedtük előre magunkat. Remélem, délután még $5\frac{1}{2}$ kilométert sikerül megtennünk. $13 \times 6 = 78$. Azt hiszem, a depó még 87 kilométer. Kétlem, hogy elérhessük. A felszín gyalázatos, a hideg kegyetlen és fizikai erőnk egyre hanyatlik. Több, mint egy hete nincs egy lehelletnyi kedvező szelünk, ellenkezőleg, örökösen szembe fúj a szél.

Március 14., csütörtök. — Tegnap heves északi szélre ébredtünk, —38 fokos hidegben. Nem bírtunk szembe szállni vele, tanyánkon kellett maradnunk (54. tanya) délután két óráig. Azután estig nagy nehezen elvánszorogtunk $9\frac{1}{2}$ kilométerre. Szerettünk volna tovább menni, de a szél még ekkor sem szűnt meg teljesen és ahogy a Nap

alábbszállott, egyre kegyetlenebb lett a hideg. Így is csak sötétben jutottunk hozzá vacsoránkhöz, ami már rég ideje nem történt meg velünk (55. tanya, visszatérőben).

Ma reggel déli széllel indultunk, vitorla segítségével. Fél délelőtt jól haladtunk, de lassankint nyugat-délnyugatira fordult a szél. Csontig maró hideg kerekedett (-42°). Halálra dermedten menekültünk be a sátorba. WILSON összefagyva jó ideig nem tudta lecsatolni lábszánkóját és nem segíthetett a sátor felállításában.

Folytatnunk *kell* utunkat. De napról-napra nehezebb és vészesebb munkába kerül a sátor felállítása. A vég közel — a kegyelmes vég. Küzdeni fogunk az utolsó falat kétszersültig, de a napi élelmet nem szállíthatjuk le.

Március 16 vagy 17. (szombat vagy vasárnap). — Nem vagyok bizonyos az időpont dolgában, de azt hiszem, az utóbbi nap a helyes.

A tragédia hullámai összezsáptak felettünk. Tegnapelőtt ebédkor szegény TITUS OATES bevallotta, hogy nem bírja tovább. Arra kért, hagyjuk őt hálósákjában. Nem nyugodhattunk bele és rábeszeltük, jöjjön még a délután velünk. Iszonyú szenvedésébe kerülhetett, de megtette és néhány kilométernyivel tovább küzdöttük magunkat. Estére rosszabbul lett és már tudtuk, hogy mindennek vége.

Hátha meglelik jegyzeteimet, meg akarom örökíteni a történetet. OATES az édesanyjához fordult végső gondolatával; közvetlenül előbb büszkeséggel beszélt róla, hogy ezredének öröme fog telni bátor magatartásában, amellyel a halálba ment. Tanuságot tehetünk hősiségéről. Egyetlen panaszló szó nélkül szenvedett irtózatosan, heteken keresztül és a legvégsőkéig volt reá ereje és akarata, hogy más dolgokról beszéljen. Nem adta föl a reményt — nem akarta földadni — utolsó órájáig. Hősi lélek volt.

Tegnapelőtt este azzal a reménységgel aludt el, hogy

nem ébred föl többé. De csak újra fölébredt. Odakünn tombolt a vihar.

— Kimegyek egy kicsit és lehet, hogy egy ideig oda maradok, — mondotta nekünk.

És kiment a fürgetegbe — és nem láttuk őt többé.

Elmondhatom itt, hogy beteg társaink mellett hűségesen kitartottunk a legvégsőkig. EDGAR EVANS esetében is, amikor teljességgel élelem híján voltunk és a beteg eszméletlenül feküdt sátrunkban, biztonságunk azt követelte volna, hogy hagyjuk sorsára. A végzet éppen ebben a válságos órában szólította el. Természetes halállal halt meg és nem hagytuk el, csak a halál után. Tudtuk jól, hogy OATES a halálba megy. Megkísérlettük, hogy lebeszéljük róla, de éreztük, hogy amit tesz, az egy hősnak, egy angol gentleman-nek cselekedete. Mi hárman sem remélünk már egyebet, csak, hogy ugyanoly bátor lélekkel nézhessünk szembe a véggel. És ez a vég már nem lehet messze.

HUSZONHARMADIK FEJEZET.

Az utolsó órák.

1912 március 17., vasárnap dél. — Csak ebédnél írhatok, akkor se mindig. A hideg irtózatos, — 40 fok délben. Társaim végtelenül vidámaknak látszanak, pedig a megfagyás szélén állunk és, habár örökké arról beszélünk is, hogy keresztül törünk, nem gondolnám, hogy szíve mélyén együnk is hinne menekülésünkben.

Menet közben és mindig, mindig gyötör a fagy, éppen csak evés közben érzünk enyhületet. Tegnap egész nap ideszorított a vihar és ma is végzetes lassúsággal mozgunk. Két napi járóföld választ el az *egytonnás depó*-tól.

Itt hagyjuk teodolitunkat, a fényképező gépet és OATES

hálózásját. A napló és a geológiai gyűjtemény — amelyet WILSON határozott óhajára hoztunk el — velünk marad a végsőig és vagy a sátorban, vagy a szánon megtalálható.

Március 18., hétfő. — Ma ebédkor még 39 kilométerre vagyunk az *egytonnás depó*-tól. Balszerencsénk szorongat, de lehet, hogy jobbra fordul sorsunk. Tegnap megint szembe fújt a szél és arcunkba vágta a havat. Félbe kellett szakítanunk útunkat. A szél északnyugati, 4-es erősségű és kegyetlenül fagyos (-37°). Emberi lény el nem viselheti és a mi erőnk *csaknem* teljesen kimerült.

Jobblábamnak majd minden ujja elfagyott. Két napja még azzal büszkélkedtem, hogy az én lábam bírja legjobban. Balesetem története a következő: Megolvasztott pemikánomba ostoba módon belekevertem egy kanál curry-port (fűszer-keveréket) és heves emésztési zavart okoztam vele. Egész éjjel nem aludtam a fájdalomtól. Ma azután útközben oly kimerültnek éreztem magamat, hogy nem vettem észre lábam elfagyását. Egy parányi hanyagság és most olyan a lábam, hogy nem jó ránézni. BOWERS állapota a legjobb hármunk közül, de végtére valami nagy különbség nincsen közöttünk. BOWERS és WILSON reménykednek még — vagy legalább úgy tesznek, mintha reménykednének.

Petróleumunk utolsó maradványa félig töltötte meg primus-lámpánkat; ezenkívül még valami nagyon kevés borszeszünk van, — ha ez is elfogy, szomjazni fogunk.¹

Ebben a pillanatban kedvező a szél — talán segít rajtunk egy kicsit. A sark felé menet az a távolság, ami a depótól elválaszt, nevetségesen csekélynek tűnt volna fel.

Március 19., kedd. — Ebéd. Tegnap este nagy nehézséggel ütöttük fel sátrunkat és rémségesen fáztunk, amíg pemi-

¹ T. i. nem lesz mivel teát főzni.

kánunk, kétszersültünk és fél csajkára való kakaónk meg nem főtt a spirituszon. A vacsora várakozásunk ellenére fölmelegített és jól aludtunk.

Ma a szokásos módon befogtuk magunkat szánunkba és küzdelmesen útnak eredtünk. Micsoda vánszorgás! Két napra való élelmünk van még, de a borszesz már csak egy napra futja.

Lábaink rossz állapotban vannak, mind a hármunké, de leginkább az én jobblábam. Ha megmenekülnénk is, a legkevesebb, amire el kellene készülvén lennem: jobblábam levágása. De nem terjed-e tovább a veszedelem? Ez a riasztó kérdés. Az időjárás nem enyhül: a szél észak-északnyugat felől fúj most is és a hőmérő — 40 fokot mutat.

*Március 21., csütörtök.*¹ — Kedden² este 20 kilométerre megközelítettük a depót. Tegnap egész nap kegyetlen hóvihar dühöngött.³ Nem mozdulhattunk. Mára is elveszett a reményünk. WILSON és BOWERS elmennek tüzelőért a depóhoz.

Március 22. és 23., péntek és szombat. — A vihar szüntelenül dühöng — WILSON és BOWERS nem indulhatnak — holnap az utolsó lehetőség — tüzelő anyagunk elfogyott és csak egy vagy két napra való élelmiszer maradt — a végnek közel kell lennie. Elhatároztuk, hogy természetes halállal

¹ 60. tanyahely a déli sarktól jövet.

² SCOTT itt hétfőt írt, de viszont 21.-ét szerdára teszi.

³ Ez volt a végzetes vihar. A MAWSON-féle délsarki expedíció egyik tagja, WILD, aki ugyanekkor az antarktikus szárazföld északi partján a *Queen Mary's Land*-en járt csapatával, a Ross-szigettől messze nyugatra, ezt jegyezte föl: «Március 21.-étől fogva kilenc napon keresztül ugyanaz a vihar tartóztatott tanyánkon, amely SCOTT-ra és nemes társaira végzetessé vált». (*Times*, 1913 jún. 2.) — A viharok azonban annyira helyi jellegűek, hogy még az ilyen esetben is, amikor az időpont ennyire egybeesik, nem lehet a két vihart egész határozottsággal ugyanannak a levegő-áramlásnak tulajdonítani.

halunk meg — elindulunk a depó felé és ott omlunk össze a szán előtt.

Március 29., péntek. — 21.-e óta szakadatlanul dühöng a szélvész, nyugat-délnyugat és délnyugat felől. Huszadikán két-két csésze tea elkészítésére való tüzelőanyagunk volt még és hideg táplálék két napra. Nap mint nap készülünk, hogy útra keljünk a depó felé, amely már csak *20 kilométer*, de a sátor ajtaján kívül őrzöngő hóförgeteg kavarog szünetlenül. Nem hiszem, hogy volna már mit remélnünk. De kitartunk, amíg jön a vég. Erőnk elhagy persze és a vég nem lehet messze.

Szánalmasnak látszik, de nem hiszem, hogy többet írassak.

R. SCOTT.

Utolsó följegyzés :

Az isten szerelmére, viseljetek gondot a miéinkre!

★

Eddig a napló.

WILSON és BOWERS hálósákjaikban fekve találtattak; fejük fölött összevonták a hálósákot, ahogyan szokták mindig lefekvéskor.

SCOTT később halt meg. Hálósákjának szárnyát hátravetette és kabátját szétnyitotta. A kis bőrtáska a három naplókönyvvvel válla alatt volt. Karjával WILSON-t átölelte.

Igy találták meg őket nyolc hónappal később.

HUSZONNEGYESEDIK FEJEZET.

A búcsulevelek. — Üzenet a nemzethez.

A naplók mellett a sátorban találtattak a következő megírt búcsú-levelek :

Wilson dr. feleségéhez.

Kedves Mrs. Wilson !

Amikor ön ezt a levelet olvassa, Bill és én nem leszünk már. Nagyon közel vagyunk a halálhoz és szeretném, ha ön megtudná, mily nagyszerű volt Bill mindvégig, — örökké vidám és kész magát másokért föláldozni. Soha nem halottam egyetlen panaszos szavát, amiért ide hoztam őt ebbe a nyomorúságba. Szerencsére nem szenved, vagy legfeljebb jelentéktelen kicsiségek miatt.

Kék szeméből boldog remény sugárzik. A hit vigasza megnyugtató kedélyét: önmagát a mindenható nagy alkotásának részéül tekinti. Nem mondhatok többet az ön vigasztalására, mint ha elmondom, hogy úgy halt meg, ahogyan élt: hősi igaz emberként, — a legderekabb bajtárs és a leghűsebb jóbarátként.

Egész szívemmel résztvevően fordulok önhöz.

*Híve
R. Scott.*

Bowers hadnagy édesanyjához.

Kedves Mrs. Bowers !

Félek, ezek a sorok életének egyik legsúlyosabb fájdalmát elevenítik föl.

Amikor ezeket írom, nagyon közel vagyunk útnak vé-

géhez; két derék, nemes férfiúval együtt fejezem be az életet. Ezek egyike az ön fia. Legkedvesebb és legőszintébb barátaim egyikévé vált ő. Nagyrabecsülöm csodálatraméltó egyenességét, képességeit és erélyességét. Amikor a bajok megsokasodtak fejünk felett, törhetetlen kedélye mindegyre derültebben ragyogott, — vidám, reménykedő és legyőzhetetlen maradt utolsó órájáig.

A gondviselés útjai kifürkészhetetlenek, — kellett, hogy legyen reá ok, miért vett el ily ifjú, erőteljes és biztató életet.

Egész szívem szánalommal telve ön iránt.

Híve

R. Scott.

Mindvégig önről és nővéreiről beszélt. Atéztem, mily boldog otthona lehetett. Talán jó is annak, aki semmi egyébbre nem tekinthet vissza, csak csupa boldogságra.

Önzetlen, magában bízó és mindvégig reményteljes maradt, bízva benne, hogy isten könyörületes lesz önhöz.

★

Sir J. M. Barrie-hez.

Kedves Barrie,
a legvigasztalanabb helyen múltunk ki e világból. Abban a reményben, hogy leveletem megtalálják és eljuttatják önhöz, intézem önhöz végső búcsúmat . . . kérő szavamat, hogy gyámolítsa özvegyemet és gyermekemet, — az ön keresztfiát. Megmutattuk, hogy mi angolok meg tudunk még halni bátor lélekkel, a végsőig harcolva. Meg fogja tudni a világ, hogy megvalósítottuk tervünket: elértük a Sarkot és hogy megtettünk minden lehetőt, sőt odáig mentünk, hogy fölládoztuk magunkat beteg bajtársaink megmentéséért. Azt hiszem, követendő példát adtunk életünkkel a következő nemzedékek angoljainak és az ország föl fogja segíteni azokat, akiket

hátrahagytunk, hogy bennünket gyászoljanak. En szegény jó feleségemet és az ön keresztfiát hagyom itt, Wilson-nak özvegye, Edgar Evans-nek szintén özvegye marad hátra, szegényes viszonyok közt. Tegye meg értük, amit csak tehet, hogy igényeik elismertessenek. Isten önnel! Nem félek a haláltól, de szomorú lemondani azokról a szerény örömökről, amelyeket képzeletben úgy elvonultattam magam előtt vándorútunk nehéz napjaiban. Lehet, hogy nem bizonyulok nagy kutatónak, de mi jártuk meg a leghosszabb utat, amely valaha megtétetett és nagyon közel jutottunk hozzá, hogy nagy sikert arassunk. Isten áldja önt, kedves barátom.

Mindig az öné

R. Scott.

Kétségbeejtő helyzetben vagyunk, lábaink elfagytak és a többi. A tüzelőanyag elfogyott, az eleségtől hosszú út választ el, de örömmel töltené el szívét, ha itt lehetne sátrunkban és hallhatná énekeinket és vidám beszélgetésünket arról, hogy mit fogunk tenni, ha elérjük a Hut Point-ot.

K é s ő b b. — Nagyon közel vagyunk a halálhoz, de nem veszítettük és nem fogjuk elveszteni jó kedélyünket. Négy napja, hogy sátrunkba szorít a vihar és sehol egy falat enni-
való és tüzelőanyag. Azt terveztük volt, hogy véget vetünk életünknek, ha idáig jutunk, de elhatároztuk, hogy természetes halállal halunk meg, künn, a szán előtt.

Mint haldokló kérem önt, kedves barátom, legyen jó feleségemhez és gyermekemhez. Tegye lehetővé a fiúnak, ha az állam nem gondoskodnék róla, hogy az élettel megharcoljon. Jó fából van faragva . . . Nem ismertem még embert, akit jobban becsülnék és szeretnék, mint önt, habár sohsem mutathattam is meg, mit jelent nekem az ön barátsága, mert hiszen ön sokat nyújthatott és én semmit se.

Sir Edgar Speyer, Baronet-nek.

1912 március 16. Déli szélesség 79°5′.

Kedves Sir Edgar,

remélem, eljut önhöz ez a levél. Félek, meg kell válnunk az élettől és egész expediciónk nagy zavarba kerül. De ott járunk a Sarkon és férfiakként fogunk meghalni. Csak az asszonyokat sajnálom, akiket hátrahagyunk.

Ezerszer köszönöm segítségét, támogatását és minden szíves jóságát. Ha megtalálják naplómat, megtudják belőle, hogy halódó társaink mellett kitartottunk és végigvittuk harcunkat.

Példánk megmutatja, hogy a bátorság szelleme és a tűrni-tudás nem halt még ki fajunkból.

Wilson, a legjobb emberi lény, aki valaha járt e földön, ismét és ismét fölláldozta magát beteg társainkért.

Több jóbarátnak írok, azt remélve, hogy a levelek majd csak eljutnak hozzájuk azután, ha bennünket a jövő évben megtalálnak.

Kevés híjja, hogy keresztül nem vergődtünk és szomorú, hogy ez nem sikerült, de a vége felé éreztem, hogy túllőttünk a célon. Senki sem hibáztatandó és remélhetőleg nem fog eszébe jutni senkinek, hogy olyasvalamire célozgasson, hogy a támogatásnak híjján voltunk.

Isten áldja önt és kedves jó feleségét.

Örökké őszinte híve

R. Scott.

Sir Francis Bridgeman altengernagynak.

Kedves Sir Francis,

félek, zátonyra kerültünk. Menekülésre már csak hajszálnyi a remény. Írok néhány levelet, talán valamikor eljutnak cél-

jukhoz. Meg akarom köszönni önnek az utóbbi évek szíves barátságát és elmondani, mily rendkívüli örömmel szolgáltam az ön parancsnoksága alatt. El akarom mondani, hogy nem voltam öreg erre a feladatra. A fiatalabbak dőltek ki előbb . . . Végül is jó példát adunk honfitársainknak, ha nem is avval, hogy ebbe a nehéz helyzetbe sodródtunk, hanem, hogy amikor ez bekövetkezett, sorsunkkal férfiasan szembenéztünk. Keresztül törhettünk volna, ha a betegeket cserben hagyjuk.

Isten önnel és a kedves Lady Bridgeman-nel.

Mindig az öné

R. Scott.

Bocsássa meg írásomat, — 40 fok a hideg és ez így megy már szinte egy hónapja.

★

Sir George le Clerc Egerton altengernagynak.

Kedves Sir George,
félek, ellőttük nyilainkat, — de megfordultunk a déli sarkon és megtettük a leghosszabb utat, amiről csak tudomásunk van.

Remélem, ezek a levelek majd csak eljutnak rendeltetésük helyére.

Balszerencsénk egyik oka társaink betegsége, de ami igazán végleg megakasztott: a borzasztó időjárás és a váratlan nagy hideg útunk vége felé.

A Barrier-en keresztül való útunk háromszorta kegyetlenebb volt, mint mindaz, amit átéltünk a sarki fennsíkon.

Hogy mi idézte ezt elő, nem tudni, de az eredmény minden számításomat halomra döntötte és most itt vagyunk nem egészen 200 kilométerre téli szállásunktól és ki kell múltunk a világból.

Isten önnel. Kérem, legyen rajta, — már amennyire az admiralitást illeti — hogy özvegyemről gondoskodjanak.

R. Scott.

Legszívesebb üdvözetem Lady Egerton-nek. Sohsem felejttem az ön sok jószágát.

★

Mr. J. J. Kinsey-nek, Christchurch (New Zealand).

1912 március 24.

Kedves Kinsey,
attól tartok, körülbelül végünk van, — négy napja dühöng a vihar, éppen most, amikor elértük volna utolsó depónkat. Sokszor gondoltam önre. Erős támaszunk volt ön nekünk. Bizonyos vagyok benne, hogy expediciónkat kirántja zavarából.

Feleségemre és fiamra ¹ gondolok. Tegye meg értük, amit lehet, ha az ország megtagadná támogatását.

Szeretném, ha a fiú szépen boldogulna, de ön jól ismeri körülményeinket.

Ha tudnám, hogy nőm és fiam biztos helyzetbe jutnak, nem fájna nagyon, hogy meg kell válnom az élettől, mert érzem, hogy a hazának nem kell szégyenkeznie mi miattunk, — utazásunk a legnagyobb, amit valaha följegyeztek és csak a legkivételesebb balsors akadályozhatott meg benne útunk legvégén, hogy szerencsésen visszatérjünk. Eljutottunk a Sarkra, ahogyan föltettük magunkban. Isten áldja meg önt és drága hitvesét. Jól esik visszaemlékezni önökre és minden kedvességükre.

Barátja
R. Scott.

★

¹ Egyetlen fia, PÉTER, 1909-ben született.

Ezekén kívül még más búcsú-leveleket is írt SCOTT: édesanyjához, feleségéhez, sógorához (Sir William Ellison Macartney-hez), Sir Lewis Beaumont tengernagyhoz, Reginald Smith-hez és feleségéhez. Az eredeti munkában a következő részleteket találjuk belőlük:

Az isten elszólított. Erzem, borzasztó csapást mér ez reád a sok fájdalom és szenvedés után, amit megértél életedben. Vigasztaljon a tudat, hogy a világgal és magammal megbékélve, félelem nélkül halok meg.

Valóban egészen kivételesen üldözött a balsors, — a kockázat, amit vállaltam, sohasem tűnt föl előttem túlságosnak.

... El akarom beszélni, hogy megmenekülésünk oly vékony szálon fordult meg, hogy ez igazolja a kockázat vállalását ... Végre is életünket a hazáért áldoztuk, — megtettük a leghosszabb utat, ami eddig ismeretes, és mi voltunk az első angolok, akik megfordultunk a déli sarkon.

... Te meg fogod érteni, sokkal hidegebb van, hogysen többet írhassek.

... Kár, hogy a szerencse elfordult tőlünk, mert folszerelésünk minden részlete megfelelő volt.

Nem fogok szenvedni.¹ Egyenesen munkámból megyek át a halálba, jó egészségben és életerőben.

Azóta, hogy az előbbi sorokat megírtam, 20 kilométerre megközelítettük depónkat és most egy étkezésre való meleg étel és kétnapi hideg ételmiszer van velünk. Átalváltuk volna magunkat, de rémséges vihar tartóztat, immár négy napon keresztül. Azt hiszem, vége mindennek! Elhatároztuk, hogy nem öljük meg magunkat, küzdünk a végsőig a depóért, de a harc közben fájdalmat nem érzünk.

¹ Itt nyilván az ópiumra gondol SCOTT, amellyel ki fogja végezni magát. Erre vall, hogy később — már akkor utolsó tanyahelyükről — megírja, hogy mégsem fogják megölni magukat.

Keltsd föl az érdeklődést fiunkban a természettudományok iránt, ha lehetséges; az jobb, mint a játékok; némely iskolában ápolják ezt a szellemet. Tudom jól, lesz rá gondod, hogy sokat legyen a szabad levegőn. Mindenekelőtt óvnia kell magát és te is óvni fogod őt a tétlenségtől. Neveld őt lelkes emberré. Nekem, mint tudod, erőfeszitésembe került, hogy serény legyek — mindig hajlottam a tunyaságra.

Tarisznyámban van egy darabja a Union Jack-nek, amelyet a déli sarkon kitűztem, úgyszintén Amundsen fekete lobogója és más apróságok. Küldd el a Union Jack egy kis darabkáját a királynak és egy másikat Alexandra királynénak.

Mennyit, de mennyit beszélhetnék neked erről az utazásról. Mennyivel jobb volt ez, mint otthon henyélni túlzott kényelemben. Mily nagyszerű történeteid lettek volna belőle a fiú számára. De milyen árt kell érte fizetni.

Mondd meg Sir Clements-nek, sokszor gondoltam reá és soha nem bántam meg, hogy én reám bízta a Discovery vezetését.

ÜZENET A NEMZETHEZ.

Pusztulásunk okai nem tulajdonítandók hibás szervezésnek, hanem balszerencsénknek, amely vállalkozásunk minden kockázatában utolért.

1. A lovak egy részének elvesztése, 1911 márciusában, kényszerített, hogy később keljek útra, mint ahogy terveztem, és kevesebbre korlátozzam a magammal viendő készleteket.

2. Az időjárás mindvégig késleltetett dél felé vivő utunkban, kiváltképp a hosszantartó vihar, amely a 83. szélességi fokon megakasztott.

3. A lágy hó a glecser alsó szakaszán megint csak lassította haladásunkat.

E váratlan nehézségekkel erős akarattal megküzdöttünk és győzedelmeskedtünk is rajtuk, de tartalékkészleteink rovására.

Élelmiszereink, ruházatunk és a depók, amelyeket a nagy jégmezőn és a sarkig terjedő egész 1300 kilométeres vonal mentén elhelyeztünk, apróra ki voltak számítva. A sarki csoport kedvező állapotban és élelmiszer-főlősleggel érte volna el visszatérőben a glecsert, ha meglepetésünkre ki nem dől éppen az az emberünk, akinek összeomlására legkevesbbé voltunk elkészülve : Edgar Evans-t tartottuk mindig csapatunk legerősebb tagjának.

A Beardmore-glecsér jó időben nem nehéz, de hazafelé jövet egyetlen teljesen szép napunk sem volt. Ez a körülmény és a beteg útitárs jelentékenyen súlyosbították aggodalmas helyzetünket.

Mint egyebükt elmondottam már, rémségesen meghasogatott jégre jutottunk és Edgar Evans agyrázkódást szenvedett, — természetes halált halt, de mégis megrendített bennünket. És a nyári évszak aránytalanul hanyatlóban volt.

De mindez, amit idáig felsoroltam, semmi sem volt ahhoz a meglepetéshez képest, amely a Barrier-en várt reánk. Főnntartom állításomat, hogy felszerelésünk a visszatérő útra teljesen megfelelő volt és senki a világon nem lehetett elkészülve olyan hidegekre és olyan rossz hófelszínre, amelyent mi ott az évnek ebben az időszakában találtunk. Fenn a sarki platón, a 85. és 86. szélességi fok körül —29 és —34° között járt a hőmérséklet. A Barrier-en, a 82. szélességi fokon, 3000 méterrel alacsonyabban, nappal —34, éjszaka csaknem rendszeresen —44 fokos hideget észleltünk és napali meneteléseink közben majdnem szünetlenül szembe fújott a szél. Mondanom sem kell, hogy az ilyesféle időjárás váratlan fordulattal jelentkezik és hajótörésünk bizonyára a szigorú hidegek hirtelen beköszöntésének tulajdonítható, amely-

nek semmi észszerű elfogadható okát nem látja az ember. Nem hiszem, hogy emberi lény valaha átélt volna olyan hónapot, mint amin mi keresztülmentünk. De bár mégúgy ellenünk szegült is az időjárás, még mindig átvágtuk volna magunkat, ha második társunk, Oates kapitány, meg nem betegszik és a petróleum a depókban előttem érthetetlen módon meg nem fogyatkozik, végül, ha vihar nem ér utol bennünket 20 kilométernyire a depótól, ahol élelmiszerek vártak reánk az út hátralevő részére. Balszerencse nem lehet már ennél gonoszabb, mint amit összehalmozott ellenünk a sors. 20 kilométernyire megközelítettük Egy-tonnás depónkat egy utolsó főzetre való spiritusszal és két napra való hideg eleséggel. Négy napja, hogy nem hagyhatjuk el sátrunkat: a főrteteg őrzöng körülöttünk. Gyöngék vagyunk, az írás nehéz, de magamért nem bántam meg soha utazásomat, amely megmutatta, hogy angolok szembe tudnak nézni a küzdelmekkel, támogatják egymást és éppoly rendületlenséggel mennek a halálba, mint bármikor a multban. Kockázatos útra vállalkoztunk, de tudtuk, mire vállalkozunk; a szerencse ellenünk fordult és ezért nincs okunk panaszra: meghajlunk a Gondviselés akarata előtt, eltökélve reá, hogy kitartunk a végsőkhig. De ha készségesen reászántuk életünket a vállalatra, amely hazánk dicsőségét gyarapítja: honfitársaimat hívom föl reá, hogy a miéinkről, akik ránk voltak utalva, szeretettel gondoskodjanak.

Ha életben maradunk, regét regélhettem volna bajtársaim szívós erejéről, kitartásáról és hősiségéről, — regét, amely minden angol szívet megmozdítana. Ezek az egyszerű följegyzések és halott testeink mondják el a mesét. De bizonyos, egészen bizonyos, hogy a mi hatalmas és gazdag hazánk nem hagyhatja cserben szeretteinket.

R. Scott.

SCOTT UTOLSÓ ÚTJA

MÁSODIK RÉSZ

AZ UTITÁRSOK FÖLJEGYZÉSEI

EDWARD A. WILSON:

Téli utazás a császár-pingvinekhez

1911 június 27. — 1911 augusztus 1.

BEVEZETÉS.

Az első SCOTT-expedíció tagjai 1902-ben és 1903-ban egész sereg császár-pingvint találtak együtt a *Crozier*-fokon. Ott van ezeknek a madaraknak a költőhelye. WILSON dr.-nak már akkor alkalma nyílt részletesen tanulmányoznia a pingvinek életét. Érdekes megfigyeléseiről a *Discovery*-expedíciót ismertető munkában találunk igen figyelemreméltó adatokat.¹

Az itt elbeszélt téli utazás főcélja volt, hogy császár-pingvin tojásokra tegyenek szert a fejlődésnek kezdeti szakajaiból. Ezeknek sorozatos egymásmellé állítása világot vethetett e különös madár fejlődéstörténetére. A *Discovery*-expedícióban elvétele talált pingvin-tojások és fiókák erre az alapvető kutatásra nem lehettek elégségesek. *Tél derekán* kellett fölkeresni költőhelyükön a császár-pingvineket, mert ennek a madárnak egészen sajátos szokása, hogy az év leghidegebb szakában költ. Július elején tehát az utazóknak már ott kellett lenniök a *Crozier*-fokon.

Erre a feladatra vállalkozott most WILSON dr. és két útítársa: BOWERS és CHERRY-GARRARD.

Teljes felszereléssel 200 kilométernyi távolságot kellett

¹ SCOTT: *The Voyage of the 'Discovery'*. London. Smith, Elder & Co. 1905. II. kötet, 488—494. l. (Wilson jelentése a déli sarkvidék állatvilágáról, 469.—494.)

átszelniök a Barrier-en és holdvilágban kötéllel és jégcsákánnyal átverekedni magukat a Crozier-fok előtt meredező jégtorlaszokon és a hasadékok egész szövevényén.

Ez a rendkívüli téli utazás alkalmat nyújtott a tél megismerésére a Barrier nyugati végén. BOWERS meteorológiai észlelései kivételes tudományos becsüek. Az utazók kísérleteztek egyúttal a pemikán és kétszersült adagok különféle arányaival; tapasztalataikból a fő-expedíció hasznos okulást merített a déli út élelmiszükségletei tekintetében.

Az utazást hat hétre tervezték. Ebből néhány napot szántak magára a költőhelyre. A rendkívüli hideg, a tüzelőanyag rohamos fogyása meg a rettenetes időjárás egy héttel korábban hazaűzte a csoportot.

Az itt következő leírás csaknem egészében WILSON-nek eredeti naplója alapján készült jelentése.¹ A szögletes zárójelben beleszótt és hozzátoldott részletek CHERRY-GARRARD-nek, az expedíció egyedüli, még életben levő tagjának naplójából vették.

ELSŐ FEJEZET.

Utazás az éjszakában.

1911 június 27. — BOWERS, CHERRY-GARRARD és én délelőtt 11 óra tájban hagytuk oda a téli szállást. Társaink közül sokan velünk tartottak, amíg megkerültük a fokot, és segítettek a két szán vontatásában. Öten közülök elkísértek hat kilométernyire, a kis *Razor Back* sziget vonaláig.

A *Castle Rock* és a *Harbour Heights* sziklafoltjait alig alig sejtettük a félhomályban. Igyekeztünk amennyire csak lehet megközelíteni a *Glecser-nyelv* végződését, mert ez előtt

¹ Scott's Last Expedition, II. kötet 4—71. lap.

a tengerjég turolásai kevésbé sűrűek, mint küljebb. Oly sötét volt azonban, hogy csak akkor vettük észre, hogy túlhaladtunk a Glecser-nyelv félszigetén, amikor visszapillantva a *Turk's Head* szirtek alsó kétharmada eltűnt szemünk elől.

Hepehupás jégre, meredek élű hóbuckák közé jutottunk. Hátul járó szánunk fölborult. MEARES, SIMPSON és GRAN velünk maradtak még, hogy átsegítsenek ezen az egyenetlen területen. A Glecser-nyelven túl másfél kilométerrel simább térszínre értünk és ekkor társainktól búcsút vettünk. A távolságmérő $9\frac{1}{2}$ kilométernyi utat jelzett.

A délelőtti könnyű déli szél most irányt változtatott és heves keleti szél kerekedett. Az ég délen mindjobban beborult. Elég kedvező hófelszínen folytattuk utunkat hármasban, fejenként (a két szánon kívül) mintegy 110 kilogramnyi terhünkkel.

Félháromkor az Evans-foktól $11\frac{1}{2}$ km-re üttünk tanyát. Kettős sátrunkat könnyűszerrel kifeszítettük.

Négy órakor indultunk tovább. Azt hittük, a *Hut Point* irányában haladunk. A sötétségben azonban túl közel kerültünk a *Castle Rock*-hoz. Este nyolekor, az Evans-foktól 18 kilométernyire üttünk tanyát éjjelre. A szél elült és csillagvilágos volt az éj.

A hőmérséklet a nap folyamán -25 fok körül járt; a legnagyobb hideg éjszaka elérte a -32 fokot.

Június 28. — Érdes, omlós jégen lassan haladtunk előre. Három-négy repedést és turolást átszelve értük el délután félkettőkor a *Hut Point*-ot. A kunyhóban ebédeltünk.

A Barrier szélét elérve alkalmas hólejtőn kaptattunk fel reá. Ezen a lejtőn fagyos légáramlás fogadott, de azonnal megszűnt, mihelyt elértük a tetőt. Még félórát meneltünk a Barrier-en, nehéz jégen, azután tanyát üttünk.

Az egyenletes hólejtő keletkezését úgy magyarázom, hogy a Barrier széle ezen a ponton az utóbbi években egy-két kilométerrel hátrább vonult és a hófúvás az előbb meredekfalú homlokzat előtt egyenletes lejtő alakjában halmozódott fel.

A Hut Point-nál $-32\frac{1}{2}$, a Barrier szélénél -44 fok volt a hőmérséklet.

Június 29. — Az éjszaka $-49\frac{1}{2}$ fokig szállt alá a hideg és amikor reggel útra keltünk, még mindig -45 fokot jelzett a hőmérő. De csaknem teljes szélesöndet élveztünk. CHERRY ujjhegyei és nagy lábujjai a fagyás-sebektől fölhólyagzódtak.

A felszín általában szilárd volt. Mindamellet a szánok ezen a napon kivételesen éppen a kemény helyeken siklottak a legnehezebben. A látszólag sima felszínt ugyanis tapadó hókristályok vonták be.

Két-három hosszán elnyúló alacsony hullámon vitt utunk kelet felé. A felszín a hullám tetején keményebb, a völgyekben föltünően lágyabb volt. Hasadékot sehol nem vettünk észre.

Június 30. — A lágy és homokszerű hófelszín oly nehezzé vált, hogy szánjainkat csak egyesével bírtuk odább vonszolni. Estélig mindössze 6 kilométernyi utat nyertünk. Hőmérséklet reggel -48 , délben -52 , este -54 fok volt a fagyponat alatt. Az előző napi sarki-fény tünemények megismétlődtek.

Július 1. — Amikor reggel félnyolckor felkeltünk, semmi pirkadó fény nem enyhítette még a sötétséget. Háromnegyed tizenegyedtől háromig nappali világosság mellett meneteltünk. Ebéd után gyertya-lámpással folytattuk az utat. Lassan vontattuk a szánokat egyesével a süppedő felszínen. Egész nap négy kilométerrel jutottunk előre.

[BILL és BIRDIE igen önzetlenek és segítségre készek.

Szemüveget lehetetlen viselnem, ennélfogva nagy hátrányban vagyok — írja CHERRY-GARRARD.]

Délután öttől hétig pompás narancssárga szineződésű aurorát figyeltünk meg kelet és dél felől.

Az elmúlt éjjel —56, ma reggel —55, este tízkor —51 $\frac{1}{2}$ fok volt a hideg. Délkeleti és északkeleti szélben ez a hideg orrvédő nélkül tűrhetetlen volna.

Turolás a tengerjégen.

Megjegyzés. — A hőmérséklet és időjárásra vonatkozó adatokat közvetlenül BOWERS följegyzéseiből merítettem. Ugyancsak ő ellenőrizte a távolságmérő adatait. Amíg a Crozier-fokon tartózkodtunk, BOWERS kísérté figyelemmel a Ross-tenger jégviszonyait. Tőle származnak a déli-fényre vonatkozó észlelések is. Általában oly sok mindent végzett az egész utazáson és oly állhatatossággal harcolt meg minden nehézséggel, hogy jelentésemet nem kevésbbé kell az övének tekintenem, mint a magaménak. Nagyszerű szolgálatairól úgyszintén CHERRY-GARRARD-éről is csak azt ismételhetem,

amit előszóval elmondottam. Az ő türelmük és szívós kitartásuk nemcsak elviselhetővé, hanem több mint kellemessé tette az öt hétig tartó viszontagságos kirándulást. Ezt a bejegyzést azután toldottam be, amikor BOWERS már átnézte a jelentést.

Július 2. — Minimum az elmúlt éjszaka —54 fok. Hőmérséklet napközben 51 és 54 fok között. Ma és tegnap használtuk az orrvédőt, de azután már szükségtelennek találtuk s egyikünk-másikunk föl sem tette többet.

11-től 3-ig napvilágnál, $\frac{1}{2}$ 5-től 8-ig holdvilág mellett meneteltünk, ismét egyenkint továbbítva a szánokat. $4\frac{1}{2}$ kilométert tettünk meg ma. Ma láttuk először az újholdat. Aurora is mutatkozott.

Július 3. — Minimum éjjel —54 fok. Délelőtt napvilágnál 2·7, délután holdfény világánál 1·8 kilométerrel vergődtünk tovább. Napközben a hőmérséklet 47 és 50 fok közt ingadozott.

Este nagyszerű délifényben gyönyörködtünk. Az ég keleti felét négyötödrészben bevonták a hajladozó függönyök föl a zenitig. Sokáig hevertünk hanyattfekve, a csodálatos égi tűneményen járatva szemünket.

Július 4. — Az éjszakai minimum —54°. Reggel megennyhült az idő (—33°), de beborult és északkeleti szél kerekedett erős havazással. Látni nem lehetett, helyben kellett maradnunk. Pedig tudtuk, hogy még nem értük el a Crozier-fok körül zúgó déli viharok igazi országútját.

Július 5. — Hajnalban kitisztult az ég. Minden eddiginél rosszabb felszínen útnak eredtünk. A szánokat egyenkint vonszoltuk hegynek föl és nyolcadfél óra alatt három kilométernél rövidebb utat nyertünk.

Július 6. — Ismét csöndes, derült idő. Nagyon nehéz térszínen megint csak annyit haladtunk, mint előző nap.

A hőmérséklet minimuma éjszaka —59·6 fok. Reggel

induláskor —57 fokot, délben —60·5 és délután negyed-hatkor, ebéd-tanyánkon — 60·6 fokot mutatott a hőmérő. *Ez volt a legnagyobb hideg egész utunkban.* A vaj, amikor késsel vágtuk, szétpattogott, mint a nagyon törékeny cukor. Paraffinunk egészen könnyen önthető volt.

Július 7. — Késősen, sűrű ködben indultunk. A felszín javult, de azért még csak egy szánnal tudtunk megbírkózni egyszerre. Amikor este tíz óra tájban tanyát ütöttünk, sejtelmünk sem volt róla, milyen irányban haladtunk. Egyébként egész nap nem értünk el többet három kilométernél.

Az éjszakai minimum megint megközelítette a —60 fokot; délután —50, este —48¹/₂ fok volt a hideg. Olyan enyhülés, amely érezhetőleg jól esett kezünknek és lábunknak egyaránt.

Július 8. — Fehér, sűrű ködben iránytű segítségével vánszorogtunk tovább négy kilométerre. A hőmérséklet estére, délkeleti széllel, —44 fokra emelkedett.

Július 9. — Negyednapja már, hogy állandó a köd. Ma naphosszat havazott. A szánt nem hagyhattuk el, de szerencsére nem is volt rá szükség — a felszín annyira megjavult, hogy elvontathattuk a két szánt egyszerre.

Főnehézségünk volt, hogy akaratlanul is hegyet nemásszunk. A *Terror*-hegy lejtőjét balra kellett hagynunk, jobbról meg jégtorlaszok meredeztek. A kettő között kinálkozott valami kis többé-kevésbé sík térség. A sötétben és az áthatlan ködben bajos volt a helyes nyomon maradnunk.

A szánokat egyszerre továbbítva is csak három kilométerrel vergődtünk tovább a holdvilágtalan, komor, nappali éjszakában.

A folytonos ködöt és havazást a Barrier hideg levegőjének a tenger felől áramló melegebb és nedvesebb levegővel

való keveredése okozhatja errefelé. Még mindig nem vagyunk a déli viharok szélsőpörte vonalában.

A hőmérséklet lényegesen megenyhült. Nappal —38 és —33 között járt a hőmérő, az éjszakai minimum pedig már csak —31 fok volt.

Július 10. — Délben heves hóvihar kerekedett. Egész nap nedves hálózásájkjainkban hevertünk, hallgatva a jég-turolások árapály-okozta mozgását alattunk és körülöttünk.

Július 11. — Délelőtt a hőmérséklet —13¹/₂ fokra emelkedett. 47 foknyi hőkülönbség öt nap alatt! Viharrá erősödő délnyugati szél támadt sűrű havazással. Sátrunkból ma sem mozdulhattunk. Volt időnk ezekben a napokban táplálkozásbeli kísérleteinket megbeszélni.

CHERRY már öt napja szükségét érezte, hogy megjavítsa ételadagait. Megnövelte tehát a kétszersült mennyiségét. Éhségét meglehetősen elűzte vele, de a hideg iránt érzékenyebb maradt, mint BOWERS vagy én.

Én meg viszont nem tudtam elfogyasztani vaj-adagomat. Még tegnap változtattunk az élelmiszerek beosztásán. CHERRY kétszersült-adagját 112·4 grammal lejjebb szállítottuk; helyette ugyanennyi vajat fogyasztott (az első két héten át vajat nem evett). Én meg fordítva, 112·4 g vajat ugyanennyi kétszersülttel cseréltem fel. Ettőlfogva ő és én egészen egyformán éltünk és pedig a következő beosztás szerint: pemikán 337·2 gramm; kétszersült 453·6 g, vaj 112·4 g. A vajnak azonban rendesen csak felét fogyasztottuk el. BOWERS a vaj helyett is pemikánt kapott, de ritkán nyult hozzá ehhez a külön adaghoz.

Étkezésünk rendje ez volt: reggelire előbb tea, azután pemikán és kétszersült; délben tea, kétszersült és (CHERRY-nek és nekem) vaj; este melegvíz, pemikán és kétszersült.

A cukornak, kakaónak és más szokásos élelmiszereknek nem éreztük hiányát. Teljesen kielégített ez az étrend.

A kakaó jobban esett volna éjszakára, mint a puszta melegvíz, de a melegvízbe áztatott kétszersült is ízlett.

A hálósákkal is kísérletezünk. CHERRY kettős hálósákokat használ; a külső rénszarvasbőrből való, csupasz oldalával befelé. Én ma fordítottam ki ugyanígy rénszarvasbőr-hálósákomat. BOWERS hálósákja kezdettől fogva csupasz oldalával van befelé.

Kettős sátrunk külső vásznán nem fog a nedvesség és a fagy, de a belső vászon alul köröskörül jéggégé fagyott.

Július 13. — Tegnap is egész nap sátrunkban maradtunk. Ma kiástuk a szánokat és a sátrat az 50—60 centiméter vastag hóból és nyolcadfél óra alatt 14 kilométernyi utat legyűrtünk. [Csodálatosnak tetsző eredmény — jegyzi fel CHERRY]. Észrevétlenül kissé magasra kerültünk fel a Terror-hegy oldalában. Lejjebb igyekeztünk tehát és este nyolckor tanyát ütöttünk. A hőmérsék ismét lejjebb szállott: —34 fokra.

Július 14. — Tíz kilométernyi út után a sötétség megállásra kényszerített. A Terror lejtőjét kerülve, most meg a másik irányban lőttünk túl a célon. Közeledtünk a Crozier-fok fölött emelkedő Knoll-hegy felé; ennek alján kőből és hóból kunyhót fogunk építeni.

[CHERRY így örökíti meg a nap élményeit: A rossz éjszaka után hajmeresztő napra virradtuk. Reggel még csak haladtunk valamennyire, de azután sötét köd ereszkedett. A mikor a köd foszladozott, hatalmas jégtorlaszok sötétlő körvonalait pillantottuk meg. Balra tértünk. BILL elesett és hasadékba bukott. Még több hasadék is került utunkba; BILL meg én féllábbal bele is zuhantunk egyikbe. Idegeimet módfelett megviselte ez a nap.]

MÁSODIK FEJEZET.

Kunyhót építünk.

1911 július 15. — Az ég kiderült és célunkat, a *Knoll*-al szemben húzódó moréna-gátat tisztán láthattuk magunk előtt. Ott szándékoztunk fölépíteni kunyhónkat. Eredeti tervünk ugyan az volt, hogy az Adélie-pingvinek költőhelyén vonulunk meg, ahol védve lettünk volna a viharoktól, de oly sok időt vesztettünk és olajunk annyira fogytán volt már, hogy a császár-pingvinek költőhelyének közelében kellett tanyánk helyét kijelölnünk. Az Adélie-pingvinek költőhelye ugyanis több mint 9 kilométerre félre esik tanulmányaink színhelyétől.

A Knoll alatti tanyahelyre hatodfél kilométeres merdek kapaszkodó után jutottunk fel. Nagyszerű kilátás tárult elénk innen. Kelet felé a Nagy Barrier terült el mélyen (250 méternyire) alattunk, hatalmas jégtorlaszok soraival. [A tíz-tizenöt méter mélységű barázdákat mintha óriások ekéje szántotta volna bele.] Északra és északkeletre a Knoll meredt föl előttünk. Túl rajta messze elláttunk a Ross-tenger jegén keresztül. Délnek a Terror lejtői mentén a magunk nyomai mutattak a Bluff irányában, jobbra a Terror-hegy csúcsa tornyosult az égbe.

Július 16. — Egész nap és éjjel, míg csak a gyenge holdfény mellett lehetséges volt, dolgoztunk serényen a kunyhó építésén. CHERRY rakta a falakat, BOWERS és én szedtük a követ, kavicsot és vájtuk a hőtömböket.

A kunyhót a morénagát alatt, mint hittük, déli szélről védett helyen építettük. Szélessége 2·25—2·4 méter volt. A 2·7 méteres szánokat tetőgerendaképp átfektettük a falakon s reájuk feszítettük a vitorlavászon tetőt. A kunyhó hossza három méter volt. Legmagasabb volt a szél felőli fal.

A külső oldalfal elé kövezetkövekként hókockákat rakunk. A hókockák és a köfalak között morénatörmelékkel töltöttük ki. Hátra volt még, hogy a vitorlavászon tetőt minden oldalról nagy sziklához kötözzük s ezenkívül a földre bőven leérő szegélyét jégtömbökkel és kővel megterheljük.

Július 17. — A kunyhó építésével — a tető és az ajtó kivételével — elkészültünk. Ehhez a munkához szélesöndes időt óhajtottunk bevárni. Ma, kivált déltől fogva erős sze-lünk volt — 28·6-tól — 29·6 fokig alászálló hideggel. [BIRDIE-nek nagyon rosszul esett, hogy nem fejezhettük be teljesen az építést, de még sok végezni való volt és kimerültünk. Másnap (18.-án) kora hajnalban szerettük volna sorát ejteni, hogy kifeszítsük a tetőt, de a heves szélben le kellett róla mondanunk].

Július 18. — A Ross-tengeren ma sehol nyílt víz vagy csatorna nem mutatkozik, holott tegnap a Crozier-fok szirtjei alól szabálytalan vízi utak nyúltak északkelet felé. A hideg növekedett. A szilaj dél-délnyugati szél munkánk befejezését megint meghiusította. Mindent előkészítettünk, a tető kifeszítésére és megszilárdítására.

[Ezenközben — jegyzi fel CHERRY-GARRARD — hálózásaink egyre kényelmetlenebbé váltak és alig vártuk már a «kőkorszak» napjait, hogy a fókazsír-kályha melegénél megszárogathassuk holminkat. Amikor ide megérkeztünk, megkezdtek ötödik kanna olajunkat. Már csak egy kanna ($4\frac{1}{2}$ liter) maradt érintetlenül. Szigorú takarékoszágra voltunk utalva, napjában gyakran csak kétszer ettünk me-leget.]

Július 19. — Tiszta, csöndes napra virradtunk. El-határoztuk, hogy a jó időben megkísértjük eljutni a császárpingvinek költőhelyére. Pingvin-zsír kellett onnan hoznunk, mert olajunk már erősen megfogyatkozott. Az utolsó olajos kannát a visszatérő útra tartogattuk.

Pirkadatkor — délelőtt féltízkor — útrakeltünk. Üres szánon vittünk magunkkal két jégcsákányt, hegymászó kötelet és nyúzó eszközöket. Mintegy két kilométeres hólejtőn kellett leereszkednünk az első jégturolás széléig. Lejtőnk azonban valahogyan az első és második jégturolás közötti völgybe torkollott. Megkísérlettük, hogy keresztülvágjuk magunkat balra, oda ahol a parti jég a sziklaszirtekkel érintkezik, de mindegyre lehetetlenebb helyekre tévelyedtünk. [BILL vezetett a szán keresztfájához erősített hegymászó kötélnél fogva. BIRDIE és én a gyaloghámnak fektedtünk, ő elől, én a szán hátulján. Két-háromszor is megkísérlettük, hogy lejussunk a jéglejtőn a szirt alatt kínálkozó, aránylag sík útra, de túlságos meredélyes volt. A félhomály eltorzította az arányokat. Helyenkint tisztára függőlegesnek látszó szakadékokon ereszkedtünk le jégcsákányaink és a hegymászó kötel segítségével. Ha megsiklottunk, alul bizonyosan hasadékba estünk. Legalább hat-szor buktam bele hasadékokba. Egyszer BIRDIE és BILL húztak ki a kötéllal.]

Hiába kutattuk a kivezető utat ebből a labirintusból. Sötétedett és körülöttünk mindenfelé függőleges jégyszirtek és hegynyi hófúvások tornyosultak. [Zsákutcába jutottunk, alighanem a tengerjeget ostromló két nagy turolás találkozásához.] Balról a sziklabércek felől, mintha csak boszszantani akarna, elhatott hozzánk a császárpingvinek lár-mája. De a költőhely nem volt látható és még vagy négy-ötszáz méternyi zürzavaros jégtorlasz választott el tőle. [Rémséges gondolat, hogy itt érjen az éjszaka.] Sajnálkozással le kellett mondanunk erre a napra a további kísérletekről és visszafelé irányoztuk lépteinket.

Egymáshoz kötözve nagy óvatossággal lépegettünk és két órai küzködés után biztos területen tudtuk magunkat. Összesen öt óra hosszat tévelyegtünk eredménytelenül.

[BIRDIE nagyszerű volt a nyomok föllelésében. Bezzeg volt nagy örömünk, amikor viszontláttuk sátrunkat.]

HARMADIK FEJEZET.

A császár-pingvineknél.

1911 július 20. — Hajnalban háromkor keltünk, hogy fölerősítsük kunyhónk fedelét s még mielőtt megpirkad, útra keljünk a császár-pingvinek költőhelye felé. A kunyhó tetejét most végre csakugyan kifeshíthettük és megerősítettük.

Reggeli után az előző napi fölszereléssel, szöges-cipősen útnak indultunk. Más, közvetlenebb utat választottunk lefelé a parti peremjég szirtjeihez. Tegnap ezt az utat a félhomályban nem vettük észre, csak akkor, amikor már lenn voltunk és alulról vizsgáltuk, merre kellett volna jönnünk.

A félhomály mind sötétebbre és sötétebbre vált, amikor végre hosszas küzdelmes botorkálás után, szánunkat is cserben hagyva, a tengerjéghez lejutottunk. Sietnünk kellett feladatunkkal.

Azt mindjárt láttuk, hogy fókák nincsenek és pingvin is csak vagy száz a sok ezer helyett, amelyet 1902-ben és 1903-ban találtunk itt. A Barrier jégyszirtjei alatt álldogáltak sűrű csoportban. Három pingvinre akartunk szert tenni a szalonnája kedvéért és azonkívül, néhány pingvin-tojásra.

CHERRY-t otthagytuk a jégfal lábánál a hegymászó kötéllel, hogy fölsegítsen majd bennünket a tengerjégről. BOWERS és én pedig leugrottunk és elindultunk a pingvinekhez. Közeledtünkre néhány közülök odább tipegett, azon igyekezve, hogy a lábain továbbított tojást el ne hagyja útközben. Amikor kergetni kezdtük őket, termé-

szetesen sok tojást elejtettek. A többiek, amelyek nem költöttek, fölhasználták az alkalmat, hogy tojáshoz jussanak és fölszedtek belőlük néhányat. De azért nekünk is maradt. Összeszedtünk hat tojást, megöltünk és megnyúztunk három madarat és visszatértünk a jéglabazathoz, ahol CHERRY várt ránk a kötéllel. CHERRY fölrontatta zsákmányunkat, én meg, BOWERS vállára állva, fölvetettem magam. BOWERS fölkapaszkodásával bajban voltunk, mert a kötél belevágódott a jégbe és nem bírtuk megmozdítani. Végre is más helyet keresett magának, ahol lépcsőket vághatott és — a kötéllel is segítve — fölmászhatott.

Meglepő, hogy milyen kevés pingvin gyűlt egybe itt ezidőtájt. Nem volt több, mint száz. Nekem úgy tűnt föl, hogy minden negyedik-ötödik madárnak lehetett tojása. Mindenesetre több madárnak nem volt, mint volt. A pontos arányszámot csak akkor lehetett volna megállapítani, ha valamennyit kényszerítjük, hogy elhagyja tojását.

Hogy miért találtunk július idején ily kisszámú madarat a költőhelyen, nehéz megérteni. Lehet, hogy csak most kezdődött a tojásrakás ideje s ezek a madarak az első jövevények csupán. Az is lehetséges, hogy a tengerjég egy részét, amelyen a madarak költöttek, a szél megbolygatta és kiűzte.

Erre a kérdésre csak egy újabb látogatás adhatna feleletet, ez év szeptemberében vagy októberben — vagy ami még kedvezőbb lenne, jövő augusztusban. Augusztus a legalkalmasabb hónap ezekre a tanulmányokra, amelyeket nagyon megkönnyítene, ha a hajóval lehetne élelmiszert és olajat szállítani jövő nyáron az Adélie-pingvinek költőhelyére.

Érdekes megfigyelést tettünk a költőhelyen. A pingvinek olyan mohón vágnak rá, hogy költhessenek, hogy tojás hijján kerek jégdarabokat vesznek a fészekbe és ezeket

akarják kikölni.¹ BOWERS és én is tojásnak néztük ezeket a piszkos jegeket első pillanatban. Az egyiket szemem láttára ejtette el a pingvin. Ez egészen tojás-alakú volt. Másikat meg abban a hitben vettem föl, hogy eltorzult tojás.

A pingvin, amikor kísérletképpen letettem melléje az igazi tojást, azonnal otthagya a hamisat. Nyilván tudta tehát, hogy ez nem igazi tojás.

Még egy másik kis csapat császár-pingvint is láttunk a jéglabazat alatt, de ezeknek nem voltak tojásaik.

Sietve igyekeztünk már most vissza tanyánkra. A sötétség reánk szakadt, nyomunkat veszítettük, a szél is ellenünk szegült, de azért sikerült szerencsésen hazabotorkálnunk.

[A kunyhóban nyomorúságos éjszaka várt ránk. Szélvész kerekedett és befúta a havat az ajtó alatt. Hálózásainkat és minden ruházatunkat belepte a hó. BILL hozzáfogott a pingvin-zsír olvasztásához. Azzal kezdte, hogy a forró zsír a szemébe fröccsent. Az éjjel hátralevő részét kínzó fájdalmak közt töltötte — nem tudta visszafojtani nyögéseit. Később bevallotta, hogy már azt hitte, elveszti szeme világát.

Valahogy csak megfőztük a vacsorát, de a kályhát hiába fűtöttük tovább — kunyhónkat nem sikerült föllelegítenünk. A hótömbök hasadékain át besüvített a szél.]

Ez volt első éjszakánk a kökunyhóban.

NEGYESIK FEJEZET.

Szabad ég alatt hóviharban.

1911 július 21. — Kunyhónkban töltött első éjszakánk elég tűrhető lett volna, csak az nem tetszett, hogy a szél

¹ Ugyancsak megfigyelték, hogy holtra fagyott fiókára ülnek.

minduntalan föl akarta emelni a ránk boruló tetővásznat. Hogy ezt megakadályozzuk, hatalmas jeges hótömböket raktunk rája ma.

A szél mára megenyhült és a hőmérséklet, amely tegnapi útunkon —33·5 fokig szállt, ma —30 fok körül ingadozott. Egész napunkat arra fordítottuk, hogy lágy hóval betömködjük a kunyhó minden látható repedését. Azután fölhoztuk a sátrat a gödörből és kifeszítettük, kényelem okából egészen közel a kunyhó ajtajához. Úgy okoskodtam, hogy a kettősfalú sátor alkalmasabb lesz ruhaneműnk szárogatására, mint a kunyhó, ahonnan a tűz melege nyomban elillan a nagy tetővásznon keresztül.

Vacsoránkat a sátorban főztük meg. Csaknem megfulladtunk a füstben, de annál pompásabb meleget élveztünk.

Éjszakára átköltöztünk a kunyhóba. Amikor lefeküdtünk, semmi szél nem fújt, de az ég borult volt. Három-négy órával később kinéztem, akkor sem fújt még. Hajnalban háromkor hirtelen déli szél kerekedett.

Július 22. — Reggel félhétkor viharerősségű szélre ébredtünk. Heves rohamokban fújt és sűrűn hordta a havat. BOWERS járt künn elsőnek. Amint kilépett a kunyhóból, nyomban észrevette, hogy a sátor eltűnt. Mindenestül elvitte a szél — sátorkarót, kötelet, vásznat, mindent. A főzőkészülék és a ruhaneműek, amiket a sátorban hagytunk, ottmaradtak a pusztta földön.

[CHERRY naplója így örökíti meg a kalandot: BIRDIE hangjára ébredtünk, amint bekiáltott az ajtón keresztül: «BILL, BILL, a sátor nincs sehol!» Kimentem és BIRDIE-vel együtt beadogattam BILL-nek a sátor helyén maradt holmikat. Lehetetlen volt megállani a szél ellen. BIRDIE-t föllökte a szél. Valóságos harcba került megtenni azt a három-négy lépést a kunyhó ajtajáig. Ha letaszítana a szél a lejtőre, semmi föl nem tartóztathatna.

A sátor helyén ruhaneműek heverték. Amikor később számot vetettünk dolgainkkal, kiderült, hogy minden holmink megvan, csak a főzőkészülék alja és fedője hiányzik. Sohsem kerültek elő többet. A legcsodálatosabb volt azonban, hogy *finn-csizmáink* ugyanazon a ponton maradtak, ahol hagytuk őket. A kunyhó védte meg őket a szélvésztl. BIRDIE tarisznyája is ott maradt és egy bádogdobozra való édesség. BIRDIE két doboz édességet hozott magával fényűzésül, merthogy étrendünkől hiányzott a cukor. Az egyiket elfogyasztottuk megérkezésünkkor. Ezt a másodikat — amelyről mi mitsem tudtunk — BILL születésnapjára szánta: holnapra. Most már, hogy kiderült a titok, ma is ettünk belőle.

A szél ordítása úgy hallatszott be a kunyhóba, mint villám-vonat dübörgése az alagútban. Hogy egymás szavát megértsük, hangosan kellett kiáltoznunk. Komolyan nyugtalanított kunyhónk teteje; rettentő robajjal csapkodta föl és le a szél. — Eddig CHERRY.]

A kunyhó belsejében mindent 15—20 centiméter vastagon belepett a falak hézagain beszüremkedő, finom szemű hó. Amikor már nem volt hó, amit behordjon a szél, a finom fekete morénaporra került a sor, ez aztán köszénpor módjára vont be mindent.

A nehéz hókockákkal megterhelt vitorlavászon tetőt vígan emelgette a szél; földudorodott, mint valami templom kupolája és kifeszült, akárcsak a dob.

A vihar egész nap szünet nélkül örvongott.

Megkísérlettük, hogy reggelit főzzünk a pingvin-olajjal, de kályhánk minden érthető ok nélkül megtagadta a szolgálatot. Nem is használhattuk többet. Primus-lámpán kellett a főzést befejeznünk és ez volt utolsó meleg étkezésünk jó ideig. Súlyos helyzetünket mérlegelve, elhatároztuk, hogy ameddig csak lehet, nem fogyasztunk semmi tüzelőt. A vihar

tétlenségre kényszerített és utolsó kanna olajunkat nem volt szabad megkezdenünk. Az ötödik kannából még egyszeri töltésre valónk maradt.

Reméltük még, hogy a sáturnak legalább egyes részeit, — ha mást nem, a sátorkarókat — megellelhetjük. Nem látszott lehetetlennek, hogy a visszautazásra rögtönözhetünk valami sátorfélét a kunyhó fedeléből. Mihelyt a világosság megengedi, el kellett indulnunk a sátor keresésére.

Július 23. — BOWERS 11-es erősségűnek ítélte a szelet.¹ A vihar dühöngő rohamai alig-alig tartottak szünetet.

A tetővászronról már kora reggel elsöpörte a vihar a hótömböket. A falak fölé rakott súlyos köveket is kezdte már rengetni az ajtó fölött, abba a veszélybe sodorva bennünket, hogy reánk szórja őket. Egyszerre csak megrepedt a vászon és kevésre rá hat repedést olvastunk meg rajta a szélmentes fal teteje fölött. A következő pillanatban a vászon nagyobb része rongyokba szakadt és mi a szabad ég alatt találtuk magunkat. A falakról omlani kezdtek a hatalmas kődarabok. Szerencsére egyikünket se sértették meg.

Születésem napját hálósájkjainkban fekve töltöttük, szabad ég alatt, meleg étel nélkül. Rémületes robajjal zúgott a vihar. A tetővászron rongyokba szabdalt végeit pisztolylövésekhez hasonló dörgéssel csapkodta a szél fejünk fölött.

Volt időnk terveket szöni a jövőre, hogy miképp fogunk a kunyhó aljára terített vitorlavászronból sátrat teremteni, hogy elvergődjünk vele a Hut Point-hoz. A hófúvás ezenközben lassan-lassan betemetett. Egyedüli reményünk az lehetett, hogy nem afféle öt-nyolc napos vihar áldozatai vagyunk, amilyeneket más években tapasztaltunk a Crozier-fok vidékén.

¹ Ezen a napon este 7 és 8 között a szél sebessége 39 és 135 kilométer között váltakozott. Lásd a 138. lapot és a 89. lap jegyzetét.

[CHERRY-GARRARD egyebek közt így emlékezik meg ezekről a napokról:

... A legválságosabb helyzetbe jutottunk. Tudtam róla, hogy PEARY átélt egyszer egy vihart a szabadban nyár idején. Sohsem hittem azonban, hogy emberi lény túlélhesse ezt télen, olyan állapotban, amilyenben mi voltunk akkoriban. Bevallom, azt hittem, végünk van már. Elhatároztam, hogy megkérem BILL-t, adjon morfiumot a szenvedés enyhítésére. A hideget — úgy éreztem — nem bírhatjuk soká. Alattunk jégyszirtben végződő meredek jeges lejtő — nem sok reményünk lehet a sátor megtalálására. A sátor nélkül pedig el kell pusztulnunk.

Azt hiszem, el-elszenderedtünk néha ezekben a nehéz órákban. Emlékszem, hogy föl-fölneszelve hallottam, amint BILL zsoltárokat énekel. BILL beszéli, hogy BOWERS vele énekelt.]

ÖTÖDIK FEJEZET.

Megmentve. — Útunk hazafelé.

Július 24. — A szélvihar éjfélig mitsem engedett. Ekkor enyhült valamicskét és reggelre már csak 2-es erősségű szél fújt. Később újra erősödött egy kicsit.

Délben a hóra terített takarót fejünkre kanyarítva ültünk hozzá negyvennyolcz óra óta első meleg ebédünkhöz. Valamivel később derengeni kezdett. Sietve indultunk el a sátor keresésére. Mindenfelé találtunk apró zsebkendő-nagyságú zöld vászondarabokat, de a sáturnak nyomát se láttuk. Egyszer csak BOWERS, aki messzebb került kelet felé és megmászott egy magaslatot, hangos kiáltással jelentette, hogy látja már a sátrat. Ültében siklott le onnan száz méter hosszú hólejtőn, s annak aljában rátalált a csaknem sér-tetlenül maradt sátorvászonzonra, négy-ötszáz méterre attól a

helytől, ahonnan a szél elsodorta. Egyik sátorkarót kicsavarta a szél és a köteleket is alaposan megtépázta, de maga a sátor majdnem épen maradt.

Visszahoztuk és régi helyén — a kunyhónk alatti hóüregben — kifeszítettük. Sietnünk kellett, mert az idő újból fenyegetett. Hálózásajainkkal, a főzőkészülékkel és egyéb szükséges holminkkal beköltöztünk a sátorba.

Megvitattuk a helyzetet és arra az eredményre jutotunk, hogy nem veszthetünk több időt — vissza kell térnünk a téli szállásra.

Kiábrándító volt, hogy oly kevés pingvint találtunk, de nem tehattunk további kísérleteket. Még így is aggályos volt, hasznavehetőnek bizonyulnak-e megrongált, összefagyott nedves hálózásajaink, ha hazafelé is olyan keserves hidegekkel kell megküzdennünk, mint idejövet.

Elhatároztam, hogy holnap indulunk. Összeválogattuk felszerelésünkéből mindazt, aminek a jövőben hasznát vehettük ezen a helyen s ezeket elraktároztuk a kunyhó sarkában és kövekkel megterheltük. Tetejébe ráraktuk a 2·7 méteres szánt és a jégcsákányt. Híradásul jegyzetet írtam és ezt gyufás dobozba téve rákötöttük a csákány nyelére. Hogy szembetünőbb legyen, a falak körül bambuszrudakat tűztünk le.

Július 25. — Élénk szélben, —26 fokos hidegben, borult időben tettük meg a végső előkészületeket, aztán útra keltünk. A szél növekvő erővel szembe támadt. Két kilométeres út után, bármily nehezünkre esett is, tanyát kellett ütnünk. A szél viharra fajult és egész éjjel nem hagyott alább.

BOWERS elhatározta, hogy a sátrat nem hagyja többet egymagában útra kelni. Hozzákötözte magát a sátorkaróhoz. Hálózásaját ezen a napon kifordította, prêmes oldalával kifelé.

[Elfogadtam BIRDIE dunnalúd-hálózásaját, amit nem

használt — írja CHERRY-GARRARD. Már napok óta kért, hogy fogadjam el. Ki sem tudom fejezni, mily csodálatos önfeláldozás ez tőle. Kegyetlenség volt elfogadnom, de arra gondoltam, hogy idestova semmi hasznomat nem veszik társaim, ha jól ki nem alszom magamat. Túláságos nagy hálósákomban pedig erről szó sem lehetett. Már amikor a császárpíngvinekhez ellátogattunk, annyira el voltam gyötörve, hogy nem is igen törődtem vele, beleesem-e valami hasadékba, vagy se. Pedig azóta ugyancsak sok mindenen keresztül mentünk.

BIRDIE bámulatosan erős. Éjszaka jól alszik. Küzdenie kell magával, hogy el ne nyomja az álom, mielőtt belebújnék hálósákjába. Gyakran kezében csajkájával alszik el, amit aztán elejt; sőt egyszer az égő primuszlámpát is kiejtette kezéből.]

Hálósákjaink ez időtájt annyira át voltak itatva nedvességgel és oly keményre fagytak, hogy nem lehetett őket összegöngyölni. Ettől fogva hazáig úgy vittük őket a szánon egész hosszukban egymásra fektetve. Még így is meg-meg-törték több helyütt, amikor esténkint széjjel feszegettük. Előfordult, hogy egy óránál tovább elkínlódunk, míg belénk bújhattunk.

Július 26. — Lépteink neszére és a hófelszín természetére figyelve haladtunk előre a sötétségben, abban a reményben, hogy helyes irányt tartunk.

Estére elült a szél, az ég kiderült és a hőmérséklet —30 fokról —43 fokra szállt. A Terror-moréna előtt húzódó jégdurolosok között, mély és puha hóban ütöttünk sátrat. Egész éjszaka hallatszottak a durolosok pukkanásai, mintha üres bádagedényt verne valaki.

Július 27. — Reggel útra kelve hamarosan kiderült, hogy alaposan belekeveredtünk a jégdurolosok közé. Két nagymagasságú jégdurolos között túláságos messzire is el-

jutottunk. Át kellett kaptatnunk mulhatatlanul a jobboldali, hegymagasságú jégtorlaszon. Ezen közben bizonytalanul áthidalt, keskeny hasadékok kerültek útunkba és egy széles hasadék, amelyet csak akkor fedeztünk fel, amikor már a szánnal együtt mind a hárman rajta állottunk a hóhídon. Lábam bele is szakadt és éppen elkiáltottam magam, hogy társaim vigyázzanak, amikor BOWERS alatt beszakadt a híd. Túlságosan közel jártunk egymáshoz ezen a napon. A szán keresztben állt meg a hasadék fölött.

[BOWERS eltűnését CHERRY-GARRARD így beszéli el:

A jégtorlasz tetején BIRDIE-t elnyelte egy hasadék, amely éppen elég széles volt ahhoz, hogy egy embert magába fogadjon. Lassankint süllyedt mind mélyebbre és mélyebbre, míglen a feje egy méternél mélyebbre került a hasadék felszínénél. Szerencsére a szerszám fennakadt valahol. BILL azonnal ott termett és megragadta BOWERS gyaloghámját, én meg ezalatt a szán orrához ugrottam. BILL odakiáltott, hozzam el a hegyászó kötelet, BIRDIE pedig alulról dirigált, hogy mit tegyünk. Bámulatos lélekjelenléttel ítélte meg helyzetét s egy szempillantás alatt eltalálta a mentés egyetlen lehetséges módját. Élete komoly veszélyben forgott. A hasadék mélysége megvolt 30 méter és lefelé nem keskenyedett. Amúgy egyszerűen nem húzhattuk föl, mert a hasadék szélein engedett a hó és BOWERS nem tudott segíteni magán. A hegyászó kötélre hurkot kötöttem és leeresztettem hozzá. BOWERS beleállt a hurokba s mi lassan-lassan fokozatosan fölvontattuk.

Előttünk még egy magas jégtorlasz emelkedett és nem tudhattuk, mennyi következik még utána. BILL most már a hegyászó kötél végénél fogva vezetett. Ezt a módszert igen célszerűnek találtuk és követtük is mindvégig.

Úgy éreztük, balszerencsénk láncolatának végére jutottunk.]

Csakhamar biztos szárazföldi jégre értünk. 13 kilométeres út után tanyát ütöttünk. A hőmérséklet egész nap —43 és —44 fok között ingadozott.

Július 28. — Kora hajnalban fölkerekedtünk. Jobbra tőlünk a *Bastion* (Bástya) kráter emelkedett a *Conical Hill*-el (kúpos hegy), amely az *Observation Hill*-ről szembe-tűnő tájjelző. Útunk lassan emelkedett. Fölérve a lejtő tetejére, nagyszerű képben tárult elénk a Nyugati hegylánc, a *Discovery*-hegy, a *Hut Point* félszigete és a tájkép többi jól ismert pontja. [A félhomály világosságát mondhatatlan megváltásnak éreztük.]

Túl voltunk a *Terror Point*-on és ezzel a viharok látogatta vidéken is. A gerinc túlsó oldalán lefelé tartva nem-sokára elértük a *Barrier* lágyabb felszínét. A szánt nehezebben vontattuk, de kárpótolt a szép tiszta idő. A *Terror*-hegy csúcsa egész nap látható volt és az *Erebus* is attól a pillanattól fogva, hogy fölbukkant a *Terror* lejtője fölé. Csak este felé tűnt el szem elől.

BOWERS ismét kifordította ma hálózsákját, prêmes oldalával befelé és most már így is maradt az *Evans*-fokig. A hőmérséklet a reggeli —44 fokról —39 fokra enyhült este felé. Ezen a napon 12 kilométert tettünk meg.

Lehető rövidre fogtuk az éjszakát, mert a nagy hidegben úgysem igen pihenhattunk.

Kivált a kezünk szenvedett sokat a fagytól, úgy hogy a sátor ajtaját is alig-alig tudtuk bekötözni merev ujjainkkal. Lábunkat nagy óvatossággal gondoztuk; lábbelinket vacsora előtt mindig megcseréltük. Ily módon elkerültük az elfagyás veszedelmét.

Július 29. — Szélcsöndes időben (41—43 fok), puha felszínen ismét 12 kilométerrel jutottunk közelebb célunkhoz. Gyakori volt a felszín süppedezése. Ebédkor az egész sátor minden benne levővel észrevehető tompa ütődéssel

hirtelen megzökkent. Köröskörül percekig tartó erős visszhangot vert az eset. CHERRY szerint akkor kezdődött a jelenés, amikor a felszín alatti hóréteg is áttört a lába alatt.

Július 30. — Kitünő időben, feltünő világosság mellett tettünk meg 14 kilométert. A hegyek és a fok hólejtői csalóka közelségben mutatkoztak. A pirkadat színjátéka gyönyörködtető volt a keleti láthatáron. A nyugati hegylánc csúcsai lilaszínben égtek, habár még egyiket sem érték a Nap sugarai.

Egész nap hideg időjárás uralkodott: reggel 48·5, délután 52—53 fok a fagypont alatt. Időről-időre keleti és északkeleti szél kerekedett; egy alkalommal harminc méter magasságba sodorta a havat.

Július 31. — Hatodfél óra alatt 10 kilométert tettünk meg szélsöpörte kemény felszínen. Elértük a Barrier szélét a Pram Point hegyeitől mintegy $2\frac{1}{2}$ —3 kilométer távolságra. A Barrier széléről gyors menetben jutottunk le a tenger jegére. Itt is éreztük a Barrierről leözönlő hideg széláramlatot. Hogy ettől védve legyünk, még száz méterrel tovább mentünk és ott ütöttünk tanyát. Hőmérséklet a Barrieren —49·5, déli tanyánkon, a tengerjégen —41·7 fok. Távmérőnk a *Knoll* alatti tanyától idáig 70·5 kilométert mutatott.

A Hut Point-ra megérkezve a hőmérséklet —32·8 fokra emelkedett. Szélsőséges tiszta időben vonultunk be a kunyhóba és ott kifeszítettük sátrunkat.

[Az utóbbi négy nap alatt BIRDIE sokszor elaludt menet közben. Nem tudom, megesett-e ez BILL-lel is. Velem az utolsó napon megtörtént néhányszor és ilyenkor arra ébredtem, hogy beleütköztem BIRDIE-be vagy BILL-be.]¹

¹ A háborúban velem is megesett egy éjszaka, hogy jártomban elnyomott az álom és beleütköztem a — lovamba. Amikor meg megállott a menet, elterültünk a földön és szempillantás alatt elaludtunk.

Augusztus 1. — [A kunyhót kellemesen melegnek találtuk. A sátrat CREAN-nek a hálólhelyén ütöttük föl. Nagyon boldogoknak éreztük magunkat. Evés közben is el-elnyomott az álom.]

Csak három órát töltöttünk a hálósákban és már hajnali háromkor fölkeltünk, de a szél miatt csak tizenegykor indulhattunk. A Glecsér-nyelven túl, a Hut Pointtól 15 kilométerre deeltünk. A világosság kedvezett és délután még holdfényt is kaptunk. A hőmérséklet -30 és -32 fok körül járt.

Az *Inaccessible*-sziget előtt, este féltízkor északi szél fogadott és ez tartott, míg csak meg nem érkeztünk az Evans-fokra. [A fokot megkerülve BILL tanácsára elszéledtünk, hogy ha valaki kijön a kunyhóból, hadd lássa mindjárt, hogy hárman vagyunk. Zajtalanul értük el a kunyhó ajtaját, anélkül, hogy valaki észre vett volna bennünket.]

Ez volt távollétünk harminchatodik napja.

E. A. WILSON.

★

Így végződik a Crozier-foki csoport egyszerű és szerény szavú jelentése. CHERRY-GARRARD naplója részletesebben emlékezik meg a megérkezés eseményéről. Átvesszük belőle a következőket:

... A kunyhó ajtajához érve nem tudtuk mindjárt lerázni magunkról a gyaloghámot. Amikor ez végre sikerült, megjelent HOOPER. Meglepetésében fölkiáltott: «Nagy ég!» és nyomban berontott az ajtón, hogy föllármázza a többieket. No lett is erre alapos riadalom.

Társaink közül többen kiugráltak ágyukból és nekünk estek, hogy kiszabadítsanak ruháinkból. (Az enyém másnap 11 kilogrammot nyomott.)

Elbeszéléseink hallatára egyik ámulatból a másikba

estek. Leültünk a jó forró kakaó mellé. Vajat, kenyeret és *jam*-et tettek elibénk. Egyebet nem is kívántunk.

Hallottam, amint SCOTT így szólt:

— No de halljátok, bizony mondom, ez a legküzdesebb utazás, amit ember tett valaha.

Elmondták később, hogy tekintetünk úgy festett, mintha végsőt készülnénk lehelni már. Reggelire egészen átalakultunk. PONTING beszélt, hogy orosz foglyokon látott valamikor ilyen halálos kimerülést Mukdenben. Valósággal úgy buktam bele száraz, meleg ágyamba. Azt hiszem, oly közel jártunk ebben a pillanatban a legfőbb üdvösséghez, amily közel csak ember juthat hozzá ezen a földön.

GRIFFITH TAYLOR:

A nyugati utazások.¹

Első útunk, 1911 januárius 27. — március 14.

ELSŐ FEJEZET.

A beutazandó vidék. — Az utitársak. — Feladataink.
A felszerelés.

Az Evans-fokról, ha háttal áll az ember az Erebus gőzfelhőihöz, a Mc Murdo Sound-on át dicső hegyláncra esik tekintete. Magassága délnyugaton eléri a 4000 métert. Ez az északról délnek vonuló hegyláncolat a *Nyugati hegység*. Délen a *Discovery* kihalt vulkáni kúpjában végződik; északon messze-messze követhetjük a hóborította csúcsok vonalát, míg csak bele nem vész a láthatár szürke peremébe. Ezen a szürke peremen túl van a *Granite Harbour* ($76^{\circ} 50'$), a mi kutatásunk területének északi határa. Délen viszont a *Discovery* vulkán alsó lejtőit borító *Koettlitz* glecserig ($78^{\circ} 20'$) terjesztettük ki vizsgálódásunkat.

Tiszta időben szemünkbe tűntek a *Lister*-hegy oldalát barázdoló, legkisebb völgyhajlatok — szinte alig hinné az ember, hogy ez a hegycsúcs 110 kilométernél messzebbre van tőlünk. Nyugat felé az alsó *Ferrar*-glecser völgye húzódik; a völgy szájánál a *Butter Point* hegy lábának csillogó hólejtője fehérlik: a nyugati kutató utak kiinduló-

¹ Az itt következő kilenc fejezet az expedíció hat tagjának élményeit beszéli el, akik két utat tettek a *Nyugati hegység*-be a Déli Victoria-földön.

pontja. Ez az a hely, ahol 1902-ben SCOTT-ék vaját rak-tároztak el; azóta is ismételten hagytak hátra itt az erre járó csoportok élelmiszer-készleteket.

A hegyláncon túl, szem elől rejtve terül el a Nagy Jégplató. Ennek a láthatatlan fennsíknak 2000 méternél nagyobb magasságából erednek azok a hatalmas jeges folyamok, amelyekkel elbeszélésünk foglalkozik: a *Koettlitz*-, *Ferrar*-, *Taylor*- és *Mackay*-glecser.

No és most szóljunk röviden útitársaimról. Mi a titka «a vadon hívó szavának», hogy úgy vissza vonz bennünket az Antarktisz elriasztó világába? Hitem szerint a sarkvidék legfőbb varázsa a válogatott bajtársak körében átélt élményekre való emlékezésben gyökeredzik, olyan bajtársak körében, akik különös rátermettséggel tudnak beleillesz-kedni ebbe az idegen világba. Ausztrália sivatagjai, vagy Spitzbergen jégmezői ugyanezekkel az útitársakkal nem kevésbbé kedveseknek tűnnének föl előttem.

Sydney mellett van egy hírneves régi iskola, amelynek növendékei közül emberemlékezet óta nem hiányoztak a DEBENHAM és TAYLOR család képviselői. FRANK DEBENHAM és én már régi barátok voltunk, amikor együtt vizsgáztunk a geológiából ugyanezen az egyetemen. Évekkel később Cambridge-ben a diákok tudományos egyesületében klub-társak lettek WRIGHT, a Caius College tagja és TAYLOR, aki az Emmanuel College kötelékébe tartozott.

DEBENHAM Ausztráliában mint fő-kommisszárius meg-becsülhetetlen gyakorlatot szerzett a szán-utazásban. WRIGHT meg a hófedte vidékeken való vándorláshoz értett mesterien, mert gyakran töltötte a szünidőket a kanadai őserdőkben, amikor még a torontoi egyetemre járt.

TRYGGVE GRAN-t mutatom be már most az olvasónak,

csapatunk legifjabb és — vezetők után — legviláglatottabb tagját. Sportok, utazás, zene, irodalom és nyelvek iránt érdeklődő útitársunk sohasem fogyott ki az érdekes élményekből.

A két altiszt közül EDGAR EVANS első expedíciónkban vett részt. Ő volt a mester. Mi többiek — DEBENHAM, WRIGHT és magam — mind a hárman újoncok voltunk a déli sarkvidéken. EVANS még a *Discovery* emberei közül való; gyakorlott szán-utazó.

FORDE, a haditengerészeti másikkal, a *Granite*-öbölhöz tett útunkban volt szánmesterünk. Ezen a második utazáson is négyen voltunk útitársak: DEBENHAM, GRAN, FORDE és én.

Érdekes följegyezni, hogy mind a hatan más-más nemzetiségből kerülünk: DEBENHAM ausztráliai, WRIGHT kanadai, GRAN norvég, EVANS Wales-ből, FORDE Írországból való; magam voltam az egyetlen, aki Angliában születtem.

★

1911 januárius 26.-án SCOTT kapitány átadta nekem az írott utasításokat, amelyek irányítóink voltak első nyugati kutató-útunkban. Ezek az utasítások egyúttal a mi rövid beszámolóink, mert a bennük foglalt programot végrehajtottuk. Éppen ezért idézem itt SCOTT levelét, mindössze egy részlet elhagyásával, amely a Hut Point-ra vonatkozik.

«Kedves Taylor!

Tervem, hogy szán-expedíciót küldök ki az ön vezetésével a McMurdo átjáró jegén át a Ferrar-glecserhez.

Útitársai lesznek: Debenham, Wright és Edgar Evans

Két szánt visz magával, nyolc hétre való fölszereléssel és élelemmel.

Útjának célja a Dry Valley (Száraz völgy) és a

Koettlitz-gleccser közt elterülő vidék geológiai tanulmányozása.

Szabad mozgásuk bizonyos fokig azon fordul meg, főlszakad-e vagy nem a tenger jege. Legjobb és legbiztosabb tervnek mutatkozik: fölvinni a készleteket a Ferrar-gleccseren a közép-moréna egy pontjáig a Descent-(Leszálló-)hágóval szemben és ott raktárt létesíteni. Onnan két heti eleséggel följuthat a Dry Valley gleccser torkolatához és leereszkedhet ennek a jégárnak a völgyébe. Visszatérve a depóhoz megállapíthatja a nyílt víz kiterjedését és ehhez képest vagy a gleccseren száll le és megkerüli kelet felé a Butter Point-ot, vagy pedig megmássza a Descent-hágót és a Blue-(Kék-)gleccseren vagy az előhegyek valamelyik délebbi gleccserén ereszkedik le és arrafelé folytatja a Koettlitz gleccser-vidék kutatását.

Feladatának megoldása után átkel az átjárón a Hut-Point-hoz, ügyelve arra, hogy nyílt vízhez túlközel ne táborozzon . . .

Sok szerencsét kíván igaz híve

R. Scott.

★

Fölszerelésünkről csak annyit kívánok itt megemlíteni, hogy kivételesen gazdag fényképező berendezést vittünk magunkkal.

Főleg WRIGHT-nek volt erre szüksége, mert neki a jég-szerkezet alakulatait (lehelet-finomságú jégkristályokat és így tovább) kellett megörökítenie. WRIGHT műszereihez tartozott még egy terjedelmes polariszkópium, — amellyel a jég-rétegeket poláros fényben vizsgálhassa — és egy teodolit.

DEBENHAM feladata volt a kőzetgyűjtés és a geológiai térképezés. Neki külön fotografáló gépe volt, hogy önállóan dolgozhasson.

Engem magamat elsősorban a vidék fiziografiai arculata érdekelt, amit úgyis nevezhetnék népszerűbben: «Az *Antarktisz geológiai történetének utolsó fejezete*». Más szavakkal: Miképpen hatott a földfelszínre a glecserek mozgása, a szél, fagy, víz és a jég. Másik, még érdekesebb kérdés, amelyre megfigyeléseimet kiterjesztettem, az volt, hogy mennyiben térnek el az itt felsorolt hatások eredményeiképpen észlelhető jelenségek azoktól, amelyeket mérsékeltebb égöveken tapasztalunk, ahol a víz a fő ható-erő, és a jég-erózió teljesen hiányzik.

Szánjaink súlya, rakományostól így alakult:

A két szán és acél-szántalpak.....	77 kg
Nyolc hétre való eleség	286 «
Sátrak, szerszámok, stb.	59 «
Műszerek, fényképezőberendezések, stb.	30 «
Személyes szükségletek négy tarisznijában.....	23 «
Osszesen ...	475 kg

Ez a súly éppen elég terhet rótt négyünkre: fejenként mintegy 120 kilogrammot. De az út jó részén csak egy szánt készültünk magunkkal vinni, így tehát ez a teher nem sok fejtörést okozott.

MÁSODIK FEJEZET.

A Ferrar-glecseren. — Depó-elhelyezés. — Az Alcove-tanya. — Fókák tetemei. — A «Csad-tó.» — Láva-folyások.

1911 januárius 27.-én PENNELL hadnagy a *Terra Nová*-val átszállított bennünket a Glecser-nyelvtől a *Butter Point*-ra. Erre a helyre délután négy órakor érkeztünk meg.

A partról nagyszerű képben tárult elénk a *Ferrar*-

glecser alsó szakasza. Ezen a hat-hét kilométer széles glecser-völgyön, amely ötven kilométerre terjedt délnyugatnak, kellett fölfelé kaptatnunk a legelső napokban idestova 900 méter magasságba.

Föltűnt mindnyájunknak a szirtfalak meredeksége mindkét oldalon. Az északi homlokzat harminc kilométernél hosszabb vonalon csodálatos síma falként mered föl csaknem ezer méter magasságba. Jellegzetes glaciális völgy; oldalsó kiugrások, amelyek a *folyó*-vájta völgyek folytonosságát meg szokták szakítani, teljességgel hiányoznak.

Szánjaink fölszerelése után hat óra tájban keltünk útra s még hat vagy hét kilométert tettünk meg aznap, amíg sátort ütöttünk éjszakára.

Az első héten — péntektől péntekig — EVANS volt a soros szakács, mert ő már értett a főzőkészülék és a primus-lámpa kezeléséhez. DEBENHAM-ről tudtam, hogy ő hamarabb beletanul ebbe a mesterségbe, mint akármelyikünk. Ő lett tehát a kukta, hogy azután fölváltsa főnökét. WRIGHT vállalta a harmadik hetet. Utána nekem kell majd megpróbálkoznom.

Amíg EVANS DEBENHAM-et avatgatta be a pemikán titkaiba, WRIGHT-tel elsétáltam a tenger jegén át dél felé néhány kilométernyire, a főglecser elágazásáig.

Másnap, 28.-án, fölfelé haladtunk a glecseren jó néhány kilométerre. A délutánt egy szép függő-glecser tanulmányozására fordítottuk. Mintha csak valami nagy fehér köpönyeget vetett volna reá a természet a Ferrar-völgy északi falára. A jégköpönyeg tizenkét méter magas homlokfalban végződött. Amíg WRIGHT és DEBENHAM ezen a környéken vizsgálódtak, magam fölkapaszkodtam 760 m magasságba. A *Kukri*-hegyek vállán állottam ekkor, ahonnan ígész látvány tárult elém délnyugatnak. Mint valami gót székes-egyház csúcsívei, lendült a magasba a *Cathedral Rocks* orom-

zata. Ennek az alján kellett hátrahagynunk az első élelmi-szer-tartalékot.

Visszatérőben császárpingvinek botorul bukácsoló csoportjaira bukkantunk. Lehettek vagy százan, a vedlés időszakának vége felé. Egyet közülök, amelyik már fényes ruhában pompázott, leütöttem, hogy legyen egy kis változatosság, ha majd ráúnunk az örökös pemikánra.

A következő nap egyre följebb és följebb hatolva állandóan nyugat felé tartottunk a glecseren. 30.-án igen nehéz útunk volt a széles jégfolyam hullámain. Déltájban hóval áthidalt keskeny rianások közé jutottunk. Estére mindazonáltal elértük a *Cathedral*-szirtek alatt emelkedő nagy morénát, ahol a Scott kapitány rendelte helyen elhelyeztük depónkat.

A depó fölött a glecser háta meredekebbre vált, de félteherrel elég jól boldogultunk és másnap este hat órakor — 31.-én — már az alsó Ferrar-glecser tetejéről, ezer méter magas kis jégplatóról, tekintettünk körül. Útunk most a legnagyobb szelvény mentén vezetett, amelyet csak láttam valaha. Az északi oldalon felülről sárga homokkővel szegélyezett, ezer méteres szirtfal emelkedett. A homokkő alatt két csodálatos sötét láva-réteg ékelődött bele a gránit alapkőzetébe, vízszintesen. Az egész úgy festett, mint valami sárga, fekete és vörös színekkel rétegzett óriási *sandwich*. A vörös gránit alsó lejtőjét régi oldalmoréna fekete törmeléke szennyezte be.

Tovább hatoltunk még néhány órányira, most már völgynek haladva, észak felé. Este 9-kor a *Dry Valley* felső végét betöltő glecseren ütöttünk tanyát. Ennek a glecsernek a kutatása — amelyet 1903-ban gyors menetben szelt át Scott kapitány¹ — volt a legközelebbi félhónap munka-

¹ *Angolok a déli sarkvidéken*, 222.—262. lap.

programmja. Scott kapitány megtisztelt vele, hogy a jégárat rólam nevezte el.

Lefelé haladva a *Taylor*-glecseren, túlközel kerültünk a *Kukri* hegységhez. Rendkívül meredek és csúszós jégen jártunk s a jégbe — óriások hüvelyk-lenyomataiként — lábnyi átmérőjű kerek mélyedések vájódtak.

A *Ferrar*-glecser havas felszínén való ötnapos vándorlásunk után meglepett, hogy a vele párhuzamos *Taylor*-völgyben havat nem találtunk.

Képzeljünk csak el egy csaknem ezer méter mély, hat-hét kilométer széles, negyven kilométernél hosszabb völgyet a $77\frac{1}{2}$ fok déli szélességen, amelyet egyetlen foltnyi hó nem borít!

A völgyön át heves, csípős szél fújt szembe, de föl se vettük — nem volt hófúvás!

Meredeken szállottunk alá 300 méternyiivel. A glecser nyelve éppen alattunk volt akkor. Túl rajta széles, kopár köves teknő terjedt ki messze kilométerekre kelet felé. Alsó lejtőit vöröses gránittömbök borították. Följebb koromfekete törmelék-halmazok — világgra szénrakásoknak néznék őket az ember — újabbkori lávafolyások útját jelölik. Amíg a Dry Valley-ben tartózkodtunk, csaknem meleg idő járt. A hőmérséklet néha fölmelegedett a fagypont fölé. A fekete sziklatömbök alján mindenfelé erek csörgedeztek. Neve ellenére is («Szárász-völgy»), ez volt a legnedvesebb vidék, amit csak láttam az Antarktison.

A glecser végződésén innen vagy másfél kilométerrel, huzamosb időre tábort ütöttünk. A szánt nem vonszolhattuk tovább; beláttam, hogy ezen a hómentes területen a térképezés egyetlen módja, ha a hátunkra pakoljuk föl holminkat.

Tiszta, hótlan jég vett körül mindenfelől. A meredek sziklás hegyoldalaktól tizenkét méter magas jégzirtek és széles glecser-árok választott el. Sehol nem leptünk egy talp-

alatnyi helyet, ahol könnyűszerrel megállhassunk. A sátrat fölütni meg éppenséggel lehetetlennek mutatkozott. A glecser közepébe a zúgó glecser-patakok mély medreket vájtak. A medrek napsütötte déli partjai meg egész sor festői fülkére tagolódtak. A Természet architektúrájának gyönyörű alkotásai ezek az «alkóv»-ok, amelyeknek tisztajegű, meredek falait is ezernyi oszloppá faragta széjjel a Nap ereje.

A szánt egy ilyen gótikus *apszisz*-ba lebocsátva, pompás védelmet leltünk benne tanyánk számára. A glecser felszínén végigszántó szeleket meg sem éreztük.

Két napot töltöttünk itt térképezéssel az *Alcove tanya* környékén. Azután összeszedtük sátorfánkat, hálózásjainkat és öt napi eleséggel elindultunk a tenger felé. Gránitfalak közé vágódott keskeny szorulaton át vitt útunk lefelé. Előttünk tekintélyes, öt-hat kilométer hosszú tó — a «*Bonney*»-tó — befagyott tükre csillogott. A tavat borító vastag jég alatt vízi-növényeket fedeztünk fel. A meredek szirtek alatt szemelláthatólag mély volt a víz. A tó keleti végén tartottuk első delelőnket.

Meglepett, hogy, bár a tenger felé közeledtünk, emelkedni kezdett a völgy. A magas sziklasáncon keresztül, amely elzárta az utat előttünk, átjáró nem mutatkozott. Nemsokára azonban foka-tetemekre bukkantunk — összesen tizenhármat olvastunk meg — bizonyos volt tehát, hogy amerre ezek az állatok fölvergődhettek a partról idáig, könnyen járható útnak kell lennie.

Lefelé indultunk a völgy északi oldalába torkolló keskeny hegyszoroson. De ezt a kijárót is elsáncolta egy függőglecser meredek homloka. *Éreztük* azonban, hogy a tengert néhány perc múlva meg kell pillantanunk. És csakugyan: az előttünk meredező glecser-nyelv jégfala mellett fölfedeztünk valami szűk szoros-utat, amelynek két oldalát csaknem átértük, kinyújtott kezünkkel. Errefelé cipeltük

tehát tovább súlyossá vált terhünket. Semmi kétség, hogy a fókák is erre jöttek be meghalni, a szárazföld belsejébe.

A tengert egyelőre még nem láthattuk meg. A défilé két kilométer hosszú befagyott tóvá tágult ki. Ennek a száraz kavicsos partján sátrat vertünk éjszakára. A tó vize határozottan orvosságízű volt. Kifolyása nem lévén, egyhangúlag *Csad*-tónak neveztük el, mitsem törődve az éghajlati különbséggel.

Fölkapaszkodva a sátrunktól délre emelkedő, ötszáz méter magas kopár hegygerincre, szemünkbe tűnt a tenger, kelet felé, mintegy húsz kilométernyire. A messzeségben kivehattuk az Erebus lejtőinek glecsereit és a Beaufort-sziget piramisát.

Ötödikén kora reggel EVANS-szel elindultam a tengerpartra; DEBENHAM és WRIGHT ezalatt a défilé közelében vizsgálódott. Másnap reggel WRIGHT-tel megmásztam a völgyet elzáró hegyvonulatot.

A tómenti kavicsban hiába kutattunk aranyat. Csak némi magnetit mutatkozott nálunk fenekén.

7.-én visszafordultunk az *Alcove tanya* felé. Tanya-helyünket az utóbbi napok melege elpusztította. Egy szomszédos mélyedésben, moréna-törmelék közt, új szállásra leltünk.

Mielőtt elhagytuk volna ezt a vidéket, DEBENHAM a déli hegyoldalon fölkapaszkodott mintegy 800 méter magasságba és térképet rajzolt arról a láva-tömegről, amely fekete szemölcsként emelkedik ki a völgy jégborította válla fölé. A másik oldalán, még magasabban, szép kis láva-kráter tanuskodik róla, hogy vulkáni tüzek ragyogták be a glecsert azóta is, hogy a jég a völgyteknőt színültig betöltötte.

HARMADIK FEJEZET.

A Dry Valley morénája. — Olvasmányaink. — A glecser mozgása. — Barrier-rengés. — Kaland a kardszárnyú delfinnel. — A kék glecser. — A Koettlitz-glecser. — Armadillo-tanya. — Fejetlen hal. — Park Lane tanya. — Labyrinth-tanya. — Fókák útja.

A glecseren fölfelé haladva ismét a *Kukri*-hegyek nyugati végénél ütöttünk tanyát. Vacsora után WRIGHT-tel elmentem még a glecser-árokhoz, amely a jeget a gránit-szikláktól elválasztja. Látni akartam, van-e nyoma a glecser-erózióknak a sziklafalon?

Csákányokkal és hegymászó-kötéllel fölszerelve nem minden nehézség nélkül bocsátkoztam le a hatvan méternél mélyebb, harminc méter széles «sánc-árok» fenekére. A sziklafal alját görgeteg takarta el s a jég csiszolásáról nem győződhettem meg.

Még nagyobb küzdelembe került a visszatérés, ismét a kötél segítségével, amellyel WRIGHT végre is fölvontatott.

Másnap délelőtt WRIGHT és EVANS a *Solitary Rocks* melletti jégeséseket és morénákat kutatta át, én pedig DEBENHAM-mel a *Knob Head* felé sétáltam el.

A morénák iránya elárulja, hogy a platóról minden jég a *Dry Valley*-be tolul alá és nem a *Ferrar* alsó völgyébe, mint idáig képzeltük. A *Ferrar*-és a *Taylor*-glecser egymással szemben fekvő jégárok, és a *Knob Head* hágójánál összefüggenek; régebben önállóak voltak és ha a jég valamivel lejjebb húzódik, ismét el fognak különülni.

Este irodalomról folyt a szó. EVANS nem szerette DICKENS-t és KIPLING-et; DEBENHAM és én annál jobban. EVANS-nek kedvenc írója az a jól ismert francia szerző, akinek a nevét ő nagy bölcsen «Dum-asz»-nak (ostoba

számár») ejtetté ki. «Könyvtárunk» egészen tekintélyes volt: személyenkint nem kevesebb, mint fél kilogrammot engedélyeztünk könyvekre. Elsorolom itt — elrettentésül — miket vittünk magunkkal: BROWNING-ot, TENNYSON-t és WILLIAM LE QUEUX egy kötetét, O. W. HOLMES: *The Autocrat of the Breakfast Table* című munkáját, a *Red Magazine* néhány számát, két német matematikai művet és még három másik német könyvecskét. Legnépszerűbb volt a *Red Magazine*, az *Autocrat* és Browning — ezek közül is a *Red Magazine*. Nem nagyon kaptunk a németeken.

Februárius 10.-én leszállottunk a *Cathedral Rocks* alatti depónkhoz. A sirályok fölfedezték császár-pingvinünket; a finom csemegét hiába tartogattuk.

Másnap WRIGHT és DEBENHAM karókat tűztek ki a glecseren, egyenes vonalban, két szembetűnő csúcs között. Tavasszal SCOTT kapitány ezeknek az állásából megállapíthatta a glecser jelentékeny odábbmozdulását: félév alatt kilenc méterrel nyomult lejjebb a jégfolyam. Én azalatt EVANS-szel a *Descent Pass*-ra fölvivő meredek hólejtővel tettem kísérletet. EVANS 1903-ban járt már erre ARMITAGE-dzsel. Félméternél mélyebbre kezdtünk süppedezni a lágy hóba. Itt ismerkedtem meg először a «Barrier-rengéssel». Lépten-nyomon megrendült a felszín lábunk alatt, hullámgörű módjára szétterjedő félelmetes morajt hallatva.

Egymáshoz kötözve haladtunk fölfelé három-négy kilométernyire, amikor repedések közé jutottunk. Egyszerre mind a ketten belezuppantunk valami hasadékba. Előbb EVANS kászolódozott ki és hátrább lépve a szilárd talajra, kimentett kényes helyzetemből.

Nem erőltettem tovább ezt a lehetetlen útirányt. Elhatároztam, hogy lefelé folytatjuk útunkat a Ferrar-glecseren a *Butter Point*-hoz és onnan a Piedmont-jégaron át igyekezzünk a *Koettlitz* glecserre.

Távollétünk alatt WRIGHT is belecsúszott egy hasadékba, miközben a legszélső karót tűzte ki a Cathedral szirtetek felől.

Ébéd után befogtuk magunkat a szánba és elindultunk lefelé, régi tanyánkra a Ferrar-glecser szájánál.

Februárius 13.-án derült, tiszta reggelre ébredtünk. A *New Harbour* jegén nem mutatkozott semmi változás, amióta átkeltünk rajta két héttel ezelőtt. Délkeletnek irányítottam tehát lépteinket a Butter Point felé. Ezenközben olyan esemény játszódott le, amely majdhogy nem véget vetett útunknak idő előtt.

Élénk tempóban haladtunk előre, amikor EVANS felhívta a figyelmemet valami feketeségre, amely közvetlen előttünk meredt ki a jégből. Ugyanekkor szokatlan csikorgó hang hallatszott. Előre siettem. A fekete karóforma dolog egy *kardszárnyú delfin* hátsó uszonya volt! A csikorgás intelem volt, hogy az öböl jege mozgásban van. A jég, amelyen álltam, ugyanekkor lökést kapott és elszabadult. Átugrottam az így támadt méter-széles repedésen és a szilárd jég felé igyekeztünk, amely még mintegy négy kilométernyire volt dél felé. Alighogy elértük a *Butter Point* jéglábazatát, az egész öböljég megindult nagy táblákban észak felé.

A Butter Point jéglábazatán nehéz útunk kezdődött a véget nem érő havas lejtőn fölfelé. Lépésmérőnk 27,500 lépést mutatott, amikor a *Blue*-glecser homloka alatt tanyát ütöttünk.

A glecser hasadéakai párhuzamosan haladtak a partvonallal. 15.-én estére túljutottunk a hasadékokkal szabdaltn területen. Délre tőlünk a tenger már-már fölszakadó jege terült el. A *Blue*-glecseren túl jobbról széles morénacsík húzódott és meglehetősen egybefüggően folytatódott a Koettlitz-glecser északi oldalán. Közvetlenül előttünk 15

méter magas volt a jégfal, de valamivel délebbre alacsonyabb pontot találtunk, ahol leereszthettük a szánokat a tenger jegére. A turolásokon túlkerülve kedvező térszín következett. Délnek tartottunk. Az éjszakát a morénák görgetegei közt töltöttük.

Egész éjjel hallatszott a tengerjég bőmbölése, amint megfeneklett a partokon. Ennek a végtelenül melancholikus zajgásnak a hangjait ilyenformán kíséreltem meg elemeire bontani: «tigris mormolása, hozzáadva ehhez üres házon keresztülsüvítő szél sóhajtását, olyasféle mellékszörejjel, mintha új bőrnyergem kemény lovaglónadrág súrolódnék».

Februárius 17.-én a *Koettlitz*-glecser végső nyúlványához érkeztünk. A hatalmas jégfolyam az utolsó 45—50 kilométeren alig emelkedik a tenger színe fölé. A *Dailey*-szigetektől délre, ahol a *Nagy Jégbarrier*-be beleolvad, csaknem húsz kilométer a szélessége. Bármily festői is a jégtűk és jégbástyák, tavak és kanyargó üregeknek ez a vihar-korbácsolta, megmerevült tengere: pokoli elgondolni, hogy szánnal kelljen rajta végig vándorolnunk.

El is határoztam, hogy visszatérünk a szárazföldre. A harmadik hét végén a parti morénáknál sátrat vertünk, depót állítottunk és aztán elindultunk a rajtuk túl elterülő érdekes vidék kikutatására. Hosszú, párhuzamos, kanyargó glecservölgyekre bukkantunk itt, amelyek a *Royal Society* hegylánc alatti árok felé vezetnek. Fölöttünk tornyosult a *Mount Lister* 4000 méteres hegyorm, nagyjából felhőkbe burkolózva.

20.-án egyik szánunkat a depónál hagyva, megkíséreltük újra, hogy behatoljunk a *Koettlitz*-glecser erődítései közé. Este hat óráig negyedfél kilométerre sikerült fölvonatnunk könnyű terhünket. Sűrű hóvihar kerekedett, — kénytelenek voltunk éji szállásra vonulni. Tanyánkat ebben a varázslatos környezetben *Armadillo Camp*-nek neveztük

el a jég és fagy tiszteletére, amely mintha nagy fehér, páncélhátú szörnyet formált volna sátrunk mellett.

21.-én verőfényes reggel világában még ez a merő pusztaság is derűsnek tetszett körülöttünk. De a jégfelszín naphosszat mitse javult.

Délután érdekes leletre tettünk szert: egy fejetlen hal tetemére, amelyet négyet is talált a DISCOVERY-expedíció.

A nyugati-csoport sátra a Koettlitz-jégár alsó részén.
(A háttérben a Discovery-hegy.)

Hogy hogyan fejeződtek le ezek a halak, máig se tudjuk eldönteni. Fókák aligha juthattak el ily messzire a tengeredtől.

Ezt az éjszakát a *Park Lane Camp*-en töltöttük. Az utóbbi két nap alatt mindössze 11 kilométernyi utat tettünk; a szánt inkább úgy vittük, mintsem vontattuk magunk után. A következő nap kedvezőbbre vált a glecser felszíne; a glecser-mező folytonosságát nem szaggatták meg úgy az olvadékvizek. Sikerült is előrébb jutnunk 16 kilométerrel délnyugati irányban.

23.-án délben festői jégtunnelre bukkantunk. Kanyargó sikátorok útvesztőjében hatoltunk előre, festői jégcsapok és csipkézetek között. Esti tanyahelyünk a *Camp Labyrinth* nevet kapta.

24.-én kikeveredtünk a végtelen változatosságú jégtük össze-visszaságából és elértük ismét az oldal-morénát a *Heald*-sziget közelében. Itt ütöttük föl végső tanyánkat egy kavicsos mélyedésben.

Sátrunk mögött észak felé 300 méter magasságig emelkedő hegyoldalak vittek át függő-glecserek kiszáradt völgyeibe. Ezek a «függő-völgyek» a 3000 méterre nyúló meredek homlokzatú *Lister*-hegy talapzatából ágaztak szét sugarasan. A hegyfalba vájódó óriási teknő-völgyek talán az egész földön páratlanul álló nagyszerű látványt nyújtottak.

Az egyik «függő-völgy» szájától délnek tekintve a Koettlitz-glecseren keresztül, a jégnek ebben a megbűvölő rengetegében valami szabályszerű rend ötlött szemembe. A *Heald*-sziget fölött a völgyet nyugalmas tömegű jégfolyam töltötte be, csak itt-ott szakítva meg hasadékokkal és jégesésekkel. A *Heald*-szigettől keletre azonban a jégtömeg glecser-deltává alakult: széles hullámok egész sorozatában szállott alá. A hullámok jéghegyekké és monolitokká, ezek ismét bástyákká és tűkké formálódtak. Lejjebb az olvadékvizek még jobban elaprózták ezeket a jégalakulatokat és símajegű valóságos utcát alkottak, amelyen át könnyű visszatérés kínálkozott.

Ezekén a lejtőkön találtam egy jégvásította sziklätömböt — az első és utolsó ilyen példányt csaknem kétszáz kilométerre nyúló moréna-törmelékben.

A glecser széle mentén tértem vissza a sátorhoz. A friss hóban meglepetésemre fókanyomokra bukkantam. Harminc-negyven kilométerre voltunk a tengertől és kifelé

jövet semmi elképzelhető útra nem találtunk. Honnan, merről jöhettek fel ide a fókák? Kettő ott szunyókált közülük a glecser jegén. Egyiket fölriasztottam egy jégdarab-bal, mire odább vonszolta magát, oldalt feküdt és egész oktávra terjedő zenei hangokat hallatott. Végül beásta magát a jégbe és eltűnt a símajegű «utca» alatt.

Visszatértemkor WRIGHT és DEBENHAM elbeszélték, hogy ők is találkoztak kisebb fóka-csapatokkal. Visszaemlékeztünk most az utolsó depónk közelében kizuhogó állandó glecser-patakra és arra a következtetésre jutottunk, hogy a Felső-Koettlitz völgynek ezen a rejtett, szubglacialis lefolyásán keresztül hatoltak be a fókák a szárazföld bel-sejébe.

NEGYESEDIK FEJEZET.

A Heald-sziget. — A «fóka»-patak. — A Terminus-hegy. — Jégbástyák. — Alph Avenue. — A Dailey-sziget. — Kardszárnyú delfinek. — Kerülővel hazafelé. — Hóviharban. — A «Veszedelem lejtője».

Februárius 26.-án átszeltük a glecsert és a jégfolyamból 300 méterre kiemelkedő Heald-szigeten «kötöttünk ki», amely a glecsert két ágra szakítja.

Másnap húsz kilométernyire hatoltunk be nyugat felé egy hatalmas melléglecser kikutatására, amely az alacsony oldalmorénán át vált láthatóvá. Négy kilométerre járhattunk a morénák között, amikor egyszerre harminc méter mélységű meredek szurdok nyílására bukkantunk, amelynek alján sebesvízű patak surrant tova. A patak amodább, egy kilométernél hosszabb tó vizéből fakadt, de jó darabon a moréna alatt fúrta keresztül magát és a jégár alatt ömlő «fóka-patak» vizével egyesülve ömlött a tengerbe.

COLERIDGE sorai ¹ ötlöttek eszembe:

Barlang-odukban, rejtve, föld alatt
Surran tova az Alph, a szent patak.
Verőfénytelen tengerek felé...

Patakunkat *Alph*-folyónak neveztük el.

A tó mentén, majd pedig a szurdokban haladtunk föl-felé. Délután négy órakor elértük célunkat: a *Walcott*-glecser meredek homlokfalát. A viharral fenyegető idő gyors visszavonulásra kényszerített. Más úton tértünk vissza. Útközben tizenöt méter vastag lávaömlést fedeztünk fel.

★

Március hónap derült, napsugaras reggelrel köszöntött be. Az idő kedvező volt a tervezett hegymászásra. A «*Terminus*-hegy» 900 méteres magasságából megpillantottuk az *Erebus*, *Discovery* és *Morning* csúcsait és a *Koettlitz*-glecser fölött emelkedő hegykúpot. A *Lister*-hegy orma, mint rendszeren, felhők közé burkolózott.

Március 2.-án hazafelé vettük utunkat. Néhány napig az *Alph*-folyó mentét követtük. A *Terminus*-tanyától lefelé mintegy hét kilométerre jégbástyához értünk, amely a stonehenge-i monolitokra emlékeztetett.² Ez a magas bástyafal választotta el a *Koettlitz* jégfolyamát a «folyó» befagyott tükrétől, amely itt 400 méter szélességű pompás utat («*Alph Avenue*») alkotott.

¹ Where Alph the sacred river ran
Through caverns measureless to man
Down to a sunless sea.

² Stonehenge, Wiltshire-ben, Angliában. Itt vannak a brit szigetek legnagyobb oszlopos építésű monolit-emlékei. Az újabb kőkorszakból vagy a bronz-korból származó építmények vallásos célú csillagászati megfigyelésekre szolgálhattak. Sir NORMAN LOCKYER szerint (1906 júl.) Kr. e. 1950-ben épültek.

Nem remélt könnyűséggel haladtunk előre. Naponta megálltunk, hogy a mellékvölgyekbe kirándulást tegyünk.

Utunk mentén mindenütt foka-csoportokra és sirályokra bukkantunk.

A nyár véget ért — éjjelente a hőmérő csaknem 30 fokra szállt a fagypont alá.

Ötödikén este elértük a depót. Másnap a Mc Murdo átjárón át útra keltünk a Ross-sziget felé. Ugyanezen az estén a vulkáni lávából épült, nyugati *Dailey*-sziget 180 méter magas ormáról tekintettünk körül, hogy megfigyeljük a nyílt víz kiterjedését.

Két napon át célunkkal ellentétes irányban, észak felé, kellett menetelnünk, hogy a Mc Murdo bejáráját hatalmas ék alakjában elfoglaló oszlopos jégbástyát megkerüljük.

A jégoszlopok iránya bosszúságunkra a *Butter Point* felé terelt bennünket. A délelőtt folyamán jobbról rejtelmes fújó hangokat hallottunk. Az oszlopos jégbástya leszakadása következtében nagy öböl keletkezett ezen a helyen s előtűntünk, alig száz lépésre, kardszárnyú delfinek cirkáltak a vízben. Az «Orca-öböl», ha tetszett, ha nem, kerülőre kényszerített.

Március 10.-én alig húsz kilométer választott el bennünket a *Hut Point*-től. Úgy reméltük, estére célnál leszünk.

Délután öt órakor nyílt víz térített el útirányunktól. Délnek fordultunk, bár vihar közeledett. A Hut Point balról maradt mögöttünk. Egy kilométerre a víz szélétől szánnyomokra bukkantunk. Depó-csoport nyomai lehettek — de depót nem találtunk sehol. Talán elsodorta a tenger?

Később tudtuk csak meg, hogy az a segítő-csapat járt erre, amelyik a lovak megmentését kísérlette meg, amikor BOWERS, CHERRY-GARRARD és CREAN az úszó jégtáblán

rekedtek.¹ Tekintve a reánk váró kalandos élményeket, jó, hogy nem tudtunk akkor semmit erről a balesetről.

A nyílt vizet megkerülve észak felé folytattuk utunkat. A szél ereje egyre növekvőben. Déltájban, kínos helyzetben, sátrat kellett vernünk. Másnap sem engedett kimozdulnunk a vihar. Ez volt a legkeservesebb orkán, amit szánútjaimon valaha tapasztaltam.

14.-én délelőtt tízkor enyhült a szélvész. Elhatároztam, hogy a *Castle Rock* felé irányítom lépteinket. Kiástuk a hóból a szánokat és elindultunk. A szél hátba fújt. Ebéd után két órával fönn állottunk a *Castle Rock* 300 méteres magaslatán.

Még négy kilométernyi út várt reánk a hegyfok taraján. EVANS szokatlan óvatosságot fejtett ki ezen a helyen, de aggodalmát meg tudtam érteni: 1903-ban, az évnek ugyanebben a szakában, ugyanezen a ponton borzalmas hóvihar lepte meg, amikor társaival a Hut Point felé igyekezett. Valamennyien komoly veszedelemben forogtak. Szegény VINCE ekkor siklott bele a tengerbe a «*Veszedelem lejtőjé*»-ről.²

De most nem volt hófúvás. Könnyűszerrel hatoltunk előre. Néhány kilométerrel odább, a *Crater Heights* körül négy alak közeledett felénk. A szélben felduzzadó bő ruháikban úgy festettek, mint a New Harbour-ban látott császár-pingvinek.

WILSON, ATKINSON, BOWERS és CHERRY-GARRARD voltak. Ők mondták el, mi minden történt távollétünk óta. Szánunkat is ők vontatták haza. Magam előre siettem és megtettem jelentésemet SCOTT kapitánynak.

¹ Lásd: SCOTT *naplója*, 81–84. lap.

² SCOTT: *Angolok a déli sarkvidéken*. Átdolgozta Halász Gyula. A Magyar Földrajzi Társaság Könyvtára. 72–82. lap.

Második útunk, 1911 nov. 5. — 1912 februárius.

ELSŐ FEJEZET.

Az út célja. — Fölszerelés. — Utrakelés részletekben.

Első szán-utazásunkban — 1911 januáriustól márciusig — a *Bernacchi*-foktól délre a *Discovery*-hegyig terjedő partvidéket kutattuk át. SCOTT kapitány elhatározta, hogy a fölvételeket kiterjeszti észak felé a *Granite*-öböl, különös figyelmet fordítván a *Granite*-öböl mögött elterülő vidékekre, ha ugyan sikerül fölhatolni a *Mackay*-glecser jégesésein.

SCOTT kapitány utasításai a következő rendelkezésekkel kezdődnek :

«Utazásának célját nem kell részleteznem, — előszóval megbeszéltük már. Röviden ebben foglalhatom össze : a *Victoria*-föld partvidékének geológiai föltárása.

Utítársai lesznek : *Debenham*, *Gran* és *Forde*. Indulás a *Mc Murdo Soundon* át 1911 október . . . ,¹ vagy ez időtájt.

A *Butter Point*-ről az itt felsorolt készletekkel induljon :

11 hétre való pemikán,
11 kilogramm zsír főzésre,
18 hétre való egyéb élelmiszer,
45 liter olaj.

A part mentén igyekezzék eljutni a *Granite*-öbölhöz.

A *Butter Point*-nál hagyjon hátra két hétre való élelmiszert, arra az esetre, ha a nyári időszak elmúltával kénytelen lenne errejelé térni vissza a maga erejéből. Ugyanerre az eshetőségre egyheti élelem a *Bernacchi*-fokon hagyandó.

¹ A nap pontos megjelölése elmaradt az utasításokban.

Ha eljutott a Granite-öbölhöz, keressen ki alkalmas helyet a készletek főtömegének elraktározására. Kíváncos, hogy a depó annak a jellegzetes alakú, könnyen föllelhető nunatak-nak (Bluff Headland) a közelében legyen, amelynek a képe a Voyage of the Discovery 154. lapjával szemben látható (alul).¹ A Terra Nova parancsnoka utasítást kapott, hogy elsősorban ott keresse önt.

Időbeosztásának tervét jóváhagyom. Eszerint november első felében a Granite-öböltől északra, második felében attól délre fog kutatni . . . »

Eredetileg az volt a terv, hogy mi kezdjük meg a metetet, megelőzve a Sark felé útrakelő csapatokat. DEBENHAM balesete azonban meghiusította számításunkat.² Amikor érkezett volna az indulás napja, sérült térdével nem tudott fölkelni ágyából. Már maga a sarki csoport is elhagyta téli szállásunkat, mi még mindig ide voltunk láncolva. Pedig nem volt szabad soká késlekednünk. Egyhónapi szán-út várt reánk a tengerjégen — és tudnivaló, hogy a jég fölszakadhat és elúszhat észak felé már december első napjaiban.

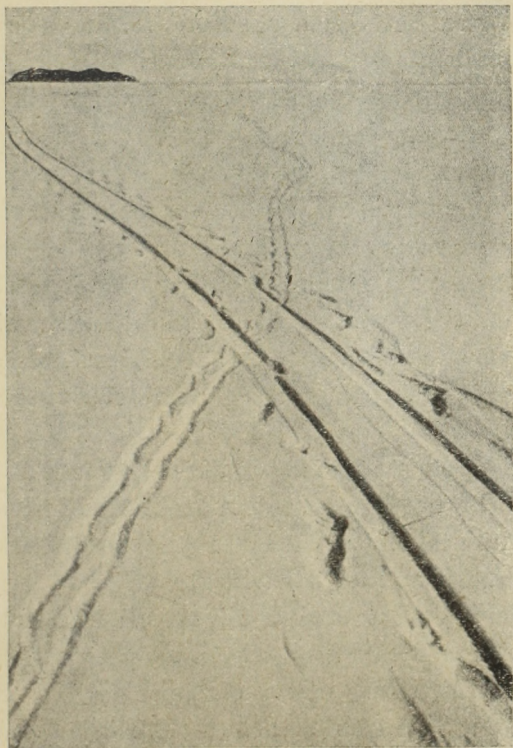
November 5.-én GRAN és FORDE segítségével elszállítottam nehezebbik szánunkat a nagy turoláson túlra ($4\frac{1}{2}$ km-re).

7.-én SIMPSON-nal, DEBENHAM-mel és NELSON-nal nagy tanácsot ültünk. Megállapítottuk, hogy DEBENHAM-et még egy hétig kímélnünk kell, máskülönben sohase gyógyul meg, esetleg egész életére megsántul. NELSON szíves-örömet vállalkozott DEBENHAM helyettesítésére az első időben,

¹ Angolok a déli sarkvidéken. 39. lap. (A magyar kiadásban a nunatak képe nincsen meg.)

² SCOTT naplója, 163. lap.

oly módon, hogy elsegíti a szánokat a Butter Point-ig. Amikorra onnan visszatérünk, úgy reméltük, DEBENHAM fölépül bajából.

Szán-nyom keresztezi egy Adélie-pingvin nyomait.

Még ezen a napon — 7.-én — útra keltünk tehát a kisebbik szánnal, délelőtt tíz órakor. Egy órával később elértük az előre vitt szánt és megkezdődtek küzdelmeink.

Ebédidőben alig 8 kilométerre jártunk a kunyhótól. A sátrat még meg se erősítettük becsületesen, már nyakunkon volt a vihar. Olyan hóförgeteg kerekedett, hogy reggelig nem mozdulhattunk.

8.-án rendkívüli erőfeszítéssel vergődtünk tovább 20 kilométerrel. Másnap délután négy óra tájban újabb hóvihar lepett meg, amikor még csak $42\frac{1}{2}$ kilométerre jártunk téli szállásunktól. Ez az itéletidő 36 óráig tartott.

A hófúvás betemette a sátor ajtaját és szánjainkat. 11.-én hajnalban föltűntek a Nyugati hegyek. Reggel fél-ötökör lobogót tűztünk a depóra és elindultunk visszafelé, mindössze egynapi élelemmel. Azt hittük, délre otthon leszünk, de bizony teljes tizenkét órai kemény menetbe került az út. Megrohantuk a szakácsot — és nem győztünk annyit enni, hogy éhesek ne maradjunk.

DEBENHAM lába nem javult sokat, de elhatároztuk, hogy bármint legyen is, 14.-én elindulunk vele együtt. NELSON ismét ajánlkozott segítségül, ezúttal ANTON-nal együtt. Ők ketten, ha szükség lenne rá, visszahozhatják DEBENHAM-et.

14.-én kedden délután, amikor elvonult a hózivatar, útnak indult a hattagú csapat. A szél hátba fújt — DEBENHAM a szánra ülhetett. Estig 11 kilométert tettünk meg. Másnap elértük az átjáró feleútját.

16.-án iránytűre utalva folytattuk utunkat sűrű havazásban. DEBENHAM járt a szán mögött a delejtüvel és jelzésekkel irányított, merre tartsunk. Kínos vergődés a mindent és mindnyájunkat beburkoló szürkésfehér ködben. Valósággal robinsoni érzés volt negyven kilométeres út után először bukkannunk reá mult heti lábnyomainkra! Délután két órakor elértük a szánt és vígan ebédeltünk együtt sátrunkban.

A következő este, 17.-én, megérkeztünk a *Butter Point*-ra. Az élelmiszeres ládákból, amelyeket SCOTT kapitány szeptemberben hátrahagyott itt számunkra, kiegészítettük készleteinket. A szánok súlyával együtt fölszerelésünk és terhelésünk meghaladta ekkor az 540 kilogrammot. És pedig:

	Kilogramm
A «sátor»-szán	23
A «kétszersültes»-szán	23
Csizmák, kályha, jégpatkók	18
Hálózások (4)	23
Személyes felszerelés négyünknek	27
Sátor, főzőkészülék, stb.	16
Teodolit	5 $\frac{1}{2}$
Fényképező-gépek és lemezek	13 $\frac{1}{2}$
Javításokra való anyag és felszerelés, stb.	2 $\frac{1}{2}$
Geológiai eszközök, stb.	7
Lapát és jégcsákányok (3)	7 $\frac{1}{2}$
Élelmiszer (14 hétre, hetenkint 25·2 kg), 4 hétre való pemikán levonásával	335
Olaj	45
Összesen	546

Korábbi tapasztalásaink alapján tudtam jól, hogy NELSON és ANTON távozása után nehéz feladat vár reánk. Első expedíciónkon öten voltunk kisebb teherhez.

November 18.-án hagytuk el a *Butter Point*-ot. NELSON és ANTON egyenesen a *Royds*-fok felé vették útjukat. Mi többiek most már három hónapnál hosszabb ideig magunkra voltunk utalva. Ezzel kezdődött meg csak igazi utazásunk, jóllehet 180 kilométert jártunk már meg idáig is.

MÁSODIK FEJEZET.

Útban a Granite-öbölhöz.

Féltonnánál nagyobb terhünket csak két részletben tudtuk tovább szállítani. Két hétig tartott ez a lassú, fáradalmas ide-oda vándorlás, miközben három kilométert kellett megjárnunk, hogy eggyel jussunk előrébb.

November 20.-án elértük a *Bernacchi*-fokot és hátrahagytunk ott egy hétre való készletet. A depót megjelölő

zászló hegyébe fénylő bádogdobozt erősítettünk, mert ez messziről megcsillan napfényes időben.

21.-én régi ismerősre bukkantunk: négy kilométer hosszú jéghegyre, amely csaknem betöltött egy öblöt. Északkeleti sarkán fekete foltot vettünk észre. Erről ismertünk rá. A jéghegy a *Glacier Tongue* leszakadt vége; március elsején vált le a glecserről az óriási szélviharban és átvitorlázott a *Mc Murdo Sound* másik oldalára, mintegy 90 kilométer távolságra.

A takarmány-depó, amelyet OATES januáriusban hagyott hátra rajta, kitűnő «fix-pont»-ul szolgált most fölvételeinkre. Ezen a messze elvándorolt jégtömegben belül folytattuk utunkat.

Az öbölbe benyúló hegyfok előtt vagy húsz fóka süt-kérezett — biztató látvány, mert hiszen tudtuk, hogy a Granite-öbölben való táborozásunk idején jórészt fókahúsra leszünk utalva.

A szárazföld mentén valóságos szakadatlan *kínai fal*-ként vonul végig itt annak az óriási parti glecsernek a déli része, amelyet WILSON nevééről neveztünk el. Hatalmas tájképi jelenség, de kellemetlen akadály a tengerjégen előre igyekvő szánutazónak. Mentől tovább haladunk észak felé, annál kevesebb olyan pontra találunk rajta, ahol fölkapaszkodhassunk a tízméteres jégsánc tetejébe. Szegényes menedék baj esetére!

22.-én pontosan hátba fujt a szél. Megpróbálkoztunk a vitorlával. De emellett magunk is alaposan belefeküdtünk a hámba. Igazi verseny-tempóban siklottunk keresztül az öblön — 24 perc alatt tettünk meg egy kilométert mindkét szánnal, az eddigi egy óra helyett. Másnap délben elértük a *Dunlop*-szigetet. Észak felé, ameddig csak elláttunk, jégsánc húzódott, ellentétben az eddigi térképekkel, amelyek szerint a partvonal nyugat felé kanyarodik.

24.-én már alig-alig tudtuk odább vonszolni egyesével is szánjainkat: a puha tapadós hó teljesen megkötötte a szántalpakat. Dél tájban sátrat ütöttünk s este 9-kor indulunk tovább. Áttértünk az éjszakai menetelésre, mert akkor a jég felszíne keményebb egy kissé.

Nappal tűrhetetlen volt a meleg a hálózásokban. Este hatig a szabadban aludtam, felsőkabát nélkül.

Kelet felé feltűnt egy harminc méter magas, négyszáz méter hosszú barnás «sziget». Csakhamar kiderült, hogy a «lelet» nem egyéb iszappal és morénával belepett jégtömegnél. A sarkvidéki térképeken megkérdőjelezett szigetek nagyobb része nyilván hasonló eredetű.

26.-án alacsony sziklás fok közelében, jéghegyek csoportja közt táboroztunk. A jéghegyek körül fölhalmozódott hóban az eddiginél is küzdelmesebb erőfeszítésbe került szánjaink vonszolása.

A fok alatt föltorlódott jéghez eljutva le akartam fotografálni a hatalmas tengerjég-kockákat, amelyeket régebbi viharok hajítottak fel néhol hat méter magasba a sziklák közé. GRAN járt elől. Alig indult el fölfelé a gránitömbök között, fölkiáltott:

— Itt vagyunk a *Granite*-öbölnél!

Utána siettem. Valóban ott terült el az öböl. — Célhoz értünk! A fok a *Roberts*-fok volt, az öböl külső részének legdélibb nyúlványa. Három nappal korábban érkeztünk meg, mint ahogyan a parti térképek alapján számítottuk. Senki sem lehetett boldogabb, mint mi voltunk ezen a napon.

HARMADIK FEJEZET.

Tanyánk a Granite-öböl mellett.

Északnyugat felé hatalmas, húsz kilométer átmérőjű mély öbölre esett a tekintet. Az öböl két fjordszerű völgyben folytatódott; közülök a déli volt a nagyobb, a Mackay-gleccser völgye.

A fokon hóborította alacsony hágó vitt keresztül. Megkísérlettem ezt a járhatónak látszó szárazföldi utat.

Fölmerült már most az az érdekes kérdés: hol van az a *Bluff*, aminek fényképe a *Voyage of the Discovery* 154. lapján van ábrázolva. Éjféli ebédünk után befogtuk ismét magunkat a szánokba és fölfelé tartottunk a *Spillover*-nek nevezett függő-gleccseren. Jókora utat jártunk meg, hogy lássuk, mi van a sarkon túl. Átkeltünk néhány mozgásban levő hasadékon és elértünk egy gránittömeget, fenyegető jégzirtek között. Szemünkbe tűnt ezen a tájon egy hatalmas meredek part, amely azonos lehetett a keresett *Discovery Bluff*-fel. Igaz, hogy magasabbnak tetszett 150 méternél és más szög alatt láttuk, de sehol másutt nem hasonlított a partvonal a fotografián látható képhez. Arra is gondoltam, talán bizony egészen más öbölbe jutottunk? Sátrunkat egy szűk fülkében ütöttük fel.

Erről a pontról nyugat felé folytattuk utunkat, föl a *Granite*-öböl déli oldalán. Magunk előtt jégnyelvet láttunk, amely benyúlik az öböl jegébe. A jégnyelv mögött kerestünk védelmet a havazás ellen. A térképezés munkájára az éjszakai menetelések nem lévén alkalmasak, áttértünk ismét a nappali menetekre. Megkönnyítette az átmenetet a hóvihar, amely úgyszólván sátrunkba kényszerített.

A havazás megszűntével GRAN-nal elsétáltam a jégnyelv tövéhez és megmásztam a tőle nyugatra emelkedő

gránitszirteket. A tetőn 300 méter széles csupasz fennsíkot találtunk.

Másnap nyugat felé folytattuk vándorlásunkat. Délben GRAN-nal lementem egy kis öbölhöz: a Lavina-öbölhöz (*Avalanche Bay*), amelybe ottlétünk alatt leszakadt néhány lavina a fölötte meredező ötven méter magas gránitszirt függő-glecseréről.

Vacsora után tovább vonszoltuk szánjainkat — egyesével — a *Discovery Bluff* irányában. Éjfél tájban értünk el holtrafáradva a dagály-okozta repedéshez, ahol éjszakára megvonultunk.

November 30.-án a *Discovery Bluff* meredek homlokzata körül jártunk s belejutottunk egy pompás kis öbölbe, amelynek a partján gránitsziklák között zuzmót és mohát találtunk. A magaslatról körütekintve délnyugat felé szép glecsert pillantottunk meg, amely menedékesen torkollott az öbölbe. A glecser nyilván hozzáférhető útvonalat nyújt a «hinterland»-ba. Ezen a ponton rendeztük be főhadiszállásunkat. A fokot *Cape Geology*-nak, az öblöt *Botany Bay*-nek neveztük el.

Délután elindultunk, hogy beszerezzük az első fóka-levesnek valót. Tanyánktól ötszáz lépésnyire nyugat felé ott hevert egy fóka. Jégcsákánnyal fejbekólintottam, aztán FORDE útmutatása szerint fölszabdaltuk. Bizony csúnya, véres művelet!

A sirályokat egyelőre nem bántottuk. Megvártuk, míg lerakják tojásaikat. (Kiválóan önzetlen gondolat!)

Hozzáfogtunk ezek után kőkonnyhánk építéséhez. Még az Evans-fokról hoztunk magunkkal egy vaslemezekből készült erős fókazsír-kályhát. Az elmállott gránitsziklák közt találtunk három méter hosszú és egy méter széles természetes üreget. A tűzhely falait négy-öt méter vastagságú szilárd gránit alkotta.

Este nevezetes fölfedezést tettem. Észrevettem valami feketét egy pocsolya vizében — közelebbi vizsgálatra kitűnt, hogy apró bogarak tömege. Eddigélén ezen a földrajzi szélességen csak néhány töredék darabka bogarat találtak moha között. DEBENHAM a kövek alatt, jégkéregbe fagyva talált egész rajokat. Ha megfordította a követ a Nap felé, kiolvadtak a jégből és széjjelmásztak. Néhány ezret ragasztóanyaggal bekent papirosra összefogtam belőlük. A bogarak úgy egy milliméter nagyságúak voltak és kék színűek.

December elsején, születésem napján DEBENHAM ünnepi ebéddel avatta fel nagyszerű kályhánkat. Utána egy félskatulya FRY-féle csokoládét osztottam szét. Semmi sem hozhatott volna bennünket vándorlásaink közben közelebb a civilizációhoz, mint ezek a finom ízű készítmények.

Másnap leütöttünk még egy fókát és befejeztük a kunyhó falának építését. Fogyasztásunk mértéke alapján úgy számítottam, hogy egy fókából kikerül harmadfél étkezésre való máj, tíz ebédre való hús és annyi zsír, amennyivel harminc ebéd megfőzhető.

A fókabőrt DEBENHAM segítségével egy jégtömbön szétterelve megtisztogattam — vagyis éles késsel lekapartuk róla az öt centiméter vastag fehér, fagyús zsírréteget. Három ilyen fókabőrre volt szükségünk kőkunyhónk befedésére. A tető fáját egyik szánunk helyettesítette. A sarkvidéki architektúrájának ezt a kiváló alkotását «Gránitház»-nak neveztük el, azon az alapon, hogy GRAN ekkoriban JULES VERNE *Rejtelmes sziget*-ét olvasgatta.

December 3.-án GRAN-nal fölkerekedtünk, hogy SCOTT kapitány utasításához képest elhelyezzük levelünket a «*Rendezvous Bluff*»-ön. Egy gránit repedésébe vastag bambuszrudat tűztünk jelző-póznául. Ott hagytuk hátra híradásunkat PENNELL hadnagy számára.

A következő nap megmáztuk a *Bluff*-szirtfokot. Kiderült, hogy magassága nem 150 méter, mint ahogy hittük, hanem idestova 500 méter.

A magaslatról nagyszerű kilátás nyílt a Granite-öbölbe és a mögötte elterülő vidékekre. Keleten az Erebus kúpja magaslott, nyugat felé elláttunk a nagy jégplatóra. Jobbra tőlünk föltűnt a *Beaufort*-sziget. Az öböl körül nyílt víz nem volt sehol. A Roberts-fok közelében tizenöt jéghegy tornyosult és az a kis jégnyelv, amely alatt a hóviharban táboroztunk. De legmeglepőbb volt az a fölfedezés, hogy az öböl egész belső részét hatalmas glecsernyelv foglalta el, amely a *Mackay* jégeséseiből nyúlt bele a tengerbe és három «ujj»-ban végződött. A leírhatatlanul összehasadozott glecsernyelv magassága harminc méter lehetett a tenger jege fölött.

Az öböl mögött 300 méter magasságú alacsony plató terült el. A meredek szirteken apró glecserek függtek: az egyik a *Spillover*, amelyről szólottam már. Nyugat felé a *Mackay*-jégesések járhatatlan hasadéakai következtek, amelyeket már WILSON dr. is ilyenekként írt le. Délnyugaton a kisebb Új-glecsér (*New Glacier*) hozzáférhetőnek mutatkozott. Arrafelé fogom keresni az utat a «hinterland»-ba.

NEGYEDIK FEJEZET.

Kutatások a Mackay-glecsér vidékén.

Az Új-glecseren mintegy húsz kilométerre hatalmas, háromcsúcsú *nunatak* volt látható. A fekete doleritsüveggel borított hegy kínai dzsunkára (hajóra) emlékeztetett. DEBENHAM inkább gondolat látott benne — ő ajánlotta a *Gondola Mount* elnevezést. Rosszúl esett, amikor kiderült később, hogy DAVID tanár látta már a hegyet a déli mág-

neses Sarkhoz vivő útjában, föl is mérte és el is nevezte SUESS-ről, a híres osztrák-német geológusról.

A Mackay-gleccser felső szakaszának ezt az érdekes sziklaszigetét utóbb alaposan volt alkalmunk tanulmányozni.

December 5.-én délután egyheti élelemmel elindultunk az öböl északi partjának térképezésére. Csak egy szán volt velünk; könnyedén haladhattunk előre. Ez volt az első könnyű szán-útunk — s mint kiderült, az utolsó is.

Este a Mackay glecsernyelv végén táborot ütöttünk.

Az ég elkomorult, a Nap fénye sápadtan szűrődött keresztül a sötét felhőkön. A barométer hirtelen leszállt. A szél erőssége elérte a 7 fokot. Kitört a vihar — az első a dühöngő hóviharok közül, amelyeket átéltünk.

Másnap délután úgy kellett kiásnunk a szánt a hófúvásból. A lágy hóban odább vánszorogtunk vagy 2 kilométerrel és a *North Bay* közepe táján telepedtünk le újból éjszakára.

Ez a hóvihar azonos lehet azzal, amely SCOTT kapitányt tartóztatta fel a Beardmore lábánál, 1500 kilométernyire ettől a ponttól délre.

Visszatérőben kalandos eset történt velünk. GRAN belezuppant egy jégtábla kásás jegébe és bár valahogy kikecmergett, alaposan átázott és meghült. Ugyanígy járt DEBENHAM. Miközben GRAN felénk hajított tarisznájáért igyekeztem, magam is mellig belesülyedtem. Az egész jégtábla úgy járt alá és fel, mint a kocsonya. Ez a féljég, félhó veszedelmesebb volt, mint a beszakadó táblajég, mert nem volt miben megkapaszkodni.

Pokolian rossz útunk volt visszafelé. Másnap este értük el ismét tanyánkat a Geology-fokon. A hó vastagon eltemette mindenünket. A kunyhót félig belepte a hó. A Bluff-ön kitűzött erős bambuszrudat darabokra szaggatta a vihar.

A hajó körülbelül egy hónap múlva kellett, hogy fölvegyen és elszállítson bennünket innen északra a Terra Nova öbölbe.

A legközelebbi napokat a főhadiszállás közelében töltöttük el mérésekkel és gyűjtésekkel.

16.-án szánnal kimentünk az öböl szájához, az apró öblözetek és fokok kikutatására és hogy feljárót keressünk a nagy szárazföldi platóra.

A következő napok folyamán térképeztük a *Flat Iron*-nak nevezett felföldet. Azért neveztük el így, mert emlékeztetett a hasonló nevű felhőkarcolóra. Déli homlokzata alatt kehelyalakú öböl volt, kis függő glecserrel. Itt az «Ördög puncsos kelyhé»-nél (*Devil's Punch Bowl*) táboroztunk december 23.-áig.

Nagyszerű gyűjtőhely volt ez geologus számára.

Karácsony napját a Cape Geology-n ünnepeltük meg valóban epikureus lakomával. Erre az alkalomra huszonhét sirálytojtást gyűjtöttünk.

27.-én fennállottunk a *Flat Iron* mögött emelkedő hóplatón. A fennsíkot szegélyező vörös gránitgerincet *Redcliff Nunakol*-nak neveztük el. Délen az «új glecser» hasadécai tűntek szemünkbe; északon a *Mackay* jégesései vihar-korbácsolta tenger képét nyújtották.

Dél felé 1500 méteres csúcsok csodálatos sora tűndökölt. A csúcsokat hólepte «kelyhek» választották el egymástól. Terminus technicus-szal ezeket az alakulatokat *cwm*-nek nevezik. Délkeleten a Mount England 1200 méteres gránitfala tornyosult előttünk.

Az éjjelt a *Redcliff Nunakol* oldalában, kavicsos folton töltöttük, tíz méterre a glecser fölött. Valóságos szigetként magaslik ki a glecserből a *nunakol* lekoptatott síma alakja mintegy 300 méternyire.

Kilenc-tíz kilométerrel odább nyugatra emelkedik

a *Gondola Mountain (Mount Suess)*: igazi *nunatak*, vagyis «magányos csúcs». Magassága megközelíti az 1000 métert a glecser fölött és meghasogatott ormának vonalait nem csiszolta kerekre a Mackay-glecser jege.

Az év utolsó estéjén tanyánkat *mezozoikus homokkővön* ütöttük fel — bizonyára első eset a Victoria-földön. DEBENHAM fekete palaközetben kőületeket is talált, többek közt megkövesült fát. DEBENHAM más fölfedezést is tett. A moréna-görgetegben szén-darabokra bukkant. Napokat töltöttünk a környék geológiai vizsgálatával és térképezésével.

1912 januárius 4.-én megmásztuk a *Gondola*-hegy két kimagasló ormát: FORDE és én a délnyugatit, GRAN az északnyugatit. A gránit és homokkő tartott fel egészen 600 méterig; azonfelül dolerit borított be mindent. A homokkövet itt eredeti helyén — *in situ* — találtuk.

A csúcsról remek kép tárult elénk. Alattunk közvetlenül 300 méteres sziklafal bukott le a mélybe. A tenger felé kilométerekre terjedő nyílt víztükör csillogott, úszó jég-táblákkal. A kilátás magas hegycsúcsokat, jégárakat és jég-palotákat ölelt magába.

Januárius 8.-án a *Cape Geology*-n kellett lennünk megint. Nem mehettünk tehát messzebb nyugat felé.

6.-án délben hátat fordítottunk a vidéknek — a legérdekesebb tájnak, amelyet az Antarktisz-on láttam valaha — és elindultunk a *Flat Iron* («Vasaló») felé.

Apróbb kalamitásokról nem szólva, szerencsésen elértük főhadiszállásunkat, hogy tervünk szerint még egy hetet töltsünk ezen a vidéken.

Januárius 10.-én jutott időnk a Mackay jégnyelv elmozdulásának megállapítására. A december 14.-én föllállított jelzések odább mozdulásából kitűnt, hogy naponta körülbelül 90 centiméternyi utat tett a glecser. DEBENHAM igen találóan jegyezte meg, hogy a *Discovery*-expedíció

azért nem tesz említést erről a jelentékeny jégnyelvről, mert akkoriban (1902-ben) ez még *nem* volt jelentékeny!

★

Fölmentésünk időpontja közeledőben volt. SCOTT kapitány utasításában ezeket olvassuk: «Célszerű lesz, ha januárus második hetében a Granite-öböl környékére korlátozza kirándulásait ... Mindenképpen törekedjék ott lenni a kijelölt időben, januárus 15.-én, a találkozó-helyen».

A *Geology*-fok közelében nem volt több tennivalónk. Elhatároztam, hogy 14.-én elhagyjuk ezt a helyet és a *Roberts*-fokra megyünk, ahonnan kedvezőbb pontról figyelhetjük a hajó közeledését, nem is szólva arról, hogy ha az öböljég fölenged, a Cape *Geology* zsák-utcájából nem szabadulhatnánk.

Összeszedtünk mindent, amire szükségünk lehet a *Terra Nova* öbölben — ahol a nyár utolsó hónapját szándékoztuk tölteni — és ezt a három métermázsára menő fölszerelést hátrahagytuk a *Geology*-fokon, ahonnan a hajó fogja elszállítani a *Terra Nova*-öböl vidékére.

1912 januárus 14.-én reggel útrakeltünk a *Roberts*-fokra. Terhelésünk — négy métermázsá — igen súlyos volt egyetlen szánunkra, de azért reméltem, hogy lerakodás nélkül megbirkózunk vele. Ez a kalandos, fáradságos nap megtanított a veszedelmekre, amelyekbe keveredhattünk volna, ha éppen most szakad föl a jég. Pedig már jó régen elmúlt a jég fölengedésének rendes időpontja.

Elkövetkezett januárus 15.-e: az a nap, amelyen szabadulásunkat vártuk. Ámde híre sincs még a hajónak! Mindent hó borít körülöttünk. Vízükörnek nyoma sincs sehol. Fehér, fekete és szürke sirályok röpködnek vijjogva tanyánk körül.

Egyhangúan teltek napjaink. Már egy álló hónapja,

hogy fókahúson éltünk és már magam se tudom, hányadszor olvastam el *Martin Chuzzlewit*-et. GRAN drámaírássra adta a fejét. Kéregpapirosból vágott sakkunknak is nevezetes szerep jutott a várakozás e napjaiban. Főszórakoztatónk GRAN volt akkoriban. Mindnyájunkat le tudott kötni kalandos úti élményeivel.

Januárus 20.-án GRAN születése napját ünnepeltük. Az ő kedves születésnapjára ajándékát (Savoy-mártás és egyéb meglepetések) némiképp viszonzandó, ódát írtam hozzá.

Éppen a poéma utolsó sorát kanyarítottam, amikor az ünnepelt fölkiáltott:

— Ott a hajó, oda nézzetek!

És csakugyan, az Erebus kúpja irányában három árboc és fekete füst tűnt szemünkbe: a mi jó öreg *Terra Nova* gőzösünk.

Lobogóinkat fölvittük magasabbra és ott tűztük le a glecseren. Éjjel fölváltva örködtünk, hogy el ne szalasszuk valahogy a jelzéseket, avagy az értünk küldött szánecsoport. Abban a szilárd hitben tértünk nyugovóra, hogy huszonnégy óra múlva a hajón leszünk.

ÖTÖDIK FEJEZET.

Hajóra-szállás.

Nem, kedves olvasó, nincs még vége a történetnek; kerek huszonnégy *nap* telt még bele, amíg fölvett a hajó bennünket.

Másnap is majdnem ugyanazon a helyen volt a hajó, körülbelül 35—40 kilométerre tőlünk, túl a jégrajon és széttördelt jégtáblákon. Tőlünk négy kilométernyire nagy repedés vonult északtól délnek — a tengerjég fölszakadásának előhírnöke. Hossza megvolt 15 kilométer.

22.-én nem láthattuk a hajót. Szilaj déli szél kerekedett és a rohamosan beboruló ég hóvihar közeledését jelentette. «Mentől hevesebb a szél, annál jobb» — jegyeztem fel akkor naplómba — «hadd kergesse ki azt az átkozott jeget.»

Arra, hogy az összeszorított jégrajon keresztül megkísértem eljutni a hajóra, gondolni se lehetett. Lépésről-lépésre megbízhatatlanabb területre érnék, de meg nem is tudnánk hírt adni magunkról, hogy biztosak lehessünk benne, hogy a hajó megvár bennünket. PENNELL küldhetett volna egy csoportot, ha akart, mert ő mindkét oldalról biztosítva volt. Mindamellett örültem neki, amikor később észrevettem, hogy PENNELL is lehetetlennek tartja a vállalkozást.

Néhány napig még láttuk a hajót, aztán eltűnt szemünk elől.

27.-én vihar kerekedett s reményünk támadt, hogy kiűzi a jeget.

Élelmiszer-adagainkat felére szállítottuk.

Februárus elsején tanácsot ültem társaimmal. SCOTT kapitány utasításai szerint februáriusban megkezdhetjük visszavonulásunkat, ha az előző hónapban nem sikerül szabadulnunk. Elhatároztuk, hogy megkezdjük az előkészületeket a szárazföldi útra.

3.-án DEBENHAM, GRAN és én fölkapaszkodtunk tanánk mögött a glecser lejtőjén, hogy járható utat keresünk arrafelé. A *Terra Nova*-öböl vidékének kikutatásáról már úgy sem lehetett szó. Ha a szerencse kedvez, néhány nap alatt átkelhetünk a parti glecseren a *Bernacchi*-fokra és PENNELL ott könnyebben hozzánk férkőzhetik. Egyheti élelem is van ott elraktározva — a magunk készlete nem tart tovább két hétnél. Mindezenfelül még közelebb is leszünk ott az expedíció téli szállásához.

4.-én GRAN-nal elindultam a parti glecser alatt elterülő

tengerjég megvizsgálására. Hét-nyolc kilométert jártunk be déli irányban. Szemle-útunk tapasztalatai alapján úgy döntöttünk, hogy a tengerjégen haladunk a part mentén eddig a pontig és ott kapaszkodunk fel a parti glecserre.

Másnap reggel hosszú levelet írtam PENNELL-hez. A fok legmagasabb pontján depót állítottunk, rája lobogót tűztünk és a lobogó rúdjára ráerősítettük az ön-gyufadobozba rejtett levelet. Úti naplónkat is itt hagytuk hátra. Csak a legnélkülözhetetlenebb dolgokat tartottuk meg. Könnyű szánál volt rá remény, hogy átverekedjük magunkat a térszíni nehézségeken.

Ezen a napon délelőtt tizenegy órakor fordítottunk hátat végképp a *Roberts*-foknak. A kőrakással betakart élelmiszer-készlet felett ott lengett a lobogó az érintetlen pusztaságban. Félévvel később vetődtek arra az első emberek, CAMPBELL és öt útitársa, akik élet-halálharcukat vívták itten délnek vivő útjokban. Itt jutottak az első hírhez a főcsapat sorsáról. BROWNING-nak talán életét mentették meg a mi készleteink.

Három napon át a legnagyobb bizonytalanságban éreztem életünket a rettenetesen meghasogatott térszínen. 8.-án a *Dunlop*-sziget mögött 380 méter magasságban állottunk a parti glecseren. Csodálkozással vettük észre, hogy a tengerjég tükre dél felé fölszakadozott. A parttal párhuzamos hosszú repedések mutatták a jég elválását a partoktól. Volt okunk szerencséseknek éreznünk magunkat, hogy biztonságban vagyunk a parti glecseren.

A *Terra Nová*-nak nyoma se mutatkozott.

8.-án elértük a szárazföldet a Bernacchi-fok közelében. Vidám kedvben ültünk hozzá ebédünkhöz, tudtuk, hogy a depó már csak néhány kilométerre van dél felé.

A Bernacchi-fokon egy napig késlekedtünk a part háromszögelése céljából. Teodolitunkkal fölmásztunk egy

900 méteres hegyre (*Hjort's Hill*) a Dry Valley északkeleti végénél. Ezenközben GRAN esküvel erősítette, hogy messzelátójával látja a hajót az Evans-fok előtt. Én is tisztára úgy láttam — de egy óra múlva kiderült, délibáb játssza velünk játékait. A csalódás lehangoló volt.

Megint írtam PENNELL-nek — immár negyedszer, bár éppenséggel nem úgy festett a helyzet, hogy valaha is olvasni fogja ezeket a leveleket.

A nyugati csoport megmentése.

10.-én a *New Harbour* széle körül jártunk. Másnap hóvihar sátrunkba szorított. 12.-én a *Ferrar*-glecser déli oldalán ütöttünk tábort. Ettől kezdve ismertük az utat. Még ez este elértük a *Butter Point*-nél levő depót.

A következő nap újabb híradást hagytunk hátra PENNELL számára. Estére ezt jegyeztem naplómbe: «A *Terra Nova* nincs sehol. Holnap lett volna a napja, hogy fölvegyen az *Evans' Coves*-nél (Terra Nova-öböl).»

Két út között választhattunk. Vagy átvágunk a Blue-(kék-) glecser nyelvén, vagy pedig körülkerülünk a tenger-

jégen. Az előbbi mellett döntöttünk. Készülő vihar gyors leszállásra kényszerített a déli oldalon. Ezenközben a fekete moréna-tömegek teteje fölött fölbukkant a hajó.

Nem volt könnyű feladat elérni a hajót. Majd hogy nem póruul jártunk az utolsó órában, amint lefelé igyekeztünk a glecser végének meredélyein.

A tenger jege fölengedőben volt és nagy táblákban úszott el észak felé. Végül is a hajó segített rajtunk. Egy hatalmas mozgó jégtáblát neki taszított a szilárd jégnek és odaszorította, míg át nem vontattuk rá szánunkat.

A hajóról négyen jöttek elénk. Fölváltottak a szán vontatásában és elmondták sebtiben az ujságokat. Csupa jó hírt az expedicióról és bonyodalmas híreket a nagyvilágból: Kína válságáról, a marokkói zavarokról, tripoliszi háborúról — és a nagy sztrájkról Angliában. Szinte biztosabbnak érzi magát az ember a déli sarkvidéken!

RAYMOND E. PRIESTLEY:

Az északi csoport élményei.¹

1911 januárius 25. — 1912 november 7.

ELSŐ FEJEZET.

Az első év. — Telelés az Adare-fokon. — Kutatások a Robertson-öböl vidékén.

SCOTT kapitány mindjárt kezdetben elhatározta, hogy külön tudományos csoportot küld a *King Edward's Land* ki-kutatására. Így alakult meg a *keleti csoport*. A csoport neve később megváltozott, tekintve, hogy téli szállása végül is nem keletre, hanem északra feküdt az expedíció kiinduló állomásától.

1911 januárius 25.-én² búcsút vettünk a déli depó-elhelyező csoporttól és 27.-én a *Terra Nova* elhagyta a Mc Murdo átjárót, hogy más otthont keressen számunkra. A kísérlet, hogy eljussunk az Edward király földjére, a Colbeck-foktól keletre összetorlódott sűrű jégraj következtében meghiúsult. De csak akkor mondtunk le végérvényesen a reményről, hogy ezen a vidéken kutassunk, amik or

¹ Az eredeti munkában CAMPBELL hadnagy, a csoport vezetője, beszéli el az északi expedíció páratlan érdekességű történetét (Scott's Last Expedition, II. kötet. 81—181. lap). Könyvünkben PRIESTLEY-t szólaltatjuk meg, a csoport kitűnő geológusát, aki 1913 november 10.-én előadást tartott utazásukról a londoni földrajzi társaságban. Ezt az előadást közöljük itt teljes fordításban. Eredetije a *The Geographical Journal* 1914 januáriusi számában jelent meg. (A fejezetekre osztás a fordítótól való.)

² Az eredetiben itt tévesen 1912 jan. 20. olvasható.

februárius 3.-án bevezünk a Cethal-öbölbe (*Bay of Whales*) és ott találtuk a *Fram* hajót a tengerjéghez horgonyozva és megtudtuk, hogy AMUNDSEN már be is rendezte ott téli szállását.¹

Elhatároztuk, hogy BORCHGREVINK egykori téli szállását alakítjuk át a magunk céljaira, az *Adare*-fokon, és készleteinket ott szállítjuk partra. Alig huszonnégyszáz órával később elbúcsúztunk hajón maradt társainktól és a *Terra Nova* elvitorlázott hazafelé.

¹ CAMPBELL így beszéli el találkozását Amundsennel:

... Januárius 31.-én éjfélkor ott voltunk az öböl előtt, amelyet SHACKLETON Cethal-öbölnek nevezett el. Képzeltük meglepetésünk, amikor megkerülve a keleti fokot, hajót pillantottam meg, amelyben a *Fram*-ot ismertem föl. Gyorsan haladt a tengerjég mentén.

Feléje kormányoztunk, kitűztük lobogónkat, mire ő a norvég színekkel válaszolt. Semmi kétség: Amundsen.

Pennell és én tüstént fölmentünk a fedélzetre. A hajón NILSON hadnagyot találtuk. Az volt a parancsnok. Elmondta, hogy AMUNDSEN fenn van a tanyahelyen, öt kilométernyire a tengerjégen át, de kilenc órára lejön. Kilenc után visszatértem tehát a hajóra és beszéltem Amundsennel. Elmondta terveit. Januárius 4.-e óta van itt, jó útja volt, csak négy nap késleltette a jégzajlás. Az volt a szándéka, hogy a Ballon-öbölben telel, de tapasztalván, hogy ez az öböl eltűnt, a Cethal-öblöt találta legalkalmasabbnak. [A Ballon-öböl a Nagy Jégfal egy öblözete volt. Scott kapitány nevezte el így a Discovery-expedíción, mert erről a helyről szállottak föl, kötött léggömbjükkel. Lásd: *Angolok a déli sarkvidéken*, 52—56. l.]

Amundsen kért, menjek el vele és nézzem meg téli szállását. Pennell, Lewick és én elmentünk. A parttól 5—6 kilométernyire ott állt Amundsen kunyhója a Barrieren. A tanya igen mozgalmas képet nyújtott. A jókora kunyhó konyhából és nappali szobából áll, a falak körül kettős sorban a hálólhelyek. Kívül néhány sátor és 116 grönlandi kutya körben kikötve. Amundsennel vele van JOHANSEN, aki részt vett Nansen szánútjában (1893—1896) és hét más utitárs. Feketekávézás után körülsétáltunk a tanyán és aztán Amundsen jött át a *Terra Nova*-ra és velünk ebédelt. (*Scott's Last Expedition*, II. kötet, 85—86. l.) — AMUNDSEN is megemlékezik az angolokkal való találkozásáról. (*A déli sark meghódítása*. «A Hat Világrész», V. kötet).

A tél hasonlóképpen mult el, mint bármely tél az Antarktisz-on. Akadt elég munka minden kéz számára, hogy éppen el ne únjuk magunkat. Tájképi szépség dolgában az *Adare*-fokot, mint állandó tartózkodó helyet, alig múlhatja felül bármi más vidék. Közvetlenül velünk szemben tornyosult az *Admiralty*-hegylánc, 3700 méterig emelkedő ormaival, aminők a *Sabine*, *Minto* és *Adam* hegyek. A közelebb emelkedő hegység hófedte csúcsai közül meredek és szaggatott testű jégárok buknak alá hirtelen eséssel a tenger felé. A kunyhó mögött az *Adare*-hegyfok nyúlik fel 1400 méter magasságba. Bazalt kőzetének fekete és vörös színeződése élesen elüt a csúcsát és oldalait szegélyző hófuvatagok fehérségétől.

Késő ősz idején, mielőtt végleg beáll a tenger jege, nagyszerű hullámverés csapkod végig az északi partokon, hatalmas jégsziklákat görgetve fel a parti lejtőkön több méter magasságba. A Nap hanyatlásának időszakában uralkodó viharok nekihajtják a hullámokat a partvonal déli szegélyének — így épült fel az a szövevényes alakulatú jéglábazat, amely már egymagában is a szépség ezerféleségével gyönyörködtet.

Ha figyelembe vesszük a rákövetkező évben reánk váró élményeket, az első tél legérdekesebb jelenségét abban látjuk, hogy sokkal nagyobb mértékben kiaknáztuk a helyben található táplálékokat, mint ahogyan számítottuk. Mihelyt megérkeztünk, CAMPBELL és LEVICK elkobozták a birkahúst és ettől fogva friss hús dolgában teljességgel a fóká- és pingvin-pecsenyére voltunk utalva. Valószínűnek tartom, hogy ez a körülmény jelentékenyen könnyített helyzetünkön a következő esztendőben, amikor étrendünk egy időre tisztán csak erre a két állatra szorítkozott.

Kora tavasszal, a Nap visszatérével, megkezdődött a szán-utazások időszaka. Már július 28.-án elindultunk-első

utunkra, a *Robertson*-öböl mögötti vidékre. Kilenc hétre terjedő vándor-út kezdődött meg ezen a napon s a kilencből hét éppoly joggal volna nevezhető téli utazásnak, mint tavaszinak.

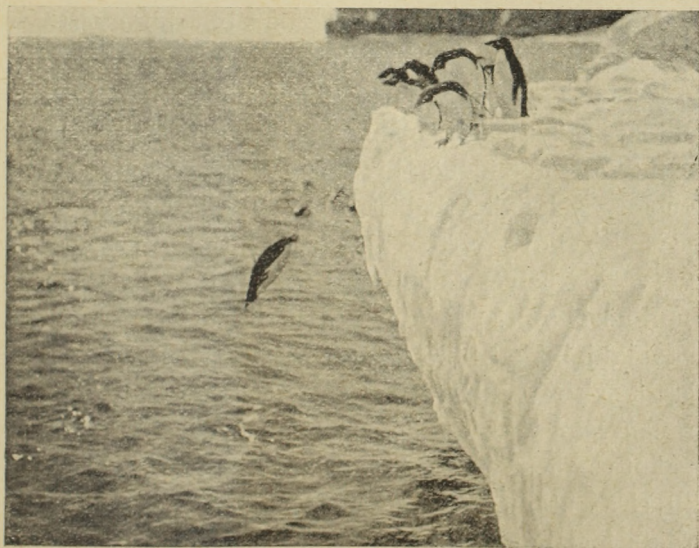
Ezeknek az utaknak főeredményei: a *Robertson*-öböl új és pontos fölmérése, geológiai és glaciológiai gyűjtés, végül az elütrő meteorológiai terület fölfedezése a *Robertson*-öböl nyugati oldalán. Megfigyelésünk ideje alatt a szélcsendes napok száma meghaladta a 190-et 200 közül; az *Adare*-fokon ugyanebben az időszakban több vihart is értünk, amelyek közül egy pusztító orkán erejével dühöngött tíz napon keresztül.

A földrajzi kutatásoknak nagyobb területre való kiterjesztését teljességgel lehetetlenné tette az augusztus 16.-i szélvihar, mert elvágta a tenger jegét az *Adare*-fok északi végétől egyenes vonalban a *Barrow*-fokig, a *Robertson*-öböl északnyugati nyúlványáig. Amikor szeptemberben szánunkkal túlhaladtunk ezen a ponton, a tenger jegét kilométerekre ugyancsak megbízhatatlannak tapasztaltuk. Annyira vékony volt a jég, hogy *CAMPBELL* és én, amikor tanyahelyet kerestünk, a *Scott*-fokkal szemben, sí-botunkkal több helyütt át tudtuk ütni a jeget. Közvetlenül északra ettől a helytől glecsernyelv nyúlt bele harminc kilométernyire a tengerbe. Szárazföldön se táborozhattunk. *CAMPBELL* ennél fogva elhatározta, hogy inkább visszafordulunk és vizsgálódásainkat a *Robertson*-öbölre korlátozzuk.

Október és november folyamán több szán-csoport is indult az öböl különböző részeibe. *LEVICK* a partokról készített jó fotografiákat, ahol csak hozzáférhetett, *CAMPBELL* további részletekkel egészítette ki térképét, én magam geológiai gyűjtéssel foglalkoztam.

November közepe táján már az öböljég is annyira meggyengült, hogy a szánutazásokat be kellett rajta szüntet-

nünk. Ettől fogva magára az *Adare*-fokra voltunk szorítva. Időnk nagy részét fényképezésre és a pingvinek életének tanulmányozására fordítottuk. Januárius elején megtettük az előkészületeket, hogy hajóra szállhassunk, ha — amint reméltük — megérkezik értünk a hajó, hogy elszállítson a part mellett a Wood-öbölhöz. Ott kellett partra szállnunk további térképezés céljából.

Pingvinek fejest ugrálnak a vízbe.

Csalódottan győződünk meg róla, hogy a déli sarkvidéken a hosszabb parti útra induló szán-csoport nincsen biztonságban valamiféle csónak nélkül. Ezen az igazságon nem változtat az a tény, hogy akadtak szán-utazók, akik négy-ötszáz kilométeres utakat tettek. Ha eddig nem fordult elő komoly baleset, sohasem lehet tudni, mikor fordul meg a kocka — egyízben átéltem már egy kényelmetlen napot elszabadult jégtáblán a Ross-tengerben. Olyasféle

dolog ez, ami nem ismétlődik meg kétszer katasztrófa nélkül.

CAMPBELL szokott leleményességével kieszelt egy olyan vízi járóművet, amely alkalomadtán helyettesíthesse a csónakot. Adódott eset, amikor bebizonyult a találmány életképesége, bár igaz, hogy alaposabb «tűzpróbára» nem került a sor. Ez a járómű úgy készült, hogy a szán fölé szorosan ráfeszítettük a vászontakarót. A találmányt később tökéletesítettük oly módon, hogy a vásznat bővebbre vettük és a szán mindkét végén közbeiktattunk egy-egy összezsavart hálósákot. Ez a *kajak* már jóval nagyobb volt az első kezdetleges alkalmatosságnál; föl lehetett állni, sőt lépegetni is benne. A benne ülőkön kívül egy métermázsánál nagyobb súlyú felszerelést is megbírt volna. A vásznat colza-olajba áztatva vízállóvá tettük. Ezek a csónak-vásznak összezsavarva kis helyet foglaltak a szánon; súlyuk 7–8 kilogramm körül volt.

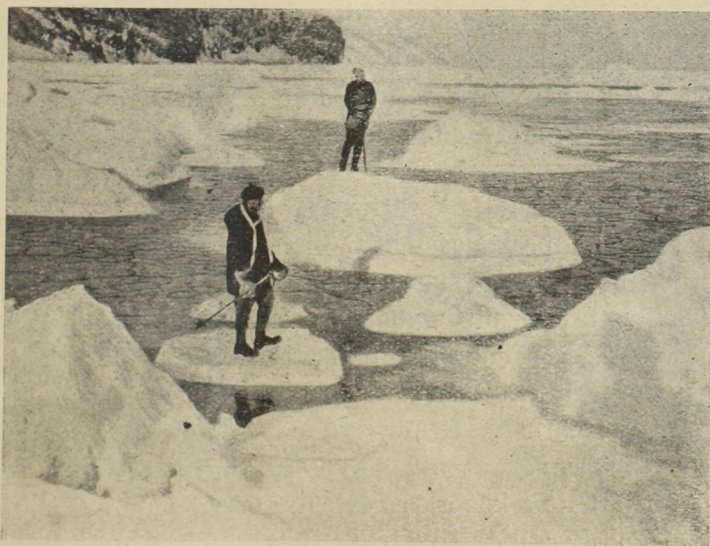
Kajakjainkkal több kirándulást is tettünk s igen megbízhatóknak tapasztaltuk őket. A mi első kísérleteink nyomán nem lenne nehéz teljesen biztos és könnyen szállítható csónakot szerkeszteni szán-utazók céljaira. Olyan kérdés ez, amellyel az utánunk következő expedíciók vezetőinek érdekes lesz foglalkozniok.

1912 januárius 4.-én megfigyelő állásunkról, az Adare-fok tetejéről megpillantottuk a hajót. Két nappal később, bár a jégzajlás megnehezítette dolgunkat, biztonságban voltunk a hajón és elindulhattunk dél felé újabb kutatások színterére.

A jégraj megint csak megakadályozta PENNELL hadnagyot, hogy ott tegyen partra bennünket, ahol szerettük volna. Kénytelenek voltunk a *Terra Nova* öbölben szállni partra, kissé északra attól a szigettől, amelynek a szárazföld felőli szélén van az *Evans' Coves*-nak nevezett hármas

öblözet. SHACKLETON adta ezt a nevet az öblöknek, amelyeket a *Nimrod* hajó fedezett föl, amikor DAVID tanár csoportját fölvette.

Ezzel véget is ér első évi tevékenységünk rövidre fogni története. Szándékosan szabtam ily rövidre elbeszélésemet, hogy bővebben foglalkozhassam azokkal az egyedül álló élményekkel, amelyeket a második tél folyamán éltünk

Campbell és Priestley «lepény-jégen» hajókáznak. *

át az *Inexpressible*-szigeten. Különösen érdekesek ezek, mert ritkán esik meg, hogy egy csoport az év nagyobb részén keresztül ennyire kezdetleges viszonyok közé legyen szorítva a déli sarkvidéken. Tapasztalásaink megmutatják, mennyire támaszkodhatik az ember a maga puszta erejére, ha arról van szó, hogy a mesterséges eszközöknek úgyszólván minden támogatása nélkül kell fönntartania magát a déli kontinensen.

MÁSODIK FEJEZET.

A második tél. — Berendezkedünk a hólakásban.

Összeállítottunk egy jókora depóra való készletet az Adare-fokon, hogy partra szállítsuk itt az *Evans*-öblözetek közelében (Terra Nova-öböl). A depó helyétől egy kilométernyi tengerjég választott el, CAMPBELL ennélfogva elhatározta, hogy csak annyi élelmiszert szállít partra, amennyit mi magunk és a hajó legénysége egy fordulóval megbír. Nem akarta soká késleltetni a hajót. A későbbi események megmutatták, mily súlyos hiba volt ez a takarékoság, olyan hiba azonban, amelybe akármelyikünk beleesett volna hasonló körülmények között.

Addigi tapasztalásaink alapján nem volt okunk attól tartani, hogy a hajó nem tud majd fölvenni bennünket a tervbe vett időben (február derekán). Úgy vélekedtünk, hogy a Victoria-föld egész partvidékén ez a pont az — a *Drygalski*-jégsánc által védett öböl — amely a legkönnyebben megközelíthető. Rendes viszonyok között így is van. Bizonyosága ennek az a könnyűség, amivel a *Terra Nova* ki- és bejárt itt a következő évben, amikor hajóra szállítottuk a «*Pokol kapujá*»-nál (*Hell's Gate*) elraktározott gyűjteményeinket.

Az 1912 januárius 8.-ától februárius 15.-éig terjedő időt azoknak a glecsereknek a tanulmányozására fordítottuk, amelyek a partraszállásunk helyén emelkedő parti jégtalapzatban egyesülnek. Ha időnkből futja, azt hiszem nem került volna sok nehézségbe elhatolnunk a *Boomerang* glecseren át a Wood-öbölbe. Ez a glecser a Campbell-glecser¹ mellékága. Jó messzire fölkapaszkodtunk rajta; alig

¹ A Campbell-glecsert [DAVID tanár, a SHACKLETON-féle expedíció

néhány kilométer választott már csak el attól a helytől, ahol jégsíkba megy át a glecser. Ez a jégsíkság talán összefügg a Nagy Jégplatóval.

A glecsert ebben az évben vastag hótakaró borította. Súlyosan terhelt szánjainkkal lassú és fáradságos feladat lett volna följutnunk a tetőre. Időnk sokkal rövidebbre volt szabva, hogysen ily vállalkozásra gondolhassunk.

Kétségtelen, hogy ez a vidék érdekességben vetélkedik a Granite-öböl és a Ferrar-Taylor glecserek vidékével. Sajnálatos, hogy a rendkívüli jégviszonyok SCOTT kapitány eredeti terveit meghiusították s TAYLOR csoportja nem terjeszthette ki vizsgálódását a Nansen-hegy környékére. Utasításaink értelmében mi kénytelenek voltunk ezt a kutatást rájuk hagyni s így nem került rá a sor.

Februárius 17.-én visszatértünk a *Hell's Gate* morénához, hogy ott várjuk be a *Terra Nova* érkezését. Ekkor kezdődött meg az az időszak, amely igazolta ennek a helynek későbből származó elnevezését: «a pokol kapuja».

29.-éig csaknem minden szünet nélkül fagyos szélvész dühöngött a plató felől. Egész télen át ugyanebből a főirányból (nyugat-délnyugattól nyugat-északnyugatig) zúgtak a szelek és soha nem csöndesedett el egyfolytában huszonnégy órára szeptember végéig, amikor elindultunk a part mentén lefelé, utolsó szán-útunkra. Ezt a folytonos hideg szelet át kell élni, ha meg akarjuk érteni könyörtelen erejét. Az itt következő leírás, tartok tőle, nagyon halvány képet fog nyújtani ezekről a hónapokról, mert hiszen miképpen idézhetném föl ennek a pokoli, soha meg nem szűnő csontig maró szélnek fagyos atmoszféráját.

(1907—1909) tagja fedezte föl a mágneses sarkhoz vivő útján. (*Az Antarktisz szívében*). — Ő nevezte el később (1913-ban) CAMPBELL hadnagyról, az itt ismertetett expedíció emlékére.

Februárius 24.-én már idestova fölemésztettük a *szán-utakra előirányzott* készleteket. Mindössze néhány darab kétszersült és egy kis pemikán maradt. Pedig takarékosan bántunk az étellemmel s attól fogva, hogy a szélvész tartott, már csak egyszer ettünk napjában. Nyilvánvaló volt, hogy arra az esetre, ha nem sikerül eljutnunk a hajóra, eleségünkkel a végsőkéig kell gazdálkodnunk. CAMPBELL még 23.-án felszólított, hogy az ételmezés rendjét dolgozzam ki és az eleség-adagok nagyságát szabjam meg a magam belátása szerint, figyelemmel arra, hogy elraktározott készleteink eltarthatnak, amíg innen szabadulhatunk.

Némi vita után úgy határoztunk, hogy ha a hajó előbb meg nem érkezik, augusztus 20.-án indulunk el szánon dél felé. Oly módon kellett tehát számítanom, hogy egyhavi szán-útra való ételkészlet — kétszersült, pemikán, csokoládé, kakaó és cukor — maradjon meg az augusztus 20.-án túli időre. A szán-utazásokon szokásos ételkészlet-adagoknak *felét* vettem alapul ebben a számításban. Téli fogyasztásra maradt ezek szerint: öt láda kétszersült, 8 kilogramm csokoládé, $12\frac{1}{2}$ kilogramm cukor, néhány doboz kakaó és egy kevéske tea.

A táplálkozás újonnan megállapított szigorú rendje március 17.-én lépett életbe. Később még valamivel lejjebb szállítottuk az adagokat, hogy készleteink ne merüljenek ki szeptember végéig. Ezalatt a félév alatt átlagosan ilyen-forma mérték szerint éltünk: egyik nap egy, másik nap két darab kétszersült; vasárnaponként tizenkét (később már csak nyolc) kockacukor; születésnapokon és a hónapok utolsó napján néhány szem malagaszőlő; szombatonként és minden második szerdán egy-egy darabka (42 gramm) csokoládé; három kávéskanálnyi kakaó a hét öt napján; ugyanennyi tea, de csak minden vasárnapon; hétfőn második főzet a vasárnap teából vagy pusztán meleg víz. Ezen-

felül volt körülbelül félannyi fókahúsunk és zsírunk, mint amennyire szükségünk volt.

Vékonyan éltünk, annyi bizonyos és ez volt talán az egész télben a legkeservesebb. Másfelől azonban a bő táplálék hiánya inkább áldás volt rajtunk, mint veszedelem. Meg vagyok róla győződve, hogy a tél első felében jórészt

Weddell-fóka a parton.

annak köszönhattuk jó egészségünket, hogy túl nem tömtük magunkat annyi étellel, amennyit a gyomrunk kívánt.

1912 februárius 29.-én véget ért hosszú rabságunk a sátrakban és megkezdhettük előkészületeinket télire.

CAMPBELL első dolga az volt, hogy társaságunk felét áttelepítse az *Inexpressible*-sziget partjaira. Ott egy hófuvatagban szándékoztunk barlangot vájni magunknak. LEVICK dr., ABBOTT és BROWNING egyelőre a depónál maradtak, ahonnan jobban elláttak abban az irányban, amerről a szabadulást vártuk. CAMPBELL utasította őket,

hogy éjszakánként figyeljenek, nap közben pedig jöjjenek át hozzánk segíteni a barlang-lakás «építésében». Elrendelte egyúttal, hogy ami fókát csak észrevesznek, öljék le készleteink gyarapítására.

Valóságos szerencse, hogy haladéktalanul hozzáfogtunk a fóka- és pingvin-hús elraktározásához, mert bár nyár elején tömérdek a fóka az *Evans' Coves* vizeiben, annyira benn voltunk az időben, hogy már éppen csak annyi állatra tehattünk szert, amennyivel valahogyan kihúzzuk a telet. A pingvinek nagyobb része befejezte már őszi vedlését és elvonult vendégszeretőbb égalj alá.

Mindössze tizenöt fókát és százhusz pingvint ejtettünk a tél beálltaig. Április elején sikerült még öt császár-pingvint elejteni. Ezekről eltekintve, július végéig, amikorra készleteink teljesen elfogytak, az állati élet semmi jelével nem találkozottunk.

Amíg kicsiny csapatunk egyik fele az élelmiszer-készlet gyarapításán fáradozott, mi többiek a barlang vágásával voltunk elfoglalva az egyetlen valamire való hófuvatagban, ami az *Inexpressible*-szigeten található volt.

Március 22.-ére az ásás és lapátolás munkáját befejeztük. Hátra volt még a «padló» izolálása és a falak tökéletesítése. Munkánk eredményéről fogalmat nyújthat az a barlang-modell, amelyet az *Earl's Court* kiállításán (Londonban) bemutattunk.

Tíz méter hosszú folyosóról lépünk be a tulajdonképpeni lakószobába, három kétszersületes ládából szerkesztett ajtón keresztül. A folyosó főcélja, hogy a lakást védje a huzattól. Éppen evégből a folyosót magát is két részre osztja egy ajtó, amelyet szintén kétszersületes ládából és hókockákból építettünk. Legtöbbször vesződtünk a folyosó külső ajtajával, amelyet a hófúvás miatt emelten helyeztünk el. Ez az ajtó voltaképp nem volt egyéb, mint egy bambuszkeretbe foglalt

függőleges bevágás, amelyre zsákvásznat akasztottunk. Eleinte vízszintes ajtónyílással kísérleteztünk.

Evvel az ajtóval elbajlódtunk augusztus végéig s még akkorra se voltunk megelégedve művünkkel.

A lakószoba köröskörül hókockákkal volt kibéelve a falak fele magasságáig, kivéve a tűzhellyel szemben levő részt. A $30 \times 22 \times 75$ cm nagyságú hókockákat a hófuvatag puhább részéből vágtuk. Eredetileg szándékunk volt a hókocka-falat a tetőig építeni minden oldalon, de mielőtt elértük volna a kellő magasságot, tapasztaltuk, hogy az elszigetelés így is elegendő arra, hogy lakhatóvá váljék a kunyhó. (A hó rosszabb melegvezető, mint a jég.) A félbemaradt falpárkányzatot nem is építettük magasabbra.

A kunyhó egyik sarkába körülbelül egy négyzetméternyi szabályos gödröt vágtunk és ezt nyolc jókora lapos kődarabbal beborítottuk. Ez volt a tűzhely. Augusztus végéig pompásan szolgált a tűzhely, de akkoriban a falak és a tűzhely fölötti mennyezet csurgóiból keletkezett jég olvadása belepte a gránit-kövezetet és a napos szakács gyakran kénytelen volt a tüzet elszedni, és «kimerni» a gödröt. Ha meg sokáig ott maradt a kályha a tűz elhamvadása után, jégcsákánnyal kellett kiszabadítani.

Legfőbb diadalunk, amit a kényelmetlenség elleni harcunkban kivívtunk, a «padló» volt. Jó szerencsénk úgy akarta, hogy ugyanaz a kis öböl, amelyben táboroztunk, a magas víz-álláson felüli vonalban tengeri-füvel legyen vastagon szegélyezve. Valószínű, hogy valami keleti szél vagy szelek vethették partra ezeket a füveket. Padlónkat tenyérnyi vastag fűszőnyeggel borítottuk be és ez hatalmas mértékben megnövelte a kunyhó melegét. Ez a szőnyeg-padló felülmúlta legvérmesebb várakozásunkat. Februárius eleje óta nem élveztem oly kényelmes éjszakát, mint amikor

először bújtam bele hálózszakomba a nehéz munkával megteremtett pompás szőnyeg-ágyon.

A szellőztetés volt a másik probléma, amit nem oldottunk meg, csak amikor már jócskán belehaladtunk a télbe. Kunyhónknak eredetileg egyáltalán nem volt kéménye. Jó ideig óvakodtunk tőle, hogy lyukat üssünk a tetőbe és ezzel meggyöngítsük a mennyezetet. A fókaszírkályha minden füstje ott terült széjjel a kunyhóban, mintegy háromnegyed méter magasságban s nem lehetett másképp kibírni, csak úgy, ha az ember óvatosan ügyelt rá, hogy ne emelje a fejét ennél magasabbra. Ami a szakácsot illeti, ez csak tűrte egy ideig s aztán kirohant a folyosóra, hogy ott alaposan kiköhögje magát s visszatérván, fölváltsa a helyettesét a tűz mellett. Már az első hetekben egyhangúlag elhatároztuk, hogy kéményt csinálunk. Közösen megterveztük s mint gyakorlati kunyhóépítő, én vágtam ki a kémény-nyílást.

A kéményt eleinte könnyű volt bedugaszolni egy kis darab pingvin-bőrrel. A tél folyamán azonban olyan rohamosan bővült a nyílás, hogy végül képzelni se tudtunk keservesebb feladatot, mint a kémény eltömését nehezen összeszedett zsíros hulladékokkal. A «kémény betömésé»-ről nemcsak naplóinkban találhatni elrettentő följegyzéseket, de még éneket is költöttünk róla, mint a sarkvidéki élet egyik legnagyobb csapásáról.

Az első időkben jól szolgált a kémény, kivéve a havat kergető délkeleti szelek ritka alkalmait. Ilyenkor minden fáradság kárba veszett: a kémény torka eltömődött. Kétszer is közel álltam a megfulladáshoz. Egy ízben kályha, lámpa, tűz, minden kialudt; a primus-lámpa is követte a példát. DICKASON meg akarta gyújtani — a gyufa feje izzott, de lángra nem lobbant.

Ezután az eset után hófúvásakor kétóránként fölváltva

virrasztottunk és nem engedtuk elaludni a fókaszír-lámpákat.

A világítás kérdése sok aggodalmat okozott, de csak amíg hozzá nem fogtunk a komoly kísérletezéshez. A megoldásra hamarosan rátaláltunk. Jól emlékszem az első fókaszír-lámpa ötletére. Még az első nyomorúságos időkben történt; otthonunk sem volt. Naphosszat cipeltük küzködve a fókahúst és zsírt a tett helyéről a depóhoz. Súlyos terhekkel kellett átkapaszkodnunk óriási sziklák akadályain, maró fagyos szélben, amely szeszélyes rohamokban támadott reánk. Előre hajolva minden erőnkkel neki feszítettük magunkat a szélnek — a következő pillanatban elült a szél s mi arcra buktunk.

DICKASON-t ezen a napon hátrahagytuk, hogy a megtépázott sátor után nézzen; féltünk kellett, hogy a szélvész megfoszt tőle. Amikor CAMPBELL és én a széllel folytatott harcunkban kimerülve megérkeztünk, DICKASON készítet számunkra valami finom falatot fókaszírból és — ami még jobban föllelkesített — bemutatta az első kézilámpát: egy *Oxo*-dobozt, tele fókaszírral, közepében bél, egyik finn-csizmájának kötő-zsinórjából! Kis lánggal, de tiszta fénnel égett a lámpa. A legkomolyabb nehézségek egyikén, amikkel a jövő fenyegetett, diadalmaskodtunk. Ezek a lámpák, némi csekély változtatásokkal — aminő például, hogy a lámpabél tartására bádoghídat fektettünk át a dobozon — ezek voltak egyedüli világító eszközeink az egész télen keresztül.

Fontosabb és sokkal hosszadalmasabb művelet volt a főző-kályha megteremtése, ugyancsak fókaszír-tüzeléssel. Kezdetől fogva tudtuk, hogy olajunk, bár jóval több volt belőle, mint egyéb készletekből, távolról sem lenne elegendő napjában egy főzésre sem, fél-adagokat számítva. Meg is kezdtük nyomban a kísérleteket a zsír-égetéssel, mihelyt

beköltöztünk a hólakásba. A sátrakban nem mertük ezt megtenni, hogy magunkra ne gyűjtsuk őket. A legelső rendszer itt is annyira bevált, hogy mindvégig megmaradtunk mellette. Semmi se múlhatta felül a mi első egyszerű kályhánkat, amelyet egygallonos (ötödfél-literes) olajbádóg alsó részéből készítettünk. Az aluminium-főzőt a bádóg szélein meghagyott egy-két ujjnyi kiemelkedő részre állítottuk. Először az olaj kifőzésével kísérleteztünk és próbálgattuk, miképp lehetne ugyanazon a tűzön fölváltva megfőzni az ebédet és előállítani az olajat is. Ez nem sikerült. Ekkor másik tüzet is gyújtottunk, pusztán hogy zsírt olvasszunk és kifőzzük belőle az olajat a főzés és világítás céljára.

A következő lépés volt, hogy több belet használtunk, de ez a módszer sem ért sokat: vagy egyáltalán nem égett, vagy pedig — ha fogyott az olaj és forróvá vált, — túlságosan is föllángolt, olyannyira, hogy, ha pillanatra megfedkezünk róla, hogy jégből van a házunk, az az aggodalmunk támadt, hogy fejünkre gyúl mindenestől. LEVICK-nek támadt végre az a nagyszerű ötlete, hogy kiszáradt fókacsontokkal tegyünk próbát, amikből leltünk eleget a tengerparton. A fókacsont tűzálló téglá gyanánt szolgált s rajta égettük az olajat. Ez a kísérlet fényesen bevált. A kályha fölé kinyúló végére zsír-darabokat tűztünk. A csontokra lecsöppenő olaj táplálta a tüzet s a szakácsnak nem volt nehéz feladat a lámpákba való olajat kiolvasztania, megfőzni a vacsorát és vizet olvasztani a másnap reggeli főzésre — és mindezzel délelőtt 11-től este félhétig elkészülnie.

Látható az eddigiekből, hogy az első hónapokban — április, május és június — minden figyelmünket lekötötték a háztartás tökéletesítésének apró gondjai s nem sok időnk jutott elmélázni olyan dolgokról, amelyek nem függtek össze a magunk belső életével.

HARMADIK FEJEZET.

Robinsoni élet a hóbarlangban.

Megkísérlem leírni, hogyan teltek napjaink a télnek ezekben az első heteiben.

Két ember jelöltetett ki fölváltva a háztartás teendőinek végzésére: egyik volt a szakács, másik a kukta. Az ő feladatuk volt a főzés és az ételek előkészítése. Első hallásra ez nem jelent sokat, de képzeljük el a hóbarlangot, két gyufányi fényű zsír-lámpa derengő világában.

Ebben a «látható sötétségben» kellett a soros kuktának a földön guggolva faragcsálnia le a húst a lemészárolt fóka testéről a geologiai kalapács és véső segítségével. Amikor ezzel elkészült, a hulladékokat kellett tapogatózva összekeresgélnie a küszöböt borító zsíros fókabőrön. Ma se szeretek rágondolni, mi mindenféle piszok keveredhetett leveseinkbe ezekben az első időkben.

Később, amikor a húst a kéménybe akasztottuk, hogy fölengedjen és késsel vághatóvá váljék, mint a sajt, akárhányszor megesett, hogy a kukta a maga kezét vagdosta — és csak akkor vette észre, hogy nem fókahúst vág, amikor a vérét meglátta.

A világosság hiányának kényelmetlenségén felül még a hidegtől is sokat szenvedett, mert kénytelen volt állandó huzatban végezni munkáját.

Mindez csak ízelítő a nehézségekből. Szinte elképzelhetetlen, hogy mily küzdelmes és fáradságos munkába került az ebéd és vacsora elkészítése. A szakács legfőbb gyötrelme volt a félig lepárolt olaj okozta füst, amely orrát, szemét elkínozta és gyuladást okozott. Ilyenkor a kukta sietett a szakács segítségére, ő ügyelt a tűzre, amíg ez félrehúzódott lehunyt szemével. Arcán csak úgy csorogtak

a könnyek. Nem is törte sokat a fejét, miképpen adjon ékesen szóló kifejezést a benne dúló érzelmeknek.

A többi négy ember ezalatt a külső munkával bajlódott. Legtöbb bajt a szél okozta, meg azok a nagy sziklatömbök, amelyek útjokat állták a part és a barlang között. A szél rendesen föltaszított, amikor fóka és pingvin-hússal vagy zsírral súlyosan megrakodva küzködtünk a sziklák között; még jó, hogy a métermázsás teher földhöz tapasztott, amíg ismét lélekzethez jutottunk és az egyensúlyt visszanyertük. Türelmünket ezalatt biztosan és végérvényesen elvesztettük.

A fókák eldarabolása sem volt valami könnyű feladat szellős szélruhánkban a húsz foknál nagyobb hidegekben. Dermedt kézzel sokszor megvágtuk magunkat. ABBOTT egy ízben megsértette az ínját és három ujját megbénította. A kés tompasága és a szívós fókabőr sok bajt okozott.

A legrosszabb időszak mindazonáltal — amíg csak a betegség reánk nem köszöntött a tél vége felé — *első hónapunk* volt, amelyet kopott sátrainkban töltöttünk, kiszolgáltatva a nap-éj-egyenlőség idején dúló viharok örökös dühének. Sátraink több helyütt meg voltak foltozva és a varrások helyén átszakadoztak. Hálósákjaink is viseltesek voltak és napról-napra szellősebbekké váltak. Ruházatunk nyári utazásra volt szánva. A hiányos táplálkozás is elgyöngített. Mindenképpen igen silány állapotban mentünk elébe élet-halál harcunknak, amelyet ellenséges viszonyok között kellett megvívni. Nyomorúságunk március 18.-án érte el legmagasabb fokát, egy nappal azután, hogy CAMPBELL-lel és DICKASON-nel bevonultam a hóbarlangba.

Ekkor történt, hogy egy rendkívüli hevességű szél-roham összetörte a sátorkarókat másik csoportunk feje fölött és társaink kénytelenek voltak kőnehezékeket rakni holmijukra és hálósákjukat is otthagyni, átmenekülni

hozzánk a hólakásba. Az éjszakát, ami rá következett, nem hiszem, hogy akármelyikünk is valaha feledhesse.

De mindez eltörpül ahhoz az állandó bajunkhoz képest, amelynek legyőzésére reményünk se lehetett: hogy *éhesek voltunk*, szünetlenül éhesek, amióta csak fél-adagokon élünk. Április vége felé már kínzóvá vált a vágy több és változatosabb eleségre és ez a gyötrődés még csak egyre fokozódott a tél végéig, amikor a fókák ismét mutatkozni kezdtek. Kettős volt a bajunk. Egyiken, a bőségesebb táplálkozás vágyán, augusztus vége felé segítve volt bizonyos fokig. Két fókát öltünk és ettől fogva fókahússal torkig ehettük magunkat. A másik és véleményem szerint sokkal aggasztóbb baj — a táplálékon való változtatás szüksége — nem szűnt meg mindaddig, míg rajt nem ütöttünk GRIFFITH TAYLOR depóján a Roberts-fokon. BROWNING esetében hajszálon függött, hogy emberéletet nem követelt áldozatul az egyoldalú táplálkozás veszedelme.

Különféle kísérleteket tettünk ételeink ízesítésére. Némelyik jól bevált, némelyik teljesen sikertelen maradt. Az orvosi szerekre is rátettük a kezünket. A keddenkénti melegvizünkbe tett citromsavas tabletták fényes sikert arattak. A leves azonban nem bírta meg a gyömbér-tablettákat. A mustártábla meg átható lenmagolaj ízzel rontotta meg ételünket. Ezeken a «hivatalos» kísérleteken felül előfordultak esetek, amikor a napos kukta ügyetlenségből «szózott el» valamit mindnyájunk rémületére.

CAMPBELL, ABBOTT és LEVICK tudtommal nem egyszer hintettek a levesükbe nagymennyiségű száraz tengerifüvet, amit a tengerpartról szedtek össze. Tudva azt, hogy a tengerifüvet a pingvinek össze-vissza járták, sohse járultam hozzá, hogy a közös ételbe vegyítsenek belőle.

Két dolog volt, ami igazán élvezetes változatosságot jelentett étkezésünk egyhangúságában. Az egyik a foka-

aggyvelő. Ennek az íze egyáltalán nem emlékeztet a fókára és olyan valami erős zamatot ad a levesnek, hogy ez már megközelíti a főzelékek kellemes ízét. A másik finom falathoz egészen véletlenül jutottunk egyetlen egyszer, amikor egy fóka gyomrában csaknem ép állapotban levő halakat találtunk. Ez volt legízesebb lakománk tíz hónapon keresztül.

Meg kell jegyeznem, hogy sókészségünk még március vége előtt elfogyott és ettől az időtől fogva a tengervízhez és jéghez kellett folyamodnunk. Ez az újítás eleinte hirtelen hasmenést okozott nagyobb részünknel, de hamarosan kigyógyultunk a bajból, kivéve BROWNING-ot, aki a tél vége felé már annyira rosszul lett miatta, hogy levesét kénytelen volt édesvízzel készíteni el. Ami engem és az én «asztaltársaságomat» illeti, annyira megkedveltük ezt az ízt, hogy még azután is, hogy TAYLOR depójához hozzájutottunk, finom cerebos-só helyett inkább tengervizet használtunk.

A szombat estéket nótázással ütöttük agyon. Vasárnaponként meg néhány himnusz és zsoltár eléneklése után CAMPBELL zsebkiadású bibliájából olvasott fel egy fejezetet. Másik három könyvünk volt: «David Copperfield», «Simon the Jester» és BALFOUR munkája «Life of Stevenson». Ezekből LEVICK olvasott fel folytatólag esténként egy-egy fejezetet. Beszélgetéseink minden tárgyát ismét és ismét előszedtük és addig csépeztük, amíg csak végleg el nem kopattuk őket. Csak arra vigyáztunk, hogy kerüljük az olyan vitát, amely bármelyikünket is érzékenyen érinthetné.

★

Augusztus vége felé ptomain-mérgezés jelei mutatkoztak. A sátoros idők óta most ejtett hatalmába első ízben a lehangoltság bennünket. CAMPBELL kivételével

mindnyájan erős hasmenésben szenvedtünk és rohamosan gyengültünk. Három-négy nap beletelt, amíg a betegség okát akkora-mekkora biztossággal megállapíthattuk. A fókamáj, amit a baj kitörése előtt közvetlenül fogyasztottunk, nem volt olyan ízű, mint rendesen; más magyarázatát ennek nem tudtuk elképzelni, mint hogy a fókának valami baja lehetett. A fő kórokozó mégis a kétszersületes bádognak tisztátalansága lehetett, amelyben a fóka darabjait szoktuk kiolvasztani a tűz fölött.

Tél kezdete óta lehetetlenségnek bizonyult, hogy magunkat és főző-eszközeinket tisztán tartsuk.

Szerencsére egy vagy másfél hét multával friss fókákra és egy új kétszersületes bádogra tettünk szert és a betegség egy csapásra elvesztette erejét. Egy hétre reá DICKASON és BROWNING kivételével semmi bajunk nem volt többé, csak a gyöngeség, ami a betegségnek a nyomában jár. DICKASON betegsége nem szűnt meg, amíg át nem tértünk a szán-utazásra megszabott fél-adagokra; ettől megerősödve, leküzdötte a mérgezés hatását. BROWNING hetekig betegeskedett; róla nehéz volt eldönteni, mikor ért véget mérgezés-okozta betegsége, mert eredeti bajával ez összevegyült.

A télközé napja után CAMPBELL csakhamar elhatározta, hogy jóval később indulunk le délnek a part mentén, mint ahogy terveztük. Egész júliusra el kellett vonnom a kétszersültet, hogy a szánutazást megelőző hónapra maradjon belőle napjára egy-egy darab. A ptomain-mérgezés és az azt követő gyöngeség még tovább késleltette indulásunkat. Augusztus folyamán teljességgel húson éltünk, szeptemberben a húson kívül napjában egy darab kétszersültet ettünk és semmi egyebet. Mindamellett hamar erőre kaptunk, mert fókahús és zsír volt bővében. Szerencsénkre került még néhány császár-pingvin; ezeknek a húsa följavította levesünket.

Ebben az utolsó hónapban LEVICK svéd testgyakorlást végeztetett velünk naponta és ennek megbecsülhetetlen hatása volt, mert nemcsak általában erősített, hanem kiegyenesítette gerincünket, megszüntetvén azt a görbe háttartást, amit mi otthonunkról *barlangi hát*-nak neveztünk el. Erre a tartásra kényszerített ugyanis a lakás; szobánk magassága sehol sem érte el az egy és háromnegyed métert. LEVICK egész télen át odaadással gondozta egészségünket és kiváltképpen BROWNING az ő figyelmének köszönheti életbenmaradását.

NEGYEDIK FEJEZET.

Visszatérés.

CAMPBELL számításai szerint a Napnak augusztus 10.-én kellett visszatérnie. A hegyhátra fölkapaszkodva, amelynek a védelmében volt a mi hólakásunk, 13.-án pillantotta meg először a Napot néhány percre. Mi többiek nem láttuk augusztus 20.-a előtt. A heves szél csakúgy, mint eddig, meggátolt a szabad járás-kelésben. Kényszerítő ok nélkül nem hagytuk el szállásunkat. Kirándulásainkat egész télen át néhány rövid fordulóra korlátoztuk a barlang közelében levő tavon; ettől eltekintve nem jártunk egyebüvé, csak a jéglábazathoz, ahonnan fóka- és pingvin-húst, zsírt, csontokat és tengeri fűvet hoztunk, és depónkhoz a «Pokol kapujá»-nál, ahonnan olajat és bambuszt hoztunk magunkkal, utóbbit a kémény befödésére.

Szeptember vége felé négyen teljesen jó erőben éreztük magunkat. Minthogy pedig DICKASON és BROWNING állapotában javulásra nem volt kilátás, CAMPBELL elhatározta, hogy útrakelünk a part mentén déli irányban, megkísérelvén az eljutást az Evans-fokra. Szerencsénkre előkészületeink ideje alatt kedvezett az időjárás. A szél megenyhült és a

szabadban való tartózkodás elviselhetőbb volt, mint bármikor a megelőző nyár óta.

A tél folyamán megölt fókák pecsenyéjéből egyenkint félretettem 10—15 kilogrammot. Ezeket a húsokat a kunyhóban töltött utolsó hetekben földaraboltuk apró (körülbelül 2 köbcentiméteres) kockákba. Nyolc zsákba raktuk bele készletünket — három emberre négy zsák jutott — zsákonként negyvenkét bögre húst. Egy-egy zsák három

Az északi csoport a barlangban való áttelelés után.

embernek egy hétre való élelmiszerét foglalta magában. Napjában kétszer szándékoztunk meleget főzni: reggelire és ebédre; a közbeeső második reggelire csak egy kis nyers zsírt és húst számítottunk. Az étkezésnek ezt a rendjét követtük, amíg csak birtokba nem vettük a Roberts-foki depót, azzal az eltéréssel, hogy amikor túljutottunk a Drygalski-fokon és tapasztaltuk, hogy a tengerjégen haladhatunk tovább, megengedtük magunknak azt a fényűzést, hogy a reggeli levessel együtt kissé megfőzzük a «villás-reggeli»-re valót is. A húson kívül, mint már említettük,

volt még egy hónapra való kétszersült, pemikán, cukor és kakaó is, fél-adagokat számítva.

Utunk kezdetben a *Drygalski Barrier* nyelvén vitt keresztül, amelyet DAVID tanár olyan kedvezőtlen színben festett, hogy rémületes akadályként állt képzeletünkben egész télen át. A valóság azonban távolról sem bizonyult oly rossznak. Lehet, hogy véletlenül hibáztunk rá a jó útra a Barrier-en keresztül. Bizonyos, hogy egy 170 lépés széles, de jól áthidalt hasadéktól és néhány barrancától (meredek jég hullámtól) eltekintve, kevés bajunk akadt. Igen tisztességes tempóban haladtunk a jégen át és október 10.-én a jég déli széléről megpillantottuk az *Erebus*-hegyet. A jól ismert látvány új életet öntött lelkünkbe. Amíg el nem hagytuk a *Nordenskjöld* jégnyelvet és rá nem tértünk, hogy úgy mondjam, a hazai útra, a jégturolásokon át néhol keservesen nehéz utunk esett. De csak délnek kellett tekintenünk és látnunk az antarktikus kutatások történetében oly emlékezetes vulkán kiemelkedő vonalait, hogy érezzük: kemény munkánk nem volt hiábavaló és már int felénk a kényelem.

Akkoriban, amikor elértük a *Granite*-öblöt, BROWNING állapota komoly aggodalmat keltett. LEVICK orvosságai mitse használtak, kénytelenek voltunk növényi táplálékát a mi adagunk rovására megnövelni. Szenvedéseinek azonban hamarosan vége szakadt. Október 28.-án megpillantottuk a nyugati csoport depójának jelző zászlaját és attól a perctől fogva, hogy birtokba vettük az ott elraktározott készleteket, az északi csoport nélkülözései véget értek. Ha van csakugyan telepathia, GRIFFITH TAYLOR-nak és társainak ezen az éjszakán könnyű álmuk lehetett, mert csakugyan senki sem érzett nagyobb hálát valaha, mint mi most az ő élelmiszereikért.

Kilenc hónap multával ekkor élveztük először az étkezés

örömeit. Ráadásul TAYLOR leveléből, amelyet PENNELL hadnagyhoz intézett, hírt kaptunk róla, hogy a hajó biztonságban van. Megszabadultunk ezzel szüntelen aggodalmunktól, hogy talán baleset érte a kerülő úton, amire kényszerítette őt a mi partraszállításunk az *Evans' Coves*-nél.

Az út hátralevő részét «depótól-depóhoz lopózva» tettük meg: 130 kilométeres úton két depót is szedtünk fel. Az elsőt a *Bernacchi*-fokon, — ezt szintén a nyugati csoport állította — a másikat a *Butter Point*-nél. Ezt az óriási depót a hajó személyzete helyezte el. Kedélyünk elevensége pillanatra se lankadt a *Hut Point*-ig (nov. 6.), ahol a reánk váró szomorú hír egy csapásra megfosztott bennünket lelkünk derűjétől. Átadtuk magunkat egyszerre a kimerültség reánk nehezedő érzetének — nem voltunk már mások, csak hat nagyon, de nagyon fáradt, törődött vándor, akik semmi egyébre nem valók többé, csak a pihenésre.

E. L. ATKINSON:

Az áldozatok felkutatása.

ELSŐ FEJEZET.

Evans és társainak megmentése.

Mielőtt SCOTT kapitány első segítőcsapatával — CHERRY-GARRARD, WRIGHT és KEOHANE társaságában — 1911 december 22.-én a déli útról visszafordultam,¹ azt az utasítást kaptam, hogy DIMITRI-vel és két kutyafogattal megfelelő időben nyomuljak előre délnek, amily messzire csak lehetséges. Feladatunk lett volna, hogy a délsarki csoportnak elébe menve, SCOTT-ék hazatérését megkönnyítsük. *Hangsúlyoznom kell, hogy a kutyafogatokat egyáltalán nem tekintetük mentő-expedíciónak; rendeltetésük az volt csupán, hogy a végső csoport visszatérését az út utolsó szakaszán meggyorsítsák.*

A segítőcsapattal a $85^{\circ} 7'$ déli szélességről 1912 januárius 28.-án szerencsésen megérkeztem a téli szállásra. Az időközben New Zealandból visszatért *Terra Nová*-ra a közbeeső jég megbízhatatlansága miatt nem juthattunk el februárius 4.-e előtt. Öt nappal később kezdtük meg a hajón érkezett friss készletek partraszállítását.

Februárius 13.-án, amikor a déli öbölben a jég kezdett fölengedni, tanácsosnak láttam, hogy útra keljek a kutyafogatokkal a *Hut Point*-ra. A rossz idő hat napig fogva tartott itt a *Discovery* kunyhójában.

¹ 189. l., jegyzet.

20.-án hajnalban még aludtunk, amikor CREAN, az utolsó segítő-expedíció tagja, megérkezett és jelentette, hogy EVANS hadnagy betegen fekszik a *Corner Camp*-en.¹ EVANS-t aggasztó állapotban hagyta hátra ott LASHLY-vel és ő egymagában végső erőfeszítéssel tette meg az 56 kilométernyi utat, hogy a Hut Point-ről segítséget vigyen. EVANS és LASHLY helyzetét súlyosbította, hogy élelmiszereik fogytán voltak. Sietnünk kellett megmentésükre.

CREAN megérkezése után félórával kitört a vihar s bármily sürgetős volt is a segítség, délután félöt előtt nem indulhattunk. CREAN erősködött, hogy ő is velünk tart, de kimerült állapotában ezt természetesen nem engedhettem meg.

DIMITRI-vel és a két kutyafogattal csaknem megállás nélkül úton voltam tizenkét óra hosszat, ekkor azonban olyan sötétség kerekedett, hogy mitse láthattunk és kénytelen voltam sátrat ütni. Azt tudtam, hogy EVANS és LASHLY valahol a közelben tanyáznak. Időközben kitisztult egy kissé és észrevettem a lobogót, amelyet LASHLY kitűzött a szánra, tőlünk mintegy négy kilométernyire. LASHLY-t és EVANS-t sátrukban találtuk. LASHLY önfeláldozó odaadással ápolta a beteget.²

Mihelyt a hóvihar engedte, 22.-én hajnalban három órakor indultunk vissza. Betegünket a szánra fektettük. Délben már ismét a Hut Point-on voltunk.

EVANS állapota föltétlen orvosi ápolást kívánt, DIMITRI-t tehát 23.-án elküldtem a téli szállásra, hogy segítséget hozzon. Még az éjjel megérkezett WRIGHT, CHERRY-GARRARD és DAVIES, az ács. Tekintettel WRIGHT fontos

¹ Lásd 199. lap.

² «LASHLY-t és CREAN-t, akik bátor magatartásukkal, ügyességükkel és elszántságukkal mindhármunk életét megmentették, később a brit kormány az *Albert Medal*-lel tüntette ki» — írja róluk EVANS.

tudományos munkájára, CHERRY-GARRARD-nek kellett engem helyettesítenie a délnek induló kutyafogatok vezetésében.

MÁSODIK FEJEZET.

A sarki-csoport nem mutatkozik.

A valószínű időpontnak és a szükségeltető készleteknek gondos mérlegelése után úgy határoztunk, hogy CHERRY-GARRARD és DIMITRI a maguk számára három heti és a déli csoport számára kétheti élelmiszert visznek magukkal és ezenkívül egy és más fényűzőbb falatot a messzi útról érkező bajtársaknak.

A kutyák eleség-készletét 24 napra számítottuk, mint-hogy a Corner Camp kivételével sem a depókban, sem az út mentén semmi kutyaeleség nem maradt. A szánok terhelésének összes súlya elérte a legszélső határt, amelyet az évnek ebben az időszakában kockáztatnunk lehetett.

A kutyáknak mulhatatlanul szükségük volt egy kis pihenőre. De nélkül sem indulhattak volna ezekben a napokban, a rossz időjárás miatt. 24.-ét és 25.-ét a Hut Point-on kellett tölteniök. A két kutyafogat útjának itt következő ismertetését teljesen CHERRY-GARRARD naplójából vettem át.

26.-án hajnalban két órakor heves szélben és hófúvás-ban elindultak a fogatok. Kitünően haladtak és egyetlen pihenőt tartva, este tíz órára megérkeztek a *Corner Camp*-re. Ezen a napon tehát 55 kilométeres utat futottak meg.

Másnap megint ellenszéllel és sűrű hófúvással küzdve nyomultak előre 34 kilométerre. Tanyát kellett ütniök, mert már sarkukban volt a vihar. Meg kell említenem itt, hogy a sátor kifeszítése és a tanyabontás rossz időben rendkívül

keserves munka, ha csak ketten vannak hozzá, mint volt CHERRY-GARRARD, egyetlen útitársával, DIMITRI-vel.

A harmadik napon, 28.-án, derült szép időben keltek útra. Kedvező felszínen pompásan futottak a kutyák, de az a baj érte őket, hogy egy nagy, szélvájta mélyedésben CHERRY-GARRARD szánja fölborult. Részben le kellett raknia a terheket, hogy talpra állítsa a szánt. Ekkor meg a kutyák megugrottak és kilométerekre elrohantak, amíg sikerült őket megállítani. Vihar közelgett, de nem ütöttek tanyát, mert élelmiszeres tarisznyájuk, főző-készletük és a sátor karói az úton maradtak. Mind a két fogattal visszafordultak a hátramaradt holmiért. A vihar csakugyan utolérte őket és másnap délutánig nem mozdulhattak. Be kellett érniök ezen a napon 31 kilométerrel.

29.-én a távolságmérő kerék sok vesződséget okozott. A homályos időjárás miatt nehéz volt irányt tartani. Mindamellet elérték a *Bluff-depó*-t a 79° déli szélességen.

Március elsején a kutyáknak hosszabb pihenőt engedve, csak délben folytatták útjukat és áthatlan sűrű ködben tettek meg estig 22 km-t. A nap eseménye az volt, hogy vihardarát láttak, amelynek megjelenése a messze délen föltünő.

2.-án megint fürgén futottak a kutyák. Az éjszakát nagy hidegben és hóviharban álmatlanul töltötték és másnap is csak délben indulhattak.

Március 4.-én reggel szerencsésen eljutottak az *Egytonnás depó*-hoz. Alig hogy megérkeztek, kitört a vihar. Kegyetlen hideg kerekedett. A szélvész négy napon keresztül tartott szakadatlanul. A kutyákat nagyon megviselte a hideg, amely napnyugtakor —40 fokra szállott. A minimum valószínűleg elérte a —45 fokot. DIMITRI is bevallotta, hogy rosszul érzi magát.

Legjobb esetben *egy napi járóföldre* nyomulhattak

volna még előre, hogy másnap mindjárt visszatérjenek az Egytonnás-depóhoz. De a rossz időjárás csaknem lehetlenné tette volna a helyes útirány betartását. CHERRY-GARRARD ennél fogva, igen helyesen, arra határozta magát, hogy helyben marad, amíg a kutyaeleség megengedi. A kutyák azonban olyan gyöngé bőrben voltak, hogy a nagy hidegben bővebben kellett őket élelmezni. SCOTT kapitány szigorú utasítást adott, hogy a kutyák életét nem szabad kockáztatni.

Március 10.-én hátrahagyták tehát a két hétre való élelmiszert a déli csoport számára. Ezzel együtt több, mint egy hónapra való eleség maradt a depóban, öt emberre számítva.

Ugyanezen a napon reggel nyolc órakor, nyolc napra való kutya-eleséggel, visszafordultak. Mind a ketten gyöngé állapotban voltak. Hálósákjaik és ruházatuk tömérdek jeget szedett magába.

A kutyák induláskor megvadultak, a két szán egymásnak rohant. A távolságmérő-kerék darabokra törött. Sokáig tartott, amíg sikerült lecsöndesíteni a marakodó ebeket. Mindamellett megfutottak 43 kilométert, de végtére sem tudta CHERRY-GARRARD, hogy voltaképpen hova jutottak.

Másnap a köd miatt csak délután két órakor indulhattak. Fogalmuk sem volt róla, merre járnak és 15 kilométeres út után újabb hóvihárban tanyát kellett ütniök. «Azt hiszem, nagyobbbrészt körben bolyongtunk ezalatt» — írja CHERRY-GARRARD.

Egész éjjel és még reggel is dühöngött a vihar. A hőmérő nagy hideget jelzett. DIMITRI megpillantotta a Bluff fokát és ez nyomra vezette őket. De azért még sokáig tévelyegtek és kemény harcot kellett folytatniok, amíg március 14.-én a Corner Camp mellett elhaladva tanyát ütöttek

a «*kétszersületes-depó*»-nál, 28 kilométerre a Hut Point-től. DIMITRI-t teljesen megtörte a küzdelem. Állapota aggasztóra fordult.

Másnap egész nap föltartotta őket a vihar. 16.-án végre, késő délután, szerencsésen elérték a Hut Point-ot. A kunyhóban ott leltek engem és KEOHANE-t. Mind a ketten szánszálmasan festettek. CHERRY-GARRARD állapota komolyan nyugtalanított. A kutyák is sokat szenvedtek a fagyás-sebektől. Szerszámjuk hozzáfagyott testükhöz. Teljességgel lehetetlen lett volna velük ebben az évszakban további útra gondolnunk.

Véleményem szerint CHERRY-GARRARD mindenben tökéletesen helyesen, utasításai alapján cselekedett. Súlyos helyzetében mást és többet nem is tehetett. Teljességgel bizonyos vagyok benne, hogy az expedíció egyik tisztje sem járhatott volna több szerencsével.

HARMADIK FEJEZET.

Utolsó kísérlet Scott megmentésére.

Amikor 1912 februárius 23.-án DIMITRI-t az *Evans*-fokra küldtem segítségért, DIMITRI-vel levelet menesztettem egyúttal PENNELLhadnagyhoz, a *Terra Nova* parancsnokához. 26.-án CHERRY-GARRARD és DIMITRI útrakerése után EVANS hadnagy, LASHLY és WRIGHT társaságában negyedmagammal maradtam a *Discovery* kunyhójában.

Februárius 29.-én annyira eltisztult a jég, hogy a hajó ötszáz lépésnyire megközelíthette a *Hut Point*-ot. A nagybeteg EVANS hadnagyot hálósákostul szánra fektettük és a fedélzetre szállítottuk. Állapota megkövetelte, hogy vele maradjak.

A hajó visszatért velünk az *Evans*-fokra és ott

WRIGHT-et és LASHLY-t partra tette. Én a beteggel a hajón maradtam.

A *Terra Nova* ezután folytatta útját észak felé és eljutott az *Evans*-öbölbe (*Evans' Coves*), hogy megkísértse fölvenni CAMPBELL hadnagy csoportját. Többszöri sikertelen kísérlet után azonban kénytelen volt visszafordulni és március 4.-én kikötöttünk újra az *Evans*-fokon. KEOHANE-t fölveztük itt és vele együtt partra szálltam a *Hut Point*-on.

CHERRY-GARRARD és DIMITRI visszatértéig (március 16.-án) azzal foglalatoskodtunk, hogy fókákat öltünk és hús- és zsírkészletet gyűjtöttünk.

PENNELL hadnagy ezalatt ismét északnak fordította hajóját, hogy harmadszor is kísérletet tegyen CAMPBELL hadnagy megmentésére. Szénkészlete nem engedte, hogy visszatérte után 8.-ánál tovább vesztegeljen a Mc Murdo átjáróban, ennélfogva ekkor nem értesíthetett, hogy vállalkozása sikerrel járt-e vagy sem.

Március 16.-án, mint már elbeszéltem, CHERRY-GARRARD és DIMITRI megérkeztek a hírrel, hogy nyomát sem látták a sarki csoportnak. Jelentették az időjárás korai rosszra fordulását és a kemény hidegeket a Barrier-en. Állapotukat tekintve, lehetetlennek látszott, hogy ebben az időszakban további szánutazásra indulhassanak. A szűkség azonban kényszerített és CHERRY-GARRARD készséggel vállalkozott reá, hogy velem újabb útra keljen a déli-csoport föl kutatására. Mindössze néhány napi pihenőt kért. DIMITRI sokkal jobban el volt gyötörve, hogysen csatlakozása szóba kerülhetett volna.

Megérkezésük után harmadnapra azonban CHERRY-GARRARD, szívének túleröltetése folytán, összerogyott. Szomorú intelem volt ez, amely megérttette vele, hogy e válságos időben nincs ereje segítenie. Meg kellett mondanom neki, hogy lehetetlen velem jönnie.

De haladéktalanul tennünk kellett valamit. KEOHANE maradt egyedüli kísérőm. Örömet és készségesen fogadta a fölszólítást és egész utamban, a legmegegyeztetőbb viszonyok közt, igen derekasan támogatott.

Apróra megvitattuk a visszatérő csoport érkezésének valószínű időpontját és azt a nehéz kérdést, hogy kettesben maradva miképpen nyújthatnánk segítséget SCOTT kapitánynak és társainak. Annyi máris valószínűnek látszott — tekintve az évszak előhaladottságát és a sötétes időjárást — hogy másutt, mint a depónál, aligha lenne lehetséges egymásra találnunk.

Március 26.-án tizennyolc napi élelemmel — és a sarki csoport számára egy hétre valóval — KEOHANE és én útra keltünk. Első nap kemény hidegben küzdelmesen tettünk meg 17 kilométert.

Álmatlan éjszaka után másnap ismét mintegy 17 kilométerrel jutottunk tovább. Az időjárás a tájékozódást nagyon megnehezítette. A hideg miatt, mindössze ketten lévén a sátorban, megint nem aludtunk.

29.-én este kitisztult egy kissé és észrevettük, hogy túlmesszire kerültünk a szárazföldről. Másnap a Corner Camp-nél délebbre jutottunk. Visszafordultunk a motoros-szánhoz és EVANS hadnagy otthagyt a gyalogszánját magunkhoz véve, a *Corner Camp*-en ütöttünk tanyát. Az időjárás és a kései évszak mellett merőben reménytelennek látszott, hogy SCOTT kapitány csoportjára rátaláljunk, ha csak nem valami határozott ponton, vagyis depónál.

A Corner Camp-en hátrahagytam a déli csoport részére egy heti eleséget, de magamban meg voltam már győződve, hogy a csoport odaveszett. És valóban, március 29.-én írta SCOTT kapitány utolsó naplóbejegyzését, 20 kilométernyire az Egytonnás depótól.

Orkánszerű szélvész dühöngött. Kifeszítettük a vitorlát

és a sötétség beálltaig még kétórás utat tettünk hazafelé. Estére a Corner Camp-től 15 kilométernyire ütöttük fel tanyánkat.

31.-én sűrűn havazott. Keveset láttunk; az álmatlanságtól és a fagytól kimerülve hatoltunk előre a «kétszersültés-depó»-ig és onnan, még ugyanezen az estén, két kilométerrel tovább észak felé.

Másnap sötéttel értük el a *Hut Point*-ot (27 km). Örültünk, hogy biztos fedél alá kerültünk, és kialhatjuk magunkat. Ekkor már a déli csoport visszatérésének minden reményéről le kellett mondanunk. Az *Evans*-fokot nyílt víz választotta el, lehetetlen lett volna tehát onnan segítséget hoznunk, annál is kevésbbé, mert CAMPBELL-t és csoportját még mindig nem találták meg. Bizonyosan valahol a partvidéken bolyonganak. Őket kellett most már megmentenünk.

Április 10.-én sikerült végre a friss jégen, a félsziget mentén eljutnunk az *Evans*-fokra. KEOHANE és DIMITRI volt velem. CHERRY-GARRARD a kutyaakra ügyelt ezalatt a *Hut Point*-nál.

Összehívtam a téli szálláson levő társainkat és kifejtettem a helyzetet. Elbeszéltem, mit tettem idáig és mik a terveim a jövőre. Csaknem egyhangú volt a vélemény, hogy minden lehető megtettünk már. Akadt egy-kettő, aki a késői időszak miatt attól tartott, nem tudunk előre hatolni a part mentén CAMPBELL föl kutatására. E helyett tehát inkább azt ajánlotta, tegyünk még egy próbát a *Corner Camp*-pel. A magam tapasztalásából ismerve azonban a Barrier-en uralkodó viszonyokat, ezt a kísérletet merőben hiábavalónak ítéltam és a felelősséget magamra vállalva, lemondtam róla.

NEGYEDIK FEJEZET.

Hiábavaló kísérlet Campbell megmentésére.

1912 április 13.-án délelőtt WRIGHT, GRAN, KEOHANE, WILLIAMSON és DIMITRI társaságában odahagytam téli-szállásunkat. Csakhamar heves vihar kerekedett, amely elől a Razor Back szigeten kerestünk menedéket. Csak másnap értük el fáradságos út után a *Hut Point*-ot.

A következő két napot az előkészületek foglalták le. Három útitársat vettem magam mellé: WRIGHT-et, WILLIAMSON-t és KEOHANE-t.

Négy hétre számított készletekkel 17.-én indultunk a tengerjégen keresztül. Másnap este már csak nyolc kilométernyi friss tengerjég választott el a nyugati parton emelkedő *Eskers* halmoktól. Éjjelente a hőmérséklet 42—43 fokra szállt a fagypont alá. Tanyánk körül pingvinek mutatkoztak — a nyílt víz aggasztó hírnökei.

19.-én nagy csatornák nyíltak a jégben, a vihar is fenyegetett, mindazáltal baj nélkül értük el az *Eskers*-halmokat és elvonultunk a *Butter Point* («Vaj-fok») előtt. A hóvihar utolért és kényszerített rá, hogy tanyát üssünk.

20.-án reggel a Butter Point északi végén csakhamar elértük a depót, amelyet a hajó hagyott volt hátra. Éppen indulni készültünk, amikor WILLIAMSON felkiáltott:

— Egek, oda nézzetek!

A tengerjég a fok lábánál fölszakadozott és kezdett kiúszni a tengerre. Egyszerre világos volt előttünk, hogy a part mentén lehetetlen tovább hatolnunk és CAMPBELL megmentéséről le kell mondanunk. Kétségtelenné vált, hogy CAMPBELL se jöhet haza errefelé és valószínűség szerint kénytelen lesz csapatával az *Evans*-öbölben tölteni a telet.

Nekivágni az útnak ilyen bizonytalan tengerjégen sokkal kockázatosabb vállalkozás lett volna, mint a telelés a parton.

Nem tehattünk mást, vissza kellett fordulnunk. Hátrahagytunk két hétre való készleteket a Butter Point-on és elindultunk vissza a Hut Point-ra. Szorongatott az aggodalom, hogy a legutóbbi szélvihar elvitte a jeget és elvágta hazatérő utunkat. A szerencse kedvezett és április 23.-án késő este elértük a kunyhót.

Megérkezésünk napján láttuk utoljára a Napot. Megkezdődött a négyhónapos téli éjszaka. Már utunk nagyobb részét is sötétben tettük meg. Tavasz nyíltáig szó sem lehetett többé további kísérletekről.

Április 28.-án és május elsején két csoportban hazatértünk az *Evans*-fokra és megkezdtük szabályszerű téli foglalatosságainkat.

ÖTÖDIK FEJEZET.

A második tél az Evans-fokon.

Téli szállásunkon mindent rendben találtunk. A tudományos munka és egyéb tevékenység nem szünetelt távollétünk alatt. A második télen ennek a munkának folytatása volt elsőrangú feladatunk. Ügyelnünk kellett arra, hogy érdeklődésünk ne lankadjon el és a kellő testgyakorlással megóvjuk erőnket, kedélyünket és egészségünket.

Az indiai kormány jóvoltából két öszvért kapott az expedíció a *Terra Nova* hajóval a második év kutató munkájára. Az állatok kitűnő állapotban érkeztek meg. Gondozásukat LASHLY-re bízta, akit OATES kapitány ellátott néhány utasítással, mielőtt LASHLY az utolsó segítő-expedícióval visszafordult. Az öszvéreket SCOTT kapitány OATES

tanácsára kérte és nem is csalódott volna meg várakozásában.

Tizennégy új kutyát is hozott magával a hajó. Három közülök kevéssel élte túl partraszállíttatását és csak négy volt olyan, amelyiknek jó hasznát vettük későbbi szánutazásainkon.

Új szakácsunk, ARCHER, aki a második évre csatlakozott hozzánk, nemcsak a maga mesterségében vált be nagyszerűen, hanem mindvégig élénk, vidámkedvű, derék bajtársnak bizonyult.

Tizenhárman voltunk együtt a téli szálláson; a tisztek közül WRIGHT, CHERRY-GARRARD, NELSON, DEBENHAM, GRAN és én, a legénységből LASHLY, CREAN, KEOHANE, WILLIAMSON, HOOPER, ARCHER és DIMITRI.

Öt társunk ekkor már holtan feküdt a déli sark nagy országútján. Az északi-csoport hat tagjának sorsáról semmi biztosat nem tudhattunk. EVANS hadnagy a Terra Nová-val visszatért New Zealandbe (és onnan Angliába), hogy a következő évben csatlakozzék újból expediciónkhoz. Az első télen velünk volt bajtársaink közül nyolcan, SIMPSON, TAYLOR, PONTING, MEARES, DAY, CLISSOLD, FORDE és ANTON végleg hazatértek volt a civilizált világba.

Május 3.-ától 5.-éig szokatlan heves szélvihar dühöngött. 4.-én este a szélrohamok óránkénti sebessége 130 és 160 kilométer között ingadozott; éjszaka még féktelenebbül őrjöngött a vihar és reggel, amikor már kissé csillapodott, megfigyeltünk egy három percig tartó 187 kilométeres szélrohamot.

Bajos dolog volt ekkoriban szert tennünk friss fókapecsényére, mert a szél mind az északi, mind a déli öbölből elvitte a jeget.

A májusi kivételesen rossz időjárás és a folyton ismétlődő viharok embert, állatot nagyjobb részét a kunyhóba

szorítottak. Annál is keservesebben éreztük ezt, mert amikor nagynéha kiszabadultunk, akkor is csak a fokig sétálhattunk. A tavalyi tengerjég helyén most nyílt víz terült.

Később lassankint befagyott és megszilárdult a jég, annyira, hogy június elsején DIMITRI és HOOPER kutya-fogattal átrándulhattak a *Hut Point*-ra. Még ugyanaznap meg is fordultak. Június első hetében szélszend uralkodott és ekkor észleltük a tél leghidegebb napjait. 8.-ától 13.-áig egyfolytában olyan hóförgeteg dúlt, hogy amelyikünk csak néhány lépésnyire távozott is a kunyhótól, ugyancsak soká elbolyonghatott, amíg visszatalált. A jeget természetesen újra elsöpörte a szél.

Sajátságos tapasztalást tettünk ekkoriban az ősztérekkel. A múlt télen a lovak semmi áron nem voltak hajlandók kimenni hófuváskor — az ősztérek toporzékolnak, ha ki nem vittük őket ilyenkor is a szabadba.

Esti szórakozásaink közt, mint tavaly, most is előkelő szerep jutott az előadásoknak.

Június 22.-én, a tél derekának ünnepén CHERRY-GARRARD meglepett bennünket a *South Polar Times* újabb számával. Este szán-lobogókkal és egyéb vörös és fehér zászlókkal ékesítettük fel az ebédlőket. Bambusz-karácsonyfánk ágai tele voltak ajándékokkal mindnyájunk számára. A fát villamos-körték világították meg.

NELSON csinos étrend-kártyát festett kéregpapirosra, Adélie-pingvinekkel. A *menu* a következő nagyszerű ételsort foglalta magában: *Croute Erebus. Amandes Sellés. Crème de Volaille Ferrar. Noisettes d'Agneau Darwinian. Centre Filet de Boeuf rôti. Asperges en Branches. Pommes de Terre Naturel. Poudin Noël. Pâté d'Eunice. Compôte de Fruits. Charlotte Russe glacée à la Beardmore. Bussard's Cake. Dessert.*

Vacsora után GRAN előugrott a sötétkamarából bohóc-nak öltözve, fehérre mázolt orcával. Mindenki számára volt

valami tréfája és versezete. Minden szava és mozdulata harsány derűtséget fakasztott.

A mulatság végső számául DEBENHAM vetített képeket mutatott be, pompás, változatos sorozatot. A sikerült estét általános nótázás fejezte be.

De nem merő tréfában merült ki az est. Vacsora után közöltem társaimmal terveimet a közeledő nyárra és kértem hozzászólásukat.

Két lehetőség közül kellett választanunk. Az egyik, hogy délnek utazzunk és megkísértsük földeríteni SCOTT kapitány csoportjának szomorú sorsát. Legvalószínűbbnek azt tartottam, hogy SCOTT-ék a Beardmore-glecser valamelyik hasadékába vesztek bele. Akár megtaláljuk tete-meiket, akár nem, kíváncsúnak látszott, hogy fölhatoljunk egészen a *felső glecser-depó*-ig, 1100 kilométerre téli szállásunktól. Reményünk lehetett reá, hogy egyik vagy másik depóban találunk valami híradást, amelyből megtudjuk, eljutottak-e céljukhoz, avagy a sark elérése előtt vissza fordultak. Általában nagyjelentőségű volt, hogy az expedíció történetét kiegészíthessük és egyik legmegragadóbb fejezete üres lap ne maradjon.

A másik eshetőség az volt, hogy nyugat és észak felé igyekezzünk, CAMPBELL csoportjának megmentésére, föl-téve, hogy túléltek a telet. Ha szerencsésen áttelelnek, az előrehaladó nyárban napról-napra növekedni fog a lehetőség, hogy a Terra Nova öböl mellett fönntarthatják magukat. Alapos reményük lehet arra is, hogy ott a hajó végül is megmenti őket, — ha ugyan már az ősszel rájuk nem akadt és föl nem vette őket.

Ami bennünket illet, nagyon-nagyon valószínűtlennek mutatkozott, hogy a part mentén eljuthassunk oda a jég rendellenes állapota mellett. Ahelyett, hogy fagyott volna a télen, egész júliusban nyílt víz terjengett az átjáróban

az Inaccessible-szigettől észak és nyugat felé. A kivételesen heves és gyakori szelek kiűzték a jeget és kevés kilátás volt reá, hogy tavaszra szilárd útra leljünk.

Mind e körülmények mérlegelése után tisztársaim és a többiek egyhangúlag az én elhatározásom mellett foglaltak állást, hogy tudniillik *délnek utazzunk*.

Július 19.-én a déli út tervét eléje terjesztettem társaimnak. DEBENHAM-nek, aki football-játék közben még az előző évben megsérült, otthon kellett maradnia. Úgyszintén ARCHER-nek is.

Tervünk szerint mi többiek tizenegyen három csoportra oszolva indulunk dél felé. Két kutyafogát, három emberrel visszafordul a glecser lábától. A többi nyolc ember két négytagú csoportban a glecseren igyekszik fölfelé. Az egyik négyes csoport a *Cloudmaker*-hegyig hatol, hogy ott közeteket gyűjtsön, fotografáljon és térképezzen. Azután visszatér ez a csoport a glecser lábához és ott hasonló munka közben várja meg az előnyomuló csoport visszaérkezését. Ez a csoport ha kell, fölhatol a glecser fejéig. Hazafelé azután együtt jön a két csoport.

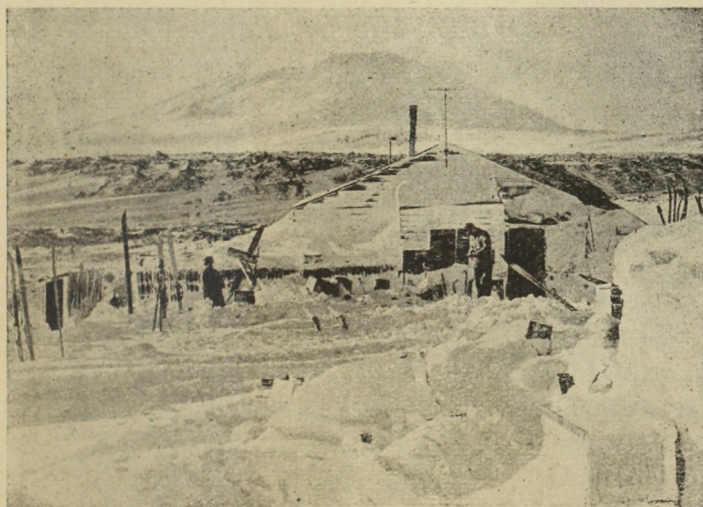
Ekkoriban általános volt a hiedelem közöttünk, hogy SCOTT-ék véletlen szerencsétlenségnek estek áldozatul valahol a Beardmore-glecser alsó szakaszán, rossz időjárásakor. Nem gondoltuk, hogy megbetegedéssel függjön össze a katasztrófa.

Minthogy sem a kutyák és öszvérek, sem az emberek részére nem maradt élelmiszer a depóban, az út elején súlyos megterhelésre kellett számítanunk. Ezen könnyítendő, tavaszra kisebb depó-elhelyező utakat vettünk tervbe.

HATODIK FEJEZET.

A kereső-csoport előkészületei.

1912 július derekán már úgylátszott, jobbra fordul az idő. De a javulás nem sokáig tartott: a hónap vége felé megint egymást érték a viharok. A kunyhó körül mindent vastagon borított a hó.

Kunyhónk hófúvás után.

Augusztusban a fokozatosan visszatérő napvilág mellett mind többet és többet lehattünk a szabadban. Augusztus 12.-én pillantottuk meg először a Nap sugarait az Erebus tetején. A kráterből fölszálló gőzöket lilaszínre festette a tavasz hajnala.

Augusztus 22.-én kivételes estebéddel ünnepeltük a Nap visszatérését. De csak másnap láttuk először a Napot, akkor is csak NELSON figyelte meg a *Ramp* tetejéről a Nap peremének fölbukkanását.

Szeptember 3.-án WRIGHT-tel, DEBENHAM-mel és CHERRY-GARRARD-del a Barne-glecseren át elrándultam a *Royds*-fokra, SHACKLETON téli szállására. A két öböl és az egész átjáró, ameddig a szem ellátott, tökéletesen jégmentes volt. Ugyanezt a kirándulást ismételték meg 6.-án NELSON, GRAN, CREAN és ARCHER.

A jég megbízhatatlansága miatt nagyfontosságú volt, hogy annyi készletet szállítsunk el a Hut Point-hoz, amennyit csak lehetséges. Szeptember 18.-án átment egy csoport kutyafogatokkal. A terhet lerakták és hozzáfogtak a kunyhó kiszabadításához. A kegyetlen téli hófúvások csaknem eltemették a kunyhót.

Téli szállásunk épületét is vastag hó borította. A tető egyik része meghajlott a hó súlya alatt. Hiába takarítottuk le róla, a következő vihar megint vastagon belepte.

Szeptember folyamán többször is fordultak még a kutyafogatok a Hut Pointra.

Szeptember 26.-án részleges holdfogyatkozást figyeltünk meg. Ekkortáiban telünk véget ért már. A napvilág visszatérével csapatunk egészsége és derült kedélye csak még jobban fokozódott. Egy hónap választott már csak el útra-keelésünktől.

Október 12.-én DEBENHAM, DIMITRI, CHERRY-GARRARD és én lementünk a Hut Point-ra és onnan két nappal később a kutyafogatokkal folytattuk utunkat, hogy a *Corner Camp*-tól délre (22 km-re) depót állítsunk. Főleg ló- és kutya-eleséget szállítottunk, hogy az öszvérek terhen könnyítsünk az első napokban, amikor térszíni nehézségekkel kell küzdeniök. A depót az orosz kutyahajcsár tiszteletére *Dimitri-depó*-nak neveztük el.

Október 19.-én az első négy öszvér hozott le szállítmányokat a Hut Point-ra. DEBENHAM és CHERRY-GARRARD időközben a félsziget geológiai szerkezetét tanulmányozták.

Október 25.-én CHERRY-GARRARD és DIMITRI két kutyafigattal további készletekkel másodszor is útnak indult a Corner Camp felé. Ez volt az utolsó előkészítő út. Négy nappal később megkezdtük rendszeres előnyomulásunkat célunk felé.

HETEDIK FEJEZET.

Kutatjuk az elveszetteket.

1912 október 29.-én mind a két öszvért útnak indítottuk a Hut Point felé. Elhatároztuk, hogy a melegebbre való tekintettel éjszaka meneteljen és nappal pihenjen a csapat. Másnap este félnyolckor hagyta oda a csoport WRIGHT vezetésével a Hut Point-ot. A hét öszvért, amelyeket NELSON, GRAN, LASHLY, CREAN, WILLIAMSON, KEOHANE és HOOPER vezettek, indiai hangzású nevük volt: *Khan Sahib, Lal Khan, Pyaree, Rani, Gulab, Begum, Abdullah.*

WRIGHT elől járt öszvér nélkül, hogy akadálytalanul kormányozza a menetet. Az öszvérek terhelése a Corner Camp-ig nem haladhatta meg a 225 kilogrammot az idáig uralkodó kedvezőtlen felszíni viszonyok miatt. WRIGHT-nek belátására bízam, hogy mennyi utat tegyen meg naponta. A terv az volt, hogy körülbelül 22 kilométeres menetekben igyekszik előre. Így is tett és harmadfél nap alatt elérte a *Corner Camp*-et (55 km), ahol azután félnapos pihenőt adott csapatának.

Onnan kezdve öszvérenként 315 kilogrammnyi terheléssel folytatták útjukat. Ez a súly jóval felülmulta a lovak előző évi terhelését. Állataink aránylag könnyen vonták a nehéz szánokat, amit az új norvég szánok hátrafelé keskenyedő talpának köszönhattünk.

A következő nap WRIGHT előrenyomult a *Dimitri-*

depó-ig, 22 kilométerre a Corner Camp-től délre. Útközben mindenütt hóbabákat állított, egymástól 4—7 kilométernyi távolságban, hogy a kutyafogatok az ő csapata nyomán haladhassanak.

CHERRY-GARRARD, DIMITRI és én november elején indultunk WRIGHT-ék után a kutyafogatokkal. Egy-egy állatra kezdetben 34 kilogramm terhelés esett. A kutyák ezt nagyon megérezték.

Teljes két napba telt, amíg a Corner Camp-hez eljutottunk.

November 5.-én reggel utolértük az öszvéres csapatot és ezen a helyen egy napi pihenőt adtam mindnyájunknak.

Ekkoriban mutatkoztak a hóvakság első jelei az öszvéreken. A vitorlavászonból készült szemvédők kitűnően beváltak és ettől fogva állandóan használatban maradtak. Itt említem meg, hogy az öszvérek lábára hópapucsotadtunk, ami nagyban megkönnyítette nekik a járást a süpedős hófelületen.

Az öszvéreknek nem igen volt inyükre a nekik szánt eleség. Olajpogácsa és zab helyett sajátságosképpen inkább kétszersültre vágytak; de a tealeveleket, dohányt, hamut és ruhadarabokat sem vetették meg. Sok türelem és biztatásra volt szükség, hogy rászorítsuk őket a nekik való eleségre.

A kutyaeleség fölös mennyiségét hátrahagyva, a kutyák terhe lényegesen megkevesbedett. Innen kezdve tehát átrakhattunk egyet-mást az öszvérek terhéből a kutya-fogatokra.

A menetelés rendje most úgy alakult, hogy a kutyákkal az öszvérek után néhány órával indultunk. A kutyák magatartása egyszerre megváltozott. Mihelyt *követniök* kell valamit — kivált ha már láttávolba kerülnek az öszvérek — teljes erővel igyekeznek nyomába érni. A felszín rendkívül

kedvező volt: kemény, szinte márvány-simaságú. A szánok könnyen siklottak.

A szél ellen nagy hókockákból sáncot raktunk az öszvérek védelmére. Az útjelző hóbabák építését folytattuk. Éjszaka meneteltünk. A hőmérséklet —29 és —34 fok között ingadozott, de nappal fölszállt —18 fokra.

A november 8.-ára virradó éjszaka elértük a *Bluff-depó*-t a 79. szélességi fokon. Itt hagyunk két láda kutyakétszersültet a visszatérő fogatok számára.

A következő éjjel a kutyák lankadni kezdtek, talán a fáradtságtól, talán — részben — mert nem volt semmi, ami lekösse figyelmüket. De már a rákövetkező éjszaka fölébresztette a kutyák érdeklődését egy sajátságos jelenség. A felszín az előttük járó öszvérek és emberek léptei nyomán nagy területen engedett vagy egy ujjnyit és eközben szinte riasztó recsegést hallatott. Az öszvérek hamar hozzászoktak ehhez, de a kutyák mindannyiszor sebes vágatásnak eredtek, abban a hitben, hogy valami állatra bukannak, amelyet üzőbe vehetnek. Ez a körülmény tehát igen kapóra jött.

A 11.-ére virradó éjjel megérkeztünk az *Egytonnás depó*-hoz. Itt találtuk azokat a készleteket, amelyeket CHERRY-GARRARD és DIMITRI szállítottak ide az ősszel. A hóbabák tetejére állogatott petróleumtartók egyike szivárgott és az alatta elhelyezett készletek egy részét megrontotta. Lyukat nem fedeztünk fel a bádogtartályon.

A következő éjszaka, húsz kilométernyit haladva dél felé, rátaláltunk SCOTT kapitány sátrára. Részben belepte a hó és messziről hóbabának véltük. Előtte a hóba beszállva ott állottak a sí-k és egy bambuszrúd, amelyet alighanem árboznak használtak a szán vitorlájának kifeszítésére. A sátor pontosan az előző évben rakott hóbabák vonalában állott.

A sátorban SCOTT kapitány, WILSON dr. és BOWERS hadnagy holttetemeire találtunk. Mindannyian reájuk ismertünk. Sátrukat oly szilárdan ütötték föl nyolc hónappal előbb, hogy a rendkívül szigorú tél minden vihara sem dönthette le.

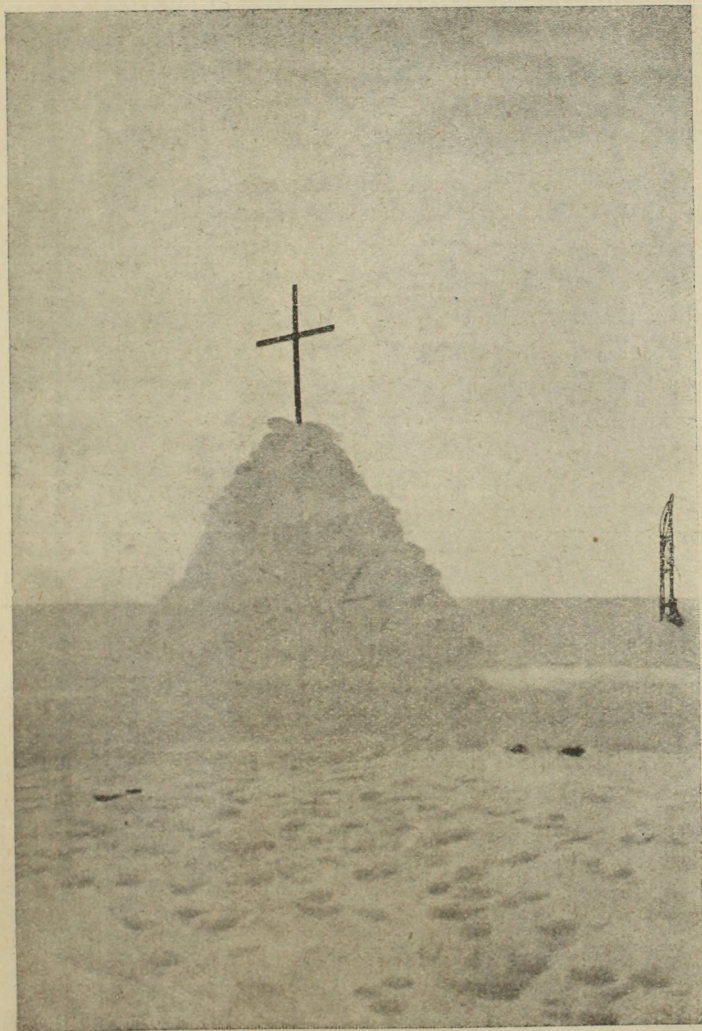
SCOTT kapitány naplójából megtudtam pusztulásuk okait. Embereimet magam köré gyűjtve, felolvastam nekik amit SCOTT írt a katasztrófa okairól, EVANS altiszt haláláról és OATES kapitány hősiségéről.

Összegyűjtöttük fölszerelésüket és kiástuk a szánt a rajta levő rakománnyal. Megtaláltuk közte a 16 kilogramnyi nagyértékű közetgyűjteményt, amelyet a Beardmore-gleccser morénáiról hoztak magukkal az utazók. WILSON dr. határozott óhajára a végsőkéig ragaszkodtak ehhez a szállítmányhoz, akkor is, amikor már szemükbe meredt a pusztulás réme.

NYOLCADIK FEJEZET.

A hősök sírja.

Összegyűjtve mindazt, amit az áldozatok utolsó tanújában találtunk, tetemeiket letakartuk a külső sátorral és elmondottuk felettük a halotti imát. Azután hozzáfogtunk, hogy hatalmas hóhalmot emeljünk a sír fölé. Tetejébe két sírből összerótt durva keresztet állítottunk. Kétoldalt pedig egy-egy szánt tűztünk bele erősen a hóba, orrával fölfelé, hogy a sír helyét ennyivel is jobban megjelöljük. A kelet felől álló szán és a sírhalom között bambuszrudat döftünk a hóba. A rúdra erősített fémhengerben a következő emlékiratot helyeztük el:

A hősök sírja.

1912 november 12., déli szélesség 79 fok 50 perc.

Ez a kereszt és ez az emlék SCOTT kapitány királyi tengerésztiszt, a Victoria-rend lovagja, E. A. WILSON orvosdoktor, a Bath-rend lovagja és H. R. BOWERS, a királyi indiai tengerészlet hadnagyának tetemei fölött emeltetett — szerény megörökítéseül bátor és sikeres kísérletüknek, hogy elérjék a Sarkot. Céljukhoz 1912 januárus 17.-én eljutottak, miután a norvég expedíció hasonlóképen eljutott oda. Kegyetlen időjárás és a tüzelő hiánya okozta halálukat. Megörökíti egyúttal két hősi társuk, L. E. G. OATES kapitány, az Inniskilling-dragonyosok tisztjének emlékét, aki ettől a helytől délre mintegy 33 kilométernyire önként a halálba ment, hóvihar idején, hogy megmentse társait — és EDGAR EVANS tengerész emlékezetét, aki a Beardmore-gleccser lábánál lelte halálát. Az Úr adta és az Úr vette őket magához ; áldassék az Úr neve!

Az emlékiratot valamennyien aláírtuk.

Elhatároztam ezek után, hogy még mintegy negyven kilométerre előre hatolunk, hogy megkísértsük föllelni OATES kapitány holttestét. 13.-ának hátralevő félnapján az előző évi nyomokat követve délnek tartottunk. A szélvédő falak egyikén, amely már csak alig-alig volt fölismerhető a vastag hólepel alatt, megtaláltuk OATES hálózsákját, amelyet SCOTT-ék OATES távozása után még egy ideig magukkal vittek.

Másnap még 25 kilométernyi utat tettünk déli irányban. Elérve azt a tanyahelyet, ahol OATES megvált társaitól, láttuk, hogy semmi remény többé a tetem megtalálására. Kegyelmesen befödte a testet a hó, nagyszerű halotti takaróval. Ezen a ponton, közel halálának színhelyéhez még egy hóhalmot emeltünk emlékezetére. Reája keresztet tűztünk ezzel a felirattal:

Itt a közelben halt meg egy kiválóan bátor férfiú,
 L. E. G. OATES, az Inniskilling dragonyosezred kapitánya.
 1912 márciusában, a Sarktól visszatérőben önszántából ment
 ki a hóviharba, hogy halálával megmentse bajokkal küzdő
 társait. Ezt az emléket a keresésükre indult expedíció állította
 1912-ben.

A feliratot CHERRY-GARRARD és én írtuk alá.

Elhatároztam, hogy innen visszafordulunk. Minden
 erőnket arra kellett már most szentelnünk, hogy CAMPBELL
 hadnagyot és társait fölkutassuk. Minthogy a tengerjég
 minden bizonnyal járhatatlan, a plató mentén terveztem
 előnyomulásunkat az első Ferrar-glecseren keresztül.

Másodnapra elértük ismét a három áldozat sírhelyét
 és végső búcsút vettünk halott társainktól. Ott nyugosznak
 a nemes emlékezetű hősök, és testük változatlanul fog
 pihenni az örök hótakaró — a legméltóbb sírhant — alatt.¹

★

November 25.-én reggel, a két kutyafogattal a többiek
 előtt járva, megérkeztem a Hut Point-ra. CHERRY-GARRARD
 és DIMITRI voltak velem. CHERRY bement a kunyhóba és
 egy levéllel tért vissza, földerült ábrázattal. A legjobb hír
 volt benne, amit csak ember kívánhat a hosszú, hosszú
 küzdelem napjai után: *Campbell és csapata, szerencsésen*
áttelelve, a maguk erejéből hazajöttek és november 6.-án meg-
érkeztek a «Discovery» kunyhójába.

Sietve siettünk tovább az Evans-fokra, hogy boldogan
 lássuk viszont társainkat. Annyi balszerencse után, ezer
 küzdelemmel tértek vissza a téli szállásra, ahol a meg-
 rendítő csapás híre várt reájuk.

¹ CHARCOT, a francia délsarki kutató írta erről a szép szavakat:
 «Tetemeik fölé a déli sark fantasztikus architektúrája borul örök mauzoleum
 gyanánt».

RAYMOND E. PRIESTLEY:

Az Erebus megmászása.

1912 december 2.—16.

1912 december 2.-án hattagú csoport indult útnak a téli szállásról, azzal a céllal, hogy térképezze az Erebus régi kráterjét s ha lehet, megmássza a jelenlegi, működő krátert. Eredetileg úgy terveztük, hogy az utolsó szakaszon DAVID tanár¹ útvonalát követjük. A régi kráter körül végzett kutatások alapján azonban más utat választottunk, olyat, amelyen a szán jóval magasabbra fölvontatható, mint ameddig a SHACKLETON-expedíció tagjai magukkal vitték. Sikerült is elérnünk a szánnal 2900 méter magasságot. (DAVID-ék már 2000 méteren kénytelenek voltak a szánt hátrahagyni.)

December 4.-én hagytuk el Royds-foki tanyánkat (300 méter). Az emelkedés első 600 méterén sűrű felhőben kapaszkodtunk fölfelé nunatakról nunatakra. DEBENHAM egészen eddig a pontig nem kezdhette meg az asztal-fölvételeket.

E fölött a felhő-öv fölött deletünk és innen kezdve — bár a felhőzet lassan-lassan fölfelé vonult — a felhők előtt

¹ A SHACKLETON-féle expedíció (1907—1909) tudományos karának feje. DAVID professzor márciusban mászta meg elsőnek az Erebus hatodmagával. SHACKLETON: *The Heart of the Antarctic*, I. k. 170.—201. l. SHACKLETON: *Az Antarktisz szívében* (A Hat Világrész, II. kötet) 163—197. lap.

A Mount Erebus lejtője.

jártunk. 1200 méter magasságban, szembeötlő csúcs alatt
ütöttünk tábort éjszakára. Ez a pont, amely az Evans-

fokról és a Royds-fokról egyaránt látható, fontos mérő-állomása volt DEBENHAM fölvételeinek.

Tanyánkon — *Reflection Camp* — köd ereszkedett. Teljes harmadfél napig — hetedikén délelőtt tíz óráig — kellett itt várakoznunk, amíg kitisztult az idő és a mérés elvégzése után tovább vonulhattunk.

Legközelebbi célunkat, az északi nunatak-ot (*Dimitri*-csúcs) aznap délben könnyűszerrel elérhettük volna. Jónak láttam azonban, hogy egy útbaeső nunatak közeiteit tanulmányozzuk és e végből két-három kilométerrel a csúcson innen tanyát ütöttünk.

Az eddig látott kőzetek mind a Royds-fokról oly jól ismert kenitek közé tartoznak. Mostani delelő tanyánkon bazaltot találtunk. DAVID tanár, aki a főkráter közelében vizsgálódott és nem vállalkozott ilyen kitérőkre, nem látott bazaltot.

Ebéd után DEBENHAM és HOOPER a tanyán maradtak térképezés céljából, én pedig GRAN, ABBOTT és DICKASON társaságában egyenesen a Dimitri-csúcs felé vettem utamat. A csaknem száz méter magas gulaszerű csúcsról jó kilátás nyílt a régi kráterre, amelyet az alatta elterülő megszagga-
tott glecserrel együtt lefotografáltunk.

A csúcs geologiai szempontból várakozáson felül érdekesnek bizonyult. Sok kőzet-mintát gyűjtöttünk.

Innen magához a régi kráterhez egyenes, de szánnal kissé túlmeredek út vezetett. Délután ötkor (8.-án) a kráterglecser alsó oldalán kis nunatak kavicsán állítottuk fel sátrainkat 2500 méter magasságban.

Erről a pontról DEBENHAM megkezdhette a kráter fölmérését. Másnap tehát fölvittünk egy sátrat három emberre számított fölszereléssel 2700 méter magasságba és ott egy alkalmas kivájdásban berendeztük DEBENHAM tanyahelyét. (*Gully Camp.*) DEBENHAM HOOPER-t és ABBOTT-ot

vette maga mellé. Innen készültem fel a kráter megmászására.

Tizedikén reggel keltünk útra végleg a Gully Camp-ről a megfelelő készletekkel; ezeket időközben fölszállítottuk a szánnal az alsó depóból. A mászás végső szakaszára csak GRAN-t, ABBOTT-ot és HOOPER-t vittem magammal. DEBENHAM DICKASON-nal maradt, mert a nagy magasságot jobban megérezte a többinél.

Egy sátorral és négy napi eleséggel vágtunk neki a hegynek mind a hatan. A szánt azonban nem bírtuk soká a meredeken. Magunkhoz kellett vennünk csomagjainkat. A szánnal DEBENHAM és DICKASON vissza tobogganozott a tanyára.

A sziklás gerincek innen csaknem egyvégtében folytatódnak a második kráter széléig; lassan kaptattunk rajtuk keresztül fölfelé. A gerincek között elterülő hólejtőkön a megcsúszás veszedelmessé válhatott. Szükséges volt lépcsőket vágnunk a meredekebb helyeken. Negyedfél órával azután, hogy a szán visszafordult, elértük a második kráter peremét.

Legelső gondunk volt, hogy alkalmas helyet szemeljünk ki tanyánk számára. Megfőztük vacsoránkat és lefeküdtünk. A magasság hatása abban nyilvánult, hogy álmatlanok voltunk és szaporábban szedtük a lélekzetet. A hőmérséklet is alacsonyabbra szállt; állandóan -23 fokon alul maradt és egyszer a -34 fok alá szállott.

Megérkezésünk estéjén és másnap egész nap sűrű fellegek vettek körül. Fotografálnunk nem lehetett. 12.-én éjjel egy órakor GRAN azzal ébresztett föl, hogy az idő nagyszerű. Azonnal fölkeltünk, hogy el ne szalasszuk az alkalmat.

A kora reggel egyetlen hátránya volt az aránylag nagy hideg (-26 -tól -28 fokig) és a szél. A nagy tengerszín feletti magasság is csökkentette ellenállásunkat a fagyás-sebekkel szemben.

A vulkán működésben volt; gőzét észak felé sodorta az élenk déli szél. A két kopár és pusztá krátert leírta már DAVID tanár; ismertetésükkel ismételtsbe bocsátkoznám.

Amint magasabbra és magasabbra jutottunk, mindjobban erőt vett rajtunk a fáradtság. Sűrűn szedtük a lélekzetet és minduntalan meg kellett állanunk. A működő vulkánt két-három óra alatt értük el a tanyáról. GRAN hóbabát állított a már előkészített híradás elhelyezésére. A hipszometer lámpáját a szélben nem sikerült meggyújtanunk. Fényképeket vettünk fel a kráter széléről. Mélyre nem láthattunk bele a felszálló páráktól és kénese gőzektől.

Rövid ottidőzés után HOOPER jelentette, hogy lábai elfagytak. ABBOTT-tal azonnal elküldtem, hogy térjen vissza a tanyára. Megmondtam nekik, hogy gyűjtsenek egyúttal horzsakövet lefelé vivő útjukban.

GRAN-nal lassan szállottunk alá a kúpról és már vagy százötven méternyire lehettünk, amikor bosszúságomra észrevettem, hogy a följegyzés helyett film-csomagot hagytam a hegytetőn.

GRAN azonnal önként ajánlkozott, hogy fölviszi a jelentést és lehozza a filmeket. Én ezalatt lassan lefelé tartva folytattam a gyűjtést.

A fumarolák második csoportjához érkezve éppen fotografálásra készültem, amikor hangos robbanás riasztott meg. A füstből nagy horzsakövek szóródtak a magasba. — Mi történhetett GRAN-nal, aki éppen ekkor érhetette el a krátert. Sorsa végtelenül nyugtalanított, annál is inkább, mert GRAN nem mutatkozott a füstfelhők között, amikorra vártam. Bár a lélekzetvétel nehezemre esett, sietve siettem föl a hegytetőre. A tetőtől tizenöt méternyire jutottam, amikor GRAN derült arccal kibontakozott a gőzfelhők közül. Kalandja legkevésbé se rémítette meg. Jó alkalma

nyílt az Erebus kitörésének megfigyelésére és hogy az alkalmat nem szalasztotta el, kitetszik följegyzéséből:

«Éppen valami jegyzeteket írtam a látottakról, amikor a kráterből bugyborékoló hangok törtek elő és mielőtt megértettem volna, mi történik, fojtó gőzfelhő vett körül. Horzsaköves lávadarabok, vulkáni bombák löveltek a magasba; belsejünkben hajszálszerű üvegfoszlányok. A havat körülöttem belepte a sziklák pora. Sárga, kellemetlen kénfüst áradt széjjel.»

Szerencséje GRAN-nak, hogy semmi komolyabb baja nem esett; mindössze néhány napig gyengélkedett az eset után a kéngőzők belehelése következtében. A hegy nyugati oldalán menekedett ki a gőzfelhők közül. Onnan messze kilátása nyílt a nyugati hegyek felé. A *Granite Harbour* szélességében hegyláncot vélt látni a platón keresztül.

Délelőtt féltízkor érkeztünk vissza a tanyára. HOOPER lába jobban volt már.

Néhány órai alvás után gyorsan szállottunk alá 600 méterrel, percek alatt téve meg azt az utat, amely óráig tartott fölfelé menet. DEBENHAM és DICKASON ekkorra befejezték a térképezés munkáját és közetmintákat is gyűjtöttek a régi kráter-gleccser morénájából.

Másnap együtt folytattuk a leszállást. A jégcsákányokat használtuk a szán fékezésére. Még aznap valamennyi depónkat föszedtük és a déli nunataknál deeltünk. Ezt a csúcst később HOOPER-ről neveztem el.

Délután DEBENHAM, ABBOTT, HOOPER és én bejártuk a Hooper-ormot és fotografálás és gyűjtés után este hat órára tértünk vissza a tanyára.

A rossz idő késleltetett egy ideig ezen a helyen. 16.-án végre leszállhattunk és elértük a Royds-fokot. Onnan Shackleton kunyhójába mentünk. CAMPBELL hadnagynak, aki ott tartózkodott, rövid jelentést tettem kirándulásunkról.

Edward R. G. R. Evans.

EDWARD R. G. R. EVANS ÉS H. L. PENNELL:

A Terra Nova útjai.¹

ELSŐ FEJEZET.

Vissza New Zealand-be.

1911 januárius 28.-án a *Terra Nova* SCOTT kapitányt és a déli depó-elhelyező csoportot hátrahagyva, CAMPBELL hadnaggyal és öt társával előrenyomult az Edward király földjére. A jég meggátolta, hogy túljusson a hajó a Colbeck-fokon. CAMPBELL ennél fogva a Cethal-öbölbe (*Bay of Whales*) igyekezett, hogy ott szálljon partra. Minthogy azonban AMUNDSEN azon a helyen telelt, CAMPBELL jónak látta, hogy a Ross-tenger túlsó végén, a South Victoria-föld északi partján kössön ki. Ezen a partvonalon azonban az *Adare*-fok (a *Robertson*-öböl) kivételével nem talált alkalmas kikötő helyet, elhatározta tehát, hogy ott vonul téli szállásra. Ez az a hely, ahol BORCHGREVINK egy morénán telelt 1898-ban.

Februárius 18.-án és 19.-én partra szállítottuk CAMPBELL csoportjának készleteit. 19.-én este a jég zajlása kényszerített, hogy fölvonjuk a horgonyt és a Robertson-öböl nyílt vizében keressünk menedéket.

Másnap hajnalban ismét megközelítettük a morénát, fölveltük parton maradt társainkat és a ködkürt bűgásával búcsút mondtunk CAMPBELL csoportjának. A *Terra Nova*.

¹ Lásd: *Scott's Last Expedition*, II. kötet, 359.—407. l.

ezután észak-északnyugat felé vette útját. Feladata volt, hogy bejárja a North-foktól nyugatra elterülő vizeket, ameddig szénkészlete engedi.

Reggel hat órára nyílt vízre ért a hajó az öböl bejárata előtt. 21.-én délben nyugat felé csapott. Kevésre rá jéghegy közelébe ért ($68^{\circ} 41'$ déli szélesség, $168^{\circ} 29'$ keleti hosszúság). A délután folyamán átszelte a hajó Ross útvonalát. Ettől nyugat felé nem járt még hajó előttünk. Éjjel mélységmérést végeztünk (2626 m) és délnyugat felé irányítottuk a hajót, közel megint a South Victoria földhöz.

Az új partvonalat OATES kapitányról neveztük el. Az esti mélységmérés eredménye 326 méter. A szárazföldet felhők takarták. Reggel megkísérlettük, hogy a jégrajon át közelébe férközzünk, de csakhamar lemondunk róla. Hét kilométerre voltunk ekkor egy glecsér végződésétől, amely hóborította hegyek közül ereszkedett alá. A hajó helyzete a Nap és a Hold állásából ítélve $69^{\circ} 43'$ d. sz., $163^{\circ} 17'$ k. h. Negyvenhét jéghegyet számláltunk meg erről a helyről. Valószínűleg nagyobb részük megfeneklett.

Reggel nyolc órakor a jégraj szélén nyugat felé tartottunk. A jég egyre küljebb szorította a hajót a szárazföldtől. Délután ismét köd ereszkedett és megeredt a hó.

25.-én reggel dél-délnyugati irányt vettünk. Délután jégrajba kerültünk — valóságos arhipelagusként vettek körül a megfeneklett jéghegyek. Délnyugatra, a part felé, nyílt víz mutatkozott, de nem sikerült áttörtetnünk. A jégraj mind sűrűbbre vált és végül megfogta a hajót. Helyzetünk meglehetősen aggasztó volt a jéghegyek szomszédságában, mert a tengeráramlás élénk ezekben a vizekben.

Napnyugtakor kitisztult az idő és a partok kibontakoztak. Keletre tőlünk nagy öböl terült el. A partot meredek, szaggatott szirtek szegélyezték, közbe-közbe glecserekkel.

26.-án reggel megmozdult a jég, a hajó kiszabadult és

folytathattuk utunkat észak és északnyugat felé. Délután a partvonal hirtelen nyugat felé kanyarodott. Mélységmérés közben egy bálna belekeveredett a mérőzsinórba és végül is elszakította. Később még sok bálnát láttunk.

A *Balleny* csoporthoz tartozó *Young* szigettől nyugatra húsz kilométer távolságban haladtunk el ($66^{\circ} 37'$ d. sz., $161^{\circ} 42'$ k. h.). A jégrajból csak március 8.-án, a $64^{\circ} 23'$ déli szélességen szabadultunk véglegesen.

Délsarki jéghegy.

Két héten keresztül heves, szembefújó széllel küzdött a hajó. 22.-én végre megfordult a szél. Százhetven kilométerre voltunk ekkor a *Macquarie*-szigetektől. A szél ettől fogva kedvező maradt, mígcsak el nem értük *Stewart* szigetét.

A déli szélesség 45. és 40. foka között alaposan megtáncoltatta hajónkat a vihar. Március 28.-án értük el a *Pater-*
son-bejárót és április elsején *Lyttelton*-t.

A tudományos munka egész úton a következőképpen volt elosztva a személyzet közt: LILLIE végezte a biológiai

megfigyeléseket, RENNICK a mélységmérést, DRAKE a meteorologiai, BRUCE a zoologiai, PENNELL a mágnességi és tengeráramlás észleléseket.

Lyttelton-ban három hónapnál hosszabb időt töltöttünk. Ezalatt alapos javításon ment keresztül a hajó.

1911 július 10.-én, száznapi veszteglés után megkezd-tük három hónapra terjedő térképező és mélységmérő utunkat a *Three Kings* szigetek körül és e szigetek és *New Zealand* között. Október 10.-én kötöttünk ki újra *Lyttelton*-ban.

A new-zealandi nép szíves vendégszeretettel és le-kötelező áldozatkészséggel támogattott.

Lyttelton-ban ezúttal két hónapnál hosszabb időt töl-töttünk. Az öszvérek, amelyeket az indiai kormány ado-mányozott az expedíciónak, már hetekkel előbb megérkez-tek és azóta a *Quail*-sziget mezőin legelészték. Gondozásukra New Zealand-ben JAMES DINNESTOUN csatlakozott az expe-dícióhoz. A kutyák kíséret nélkül tették meg az utat Japánból.

MÁSODIK FEJEZET.

Másodszor a déli sarkvidékre.

A *Terra Nova* további útiterve és feladatai SCOTT kapitány utasításai alapján a következőképpen alakultak:

1. CAMPBELL és csoportja fölveendő 1912 januárius elseje körül az Adare-fokon.
2. CAMPBELL-ék partraszállítandók a Wood-öböl kö-zelében.
3. A geologiai csoport elhozandó a Granite-öböl mellől januárius 15.-e körül.
4. Az öszvérek, kutyák és készletek partra teendők a téli szálláson.

5. Különféle készletek partraszállítása egyebütt, a téli szálláson megadandó utasítások alapján.

6. Amennyiben a fenti feladatok megengedik, biológiai gyűjtések, mélységmérések és más egyéb tudományos munka végzendő.

★

1911 december 15.-én hajnalhasadtakor kisiklott a hajó a lytteltoni kikötőből. Karácsony napjáig magasan állt a barométer és szép idő járt, déli szelekkel.

RENNICK naponta kétszer végzett mélységmérést New-Zealand kontinentális talapzatán, később pedig egyszer napjában.

Karácsony előestéjén történt, hogy *Nigger* nevű macskánk a tengerbe esett. A kutyákkal ingerkedett s előlük megugorva vízbe pottyant. Szerencsére kivételesen csendes volt a tenger, leeresztettük a csónakot és tizenkét perccel az eset után már a gépházban melengette magát a jéghideg víztől megdermedt állat. Kapott egy kis pálinkát és a baj feledve volt.

Az első jégheggyel karácsony napján találkoztunk a $61^{\circ} 31'$ déli szélességen. A jégraj övébe másnap jutottunk bele a $63^{\circ} 59'$ szélességen, de csak 28.-án vált nehézzé a jég.

Az öszvéreket és kutyákat naponta többször is megjártattuk a jégtáblákon, amikor csak a jég megakasztotta hajónkat.

31.-én újra befűthettük a gépet és most már egyenes irányban folytathattuk utunkat.

1912 újév napján hajnalban kiszabadultunk a jégrajból ($68^{\circ} 44'$ d. sz., $178^{\circ} 55'$ k. h.) s nem is találkoztunk zajló jéggel többet, csak az Adare-fok közelében, januárius 3.-án dél tájban. Itt sűrű jégzaj fogadott bennünket, mindamellettt két kilométerre megközelítettük a morénát, amelyen

BORCHGREVINK kunyhója épült. Másnap este hét órára CAMPBELL és csoportja, a gyűjteményekkel és készletekkel együtt biztonságban volt a hajón.

Nyolcadikán az Arrival-öbölben, tíz-tizenkét kilométerre az Evans-öböltől északra, CAMPBELL-t és társait egy hónapra való készlettel partra tettük.

Az erre következő három hét a jégrajjal való küzdelemben telt. De ezalatt sem szüneteltek a tudományos észlelések. LILLIE hatszor-hétszer is kivetette hálóját, RENNICK mélységméréseket végzett és a jég megszilárdulását figyelte meg. MATHER,¹ aki New Zealand-ben tökéletesítette magát az állattömésben, zoologiai gyűjteményünk konzerválásán fáradozott.

Februárius 4.-én a *Barne*-fok előtti parti jég előtt vetett horgonyt a hajó. ATKINSON megjött kutyafogatával és megtudtuk tőle, hogy semmi baj a téli szálláson. Csakhamar MEARES és SIMPSON is megérkeztek. A jég nem volt elég megbízható a hajó és a part között. Nem is maradhattak soká. Visszatérőben magukkal vitték az expedició postáját.

1912 februárius 6.-án végre biztos jegünk volt és megkezdhattuk az állatok partraszállítását. A szánfogatok jöttek-mentek a készletekkel, de a munka szükségképpen lassan haladt, mert öt kilométer volt a távolság a hajó és a téli szállás között.

Egyfolytában 14.-éig tartott ez a munka, ekkor azonban a jég fölengedett, anélkül, hogy kiúszott volna az átjáróból. Másnap áthajóztunk a Butter Point-ra, hogy lássuk a helyzetet arrafelé. Még hátra volt tizenkilenc tonna rakomány partraszállítása.

¹ J. HUGH MATHER, később EVANS parancsnok magántitkára. EVANS-t előadó körútján kísérte Európaszerte. Budapestre is együtt látogattak el 1914 februáriusban, amikor EVANS előadást tartott a Magyar Földrajzi Társaságban. (L.: *Földrajzi Közlemények*, 1914. I. füzet.)

A Butter Point-nál TAYLOR híradását találtuk, hogy a geologiai csoport ott táborozott és előtte való nap útra kelt. A part mentén délnek haladva, fölfedeztük a csoportot a Kék-glecseren és nem sok idő telt bele, mindnyájan együtt voltunk a fedélzeten. Szerencse, hogy TAYLOR jókor fölismerte, hogy a Granite-öblöt nem érhetjük el a hajóval és ennél fogva visszavonulása útját dél felé vette. Gyűjteményeit azonban ott kellett hagynia a Granite-öbölben.

Csakhamar azután, hogy fölveltük őket, megindult a hóvihar. Az időjárás nem engedte meg, hogy partra szállítsuk ezt a csoportot az Evans-fokon. A hajó tehát északnak fordult, hogy fölvegye CAMPBELL csapatát.

A vihar szakadatlanul dühöngött két napon keresztül. Nehéz jégrajban törtetett ezalatt a hajó észak felé. A második nap estéjén feltűnt a Melbourne-hegy gyönyörű kúpja. A szél állandóan délnyugatról fújt és lassan sodorta a jég-rajt és a hajót észak felé. Hogy azonban a *Lady Newnes* öbölben zsák-utcába ne jussunk, kénytelenek voltunk nyílt vizet keresni.

Februárius 21.-én a hajó ismét visszanyerte szabadságát, de CAMPBELL megmentésétől éppoly messze voltunk, mint idáig.

A jégraj szélét délnek követve 23.-án megkerülte a hajó a jégraj déli végét — a Drygalski Barrier-től délre 40 kilométernyire — és könnyű lépényjégben haladhatott tovább észak felé. A jég egyre sűrűbbre és sűrűbbre vált és néhány óra múlva megállította hajónkat. A Drygalski Barrier még 30 kilométerre volt tőlünk észak felé.

Lassankint engedett a jég nyomása, a Terra Nova körülfordult és 36 órai fogság után folytathatta útját az Evans-fok felé, ahol 25.-én délután két órakor sikerült ki-kötnie. A vihar miatt csak késő este küldhettünk csónakot a partra.

A csónak SIMPSON-nal tért vissza, aki hírül hozta, hogy EVANS hadnagy súlyos betegen fekszik a Hut Point-on és mihelyt csak lehet, fölveendő a hajóra.

A vihar újból föltámadt és napokig nem juthattunk el a Hut Point-ra. 28.-án hajnalban végre kikötöttünk a Hut Point-tól északra egy kilométernyire. Partra tettünk két szán-rakományra való készletet. ATKINSON és csapata EVANS hadnagyot a hajóra szállította.

A *Terra Nova* erre nyomban visszafordult az Evans-fokra és a készletek megmaradt részét — mintegy 190 méter-mázsát — csónakokon kiszállította. Mihelyt ezzel végeztünk, a hajó elindult a Terra Nova öböl felé. Evans hadnagy állapota föltétlenül megkívánta, hogy még néhány napig orvos legyen mellette. ATKINSON tehát a hajón maradt, jöllehet könnyen megtörténhetett, hogy nem tudunk majd visszatérni a Mc Murdo átjáróba.

A Terra Nova öbölben nem javult a jég állapota. A sűrű jégraj szélén föl-alá jártattuk a hajót, és ahol a jég gyöngébbnek mutatkozott, megkísérlettük a part megközelítését. Egész napi sikertelen küzdelem után végre is le kellett mondanunk a reményről. Sehol nem férközhettünk közelebb a parthoz hetven kilométernél.

Március 3.-án délelőtt ismét az Evans-fok felé irányítottuk hajónkat. Ott fölvettük ott maradt társainkat, KEOHANE-nel együtt és előrenyomultunk a Hut Point-hoz. Mindössze négy-ötszáz méter széles jégperem választott el a kunyhótól. ATKINSON-t és KEOHANE-t partratettük, úgyszintén még némi készleteket.

Másnap (4.-én) este újból a Terra Nova öböl felé fordítottuk hajónkat. A jég ekkorra még jobban megszilárdult az öbölben. Sajnálattal meg kellett róla győződnünk, hogy ebben az évszakban az Arrival-öblöt már el nem érhetjük. Március 7.-én tehát észak felé folytattuk utunkat.

15.-én és 16.-án a Terra Nova a Balleny-szigetek északi keleti oldala mellett haladt el ($66^{\circ} 44'$ d. sz., $164^{\circ} 48'$ k. h.).

21.-étől 25.-éig heves vihar dúlt. 24.-én érte el a szélvész a tetőpontját. Ez volt a legerősebb vihar a Terra Nova egész útjában, az expedíció kezdetétől a végső hazatérésig. Csodálatos látvány a kicsiny hajó, amint végigtáncol a pusztulással fenyegető hullámokon a sötét éjszakában.

Április elsején befutott a hajó az *Akaroa*-öbölbe, hogy szétküldje a táviratokat az expedíció addigi lefolyásáról. Ott hallottuk hírét AMUNDSEN sikerének.

3.-án a Terra Nova ismét kikötött *Lyttelton*-ban, ahol igaz new-zealandi vendégszeretettel fogadtak.

EVANS hadnagy és DRAKE hazautaztak Angliába az expedíció ügyeiben. A parti csoport visszatért tagjai elszéledtek, amerre hivatásuk szólította őket.

A hajó személyzete az Admiralty öbölben végzett mélységméréseket motoros hajókról júniustól októberig. Csak hárman maradtak ezalatt a Terra Nová-n, amelyet már most föl kellett szerelnünk az újabb mentő-expedícióra.

HARMADIK FEJEZET.

A harmadik déli út.

A Terra Nova 1912 december 14.-én reggel hagyta el harmadszor a lytteltoni kikötőt. Seregestül gyűltek egybe barátaink, hogy istenhozzádót mondjanak és elküldjék utolsó üdvözlétüket a Victoria földjén lévő társainkhoz.

Este hét óra felé hajótörött embert pillantottunk meg egy lélekvesztőben. Harmincöt év körüli, gyöngé értelmi képességű embernek látszott. Amikor megkérdeztük, kiderült, hogy az egész csínyt csak azért eszelte ki, hogy a Terra Nová-ra kerülhessen. Nem vehettük hasznát, ezért

tehát a legközelebbi kikötő, Akaroa felé irányítottuk hajónkat, hogy partra tegyük. Szerencsénkre éjfél felé találkoztunk egy norvég hajóval; annak a kapitánya megszabadított bennünket az alkalmatlan kalandortól.

A harmadik déli út munkatervében bennefoglaltatott, hogy mélységméréseket végezzünk a *Banks* félszigettől a déli szélesség 60. és a nyugati hosszúság 170. fokának keresztezéséig terjedő vonalon. Attól fogva egyenesen délnek kellett hogy folytassa útját a hajó, a nyugati hosszúság 165. fokán, amíg csak a zajló jég megengedi. Ebben az útjában a Ross-tenger e ki nem kutatott vizeiben is lehetőleg folytatandók voltak még a mélységmérések és a jég természetének és kiterjedésének tanulmányozása. A korábbi déli utazások útiránya ugyanis nagyobb részt nyugatabbra tartott.

A mélységmérésekkel kapcsolatban LILLIE feladata volt a plankton-halászat, ahol csak erre alkalom kínálkozik. Mágneses megfigyeléseink további kiegészítésére is számítottunk.

December 17.-én viharos időben elhaladtunk az *Antipodes* szigetek mellett. A partraszállást meg sem kíséreltük a háborgó hullámokon. Különben is meglehetősen jól ismerjük már a szigeteket; a kormány két hajót is járat ide évente.

Ekkoriban nagyon elszaporodtak hajónkon a patkányok. CHEETHAM kormányosunk, aki már tizennégyyszer szelte át a déli sarkkört, kitűnően értett a patkányok pusztításához és hamarosan megszabadította tőlük a hajót. A vízbedobált patkányokat csodálatos hirtelenséggel szét-szedték a lecsapó albatroszok és viharmadarak.

December 26.-án a 63. szélességi fokon értük az első előregedett jéghegyet; délebbre azután mindenféle alakú jéghegyek kerültek utunkba.

A délsarki jégzajlás széles övébe azonban csak három nappal később jutottunk bele, a 69. szélességi fok közelében. A jégzaj északi határa tehát itt, ebben az évben, teljes két fokkal távolabb volt délnek, mint ahol korábbi expedíciók megfigyelték nyugatibb délkörökön.

Az a reményünk, hogy talán a Ross-tengerig jégmentes vizet kapunk, mindazáltal meghiúsult. A jégraj már a második napon oly tömöttnek bizonyult, hogy két kilométert sem haladhattunk óránként. Keserves küzdelmek árán sikerült csak egyáltalán elvergődnünk a Ross-tengerbe, 750 kilométer szélességű jégzaj-övön keresztül.

Az időjárás kedvezett. Bőséges alkalom nyílt a tudományos munkára.

Januárius 14.-én (1913) végre lazább jégbe jutottunk. Két napra rá, $74^{\circ} 50'$ déli szélesség és $177^{\circ} 15'$ keleti hosszúságon kitisztult a tenger. 18.-án reggel megkerültük a *Bird*-fokot. A *Mc Murdo* átjáró jól ismert tájképi körvonalai kibontakoztak. Szilárd kis hajónk teljes gőzzel haladt el a *Royds*-fok tövében és közeledett téli szállásunk felé.

Az utolsó huszonnégy órát «magytakarításra» fordítottuk. Előkészítettünk mindent az Evans-fokon levő bajtársaink fogadására. A leveleket, küldeményeket szétválogattuk és mindenkiét külön-külön névvel megjelölt zacskókba tettük.

Csak egy szomorú hírt kellett tudatnunk: szegény BRISSENDEN halálát. Egyébként csupa jó ujságot hoztunk. Az expedíció tagjainak hozzátartozói jól vannak és boldogan várják vissza övéiket.

Nem volt egyetlen látcső és messzelátó, amely ne a kunyhót kutatta volna, amikor az Evans-fok fölbukkant a Barne-glecser foka mögül. Az öbölből kitisztult a jég és világosan kivehettünk egy-két emberi alakot a kunyhó mellett.

A hajó sebesen közeledett a szárazföldhöz; a parton levők élénk mozdulatai hamarosan elárulták nekünk, hogy a *Terra Nová*-t észrevették.

Megállítottuk gépeinket. A kunyhó előtt tizenkilenc embert számláltunk meg. Izgalmas pillanat.

A parti csoport három meleg *hurrá*-val fogadott; mi hasonló módon üdvözöltük társainkat.

A parancsnokló tisz, fölfedezve CAMPBELL-t, átkiáltott a halló-csővön:

— Jól vagytok mindnyájan, CAMPBELL? — A parton levők elnémultak. Nyugtalanító csend támadt, majd fölhangzott CAMPBELL válasza:

— A déli csoport a múlt januárius 18.-án¹ elérte a sarkot, de visszatérőben valamennyien odavesztek; följegyzéseik nálunk vannak.

A horgonyt kivetettük. CAMPBELL és ATKINSON haldéktalanul átjöttek a hajóra és elbeszélték részletesen, mint érte egyik szerencsétlenség a másik után a mi nemes vezérünket és négy derék útitársát. Szomorúan hallgattuk végig a történetet. Le nem írhatom, mekkora levertség vett rajtunk erőt. A kabinok elő voltak készítve elveszett társaink fogadására, és most üresen maradnak az ágyak. A levelek, amelyeket anyák és hitvesek annyi szeretettel írtak, lepecsételve új csomagokba kerültek, küldőik címére. Árbocaink hegyéről leszedték a lengő lobogókat...

De bármily lesújtó volt is bánatunk, a büszkeség vigasztalása töltötte el lelkünket, ha arra gondoltunk, mily hősi önfeláldozással mentek a halálba bajtársaink. Páratlan nemeslelkűség rezdül végig a haldokló vezér búcsúszavain a nemzethez és levelein, amelyekben lehelletnyi célzást sem enged meg, hogy bárkit is okolhassanak a szerencsétlen-

¹ Valójában 17.-én ütötték föl sarki tanyájukat.

ségért. Pedig akkor még nem tudhatta SCOTT kapitány, hogy az utolsó segítő csoportot szkorbut támadta meg, azokat magukat, akik mentésükre indulhattak, bilincsekbe verte a betegség, a kutyafogatokat meg a rettenetes időjárás tartóztatta föl! Jellemző, hogy az expedíció jövőjéről sem feledkezett meg; utasításokat, leveleket hagyott hátra, amelyek a tudományos eredmények között egész terjedelmükben közzé fognak tétetni.

A lelkes, elszánt férfiak, akik SCOTT kapitánnyal együtt odavesztek, a legnemesebb emberi típus igazi képviselői. WILSON, ez a csodálatos bajtárs, nagyszerű ítélőképességével ezernyi bajon átsegített; az ő példaadásának és személyes varázsának tulajdonítandó elsősorban, hogy soha egyenetlenség nem támadt, sőt egyetlen bosszús szó el nem hangzott az expedíció tagjai körében.

BOWERS egyénisége mindnyájunkat elragadott. Élénk, ügyes, minden segítségre kész bajtársunk volt ő és e mellett a legderültebb kedvű tréfacsináló. A viszontagságokkal fényesen megbirkózott és a hideget könnyebben állta, mint bármelyikünk.

A szembeszökő hősi önfeláldozás, amellyel OATES kapitány a halálba ment, rávilágít ennek az igazi férfiúnak legjellemzőbb emberi vonására. Szívből szerettük mindannyian.

A déli csoport ötödik tagja, EDGAR EVANS, a brit *bluejacket* legderekabb típusa volt. Nélkülözhetetlenné tette magát szolgálataival. Ő volt a szán-mester és neki köszönhetjük úti felszerelésünk tökéletességét. Igazi példakép a brit haditengerészet ifjabb nemzedéke számára.

Sajátságos véletlen, hogy a parti csoport éppen megérkezésünk napján — januárus 18.-án — kezdte meg a harmadik tél előkészületeit. Hadd idézzük itt egyik társunk jellemző naplóbejegyzését erről a nevezetes napról:

«Jan. 18.

A *Terra Nova* a láthatáron,

Hurrá! Hurrá!

Nagy boldogság.

Hurrá!

Meg vagyunk mentve. Istennek hála, hogy TEDDY (Evans hadnagy) is itt van a *Terra Nova* fedélzetén. Nincsen semmi baj a hajón.»

A *Terra Nova* harminc óra hosszat horgonyzott az Evans-fok előtt. Éjjel-nappal szakadatlanul folyt a költözködés és berendezkedés munkája. A fölszerelések, eszközök, gyűjtemények sorban átvándoroltak a hajóra. A kunyhóban maradó tárgyakról és készletekről jegyzéket készítettünk; annyi eleséget hagytunk hátra az Evans-fokon, hogy azzal tizenkét ügyes ember legalább egy nyarat és telet kihúzhatna ott. Kunyhónkat mindezek után szépen kitakarítottuk, ajtót-ablakot gondosan becsuktunk.

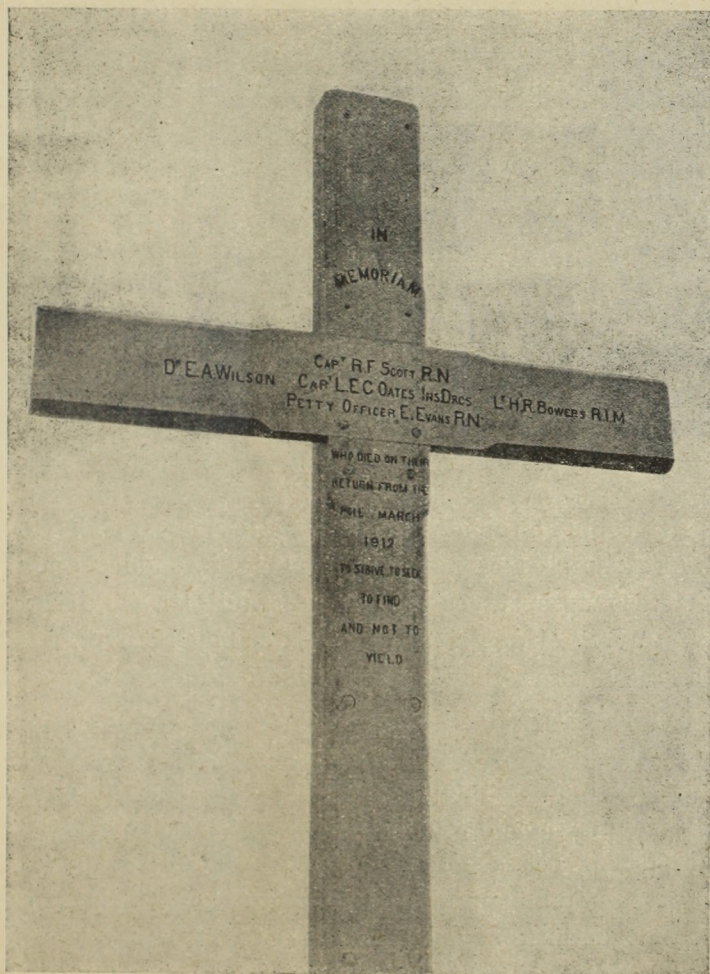
Vasárnap délután öt óra tájban, januárus 19.-én, vettünk búcsút végleg az expedíció téli szállásától.

NEGYPEDIK FEJEZET.

Búcsu a sarkvidéktől.

A *Terra Nova*, délnek tartva, legelőbb is a *Royds*-foknál állapodott meg, hogy fölvegye PRIESTLEY közet-gyűjteményét, amelyet az Erebus megmászásakor ott hátrahagyott.

Innen észak felé fordítottuk hajónkat és teljes gőzzel szeltük keresztül az átjáró déli partjaitól csaknem húsz kilométerre terjedő szilárd öböljeget. Egyenesen a *Hut Point* felé vettük utunkat.

A hősök emlékezetére állított kereszt a Hut Point-on.

Januárius 20.-án kora reggel ATKINSON nyolcadmagával — azokkal, akik résztvettek SCOTT kapitány föl kutatásában — partraszállott a *Hut Point*-on, hogy keresztet állítson elveszett bajtársaink emlékére. DAVIES készítette el a keresztet ausztráliai dzsarra-fából.

Ott áll most az emlék az *Observation Hill* tetején; föliratával a Nagy Barrier felé tekint:

R. F. SCOTT, a királyi haditengerészet kapitánya,
H. R. BOWERS, a királyi indiai tengerészet hadnagya,
Dr. E. A. WILSON, L. E. G. OATES dragonyos-kapitány,
E. EVANS, a királyi haditengerészet altisztje

EMLÉKÉRE,

akik a délisarkról visszatérő útjukban meghaltak

1912 márciusában.

Kutattak, küzdöttek, célhoz jutottak és nem hátráltak soha.

Az utóbbi költői idézet Tennyson «Ulysses»-éből való.¹

ATKINSON és csoportja két napig járt oda, amíg a 2·7 méter magas, súlyos keresztet elszállította és kitűzte a hegytetőre. Szilárdan megerősítették az emlékművet, amely ott a sarkvidék száraz légkörében időtlen-időig sértetlenül fenn fog maradni.

ATKINSON-ék januárius 21.-én este tértek vissza a hajóra. Ellátogattak előbb a *Discovery* régi kunyhójához és azt is rendbe hozták, bereteszelték. Akárcsak a magunk téli szállásán, ott is bőséges készletek maradtak.

22.-én hajnalban indultunk. Délután két órakor a *Terra Nova* megkerülte a *Roberts*-fokot és kikötött a *Granite Harbour* előtti szilárd jég mellett.

GRAN hat emberrel bement az öbölbe, elhozandó TAYLOR és DEBENHAM egy évvel előbb hátrahagyott geológiai gyűjteményét. Oda-vissza harminc kilométernél nagyobb fáradságos utat kellett megjárnia. Egy helyütt

¹ «To strive, to seek, to find, and not to yield.»

nyílt csatorna állta útjukat. Ezen úgy keltek át, hogy egyik szánjukból vízhatlan vászon segítségével «kajak»-ot rögtönöztek. Visszajövet szerencsésen úszó jégtáblára kerültek szánjaikkal és azt, mint valami dereglyét, kormányozták. Ilyen módon időt nyertek és bár fáradtan és éhesen, baj nélkül tértek vissza a hajóra januárus 23.-án a kora hajnali órákban.

Fölszedve a jégorgonyokat, gőzerővel hatoltunk tovább észak felé. A jégraj szilárdsága azonban visszatérésre kényszerített. Többszöri hiábavaló kísérlet után végre 25.-én nyiladozni kezdett a jég és lassan-lassan előre törtethettünk a *Terra Nova* öböl irányában. Ezen a napon reggel nyolckor és délben mélységmérés céljából megállapodtunk. Eredmény: 805, 1160 és 953 méter. Ezek az adatok megerősítik DAVIS tanár föltevését.

Még hajnalban kikötött a hajó CAMPBELL téli szállása közelében a tenger jegén. A parttól 4—500 méternyire 362 méter mélységet észleltünk ezen a helyen.

PRIESTLEY vezetésével egy csoport az itt maradt közetgyűjteményért partraszállott; az expedíció többi tagjai pedig ellátogattak a kunyhóhoz, ahol CAMPBELL és társai töltötték az előző telet.

Az «*iglu*» maga egész történetet regélt el nekünk s megértette azokat a szenvedéseket, amelyeket CAMPBELL soha el nem beszélt volna.¹ Mindössze egy ponton volt elég magas ez a füstfogta odu, hogy egy közepes termetű ember fölállhasson benne. A sarkokban szanaszéjjel zsírral átítatott tökéletesen fekete ruhadarabok. És milyen nehezek voltak ezek a rongyok! Furcsa volt elgondolnunk, hogy ez a sivár barlang hat embernek volt egyedüli menedéke. Nincs az a

¹ Ebben a könyvben PRIESTLEY leírásából ismerkedtünk meg a robinsoni történettel. (Lásd : 325.—349. l.)

börtönlakó fegyenc, aki ehhez fogható kényelmetlenségben töltene napjait.

Az öböl bejáratánál élelmikészleteket helyeztünk el és a depót bambuszrúdra tűzött lobogóval jelöltük meg. A készleteken öt-hat ember fönttarthatná magát, amíg eljut innen a *Butter Point*-ra, ahol újabb nagy élelmi raktárra találának.

Januárius 26.-án kora reggel elhagytuk ezeket a barátságatlan partokat és kelet-északkelet felé tartottunk, hogy a part közelében áramló jégből mielőbb szabaduljunk. El is értük még ezen az estén a Ross-tenger nyílt vizét. Nyitva állt az út New Zealandbe!

Érdekes följegyeznünk, hogy a $64^{\circ} 15'$ szélességen, a keleti hosszúság $159\frac{1}{4}$ fokán, 40 kilométer hosszú jéghegy mellett haladtunk el. Februárius 2.-án a $62^{\circ} 10'$ szélességen ($158^{\circ} 15'$ k. h.) ködös időben hajónk jéghegyek közé keveredett.

Februárius 10.-én hajnalban 3 órakor elértük *Oamaru*-t, New Zealand déli szigetének egyik kis kikötőjét. PENNELL hadnagy és ATKINSON partra szálltak itt a parancsnok táviratával, amely a *Central News* útján egyidejűleg továbbíttatott világszerte minden irányban.

A *Terra Nova* szerdán, februárius 12.-én futott be *Lyttelton* kikötőjébe. A megérkezés eseménye egészen elűtött attól a képtől, amit kiszíneztünk magunkban. Félárbocra eresztett lobogókkal úsztunk be a kikötőbe, ahol a *Harbour Board* mellett horgonyoztunk le. Ezren meg ezren siettek üdvözlésünkre, hogy kifejezzék részvétüket és még napokkal később is egyre-másra érkeztek a részvététáviratok a földkerekség minden országából.

ÖTÖDIK FEJEZET.

Haza Angliába.

A *Terra Nova* PENNELL hadnagy vezetésével 1913 március 13.-án hagyta el *Lyttelton* kikötőjét. A parancsnokon kívül RENNICK, NELSON, LILLIE, LEVICK, ANDERSON, WILLIAMS és CHEETHAM voltak a hajó tisztjei. BRUCE, a sarkutazó, SCOTT kapitány özvegyét postahajón kísérte haza New Zealand-ből Angliába.

Úgy terveztetett, hogy a «Nagy Kör»-ön hajózunk le az 56. szélességi fokig és azután egyenesen kelet felé csapunk. 28 kilométernyire haladtunk el északra attól a helytől, ahol a *Nimrod* szigetszoportnak kellene lennie a térkép szerint. Két mélységmérést tettünk itt; mindakét adat meghaladta a 3600 métert. A szigetszoport vagy tévesen van térképezve, vagy egyáltalán nem is létezik. DAVIS a *Nimrod* hajóval hazatérőben szintén arra járt 1909-ben, de a szigeteket nem találta.

Északkeleti szelek jóval délebbre űzték a hajót, mintsem kívánatos lett volna. Március 27.-én három, 29.-én egy jéghegyet láttunk túl az 58. szélességi körön, a nyugati hosszúság 142. és 135. fokán. Ezen a napon végre sikerült északkelet felé térni és csakhamar kikeveredett a hajó a már-már kényelmetlen sarki zónából.

A *Horn*-fokot április 11.-én értük el, heves viharban. Másnap hajnalban, amikor behatoltunk a *Le Maire*-szorosba, elült a szél és a Nap ragyogón kelt föl a *Staten* sziget fölött. Ettől fogva kevés kivétellel jó időnk volt egész utunkon Angliáig.

A *Falkland*-szigetek sekély tengerében LILLIE kivetette hálóját, majd még egyszer, utoljára, amikor Rio de Janeirot elhagytuk. Április 28.-án értük el Brazília fővárosát. Négy

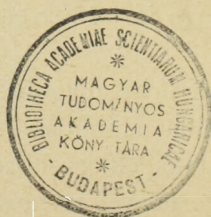

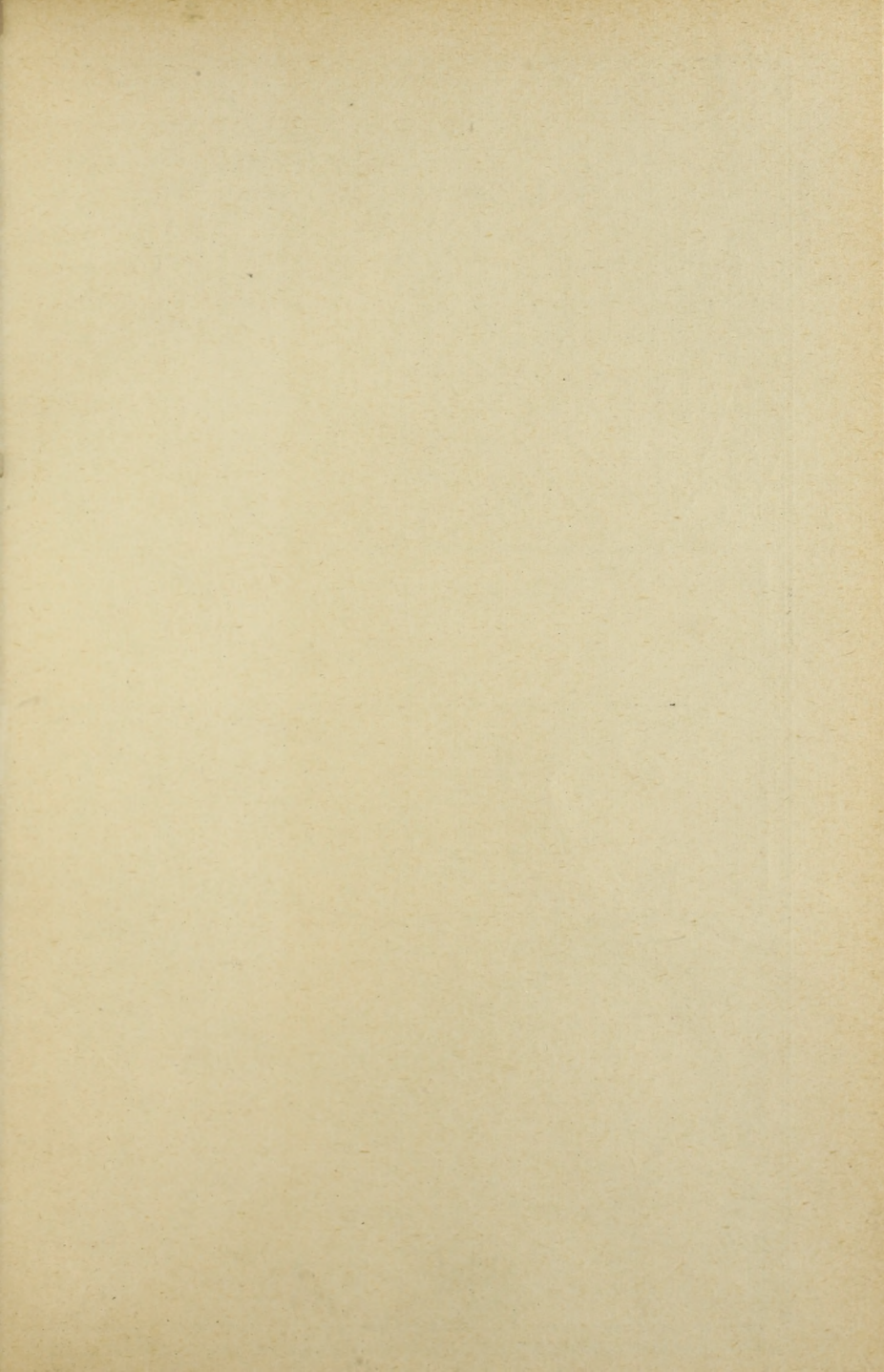
napig vesztegeltünk itt szén és élelmiszerek beszerzése céljából. Az Atlanti-oceánban csaknem minden éjjel ki-vetettük a plankton-hálókat, szép eredménnyel.

Az *Açores* szigeteken (*Fayal* szigetén) kikötöttünk, hogy táviratot küldjünk haza. Június 2.-án vetettünk ott horgonyt *Horta* előtt. Bosszúságunkra több napi veszteg-zárba helyeztek.

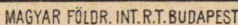
Június 11.-én két napra kikötöttünk *Crow Sound*-ban, a *Scilly* szigeteken. Hajónkat tisztára mostuk, újra festettük és 1913 június 14.-én végre, útrakelésünk harmadik évfordu-lóján, megérkeztünk *Cardiff*-ba.

V É G E.

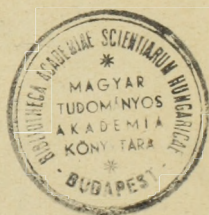

TARTALOM.

HALÁSZ GYULA: Scott kapitány.....	Lap 7
-----------------------------------	----------

SCOTT UTOLSÓ ÚTJA.

ELSŐ RÉSZ.

Scott kapitány naplója.

1. fejezet. Viharos tengereken át	21
2. « A zajló jégben	30
3. « Téli szállást keresünk	36
4. « Partraszállás az Evans-fokon	42
5. « Beköltözünk a kunyhóba	51
6. « Az Egy-tonnás depó elhelyezése	59
7. « Vissza a Hut-Point-ra	74
8. « A Discovery kunyhójában	86
9. « Újra együtt a téli szálláson	98
10. « Két hét a téli éjszakából	109
11. « Tél derekán. — A tél-közép ünnepe	115
12. « Kifelé a télből. — Atkinson balesete. — A Crozier-csoport ..	127
13. « Visszatér a Nap	142
14. « Tavaszi kirándulás a Ferrar-gleccserre	150
15. « Utolsó heteink a téli szálláson	158
16. « A Déli utazás: A Barrier-en	166
17. « A Beardmore-gleccseren	181
18. « A délsarki fennsíkon. — Az utolsó segítő csoport visszatérése	189
19. « A Déli Sark elérése	200
20. « Vissza a Sarkról	212
21. « Az első áldozat	222
22. « Küzdelem életre-halálra	231
23. « Az utolsó órák	243
24. « A búcsu-levelek. — Üzenet a nemzethez	247

MÁSODIK RÉSZ.

Az utitársak följegyzései.

	Lap
Edward A. Wilson. Téli utazás a császár-pingvinekhez	259—284
Bevezetés	259
1. fejezet. Utazás az éjszakában	260
2. « Kunyhót építünk	268
3. « A császár-pingvineknél.	271
4. « Szabad ég alatt hóviharban.	273
5. « Megmentve. — Utunk hazafelé	277
 Griffith Taylor. A nyugati utazások	 285—324
<i>Első utunk, 1911 januárius 27. — március 14.</i>	
1. fejezet. A beutazandó vidék. — Az utitársak. — Feladataink. — A felszerelés.	285
2. « A Ferrar-glecseren. — Depó-elhelyezés. — A Taylor-glecsér. — Az Alcove-tanya. — Fókák tetemei. — A «Csad-tó». — Láva-folyások	289
3. « A Dry Valley morénája. — Olvasmányaink. — A glecsér mozgása. — Barrier-rengés. — Kaland a kardszárnyú del- finnel. — A Kék-glecsér. — A Koettlitz-glecsér. — Arma- dillo-tanya. — Fejetlen hal. — Park Lane tanya. — Laby- rinth-tanya. — Fókák útja	295
4. « A Heald-sziget. — A «fóka-patak». — Mount Terminus. — Jégbástyák. — Alph Avenue. — A Dailey-sziget. — Kard- szárnyú delfinek. — Kerülővel hazafelé. — Hóviharban. — A «Veszedelem lejtője»	301
 <i>Második utunk, 1911 november 5. — 1912 februárius.</i>	
1. fejezet. Az út célja. — Felszerelés. — Utrakelés részletekben	305
2. « Útban a Granite-öbölhöz	309
3. « Tanyánk a Granite-öböl mellett	312
4. « Kutatások a Mackay-glecsér vidékén	315
5. « Hajóra-szállás	320
 Raymond E. Priestley. Az északi csoport élményei	 325—349
1. fejezet. Az első év. — Telelés az Adare-fokon. — Kutatások a Robertson-öböl vidékén	325
2. « A második tél. — Berendezkedünk a hólakásban	332
3. « Robinsoni élet a hóbarlangban	341
4. « Visszatérés	346

E. L. Atkinson. Az áldozatok föl kutatása	350—373
1. fejezet. Evans és társainak megmentése	350
2. « A sarki-csoport nem mutatkozik	352
3. « Utolsó kísérlet Scott megmentésére	355
4. « Hiábavaló kísérlet Campbell megmentésére	359
5. « A második tél az Evans-fokon	360
6. « A kereső-csoport előkészületei	365
7. « Kutatjuk az elveszetteket	367
8. « A hősök sírja	370

Raymond E. Priestley. Az Erebus megmászása	374—380
---	---------

Edward R. G. R. Evans és H. L. Pennell. A Terra Nova utjai ..	381—400
1. fejezet. Vissza New Zealandbe	381
2. « Másodszor a déli sarkvidékre	384
3. « A harmadik déli út	389
4. « Búcsú a sarkvidéktől	394
5. « Haza Angliába	399

K É P E K.

Robert Falcon Scott	5
Oates kapitány a lovakkal, a Terra Nová-n	25
Holdvilág a jégzajban	31
A Terra Nova a jég zajlásában	32
Jéghegy közeledik felénk	33
Karácsony estéje a jégzajban	35
A Terra Nova a Mc Murdo-öbölben	41
Barlang a jéghegyben	49
Egy héttel a partraszállás után	53
A kunyhó lakói	57
Fókák a jégablákon	63
Scott kapitány	69
A depó-elhelyező csoport, visszatérte után, a téli szálláson	97
Mozgóképfelvétel a hajóról. (A Terra Nova orra szeldesti a jégablákat.)	101
Edward A. Wilson	113
A Castle Berg («Kastély» jéghegy)	117
Ebéd Scott kapitány utolsó születése napján	119
Scott kapitány naplóját írja fülkéjében	123
H. R. Bowers hadnagy (Birdie)	141

	Lap
Jégbarlang. — A távolban a Tent (Sátor)-sziget	145
A sarki csoport ebédel a sátorban. (Mozgófénykép után).....	167
Kifeszítjük a kettősfalu sátrat fenn a fennsíkon	203
Útban a déli sark felé	207
Amundsen sátra a déli sarkon.....	210
A déli sarkon	211
Edgar Evans	229
Turolás a tengerjégen	263
A nyugati csoport sátra a Koettlitz-jégár alsó részén. (A háttérben a Discovery-hegy)	299
Szán-nyom keresztezi egy Adélie-pingvin nyomait.....	307
A nyugati-csoport megmentése	323
Pingvinek fejest ugrálnak a vízbe	329
Campbell és Priestley «lepény-jégen» hajókáznak.....	331
Weddell-fóka a parton	335
Az északi csoport a barlangban való áttelelés után.....	347
Kunyhónk hófuvás után	365
A hősök sírja	371
A Mount Erebus lejtője	375
Edward R. G. R. Evans	380
Délsarki jéghegy	383
A hősök emlékezetére állított kereszt a Hut Point-on.....	395
Az Erebus	Színes kép a cím-borítékon

★

Térkép .....a kötet végén

Megjegyzés: A jegyzetek, ha nincsenek aláírva, az átdolgozótól erednek.
A hőmérsék adatai Celsius-fokokban.

Átszámítások: 1 angol mérföld (statute mile) = 1609·8 méter.
1 tengeri mérföld (sea mile) = 1855 méter.
1 angol láb = 0·30479 méter.
1 angol font = 0·45 kg.

★

Javítandó: A térképen

Shamble Camp magyar jelentése: «Vágóhíd-tanya».

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA

KÖNYVTÁRA 2525/19 n. sz.